

EESTI KIRJANDUSE SELTSI
KOOLIKIRJANDUSE TOIMKOND

NOORSOO KIRJAVARA NR. 116
NOORSOO JUTUKIRJASTIK

10.-

WALTER SCOTT

JVANHOE

INGLISE KEELEST TÖLKINUD
A. HANSEN

1001
1001

TARTU — 1926

EESTI KIRJANDUSE SELTSI
KIRJASTUS

Sissejuhatuseks.

Walter Scott (1771—1832) sündis Šotimaa pealinnas Edinburis, kus ta isa, õiglane ja kohusetruu inimene, advokaadi-ametit pidas. Tulevase kirjaniku ema, arstiteaduse-professor Rutherfordi tütar, oli luulelise temperamendiga, nagu Goethe seda omagi emast kinnitab.

Niiske, pime ja umbne oli selle advokaadi perekonna-korter, mille tagajärjena kuus esimest last juba varakult hauda varisesid. Walter oli oma vanemate üheksas laps ja temagi tervis kippus üles ütlema, mille ettekuulutajana ilmus poolteise-aastaselt parema jala halvatus. Haiguse arstimine ei annud soovitud tagajärgi ja nõnda oli Walter juba varasest lapsepõlvest saadik eluaegne sant. Ometi ei takistanud see teda hiljemini olla hea kõndija ja tubli ratsutaja. Poisi põduruse tõttu saatsid vanemad ta vanaisa juurde maale mõisa, kuhu ta oma kaheksanda eluaastani jäi. Niiske ja umbse Edinburi korteri järel pidi poisile siin küll tunduma kui muinasmaal. Tõepoolest muinasmaa oligi see Šoti piirimaa, kust Walteri vanemad linna rännanud, muinasmaa oma ajalooliste mälestuste tõttu; sest juba vanal hallil ajal olid lõunapoolsed anglosaksid siin põhja poolt pealetungivate mägilastega — scottidega ehk sottidega — ägedaid lahinguid pidanud ja isegi Rooma leegionide raudne samm oli siin maal peatunud. Nõnda siis tutvus poiss maal elades vanaema kaudu jutustustega vanust rahvuslikest kangelistest, tädi kaudu vanade ballaadidega, mida ta kuulmise järele pähe õppis, vana karjase, oma armsama seltsilise, suust muinasjuttude ja ajalooliste mälestustega, mis elustasid poisi silmis iga üksiku mäe või kingu, metsa või lagendiku, ojakese või järve, mälestusmärgi või vareme — kogu ümbruse, mis kattus kireva muinasjutu-linikuga. Viimane kippus endasse mässima ka lähedaid inimesi, sest üks esimesist raamatuist, mis poisile lugemiseks pihku puutus, oli mingisugune vana scottide suguvõsa mälestusraamat, mis näitas, et nagu ümbritsevad paigadki juhivad ka scottide oma tõug kuhugi vanasse aega tagasi, muutudes lõpuks ühes kõige muuga üldiseks omapäraseks muinasjutuks. Muinasjuttude, kuulduste, vanade laulude ja ajaloo radadele asus ka Walter Scott hiljemini kogu oma kirjandusliku tegevuse mõõduandvana osaga, milleks peale lapsepõlviste muljete pärastpoole kaasa pidi aitama kogu tolleaegne Euroopa rahvusvaheline ja ühiskondlik seisukord (Prantsuse revolutsioon ja tema tulemused), mille eest luuleilmas püüti põgeneda

kaugesse ja romantilisse keskaja pimedikku. Kodumaa kirjanduses pidid Walter Scotti kalduvusi mõjutama niisugused tooted, nagu piiskop Percy „*Reliques of Ancient English Poetry*“ ja Robert Burns'i (1759—1796) laulud.

Koolis oli Walter Scott keskpärane õppija ja kreeka keeles olid tema edusammud sedavõrt viletsad, et talle „kreeka puupea“ (*Greek blockhead*) nimetus osaks sai. Aga kui ümberkolajal ja tubliil kaklejal oli tal kogu linnas laialdane kuulsus ning kooliõpilaste seas tunti teda hea jutustajana. Kõige selle tõttu ei julgenud talle keegi seda hiilgavat tulevikku ennustada, mis talle osaks langes. Juba kolmeteistkümneaastaselt läks ta ülikooli õigusteadust õppima. Õpitöö kõrval luges ta läbiseigi kõike, mis kätte sattus, nii et kui ta hiljemini räägib ühest oma romaanikangelasest nagu tüürita laevast raamatute merel, siis seda väga hästi ka kirjaniku enda kohta võiks öelda. Paar aastat peab ta õppimises vahet, töötades oma isa kontoris, 21-aastaselt aga lõpetab ta ülikooli ja asub advokaadina ametisse, tarvitades vaba aega saksa, prantsuse ja itaalia keele õppimiseks. Oma elukutse kõrval on ta advokaatide raamatukogu hoidja ja kodulinna ülikooli vanade rahade kogu korraldaja. 1797. a., mil kardetakse prantslaste maandumist, astub ta vabatahtlikult ratsaväkke, rahuldades muu seas ka oma alatist reisimistungi, sest maast madalast on tal tarvidus kas üksi või ühes kaaslastega mööda mägesid ja orgusid ümber kolada, kõike oma silmaga näha ja koha peal tundma õppida, millega on ühendatud mõni ajalooline mälestus või muinasjutt. Eelnimetatud aastal astub ta ka abiellu.

Oma kirjanduslikku tegevust alustab W. Scott 1799. a. saksa kirjannikkude Bürgeri („*Leonore*“ ja „*Die Wilde Jagd*“) ja Goethe („*Erlkönig*“ ja „*Götz von Berlichingen*“) tõlkimisega. Viimasena nimetatud teose mõjul katsub ta näidendi kirjutamisega õnne (*The house of Aspen*). Sama aasta lõpul saab ta Selkirkshires ülemaks krahvkonna kohtunikuks (sheriff) ja pääseb seega seni valitsenud majanduslikust kitsikusest. Pealegi jätab amet talle palju vaba aega ja seda tarvitab ta ümbruskonna tundmaõppimiseks ning vanade rahvalaulude korjamiseks, mis ilmuvad 1802./3. aastal kolmes köites (*Minstrelsy of the Scottish Border*). Peale seda, kui ta 1804. a. ka roomaaniga (*Sir Tristrem*) katset teinud, avaldab ta 1805. a. oma esimese seotud kõnes kirjutatud jutustuse (*The lay of the last Minstrel*), mis leiab suurt tähelepanu. Sellele esimesele järgneb 1817. aastani veel seitse lugulaulu ja lugejate vaimustus on esitsa aasta-aastalt aina kasvamas (*Marmion*, *The Lady of the Lake*, *The Vision of Don Roderick*, *Rokeby*, *The Bride of Triermain*, *The Lord of the Isles*, *Harold the Dauntless*). Alles hiljemini, kui kirjanik kordamise kartusel kodumaa aineist siirdub välismaalastele, jaheneb lugejate süda. Vaimustuse haripunktina märgitakse 1810. a., mil ilmus tema kolmas lugulaul (*The Lady of the Lake*). Huvi viimsete teoste vastu kahaneb ka selle tõttu, et

kirjanduspõllule ilmub oma esiteostega Byron, kelle kui luuletaja üleolekut W. Scott otsekoheselt ja puhtsüdamlikult tunnustab. Nõnda loobub ta seotud kõnest ning pöördub jutustava proosa teele ja siin ongi ta loonud need teosed, mis on tema kui kirjaniku elavana alal hoidnud kuni meie päevini ning seda mitte ainult oma kodumaal, vaid ka kaugel väljaspool selle piire. Juba algusest saadik tõlgitakse tema ajaloolisi romaane paljudesse keeltesse ja igal pool katsutakse tema eeskujul õnne ajaloo-romaanide alal, kuid enamasti ikka halvamate tagajärgedega, kui selle romaaniloo looja ise suutis. Tema esimene romaan (*Waverley*) ilmus a. 1814 anonüümselt ja järgmiste teoste kirjutajana nimetati „*Waverley* autor“. Nõnda kestis see 1827. aastani, mil Walter Scott „*Suure Tundmatu*“ nimetusest loobus ja oma õige nime avalikult tunnistas. „*Waverley*“ alates ilmutab W. Scott seitsmeteistkümne aasta jooksul 29 jutustust 74 köites. Kirjaniku viljakuse ja teoste minekugi suhtes on see haruldasemaid nähtusi kirjanduspõllul. Autor teenis palju raha ja omandas lisaks veel kuulsuse ning surematu nime. Muidugi pole selle lõpmatu teosterea kõik lülid üheväärtuslikud. Jäädavamaina, ajahambale ehk kauemini vastupidavamaina võiks peale *Waverley* nimetada: *Guy Mannering*, *The Antiquary*, *Ivanhoe* (1819), *The Monastery*, *The Abbot*, *Kenilworth*, *The Heart of Midlothian*, *The bride of Lammermoor*, *The Fortunes of Nigel*, *Quentin Durward*, *Woodstock*, *The Fair Maid of Perth*.

Raske oleks leida W. Scotti elutööst seda üldinimlikkust, mis tabab meid Shakespeare'ga tutvudes. Scott'i ilm on kitsam, aga ometi on tal oma ilm, kus ta meistrina valitseb. Vähemalt usub ta ise oma ilma ja paneb ka lugeja seda uskuma, iseäranis teatud arenemisastmel, kuigi ehk elavamat huvi kipuvad äratama mitte romaanide peakangelased, vaid kõrvalisemad tegelased. Jutustus kõigi oma maastikkude, losside, mägede, järvede, jõgede, puude, loomade, inimeste ja nende toimetuste, eluviiside, peavarjude, riiete ja varustusega loob kireva, kaasakiskuva maali. Ei ole tahtmist ja ei tule meeldegi küsida, kas kujutatud minevikus tõepoolest kord nõnda olnud, vaid rahuldume ühes kirjanikuga seda minevikku nähes ja uskudes. Goethe on imetlenud Scott'i maallikkust ja tabavat üksikasjalikkust. Ka tänapäev võib seda imetleda, kuid ometi kipub see üksikasjalikkus kirjeldustes väsitama. Seepärast avaldatakse Scott'i töid viimasel ajal sagedasti lühendatud kujul.

W. Scott rippus kogu oma olemusega mineviku küljes, leides ainult seal rahuldust ja elulist täiust. Seepärast püüdis ta oma isiklikkugi elu selles sihis juhtida, tahtes elada, nagu elasid kord tema kauged esivanemad oma metsade, järvede, jõgede ja mägede keskel karja kasvatades, kala püüdes ning jahti pidades. Selkirkis elades rendib ta onult 1804. a. mõisa ja kui ta selle mõne aasta pärast on sunnitud käest ära andma, ostab ta (1811) omale tüki maad, kus peal pole muud kui üks ainus taluonn: sinna asubki ta oma perekonnaga elama. 1806. a. saadik on ta

küll Edinburi kohtukoja sekretäriks, aga see amet ei takista teda maale edasi jäämast. Onult saadud päranduse ja teoste eest makstavate honoraride tõttu on tal võimalus hakata omale kohasemat asupaika ehitama, kui on seda algeline taluonn. Ehitamist algab ta ilma kindla plaanita, nagu ta kirjutas oma romaanegi: kõik oleneb tujust, andumisest, joomusest ning võimalustest. Ja viimased aina kasvavad. Neile vastavalt kasvavad ka maja dimensioonid, mille ehitamine jätkub kuni 1824. aastani, mil ta valmis saades esineb mingisuguse vanaaegse vürstliku loseina. Tema välimised ja sisemised ilustused on kokku korjatud ja ostetud mõni teab kust, ainult et aga kõik oleks eht ja vanaaegne, alates mõne karniisiga ja lõpetades kas või ahjuhargiga. Tubade sisustus muutub oma-taoliseks muuseumiks, kus leiduvad ainult vana-aegsed mööblid, iluasjad, sõja- ja jahiriistad. Juba oma taluonni asudes oli W. Scott'i pagas enamasti mingisugune vanaaegsete kolikoormate rodu, sest tema oma ütle-mise järele olnud 24 koormast suurem osa vanad mõõgad, vibud, kilbid, nii et kalkuni pesakond vahva rüütli kiivris asunud ja isegi lehmad vanu lippusid ja püsse kannud.

Samal ajal kui ta oma maja ehitas, ostis ta tükk-tükilt maid kokku ja ikka niisuguseid paiku, mis ühendatud mingisuguste ajalooliste mälestustega. Nõnda sündis see kuulus ja omaniku enda ristitud eluase Abbotsford, kuhu kui pühapaika rännati ja kus lahke, lihtne ja vastutulelik peremees nagu mõni keskaja suurherra püüdis elada, töötades hommikul viie ja üheksa vahel ja lõbutsehes hiljemini oma alaliste külaliste kalapüüdmisel, jahipidamisel või mingil muul viisil. 1826. aastal tuli kirjaniku küllaldasse mõnutsevasse ellu äkiline pööre. Juba 1812. aastast saadik oli ta kirjastaja Constable'i ja trükkija Ballantyne'i ärisse suured summad mahutanud, sest ühes nendega tahtis ta raamatute kirjastamist kui tulutoovat ettevõtet kasutada, misjuures tema oma peale kohustuse võttis kirjastatavate teoste muretsemise. Sel alal olid W. Scott'il laialdased kavatsused. Hooletu ja oskamata asjaajamise tagajärjel läks aga kogu ettevõtte 1826. a. pankrotti ja kirjanik kaotas terve oma varanduse ning omandas lisaks veel 120 000 naelsterlingit võlga. Küll polnud W. Scott selles ärilises äparduses isiklikult kuidagi süüdi ega vormilikult kohustatudki tähendatud võlasummat oma kanda võtma, kuid ustava sõbra ja seltsimehena ei tõmmanud ta oma toetavat kätt ka raskeil päevil kaaslastest tagasi. Ja kui ta tänini oli kirjutanud, et võimaldada endale vürstlikku elu, siis hakkas tema sulg nüüd kahekordse jõuga töötama oma peale võetud suure võlasumma kustutamiseks. Juba varemalt ei surunud iga kord sisemine tarvidus kirjanikule sulge pihku, mis ehk nii mõnegi nõrkuse tema toodangus seletab, nüüd aga ei võinud sisemisest tarvidusest enam juttugi olla. Ta kirjutas kõike, mis aga kätte juhtus ja mis raha tõi. Neil eluvõitluse palavail aastail ilmusid W. Scott'i sulest muu seas kirjutised Šoti ajaloo (The Tales of a Grandfather ja History of Scott-

land), kaunis ühekülgne ja kitsarinnaline Napoleoni elulugu (The Life of Napoleon), kirjad vaimudest (Letters on demonology), Inglise kirjanikkude elulood (The lives of the English novelists), kirjanduslikud arvustused, artiklid Šoti rahaasjandusest jne. jne. Ta töötas üle jõu. Paralüüsitud jalg tegi haiget, piinasid jooksvalvad, nii mõnigi kord leiti, et ta oli kirjutus-laua taga magama uinunud. Viimaks tabas teda rabandus ja parem käsi jättis kirjutamise, aga nüüd kirjutas keegi teine kirjaniku etteütlemisel. Tema elu seisis liigse töö tõttu hädaohus. Arstid soovitasid teekonda lõunamaile ja kui ta 1831. a. selle ette võttis, siis käis valitsus temaga kui vürstiga ümber, andes tema tarvitada sõjalaeva, millega ta Maltale ja Neapelisse sõitis. Aga Itaalia päike ei toonud loodetud parandust. 1832. a. Goethe surmast kuuldes, kellega W. Scott sõbralikus kirjavahe-tuses seisnud, tõuseb tal igatsus oma armsa Abbotsfordi järele, mis vahepeal oli võlgadest vabanenud kirjatööde hülgava müügi tõttu. Hiigla-tööst väsinud ja haige mees tahaks vähemalt nagu Goethegi kodus surra. Ta reisib nüüd üle Rooma, Florentsi, Veneetsia, Frankfurdi, Kölni ja Rotterdami ning igal pool austatakse teda kõige suurema tähelepanuga. Aga ei suuda inimeste austamine ega ka reisil nähtud ilusad maastikud enam temas huvi äratada, nii väga nõrgaks on jäänud kuulus koduigat-seja. Juulis 1832 jõuab ta Abbotsfordi tagasi ja juba sama aasta sep-tembris surub surm tema silmad.

Mis käesolevasse raamatusse puutub, siis astub kirjanik sellega Ing-lise pinnale, kuna ta oma esimestes romaanides šoti ainetega oli piir-dunud. „Ivanhoe“ käsitab Richard Lövisüda (1189—99) valitsusaega ja nimelt seda silmapilku (1194), mil teda ristiõjast kodumaale tagasi oodatakse. Selle ajajärgu valinud kirjanik oma jutustuse aineks tema enda tõenduse järele mitte ainult sellepärast, et siin leiduvad silma-paistvad ja huviäratavad isikud, vaid et ka võitjate normannide ja või-detud saksid vaheline pingutatud meeleolu romaanile dramaatilist taga-põhja aitab luua. Nõnda näemegi siin ühel pool Saksi Cedricu ja Athelstane oma orjadega ning Locksley (Robin Hood) oma meestega seisvat, kuna nende vastastena esinevad võitjate normannide võsud (Front de, Boeuf, de Bracy, tempelrüütel Brian de Bois-Guilbert jne.). Suurmeelne kuulus ja vahva kuningas Richard Lövisüda seisab lepitajana kahe vaenu-lise äärmuse vahel ja teda toetab Cedricu poeg Wilfred, kes omandanud võitjate kõrgema kultuuri, kuid ometi ripub kõige hinge ja olemusega Inglismaa ja tema traditsioonilise mineviku küljes. Tema läheb oma ideaalsuses isegi niikaugele, et sobib juutidega, mis pidi olema hirmus asi niihästi normannide kui ka saksid meelest, sest peale põlguse ja viha ei tundud midagi nende vastu üheski rahvakihis. Tõestusena selle kohta võiks nimetada hirmsat juutide tapmist ja rüüstamist Richard Lövisüda kroonimise puhul, sest mõned kõige rikkamad neist olid julgenud oma kingitustega Westminsterisse ilmuda. Aga veel hirmsam tapmine ja

rüüstamine pääsis aasta hiljemini lahti, kui Lõvisüda risticõtta läks. Yorkis, näiteks, põgenesid juudid lossi ja kui rahvas mõnepäevase piiramise järel selle pidi kätte saama, põletasid juudid oma varanduse, pistisid lossi põlema, tapsid siis oma naised ja lapsed ning lõpuks ka iseend. Selle olukorra kujutlusena esineb vana Isaak oma tütre Rebekkaga.

Esitatud kangelaste kohta võiks sedasama tähendada, mida tegime üldiselt juba eespool: peakangelased, kirjaniku ideaali kandjad (näiteks Wilfred ja Rowena), tunduvad kahvatud, kipuvad muutuma varjukujudeks, kuna aga kõrvalised isikud palju enam esinevad tõsiste elusate inimestena, kelles aimab liha ja verd. Aga suurt kirge ja sügavat kannatust, mis lugejat vapustaks või südamepõhjani liigutaks, ei leidu W. Scott'is üldse mitte. Tema ilmas valitseb enam kaaluv mõistus kui ihkavad meeled. Seepärast ongi ta saanud enam valmivate poiste ja tüdrukute kui küpsede meeste ja naiste lugemis-raudvaraks.

Oma teose nimetuse (Ivanhoe) on kirjanik kuskilt vanast laulust võtnud, tema materjalid peaaesjalikult mingisugusest vanast käsikirjast (*The Wardour Manuscript*). Kuningas Lõvisüda ja Copmanhursti munga vahekorra eeskujuna kasutanud ta sellekohaseid vanu lugulaule, nagu ta oma teose eessõnas lähemalt seletab.

Tõlkija.

Esimene peatükk.

Nii vesteti, kui õhtul lauta sead
Täissöödet tulid mitte omapead,
Vaid sunnitult, aet lööke võimuga:
Õhk täitus müra, rõhke, kisaga.
Pope'i Odüsseia.

Lõbusa Inglismaa selles kenas osas, mida kastab Doni jõgi, oli vanal ajal lai laan, kattes suurema jao Sheffieldi ja meeldiva Doncasteri linna vahel asuvaid ilusaid kinkusid ja orgusid. Selle kaugeleulatuva laane jäänused puutuvad veelgi silma Wentworthi ja Wharcliffe Park'i rüütlimõisades ja Rotherhami ümbruses. Siin asus muinaslooline Wantley lendmadu¹⁾, siin löödi nii mõnigi meeleheitlik lahing valge ja punase roosi kodusõjas²⁾ ja siin leidsid varju vanal ajal ka need vaprad röövsalgad, kelle teod nii kuulsaks on saanud inglise rahvalaulude kaudu.

Kuna meie pea-asupaik niisugune on, ulatub meie jutustuse aeg Richard I valitsuse lõpp-päevadesse tagasi, mil tema meeltheitvad alamad, keda vahepeal igasuguste rõhumistega vaevatud, tema kojutulekut kehvast vangipõlvest rohkem soovivad kui loodavad. Mõisnikud, kelle võim Stephani valitsuse ajal määratu suureks oli kasvanud ja keda Heinrich II tarkus vaevalt oli suutnud teatud määral valitsusvõimule alistada, hakkasid nüüd oma vana omavoli kõige laiemas ulatuses tarvitama, ei mikski pannes Inglise riiginõukogu vaheleastumist, vaid kindlustades oma losse, suurendades oma võimualuste hulka, tehes kõiki ümberkaudu

1) See hirmutis võitis kõik vaenlased oma vastiku haisuga. Tõlk.

2) 1452—1485. Tõlk.

oma vasallideks ja asetades end niisuguse jõu etteotsa, mis võimaldaks oodatavas riiklikus segaduses soovitud osa mängida.

Iseäranis kõikuvaks muutus alam-aadli ehk nõndanime-
tatud franklini seisukord, kes oli Inglise põhiseaduse vaimu
tõttu õigustatud end iseseisva hoidma sellest laenuhärrade
omavolist. Ainult seega võis ta omale ajutiseks rahu soe-
tada, et ta — nagu see enamasti sündiski — enda mõne
naabruses asuva väikese kuninga varju alla usaldas ja tema
majapidamises mõnesuguse laenuteenistuse oma peale võttis
või end lepinguga kohustas teda tema ettevõtteis toetada;
kuid see võis sündida ainult ohverdades oma sõltumatust,
mis oli iga inglase rinnale nii kallid, ning pealegi veel ühen-
duses hädaohuga, et kaitseisand ta oma auahnuses kisub
ükskõik mäherdusse meeletusse ettevõttesse. Teisest küljest
olid suurte parunite tarvitataavad abinõud vaevamiseks ja
rõhumiseks nii mitmekesised, et neil kunagi ei puudunud
ettekäänded ega ka tahtmine neid oma nõrgemaid naabreid
piinata ja taga kiusata, kes püüdsid nende võimu alt vaba-
neda, toetudes sel hädaohtlikul ajal oma laitmata teguviisile
ja maksvaile seadustele.

Üks põhjus, mis suurel määral kippus aadli omavoli ja
alamate klasside häda suurendama, tekkis Normandia hert-
sogi Wilhelmi maavõitmise tagajärgedest. Neli inimpõlve
polnud veel suutnud normannide ja anglosakside vaenlust
veres lepitada või ühise keele ja vastastikuste huvidega ühen-
dada kaht vaenulist rahvatõugu, kellest üks ikka alles võidu-
joovastust maitsis, kuna teine võidukaotuse tagajärgede all
ägas. Võim oli Hastingsi lahingu¹⁾ tõttu tervelt Normandia
aadli käes ja, nagu ajalugu kinnitab, ei peetud selle tarvi-
tamises mitte mõõtu. Vähesed erandid välja arvatud, olid
Saksi printsid kõik kas hävitatud või päranduseta, nii et
polnud kuigi suur nende arv, kel leidus oma isade pinnal
maad. Kuninglik võim oli juba ammugi püüdnud seadus-

1) Aastal 1066. Tõlk.

likkude ja ebaseaduslikkude abinõudega selle rahvaosa jõudu
nõrgendada, kellest õigusega võidi arvata, et ta oma rinnas
võitjate vastu ebasõbralikke tundmusi hellitas. Kõik nor-
mannide vürstid avaldasid alati silmatorkavat poolehoidu
oma normannidest alamaile; jahiseadused ja mõned muud,
mis olid sakside põhiseaduse pehmemale ja vabamale vaimule
tundmata, langesid allaheidetud elanikkude õlgadele, suuren-
dades seda koormat, mis tõi neile laenukohustuste ike.
Kuningakojas ja ülimuste lossides, kus püüti hoovkonna
toredust jäljendada, tarvitati ainult Normandia prantsuse
keelt; kohtuis toimus asjaparutamine ja õigusemõistmine
samal keeles. Ühe sõnaga — prantsuse keel oli ülimuse,
rüütli ja kohtunikkude keel, kuna aga palju mehisem ja
ilmekam anglosakside keel jäeti talupoegade ja teenijate tar-
vitada, kes midagi muud ei osanud. Ometi sünnitas para-
tamatu läbikäimine maalordide ja nende alamate olevuste
vahel, kes seda maad harisid, aegamööda teatud murraku,
mis kokku seatud prantsuse ja anglosaksi keelest ja millest
mõlemad pooled vastastikku võisid aru saada; sellest tarvi-
dusest tekkis aste-astmelt praegune inglise keel, milles võit-
jate ja võidetute keeled nii õnnelikult kokku sulanud ja mida
nii rikkalikult täiendatud klassikaliste ning lõunapoolse Euroopa
rahvaste keelte varal.

Seda asjade seisukorda pidasin ma tarvilikuks harilikule
lugejale teatada, kes muidu võiks ehk unustada, et kuigi
suured ajaloolised sündmused, nagu seda on sõda ja mäss,
anglosaksidest kui erirahvast järgneval Wilhelm II valitsuse
ajal ei kõnele, siiski ometi rahvuslik erinemine nende ja
nende võitjate vahel olemas oli, kuna ju mälestus sellest,
mis nad enne olnud ja milleks nad nüüd saanud, kestis kuni
Eduard III päevini, hoides lahti maavõitmisel löödud haavad
ja eraldades võitjate normannide järeltulijaid võidetud
saksidest.

Päike loojenes rikkaliku rohuga kaetud metsalagendiku
kohal samas laanes, mida me peatüki alul nimetasime. Sajad
laiadalvalised, lühitüvelised ja laiaoksalised tammed, mis olid

võib-olla juba ka Rooma sõdurite toreda rännaku tunnistajaiks¹⁾, ulatasid oma mügerikud käed üle tiheda ja toreda rohtvaiba; mõnes paigas segusid nad pöökide, okastammede ja madalama alusmetsaga sedavõrt tihedaks hulgaks, et loojeneva päikese längus kiired sealt kuidagi läbi ei pääsnud; paiguti eemaldusid nad üksteisest, sünnitades kaugeleulatuvad harvendikud, mille keerulisse joonestikku pilk nii hea meelega kaob, kuna ju kujutus seal jalgrajad avab veel metsikumaiste metsaüksildusisse. Siin heitsid päikese punased kiired murdunud ja kahvatu helgi langenud okstele ning sammaldanud puutüvedele ja helendavalt valgustatud laigud rohul tähendasid paiku, kuhu päike leidis teed. Harvendiku keskel asuv suurem lagendik näis pühendatud olevat varemini druiidide talitusteks, sest mäekingul, mida tema korralikkuse tõttu inimeste kätetöök võis pidada, leidis veel osa tahumata kivide suurest ringist. Seitse neist seisid alles püsti; teistest olid mõned oma paigalt nihutatud (vististi mõne ristiusku läinud inimese poolt), asudes oma algkoha läheduses, kuna mõned mäekingul küljel lamasid. Ainult üks suur kivi oli mäekingul alla jõudnud ja siin tee sulgenud rahulikult voolaval ojakesel, andes takistuse tõttu midu vaiksele voolule nõrga vulina.

Seda maastikku täiendasid kaks inimkuju, kelle kehakatted ja välimus osutasid metsikut ja talupojalikku iseloomu, mis oli omane Yorkshire läänepoolse kõrvenurga elanikkudele noil varaseil päevil. Vanemal oli kare, toores ja metsik välimus. Tema kehakate oli võimalikult lihtne: seljas ainult mingisuguse looma pargitud nahast valmistatud kitsas jakk, mis sedavõrt kulunud, et alguses naha külge jäetud karv enamasti igalt poolt juba oli kadunud, mispärast raske oleks olnud mõne alalhoidunud karvatuti põhjal öelda, mis looma seljast see nahk kord võetud. See algeline rüüd ulatus kurgu alt kuni põlvini ja täitis kõigi harilikkude ihukatete

1) Roomlased võitsid Inglismaa 55. a. e. Kr. s. ja valitsesid siin kuni 411. a. p. Kr. s. Tõlk.

aset; ülal otsas oli tal nii suur auk, et pea sealt läbi oleks mahtunud, millest võib järeldada, et seda kuube pidi üle pea ja õlgade selga aetama, nagu seda tehakse praeguse aja särgiga. Jalgu varjasid kuldinahast lõigatud rihmadega seotud sandalid, säärite ümber oli kunstlikult mässitud õhukesest nahast rihm, mis üle sääremarjade tõustes põlved vabaks jättis, nagu seda Šoti mäe-elanikkude juures praegugi võib tähele panna. Et kuub paremini keha ümber koos seisaks, oli talle lai messingist pandlaga nahkvöö peale tõmmatud; vöö küljes rippus ühel pool mingisugune paun, teisel pool puhumiseks kõlbustatud jäärasarv. Samas vöös seisis ka üks neist pikkadest, laiadest, teravotsalistest kahe teraga ja põdrasarvest peaga nugadest, mis naabruses valmistatud ja mis juba sel varasel ajal Sheffieldi pussi nime kandis. Peakatet mehel ei olnud, peavarjuks oli tal ainult tema oma paks juus, mis sasis ja keerus ning mis päikese mõjul punakaspruuni karva omandanud, eraldudes nõnda pikast, enam kollakast habemest. Ühest tema varustusesemest ei või me vaikides mööda minna, sest see oli liiga silmatorkav: see oli messingist, koera kaelarihma meelde tuletav võru, mida võimatu avada, sest ta oli ju kinni joodetud, ja mis sedavõrt avar, et ta hingamist ei takistanud, aga ometi küllalt kitsas, kui et teda ilma viili abita oleks võidud kaelast võtta. Sellele haruldasele kaelaehetele olid saksid tähtedega järgnevad sõnad märgitud: „Gurth, Beowulphi poeg, Cedric von Rotherwoodi sündinud pärisori“.

Peale seakarjase — sest niisugune oli Gurthi amet — istus ühel mahalangenud druiidide mälestusmärgil teine isik, kes välimuselt esimesest umbes kümme aastat noorem ja kelle riided olid paremast materjalist, kuigi vormi poolest oma kaaslaste kehakatte sarnased, ainult sellest fantastilisemad. Tema kuub oli millalgi heledat purpurvärvi kannud, millele oli püütud maalida erikarva veidraid ilustusi. Peale kuue kandis ta lühikest mantlit, mis kattis vaevalt poole tema kehast; see oli tulipunast kalevist, kuid juba tublisti määrinud ja helekollasega vooderdatud; ning et teda ühelt

õlalt teisele võis paigutada või soovi mööda ka ümber keha mässida, siis sünnitas see riidetükk oma pikkuse ja laiuse tasakaalutusega fantastilise drapeerimisvõimaluse. Mehe käed kandsid õhukesi hõbevõrusid ja tema kaelas oli samasugune messingist võru, nagu teiselgi mehel, kuhu oli graveeritud: „Wamba, Witless'i poeg, Cedric von Rotherwoodi pärisori“. Tema sandalid olid kaaslaste omade sarnased, kuid tema sääred kandsid rihmade asemel mingisuguseid varjusid, millest üks oli punane, teine kollane. Ka müts oli temal, mille küljes rippusid kuljused, suuruse poolest nende sarnased, mis jahikulli külge riputatakse ja mis kõlisesid igal tema pealiigutusel; ja et ta harva silmapilkugi paigal püsis, siis võis kuljuste kõlminat alaliseks pidada. Mütsi ülemise otsa ümber käis krooni taoliselt seatud ja aukliseks lõigatud nahkrihm, millest pikk, vanamoelise öömütsi või nüüdisaegse husarituti sarnane kott alla rippus. Just see osa kandiski kuljuseid. Mehe ripnev mütsilott kui ka tema poologar, poolkaval näoilme märkisid tema kodunarriks või naljahambaks, keda peeti rikaste poolt igavuse peletamiseks nende silmapilkude vältusel, mis nad kodus olid sunnitud mööda saatma. Nagu tema kaaslane kandis ta oma vöö küljes pauna, kuid temal polnud ei nuga ega sarve, sest ta kuulus nähtavasti nende hulka, kelle kätte terariistu usaldada on hädaohtlik. Selle asemel oli ta varustatud puumõõgaga, mille taolisega harlekinid näitelaval oma imesid teostavad.

Nende kahe mehe välimus erines vaevalt teravamalt kui nende pilk ja teguviis. Pärisori oli nukker ja tume; sügavalt rõhutatud meeleolus vahtis ta maha ja teda oleks võinud apaatiliseks pidada, kui mitte ajuti tema punaseis silmis süttiv tuli poleks aimata lasknud, et selles lodevas olevuses uinus tumeda arguse varjul rõhutatud seisukorra teadvus ja kaldumus vastuhakkamiseks. Wamba pilgud avaldasid, nagu see tema ametivendade seas harilik, mingisugust tühja uudishimu ja närvlikku rahutust, mis oli ühendatud suure rahuldusega oma seisukorra ja välimuse tõttu. Nende vahel peetud kõnelus sündis anglosakside keeles, mida — nagu juba tähenda-

sime — alamad klassid üldiselt tarvitasid, välja arvatud ainult normannid-sõdurid ja need isikud, kes otseteed laenuhärradest olenesid. Kuid nende kõneluse esitamine algupärandis oleks praegusele lugejale vähe arusaadav, mispärast me luba palume tuua järgnev tõlge:

„Püha Witholdi vanne nende seapõrguliste peale!“ ütles seakarjus pärast sarve puhumist, millega ta oma karja püüdis kokku koguda, kes tema kutsele küll meloodilise rõhkimisega vastas, kuid ometi ei tõtanud tõrudega rikkalikult varustatud söömamaalt lahkuma või jõemuda maha jätma, kus paljud mõnusalt pikutasid ja oma karjuse häälitsemist sugugi tähele ei pannud. „Püha Witholdi vanne nende ja minu enda peale!“ ütles Gurth; „kui kahejalgne hunt mõnda neist veel enne öö tulekut omale ei napsa, siis ei taha ma enam kellegi mees olla. Võta, Fangs, võta!“ hüüdis ta kõigest jõust oma karvast, hunditaolist koera (teatud verekoera tõug, pool bulldoggi, pool hurta), kes ümber jooksis, nagu tahaks ta oma peremehel rõngasinate kokkuajamises abiks olla, kuna ta aga tõepoolest kas signaalist mitte aru saades või kurja tahtmise tõttu neid ainult ühest paigast teise kihutas ja seega halbust aina suurendas, mitte aga abiks ei olnud. „Kurat kiskugu tal hambad suust,“ ütles Gurth, „ja vanakurja vanaema karistagu metsaülemat, kes meie koerte esimesed käpad vigastab ning nad nõnda teenistuseks kõlbmatuks teeb¹⁾. Wamba, tõuse ja aita mind, kui sa mees oled; jookse ümber mäekinga peale tuule neile ette ja oled sa seda teinud, siis võid loomad kui tallekeste karja oma ees ajada.“

„Tõepoolest,“ ütles Wamba paigast liikumata, „selles asjas olen oma jalult nõu küsinud ja nemad pooldavad arvamist, et kui mina oma riided läbi nende loikude viiksin, siis ma kuningliku garderoobi ja oma kõrge isiku

1) Koerte vigastamine sündis iga kolme aasta järel, et nad ei võiks metsloomi taga ajada. Vigastamata koera omanikku ähvardas raske karistus.

vastu ebasõbralikkust avaldaksin; sellepärast annan sulle nõu Fangs ära kutsuda ja kari tema saatuse hooleks jätta, sest kohaku teda sõdurite trobikond, röövlid või palverändajad, temaga ei või ometi muud midagi juhtuda, kui et ta veel enne valge hakku sinu suureks rõõmuks ja mõnususeks normannideks muudetakse.“

„Sead muudetakse minu mõnususeks normannideks?“ küsis Gurth; „seleta seda mulle, Wamba, sest minu peaju on liiga tõnts ja minu meel liiga vaevatud, et mõistatusi üles arvata.“

„Noh, kuidas nimetad sa neid rõhkivaid neljajalgseid, kes seal jooksevad?“ küsis Wamba.

„Siga, narr, siga,“ vastas karjus, „iga narr teab seda.“

„Ja siga on puht saksi keeli,“ vastas kojanarr; „aga kuidas nimetad sama looma, kui ta on nülitud, sisikonnast vabastatud ja tükeldatud ning jalgupidi üles riputatud, nagu mõni äraandja?“

„Pork,“ vastas seakarjus.

„Rõõmustan, ka seda teab iga narr,“ ütles Wamba; „ja pork, arvan ma, on puht Normandia prantsuse keel; nõnda siis, kui loom elab ja on mõne Saksi orja hoida, kannab ta saksi nime; aga ta omandab kohe normanni nimetuse — pork — niipea kui ta lossisaali viiakse ülimustele süüa; mis sa siis nüüd sellest arvad, sõber Gurth, mis?“

„See on väga õige seletus, sõber Wamba, kuigi ta on tekkinud narri peas.“

„Noh, ma võin sulle veel rohkem öelda,“ rääkis Wamba samal toonil; „seal on vana tuttav härg, kes seni oma saksi nimetusega rahuldub, kuni ta on sinusuguste orjade ja teenijate hoiul, aga ta muutub kohe *boeuf*iks, uhkeks, peeneks prantslaseks, niipea kui ta suursuguste lõualuude ette jõuab, kes on määratud teda ära sööma; austatud härra vasikast saab neilsamul tingimusil *monsieur de veau*; ülevaatust vajades on ta saksilane, maitseobjektiks muutudes saab tast kohe normann.“

„Püha Dunstani nimel,“ vastas Gurth, „sa räägid kurba tõtt; meile näib vähe jäetud olevat peale õhu, mida hingame, ja seegi suure kõhelemisega, nähtavasti ainult selleks, et meid võimaldada seda koormat kanda, mis nad meie õlgadele laovad. Kõige parem ja rasvasem läheb nende lauale; kõige ilusam nende voodi; kõige vahvamad ja paremad saavad võõraste isandate sõdureiks ja nende luud pleegivad kaugeil mail, kuna ainult vähesed siia jäävad, kel pole tahtmist ega jõudu õnnetute sakside kaitsmiseks. Jumal õnnistagu meie isandat Cedricut, tema on kui mees kunagi püüdnud tühjaks jäänud kohta täita. Aga Reginald Front-de-Boeuf tuleb isiklikult siia ja siis saame peagi näha, kui paljude Cedricu püüded võivad kasu tuua. — Siin, siin!“ hüüdis ta jällegi oma häält kõrgendades, „nii-nii, nii-nii! tubli, Fangs, nüüd on nad juba kõik sul nina ees ja sa ajad neid ilusasti edasi.“

„Gurth,“ ütles kojanarr, „ma tean, sina pead mind tolaks, muidu poleks sa oma pead nii kergesti mu lõugu pistnud. Ainus sõna Reginald Front-de-Boeufile või Filip de Malvoisin'ile, et sa normannide kohta äraandlikult oled kõnelenud, ning sina oled kadunud seakarjus, kes ripub ühe või teise puu oksas hirmutuseks kõigile, kes aukandjaist halba räägivad.“

„Koer, ega sa ometi mind ära anna,“ ütles Gurth, „kuna sa ju ise mind ukutasid kõike seda rääkima.“

„Sind ära anda,“ vastas narr, „ei, see oleks mõne targa mehe nüke; narr ei oskaks pooltki nii hästi talitada. Kuid tasa, kes seal on?“ ütles ta, kuuldes paljude hobuste kapjade müdinat, mis kostma hakkas.

„Mis puutub see minusse kes,“ vastas Gurth, kel nüüd juba kari ees oli ja teda Fangsi abiga mööda eespoolkirjelatud tumedat metsaharvendikku edasi ajas.

„Aga mina tahan neid ratsanikke näha,“ vastas Wamba; „võib-olla tulevad nad muinasmaalt sõnumiga kuningas Oberoni¹⁾ poolt.“

1) Muruneidude kuningas. Tõlk.

„Tabagu sind katk!“ hüüdis seakarjus; „kuis võid sa ometi nõnda rääkida, kui hirmus kõuetorm müristamise ja välguga meist ainult mõni penikoorem maad eemal möllab? Kuula, kuis kõu raksub, ja suvel pole ma kunagi nii jämedaid tibasid näinud langevat; olgugi et siin alles vaikne, aga juba ägavad ja raksuvad tammed oma laiade okstega saabuva tormi aimul. Sina võid uskmatut Toomast mängida, kuid seekord usu mind ja tõtakem koju, enne kui torm möllama hakkab, sest hirmus õõ läheneb.“

Wamba näis selle seletuse mõju tundvat ja läks seakarjusega kaasa, kes oma minekut enda kõrvalt rohu pealt maast tüseda kepi võtmisega alustas. See teine Eumaios¹⁾ sammus ruttu mööda metsaharvendikku edasi, ajades Fangsi abil enda ees oma hoiualuste ebaharmonilist karja.

Teine peatükk.

Seal oli munk, kes kõlbaks lordiksi
Ta ratsutas ja ihkas naisigi,
Mees mehine, kel abti aru peas
Ja täkud kenad temal tallis reas;
Ning ratsutades sõidutuhinas
Teel ümbritsevas tuulevuhinas,
Peos ohi temal nagu kirgu-kell
Lõi helisema kõrvus õrn ja hell.

Chaucer.

Et kapjade müdin mitte ei vaikinud, siis ei pannud Wamba oma kaaslaste manitsust ega sõimamist tähele, vaid tarvitas iga ettekäänat teel viivitamiseks, kord sarapuust poolvalminud pähklakobarat võttes, kord silma heites teel ette sattuvale talutüdrukule. Nõnda jõudsid ratsanikud neile peagi järele.

Nende arv tõusis kümneni, kellest kaks eessõitjat näisid tähtsad isikud olevat, kuna aga teised nende saatkonda

1) Eumaios oli kreeka muinaskangelase Itaka vürsti Odüsseuse truu seakarjus. Tõlk.

kuulusid. Teise eessõitja iseloomu ja seisust polnud raske määrata. Nähtavasti oli ta kõrgem vaimulik; tema riided olid tsistertslaste munga omad, ent palju kallimast materjalist kui selle ordu määrused lubavad. Tema mantel ja müts olid kõige peenemast Flandria kalevist ja kenades voltides langes esimene ilusa, kuid pisut tüseda keha ümber allapoole. Tema nägu kandis sama vähe enesesalgamise tunnuseid kui tema kehakatted välise hiilguse põlgust. Vaimuliku näojooni oleks võinud meeldivaiks nimetada, kui mitte poleks olnud seda laugude alt välgatavat epikuurilist pilku, mis tähendas ettevaatlikku himutsejat. Muidu aga oli tema elukutse ja seisukord teda õpetanud oma näo üle valitsema, millele ta tahtmise korral võis anda pühalikkuse ilme, olgugi et ta loomulikult avaldas lõbusaid seltskondlikke kalduvusi. Kloostriääruste ja paavstide ning kontsiiliumide eeskirjade peale vaatamata olid selle vaimuliku aukandja käised kalliste nahkadega vooderdatud ja garneeritud, mantlihõlmad kurgu alt kuldpannlaga kinnitatud ja kogu tema orduriie samuti peenendatud ja ilustatud, nagu mõne kveekeri-iluduse kehakate meie päevil, kes küll oma usulahu värvi ja moe alal hoiab, kuid ometi selle lihtsusele materjali valiku ja tema korraldamise kaudu teatud edevuse ilme annab, millel nii väga maise tühjuse maik.

See auväärt vaimulik ratsutas hästitoidetud hobueesli seljas, kelle riistad rikkalikult ehitud ja kelle valjaste küljes valitseva moe kohaselt ripnesid hõbekuljused. Ratsutades polnud temas mingit kloosterlikku kohmakust, vaid ta sõitis nagu vilunud ratsanik kunagi. Tõepoolest näiski, et niisugust lihtsat ratsalooma, nagu seda on hobueesel, kuigi ta on hästi õpetatud, peenike munk ainult teel reisides tarvitas. Üks kaasasõitvaist ilmalikkudest vendadest talutas teisteks otstarveteks kõige toredamat Hispaania täkku, keda Andalusia millalgi kasvatanud, ja kelle taolisi ärimehed sealt suure vaeva ja hädaohuga rikastele ning suursuguseile isikuile sisse vedasid. Selle toreda looma sadul ja sadulakate olid kaetud pika vaibaga, mis peaaegu maani ulatus ja mille

peale olid rikkalikult tikitud piiskopimütsid, ristid ja teised kiriklikud märgid. Teine ilmalik vend talutas koormakandjat hobueeslit, kelle peale olid vististi laotud tema isanda asjad; kaks sama ordu alamat munka sõitsid kõrvuti, ajades naerdes juttu, ilma et oleksid suuremat tähelepanu pöörnud oma reisiseltskonna teistele liikmetele.

Kiriku aukandja kaaslane oli üle neljakümne, kõhn, tugev, sale ja lihaseline mees; see oli rammumehe kuju, kellelt jõupingutused ja liikumine kõik pehmemad osad võtnud, jättes järele ainult naha, kondid ja sooned; tuhanded vaevad oli ta juba talunud ja tuhandeid oli ta veelgi valmis kandma. Peakatteks oli tal nahaga äärestatud tulipunane müts, nagu seda prantslased kummuli pöördud müüstri kuju tõttu *mortier*'ks nimetavad. Peakate jättis ta näo täiesti vabaks, mis pidi võõras tekitama kui mitte kartust, siis vähemalt aukartust. Lõunamaa kestev päike oli need uhked, loomulikult valjud ja võimsalt ilmekad näojooned peaaegu neegrimustaks põletanud ja nad näisid puhkavat möödunud kiretormi järel, kuid otsaesisel silmatorkavad sooned ja vähemalegi meeleliigutusele vastav pealmise huule ning paksude mustade vuntside võpatus andsid selget märku, et torm võib kergesti jällegi puhkeda. Iga pilk tema teravaist, läbitungivalt mustist silmist näis jutustavat võidetud raskustest ning riskeeritud hädaohtudest ja näis vastupanu oma soovidele ainult selleks välja kutsuvat, et lõbu tunda tema kõrvaldamisest kindlas tahtmise ja julguse teostamises. Üle kulmu käis tal sügav arm, mis andis tema näole veel tõsisema ilme, ja teisele silmale, mis haavast kergesti vigastatud, pisut kõõrdi pilgu.

Lõike poolest oli selle isiku üliriie tema kaaslaste oma taoline — pikk mungamantel; kuid tema punane värv tõestas, et selle mantli kandja ei kuulunud ühessegi neljast mungaordust. Mantli paremal õlal seisis valgest kalevist lõigatud erivormiline rist. See üliriie varjas midagi, mis esimesel pilgul ei näinud kuidagi sobivat mantli lõikega: tema all oli painduv, igale liikumisele anduv, iseäralikult kujutud raudriie ühes käiste ja kinnastega samasugusest

materjalist, nagu seda praegu valmistatakse sukakudumisasinal vähem vastupidavast ainest. Ka olid tema reied, nii palju kui mantlivoltide vahelt võis näha, raudriidega kaetud; põlvi ja jalgu katsid kunstlikult valmistatud terasnaastud; ratsaniku kaitsevarustuse täienduseks olid tal jalsäärte ümber, pahklust kuni põlveni, raudriidest varjud. Võöl kandis ta pikka kaheteralist pistoda, mis oli tema ainukeseks kallaletungimis-sõjariistaks.

Mitte hobueesli seljas, nagu tema vaimulik kaaslane, ei sõitnud ta, vaid tal oli ratsutamiseks tubli setukas, kuna ta ju oma toredat sõjahobust teel hoidis, keda poiss talle täies lahinguvarustuses — raudrietatud peaga, väike piik otsa ees — järele talutas. Ühel pool sadulat rippus lühike rikkalikult damastseeritud sõjakirves, teisel pool ratsaniku sulistatud peakate ja raudriidest tormikiiver ühes pika kahekäemõõgaga, nagu rüütlid seda tol ajal tarvitasid. Teine poiss kandis oma isanda oda püsti peos, mille tipul lehvits lint ristiga, nagu seda nägime mantlilgi. Ka kandis ta tema väikest kolmenurgelist kilpi, mis ülalt küllalt lai oli mehe rinna kaitsmiseks ja allpool muutus teravaks. See oli helepunase kaleviga kaetud, mis pidi varjama omaniku juhtsõna.

Neid kaht kannupoissi saatsid kaks kaaslast, kelle mustad näod, valged turbanid ja hommikumaa riided tõestasid, et nad kuskil kaugel hommikumaaal sündinud. Kogu selle sõduri ja tema saatkonna välimus oli metsik ja võõrasmaaline; tema kannupoiste riided olid toredad ja nende hommikumaaalised kaaslaste riided olid hõbevõrusid kaelas ning oma pruunide käte ja jalgade ümber, millest esimesed olid paljad küünarnukkidest saadik, teised poolest säärest kuni pahkluni. Siid ja tikandused ehtisid nende riideid, tähendades nende isanda rikkust ja tähtsust ja seistes silmatorkavas vastolus selle sõjameheliku lihtsusega. Relvuks olid neil kõverad mõõgad, mille pead ja tupid kullaga ehitud, ja veel toredamalt kaunistatud Türgi pistodad. Kumbki neist kandis sadulas kimbu umbes nelja jala pikkusi terasega teritatud nooli või viskodasid, mis saratseenide seas väga tarvitusel

ja mida mäletatakse veel tänapäev nõndanimetatud *El Jerrid*'i sõjamängus hommikumail.

Nende hobused olid välimuse poolest sama võõrad nagu nad isegi. Tõu poolest olid nad saratseenlased, seega siis araabia verd, ja nende peened, saledad liikmed, väikesed kabjatutid, õhukesed lakad ja kerge hüplev kõnnak oli täieline vastand tusedaluulistele ja rasketele Flandria ning Normandia hobustele, kes olid määratud kandma toleaeget rüütli tema raudrietatud varustuses ja kelle kõrval hommikumaa traavlid maise kehastusega võrreldes tundusid kui varjud.

Selle iseäralise salkkonna ilmumine ei äratanud ainult Wamba uudishimu, vaid ka tema vähem kergemeelse kaaslaste oma. Mungas tundsid nad kohe Jorvaulx'i kloosterkonna ülema, kes oli mõnegi penikoorma peal ümberringi tuntud selle poolest, et ta armastas jahti, sööminguid, ja kui kuulujutt talle liiga ei teinud, siis ka teisi maisi lõbusid, mis veel vähem tema mungatöötustega leppisid.

Kuid vaated mustade kui ka valgete vaimulikkude eluviiside kohta olid noil päevil nii lodevad, et kloostriülema Aymeri nimi naabruses hea kuulsuse osaks sai. Tema vaba ja lõbus olemus ja tema vastutulelikkus harilikkude eksituste andeksandmises tegid ta kõrge aadli ja suursuguste kodanikkude pailapseks, kellega ta sündimise poolest suguluses seisis, sest tema põlvnes tähtsast Normandia perekonnast. Iseäranis ei suutnud naisterahvad liiga piinlikud olla vaimuliku eluviiside hindamises, kes oli tuntud kui hoolas õrnema soo austaja ja kel oli nii mõnigi abinõu igavuse peletamiseks, mis valis alati oma asukohaks vanade laenulosside saalid. Kloostriülem andus jahile enam kui kohase südidusega ja temast räägiti, et temal olevat põhjapoolsetes maakondades kõige paremad õpetatud jahikullid ning kõige väledamad hurdad, mis oli küllaldaseks soovitusel noorsoo juures. Vanade ees, kui vaja, oskas ta suure auvärsusega teist osa etendada. Tema haridusest, kuigi pealiskaudselt, jätkus, et neile oma arvatavaist teadmistest kõrget aimet anda, ja tema

auväärt teguviis ning keel, millega ta kiriku ja preestrite võimust rääkis, löid arvamise tema suurest vagadusest. Isegi lihtinimesed, need suursuguste eluviiside kõige valjemad arvustajad, vaatasid andeksandvalt oma vaimuliku ülemuse nõrkuste peale. Tema oli helde ja heategevus katab teatavasti hulga pattusid, ka teises mõttes, kui see seisab pühakirjas. Kloostri sissetulekud, millest suur osa tema tarvitada seisis, ei katnud mitte ainult tema oma laialdasi väljaminekuid, vaid võimaldasid ka talupoegade seas ilmutatud heategevuse, millega ta sagedasti rõhutute häda suigutas. Kui kloostriülem jahile kihutas või kauaks söömingule viibis, kui ta hämarikus kloostri salavärvast sisse lipsas, tulles mõnelt kokkusaamiselt, mis oli nõudnud pimedad viivud, kehtitasid inimesed ainult õlgu ja trööstisid end teadmise, et niisama talitavad ka paljud teised ametivennad, ilma et nad oma nõrkusi heategudega katsuksid vabandada. Nõnda siis oli kloostriülem Aymer ja tema iseloom ka saksi pärisorjadele väga hästi teada, kes teda alandlikult teretasid ja vastuseks said: „*Benedicite, mes filz*“¹⁾).

Kuid vaimuliku kaaslaste ning tema saatjate imelik välimus köitis sedavõrt orjade tähelepanu ning äratas neis sedavõrt uudishimu, et nad vaevalt suutsid vastata, kui Jorvaulxi kloostri ülem neilt küsis, kas nad kuskil läheduses peavarju ei tea: nii väga olid nad üllatatud pruuninahkse võõra poolmungalise, pool-sõjameheliku välimuse ning tema hommikumaaliste saatjate imelikkude riiete ning varustuse üle. Ka on võimalik, et keel, milles õnnistati ja milles küsiti, Saksi talupoegadele ebameeldivalt, kuigi arusaadavalt kõlas.

„Mina küsin teilt, mu lapsed,“ ütles kloostriülem häält kõrgendades ja *lingua franca*'t tarvitades, milles normannid ja saksid teineteisega kõnelesid, „kas siin ümbruses kuskil mõnd head meest ei leiduks, kes Jumala armust ja alandusest neitsi Maria ees kahele alandlikumale Jumala ema

1) Olge õnnistatud, mu pojad.

Tõlk.

teendritele ja nende kaaslastele peavarju ning kehakinnitust annaks?“

Seda rääkis ta tähtsal iseteadlikul toonil, mis ei vastanud kuidagi kõneluses tarvitatud lihtsatele sõnadele.

„Kaks meie ema kiriku kõige alandlikumat teendrit!“ kordas Wamba endamisi, aga mitte kuuldavalt, kuigi oli narr, „kuid mina tahaksin tema pea-hoovimeistrit, pea-keldermeistrit ja tema teisi kõrgemaid teendriteid näha.“

Peale seda vaikset vastust kloostriülemale sõnadele tõstis ta silmad ja vastas esitatud küsimusele:

„Kui auväärt isad head ninaesist ja pehmet aset armastavad, siis viib mõnetunniline ratsutamine nad Brinxworthi kloostriülemale juurde, kus neile nende seisus kõige austavama vastuvõtu kindlustab, või kui nad paremaks arvavad õhtu paastuvalt kulutada, siis võiksid nad mööda lagendikku alla ratsutada, kust nad Copmanhursti vaga pagulase juurde pääsevad, kes heal meelel nendega oma eluaset ja palvet jagab.“

Kloostriülem raputas mõlema ettepaneku peale pead.

„Austatud sõber,“ ütles ta, „kui kuljuste kõlin sinu aru pole tumestanud, siis võiksid sa teada, et *Clericus clericum non decimat*, see tähendab — meie, vaimulikud ei tarvita vastastikku võõrussõprust, vaid nõuame seda ennemini ilmalikkudelt, võimaldades neil nõnda Jumalat teenida tema maapealsete teendrite austamise ja kosutamise.“

„See on tõsi,“ vastas Wamba, „et mina, kes olen ainult eesel, olen siiski väärt arvatud kuljuseid kandma, nagu teie kõrgeaususe hobueeselgi; ometi uskusin mina tänini, et meie ema kiriku ja tema teendrite heategevus, nagu iga muugi heategevus, võiks tema enda juurest kodust peale hakata.“

„Jäta oma häbematused, poiss,“ ütles sõjariistus ratsanik, katkestades Wamba lobisemise vägeval häälel, „ja ütle meile, kui tead, kust läheb tee — kuidas oli selle teie franklini nimi, prior Aymer?“

„Cedric,“ vastas kloostriülem, „Saksi Cedric. — Ütle mulle, hea sõber, oleme meie juba tema asukohta lähedal ja võid sa meile sinna teed juhatada?“

„Teed sinna on raske leida,“ vastas Gurth, kes esimest korda suu rääkimiseks avas, „ja Cedricu perekond läheb aegsasti puhkusele.“

„Aitab, ära räägi nõnda, poiss,“ ütles sõjamees; „neil on kerge jällegi üles tõusta meiesuguste reisijate tarviduste rahuldamiseks, sest meie ei taha tõepoolest endid mitte võõrussõpruse palumiseks alandada, kuna meil ju õigus on käskida.“

„Ma ei tea mitte,“ ütles Gurth tumedalt, „kas ma neile teed oma isanda majasse võin näidata, kes peavarju kui oma õigust nõuavad, mitte aga temas palutud vastutulelikkust ei näe.“

„Tahad sa minuga vaielda, ori,“ ütles sõdur ja oma hobusele kannuseid andes sundis ta tema poolringis üle jalgte minema, tõstes samal ajal oma ratsapiitsa, et talupoega arvatava häbematus eest karistada.

Gurth heitis temale metsiku ja kättemaksu-vihase pilgu ja laskis uhke, kuigi aeglase liigutusega käe oma noa peale langeda; kuid kloostriülem Aymeri vaheleastumine, kes oma hobueesliga seakarjuse ja oma kaaslaste lahutas, takistas mõeldud vägivald.

„Püha Maria nimel, vend Brian, teie ei pea arvama, nagu oleksite Palestiinas ja valitseksite paganliste türklaste ning uskmata saratseenlaste üle; meie saare-elanikud ei armasta hoope, välja arvatud kiriku omad, mis on määratud neile, keda ta armastab. — Ütle mulle, hea sõber,“ pöördus ta Wamba poole ja toetas oma sõnu väikese hõberahaga, „kust läheb tee Saksi Cedricu juurde; sina pead seda teadma ja sinu kohus on seda reisijaile näidata, kuigi nad poleks nii pühast seisusest nagu meie.“

„Tõepoolest, auväärt isa,“ vastas narr, „teie kõrgeaulise kaaslaste saratseenline vaim on minu peast kodutee pele-

tanud, nii et ma kindel pole, kas ma isegi täna öösi sinna pääsen.“

„Tasa,“ ütles kloostriülem, „küllap sa juba tead, kui sa aga tahad. See kõrgeauline vend on kogu oma eluea saratseenlaste vastu võidelnud, et püha hauda tagasi võita; tema kuulub tempelhärrade ordu, millest sa ehk juba kuulnud, ja ta on pooleldi sõdur, pooleldi munk.“

„Kui ta on ainult pooleldi munk,“ ütles narr, „siis ei peaks ta mitte nii arutult inimestega ümber käima, keda ta teel kohtab, isegi siis mitte, kui need kohe ei tõtta küsimusi vastama, mis neisse sugugi ei puutu.“

„Ma vabandan su nalja,“ vastas kloostriülem, „sel tingimusel, kui sa mulle teed näitad Cedricu asukohta.“

„Hea küll siis,“ vastas Wamba, „teie kõrgeausus peab sellest jalgrajast kinni pidama, kuni ta jõuab allavajunud risti juurde, mis vaevalt jalakõrguselt üle maapinna ulatub; seal pöörduge pahemat kätt teerajale, sest risti juurde jookseb neli teed kokku, ja ma olen kindel, et kõrgeauline veel enne tormi ulualla jõuab.“

Kloostriülem tänas oma tarka juhatajat ja ratsasalk andis oma hobustele kannuseid ning kihutas nõnda minema, nagu teevad seda need, kes tahavad enne õist tormi varju alla jõuda. Kui nende hobukapjade müdin kaugusesse vaibus, ütles Gurth oma kaaslastele: „Kui auväärt isad sinu targast juhatajast kinni peavad, jõuavad nad vaevalt täna öösi Rotherwoodi.“

„Mitte,“ vastas narr iritades, „vaid kui neil õnne on, siis jõuavad nad Sheffieldi, ning see on neile paras paik. Ma pole ometi nii arutu metsamees, kes koera looma jälile juhataks, kui ma ei taha, et tema peale jahti peetaks.“

„Sul on õigus,“ ütles Gurth; „oleks halb kui Aymer leedi Rowenat näeks, ja veel halvem oleks, kui Cedric selle sõjameheliku mungaga tülli satuks, mis nende kohtamisel vististi mitte tulemata ei jääks. Ent meie, kui head teendrid, kuulame ja vaatame ning ei ütle midagi.“

Meie pöördume oma ratsanikkude juurde tagasi, kes peagi orjad kaugele maha jätsid ja isekeskis Normandia prantsuse keeles kõnelesid, mida harilikult kõrgemad klassid tarvitasid, välja arvatud ainult mõned vähesed, kes uhkustades oma saksi tõugu rõhutasid.

„Mida tahtsid need poisid oma isemeeliku häbematusesega öelda,“ küsis tempelhärra benediktiinlaselt, „ja miks takistasite mind teda nuhtlemast?“

„Vend Brian,“ vastas kloostriülem, „mis ühesse neist puutub, siis oleks raske seletada, miks narr narri viisil räägib; teine aga kuulub nende metsikute, uhkete ja kangekaelsete kilda, kellest ma sulle juba rääkinud ja keda ikka veel leidub võidetud sakside seas; nende suurem õnn seisab selles, et nad kõigest väest oma põlgust võitjate vastu avaldavad.“

„Minu hoobid oleksid ta peagi viisakaks teinud,“ tähendas Brian; „mina olen niisugustega ümberkäimises vilunud. Meie Türgi vangid on metsikud ja kangekaelsed, nagu seda oli ehk Odin ise, kuid kaks kuud minu majas, minu orjade ülema ülevaatuse all, tegi nad alandlikuks, taltsaks, sõnakuulelikuks ja vastutulelikuks. Kuid kihvti ja pistoda pärast pidi valvel olema, nad tarvitavad neid kohe kõige vähemal võimalusel.“

„Nojah,“ vastas prior Aymer, „igal maal on oma kombed ja viisid, ja pealegi poleks see peksmine meile mingit teadet toonud Cedricu juurde viiva tee kohta, kuna ta aga teie ja tema vahel tüli põhjuseks oleks võinud saada, kui me selle tee ise oleksime leidnud. Pidage meeles, mis ma teile ütlesin: see rikas franklin on uhke, äge, armukade ja ärritav, mõisnikkude ja isegi oma naabrite, Reginald Front-de-Boeufi ja Filip Malvoisini vastane, kes ometi pole mõned poisikesed mängimiseks. Ta kaitseb nii tõsiselt oma tõueesõigusi ja on nii uhke selle peale, et ta põlvneb Herewardist, kuulsast Heptarchia¹⁾ eesvõitlejast, et teda üldiselt

1) Seitseriiklus. Peale roomlaste lahkumist 411. a. kutsusid britlased Põhja-Saksamaalt saksid omale abiks pealetungivate scotlaste (sotlaste) vastu. Selle kutse peale ilmusid saksid ja asutasid Inglismaal seitse riiki. Tõlk.

Saksi Cedricuks hüütakse. Pealegi uhkustab ta veel sellega, et ta kuulub rahva sekka, kellega suguluses seismist nii mõnigi teine püüab varjata, et nõnda pääseda võidetuile määratud *vae victis*'e²⁾ osast.

„Prior Aymer,“ ütles tempelhärra, „teie olete peenike mees, vilunud iluduse tundmises ja trubaduurina asjatundja kõiges, mis puutub armuasjusse, kuid kuulsas Rowenas pean ma palju ilu lootma, et tasakaalu viia oma enesalgamist ja kannatust, mida vajan niisuguse kõrgi inimese poolehoidu võites, nagu on seda sinu kirjelduse järele tema isa Cedric.“

„Cedric ei ole Rowena isa,“ vastas kloostriülem, „vaid ainult tema kauge sugulane; Rowena põlvneb veel suuremast soost kui Cedric ise. Nagu ma arvan, on Cedric ise enda tema hooldajaks asetanud, kuid hoolealune on talle sama kallis, nagu oleks see tema lihane laps. Rowena ilu üle võite varssi ise otsustada ja kui tema õrn näovärv, tema mahedate sinisilmade majesteetlik, kuid pehme vaade teie mälestusest Palestiina mustalokilisi tüdrukuid või ka Muhamedi paradiisi neitsisid ei peleta, siis tahan ma olla ususalgaja, mitte aga kiriku truu poeg.“

„Kui aga see kiidetud iludus,“ ütles tempelrüütel, „kaalumisel leitakse kerge olevat, siis mäletate meie kihlvedu?“

„Minu eht kaelakett,“ vastas kloostriülem, „kümne pudeli Hiiiose viina vastu; need viimased on kindlasti minu, nagu oleksid nad juba praegu kloostri keldris keldermeister Denise luku taga.“

„Ja mina ise pean kohtunik olema,“ ütles tempelhärra, „pean ise oma silmadega vaadates nõus olema, et nelipühist saadik aasta eest pole ma ühtegi nii ilusat tüdrukut näinud. Eks kõlanud see nõnda? — Prior, teie kaelakett oa hädaohus; mina kannan teda Ashby-de-la-Zouche turniiril oma kaelas.“

„Võitke ta ausalt,“ ütles kloostriülem, „ja kandke teda nagu tahate; mina usun, et te õige vastuse annate, usun

2) Häda võidetuile.

teie sõna kui rüütli ja vaimuliku oma. Ent kuulge minu nõu, vend, ja viilige oma keel pisut viisakamaks, kui te olete teda tarvitanud uskmatute vangidega ja hommikumaa orjadega. Kui teie Saksi Cedricut haavate — ja tema ei vaja selleks palju, — siis on ta valmis, hoolimata teie rüütli-aust, minu kõrgest ametist või meie mõlema pühadusest, meid mõlemaid Jumala linnukeste juurde öökorterisse saatma, kuigi oleks väljas südaöö. ✓Ja olge ettevaatlik Rowenale pilku heites, keda ta armukadedal hooel valvab; tabab teda selles vähemgi kahtlus, siis oleme kadunud. Räägitakse, ta ajanud iseendagi poja minema, sest et see julgenud oma silmad tundmuses ilu peale tõsta, mida nähtavasti eemalt peab jumaldama, kuid millele muude tundmustega ei tohi läheneda, kui kanname rinnas Õnnistatud Neitsi altari ees.“

„Hea küll, sellest aitab,“ vastas tempelhärra; „üheks ööks tahan end taltsutada ja olla kui õrn neiu, mis aga sellesse puutub, et tema meid võiks väevõimuga välja ajada, siis selle eest tahan mina teid oma poistega, Hameti ja Abdallaga, kaitsta. Uskuge, meie oleme küllalt tugevad enesetele hea korteri muretsemiseks.“

„Nii kaugele ei või me asja lasta minna,“ vastas kloostriülem; „kuid siin on narri allavajunud rist ja öö on nii pime, et me vaevalt seletame, missugust teed me peame minema. Ma arvan, tema käskis meid pahemat kätt pöörduda.“

„Paremat,“ ütles Brian, „niipalju kui mina mäletan.“

„Pahemat, kindlasti pahemat; mäletan tema näitamist puumõõgaga.“

„Aga tema hoidis ju mõõka pahemas käes ja näitas sellega oma kehast põiki mööda,“ ütles tempelrüütel.

Mõlemad hoidsid oma arvamisest kangekaelselt kinni, nagu niisugustel juhtudel harilikult ikka sünnib; appi kutsuti ka saatjad, kuid nemad polnud küllalt lähedal olnud, et Wamba juhatust kuulda. Viimaks märkas Brian midagi, mis esiti videvikus silma polnud puutunud. „Siin on keegi risti all maas, kas surnud või magab ta. Hugo, torka teda oma piigi otsaga.“

Niipea kui see oli sündinud, tõusis lamaja ja hüüdis heas prantsuse keeles: „Kes te ka olete, kuid viisakuseta on minu mõtteid segada.“

„Me tahtsime ainult küsida,“ ütles kloostriülem, „missugune tee viib Rotherwoodi, Saksi Cedricu asukohta.“

„Mina isegi tahan sinna minna,“ vastas vööras, „ja kui mul oleks hobune, tuleksin ma teile juhiks, sest tee on pisut keeruline, kuid mina tunnen teda hästi.“

„Sina lõikad tänu ja ka tasu, mu sõber,“ ütles kloostriülem, „kui sa meid kindlasti Cedricu juurde viiksid.“

Ja ta käskis ühe oma saatjaist iseenda talutatud hobuse selga istuda ning saatja hobuse vöörale anda, kes teejuhiks pidi hakkama.

Nende juht viis neid Wamba juhatusega võrreldes otse vastupidisele teele. Jalgte juhtis neid sügavamale metsa, kus nad nii mõnestki hädasohtlikust soo-ojast pidid üle minema, kuid vööras näis loomusunniliselt leidvat ikka kõige kindlama pinna ja parema ülekäigu-koha ja tõi ratsanikud ettevaatlikult ning tähelepanelikult viimaks metsikule puistele, ja käega suurele, madalale ning korratule hoonele näidates ütles ta kloostriülemale: „See seal on Rotherwood, Saksi Cedricu asukoht.“

See oli Aymerile rõõmusõnum, kel mitte kõige kõvemad närvid polnud ja kes oli läbi hädasohtlikkude soode minnes sedavõrt rahutu ja hirmunud, et ta ei esitanud ainustki küsimust teejuhile. Leides end peavarju lähedalt tundis ta end jällegi hästi ning uudishimu ärkamisel küsis ta vööralt, kes ja mis tema on.

„Palverändaja, kes just praegu pühalt maalt tagasi tulnud,“ kõlas vastus.

„Te oleksite pidanud ennemini sinna jääma, et püha hauda aidata tagasi võita,“ ütles tempelhärra.

„Õige, auväärt rüütel,“ vastas palverändaja, kellele tempelhärra välimus päris tuttav tundus, „aga kui need, kes vandega on töötanud püha linna tagasi võita, oma kohuste paigalt kaugel

ümber reisivad, kuis võite siis imestada, et minusugune rahulik maamees nende hüljatud ülesandest lahkub?"

Tempelrüütel tahtis vihase vastuse anda, kuid teda segas kloostrülem, kes oma imestust avaldas, et nende juht pärast kauast eemalolekut siinsete metsateedega nii hästi tuttav on.

„Mina olen siin ümbruses sündinud,“ vastas juht. Praegu seisid nad juba Cedricu maja ees, mis oli madal ebakorralik hoone ühes hulga aedade ja osakondadega, ulatudes suure tüki maa peale. Olgugi et asukoha suurus omaniku rikkusest näis rääkivat, erines ta ometi täiesti neist kõrgeist tornistatud ja kindlustatud ehitusist, milles elas normannide aadel ja mille stiil kogu Inglismaal valitsevaks on saanud.

Ometi polnud ka Rotherwood kaitseta; ükski asukoht ei võinud seda sel rahutul ajal olla, muidu oleks võidud teda üle-öö puhtaks röövida ja maha põletada. Sügav, naaberjõest vett täis lastud kraav käis kogu hoone ümber. Mõlemaid kraavikaldaid kaitsis teritatud postidest tehtud kahekordne aed. Lääne pool oli välimises postiaias sissekäik, kust kaudu üle tõstesilla pääsis siseaia väravale. Sissekäikude kaitseks olid aianurgad ettepoole nihutatud, kust tarbekorral pealetungijaid võis tabada noole ja linguga.

Selle värava ees puhus tempelhärja valjusti oma sarve, sest juba ammu ähvardav vihm hakkas nüüd kui oavarrest valama.

Kolmas peatükk.

Kord (kurblik trööst!) sealt, kus on Saksa rand
Täis kohinat, suur, tugev, öitsev saks
Meil tuli sinisilmne, koldne pea.

Thomson — Liberty.

Saalis, mille kõrgus tema päratu pikkuse ja laiusega kuidagi tasakaalus ei seisnud, asus pikk raiutud plankidest valmistatud tammeline laud, mis vaevalt silutud ja mis Saksi Cedricu õhtueineks kaetud. Palkidest ja sarikatest, plankidest ja õlgedest koostuv katus oli ainuke, mis ruumi sise-

must välisilmast lahutas; igas saalinurgas oli suur leelõugas, kuid ahju suitsutorud olid nii halvasti seatud, et suitsu sama palju saali tuli kui korstna kaudu väljagi läks. Sellest tekkiv alaline suits oli madala saali palgid ja sarikad paksu nõekihiga katnud. Saali seintel rippusid sõja- ning jahiriistad ja igas nurgas leidusid tiiv-üksed, mis saali ühendasid hoone teiste osadega.

Ka teised ruumid majas olid saksi ajajärgu kohaselt lihtsad, missuguse seisukorra alalhoidmist Cedric oma ülesandeks pidas. Põrand oli kõvakstambitud mulla ja savi segust, nagu meieaegsetes kuurides. Ligemalt veerand saali põrandat oli astme võrra kõrgem, nõndanimetatud kõrgend ehk *dais*, ja seal asusid ainult suursugusemad perekonnaliikmed ning tähtsamad külalised. Nende tarvis seisis põiki kõrgendil punase kaleviga rikkalikult kaetud laud, mille keskepaigast teine, pikem ja madalam, teenijatele ning alamaile isikuile määratud laud oma alguse sai, ulatudes tahapoole saaliotsa. Kogu korraldus omandas T-tähe kuju ja sarnanes samul põhimõttele korraldatud söögilaudadega, mida võib veel tänapäev näha Oxfordi ja Cambridge'i ülikooli kolleegiumides¹⁾. Kõrgendil seisid rasked, nikerdustega ehitatud tammetoolid ja nende kui ka siin seisva laua üle oli tõmmatud riie, mis suursuguseid pidi tuule, iseäranis aga vihma eest varjama, sest see leidis läbi halvasti tehtud katuse tee saali.

Saali kõrgendi seinad olid kaetud eesriietega ja põrandat kattis vaip, millest üht kui teist oli katsutud säravate või ennemini karjivate koekirjadega ja tikandustega ehtida. Madalikul seisva laua kohal ei olnud varju; lihtsalt krohvitud seinad olid paljad ja savipõrandal puudus vaip; laud oli katteta ja toolide aset täitsid rasked pingid.

1) Ülikooli juures olevad asutused, mis teatud arvule üliõpilastele ülespidamise, korteri ja õpivõimaluse muretsevad ja nii mõnelegi professorile suure sissetuleku võimaldavad.

Kõrgendi laua keskele oli kaks kõrgemat tooli paigutatud perekonna isanda ja emanda tarvis, kes olid söömin-
guil eesistujaks, kandes nõnda õigusega oma aunime: leiva-
jagajad. Kummagi kõrgema tooli juurde kuulus nikerdatud
ja elevandiluuga ehitud jalapink, mis oli nende erandlikuks
märgiks. Ühel neist kahest toolist istus praegu Saksi Cedric,
kes sellest hoolimata, et ta seisuselt oli ainult than¹⁾ või,
nagu normannid teda nimetasid, franklin, õhtusöögi viibi-
mise tõttu ärritatud kannatamatust avaldas, mis oleks kohane
olnud igale meie- kui ka vanaaegsele aldermannile²⁾.

Näo järele oli see maahärra otsekohene, kuid äge ja kuri.
Tema kasv polnud üle keskmise, aga õlad laiad ja käed
pikad ning tugevad, nagu see tarvilik sõja- ja jahiraskustele
vastupidamiseks; tema nägu oli lai, silmad suured ja sinised,
näojooned avalikud ja otsekohesed, hambad ilusad, pea hästi
vormitud ja kogu ilme heasüdamlik, mis on sagedasti ühen-
datud ägeda ja äkilise iseloomuga. Tema silmis helkis uhkus
ja kadedus, sest kogu oma elu oli ta kulutanud ähvardatud
õiguste eest võideldes ja tema äge, tuline ja julge loomus
peeti tema seisukorra tõttu alati ärkvel. Otsekohe üle lagi-
pea käiv lauk jagas tema pikad kollased juuksed pooleks ja
nad rippusid mõlemal pool kuni õlgadeni alla: ainult pisut
tundus hallinemist, kuigi Cedric juba kuuekümnele lähenes.

Kehakatteks oli tal metsaroheline kuub, millel krae ja
käised nahaga äärestatud; nahk oli midagi nirginaha taolist,
kuid sellest halvem, arvatavasti halli orava oma. Selle kuue
avatud hõlmade vahelt paistis kitsalt keha ümber seisev hele-
punane ihukuub; püksid olid sama karva, kuid ulatusid vae-
valt põlvini, jättes need paljaks. Jalas olid tal sandalid,
nagu neid kandsid talupojadki, kuid peenemast materjalist ja
kuldpannaldega kinnitatud. Kuldvõrud olid tal käes ja

1) Than = alguses vürsti kaaslane, siis kõrge ametnik ilma astme
määramata. Peale seda, kui normannid Inglismaa võitsid, arvati „kuninga
thanid“ paruni auastme vääriliseks.

Tõlk.

2) Sakside valitsemise ajal krahvkonna vanem, kõrgem ametnik, hil-
jemini linnanõunik, linnaisa.

Tõlk.

samast metallist võru kaela ümber. Keha ümber oli tal rik-
kalikult nõõpidega kaetud vöö, millesse oli peaaegu püst-
loodis pistetud lühike, sirge, terava otsaga kaheteraline mõök.
Tema tooli taga rippus helepunane, nahaga vooderdatud
kalevmantel ja rikkalikult tikandustega ehitud samast mater-
jalist müts, mis välja minnes rikka maahärra ülikonda täien-
das. Laia ja terava terasotsaga lühike kuldioda toetus vastu
tooli seljatagust ja täitis liikudes kepi või sõjariista aset,
nagu olud seda nõudsid.

Hulk teendreid, kelle riided erinevail astmeil oma isanda
toredate kehakatete ja seakarjuse Gurthi jämeda ning lihtsa
ülikonna vahel seisid, oli Saksi aukandja pilkude ja käskude
tarvis valvel. Kaks, kolm kõrgemat teendrit seisid oma isanda
tooli taga kõrgendil, teised asusid saali madalikul. Veel oli saalis
kaks, kolm suurt ja karvast hurta, nagu neid tarvitati põdra-
ja hundijahil; sama palju jämeda kaela, suure pea ja pik-
kade kõrvadega teisi jahikoeri ning paar väiksemat koera,
keda meie päevil terrieriks hüütakse, kes kõik kannatamatult
õhtueinet ootasid, kuid neile omase targa instinktiga hoi-
dusid oma isanda tõredat vaikimist segamast, kartes nähta-
vasti Cedricu löikenoa kõrval seisvat väikest valget keppi,
mis oli määratud neljajalgsete alamate vaoshoidmiseks.
Ainult üks vana hall hundikoer oli isanda armualusena pere-
mehe tooli juurde pikali sirutunud ja katsus ajuti ta tähele-
panu enese peale tõmmata, pannes pea isanda põlvele või
pistes koonu tema pihku. Aga temagi sunniti rahule käsuga:
„Pikali, Balder, pikali! Ma pole hullamistujus.“

Nagu juba eespool nägime, polnud Cedric kuigi heas
meeleolus. Lady Rowena, kes kuskil kaugel kirikus jumala-
teenistusel käinud, jõudis alles praegu tagasi ja vahetas oma
riideid, mis vihm märjaks teinud. Ka ei olnud Gurthist ja
tema hoolealustest mingeid teateid, ehk nad küll juba am-
mugi oleksid pidanud koju jõudma. Tol ajal oli kõik oman-
dus sedavõrt ähvardatud, et kui ta pisut kauemaks ära jäi,
siis põhjust kohe pidi otsima röövlite kallaletungimises, kel-
lest ümberkaudsed metsad kihasid, või mõne naaberparuni

vägivallas, kes oma tugevust tundes omandusõigust mikski ei pannud. Asjal oli ju oma tähtsus, sest Saksi maaomanikkude suurem osa rikkust peitus suurtes seakarjades, eriti metsamaid, kus need loomad kergesti toitu leidsid.

Peale nende mure põhjuste oli Saksi than veel oma armualuse, narr Wamba pärast rahutu, kelle naljad tema õhtusööki ja harilikult selle kaasas käivaid õlle- ning viinalonksusid võrtsisid. Sellele tuli veel lisaks, et Cedric oli lõunast saadik paastunud ning et harilik õhtusöögi-aeg oli ammugi juba möödas, põhjus, mis meie päevil kui ka vanal ajal maa-aadli pahaseks võib teha. Oma rahulolematust avaldas ta üksikuis sõnus, neid osalt endamisi, osalt ümberseisvaile teendritele öeldes, iseäranis aga oma sissekallajale, kes talle aeg-ajalt vaigistusainena täidetud viinakarika ulatas. „Miks viibib leedi Rowena?“ küsis ta.

„Ta vahetab oma peaehet,“ vastas üks naisteenija nüüsguse julgusega, nagu seda mõni meieaegne majaproua armualune teeb majahärraga rääkides; „teie ei taha ometi, et ta mütsi ja korsetiga söögilauda istuks? Pealegi ei riietu kogu krahvkonnas keegi nii ruttu kui minu käskijanna.“

See ümberlökkamata väide sai rahuldunud vastuseks hm! millele juurde lisati: „Sooviksin, et tema vagadus järgmisel püha Johannese kirikusse sõitmisel parema ilma valiks. — Aga tuhat ja tuline,“ jätkas ta sissekallaja poole pöördudes ja oma häält tõstes, nagu rõõmus sellepärast, et kanali on leidnud, kuhu ta oma viha ilma kontrollita võib lasta voolata, „tuhat ja tuline, miks jääb Gurth nii kauaks välja? Kardan, et me ta karja kohta halvad sõnumed saame. Tema on ustav ja ettevaatlik sulane ja mina olen ta millekski paremaks valinud. Võimalik, et ma ta üheks oma ihuvahiks oleksin teinud.“

Sissekallaja Oswald vastas tagasihoidlikult, õhtusest kellahelinast olevat vaevalt tund aega möödas. See oli halb vabandus, sest ta puudutas ainet, mis nii vastikult saksilase kõrvus kõlas.

„Saadan võtku seda õhtukella¹⁾,“ hüüdis Cedric, „ja seda vägivaldset vördjat, kes ta sisse seadis, ühes südamega orjaga, kes seda saksi keeles saksi kõrvu kannab! Õhtukell!“ jätkas ta peatudes, „ah, see õhtukell, mis sunnib ausaid inimesi oma tulesid kustutama, et vargad ja röövliid võiksid pimedas oma asju ajada!.. Õhtukell! Reginald Front-de-Boeuf ja Filip de Malvoisin tunnevad õhtukella tarvitamist sama hästi kui Wilhelm Vördjas isegi või ükskõik missugune Normandia õnnekütt, kes võitles Hastingsi juures. Vististi kuulen ma varssi, et mu omandus on läinud — nalgivate röövliite elu päästmiseks, mida nad ilma varguse ja röövimise abita ei suuda alal hoida. Minu ustav ori on tapetud ja minu kari on saagiks kuulutatud. Ja Wamba — kus on Wamba? Kas mitte keegi ei öelnud, et ta on ühes Gurthiga läinud?“

Oswald vastas jaatavalt.

„Ha, taga paremaks asi ikka läheb! Ka tema, see Saksi narr, on ära viidud, normannide lordisid teenima. Tõepoolest oleme kõik narrid, et me neid teenime, parajad esemed nende põlguseks ja pilkeks, nagu poleks meil täit aru. Kuid mina tahan kätte maksta,“ lisas ta juurde ja kargas arvata ülekohtu ajal oma toolilt ning haaras oda pihku; „mina tahan oma kaebusega kõrge nõukogu ette minna; mul on sõpru ja poolehoidjaid. Mees mehe vastu tahan ma selle normanni välja kutsuda; las ta tulla oma terases ja raudriides ning kõiges selles, mis arguse võib julguseks muuta — selle oda siin olen ma läbi tugevama takistuse visanud kui on nende kolm sõjakilpi! Võib-olla peavad nad mind vanaks! Aga küllap nad leiavad, et Cedricu soontes, kes on üksi

1) Tekstis „curfew-bell“ (couvre-feu) — tulekustutus-kell. Wilhelm Vöitja (kes oli sohilaps, vördjas), seadis selle kella kaheksase õhtukella sisse, mille helisemisel kõik tuled pidi kustutatama — tulikahjude kartuse ettekäändel, tõepoolest aga selleks, et saksid ei saaks salakoosolekuid korraldada.

Tõlk.

ja lasteta, voolab Herewardi¹⁾ veri. — Ah, Wilfred, Wilfred!“ hüüdis ta madalamal toonil, „oleksid sina suutnud oma arutut kirge valitseda, siis poleks sinu isa tarvitsenud üksiku tammena seista, sirutades oma kaitseta oksad tormihoogudele vastu!“ Need mõtted näisid tema viha mureks muutvat. Ta pani oda jällegi endisele paigale ja võttis uuesti toolil istet, vahtis põrandale ja näis langevat tumedasse mõtlusse.

Teda äratas äkki sarvehääl, millele vastasid koerad ulumise ja haukumisega saalis ning hoone teistes jagudes, kus neid asus kaks- kuni kolmkümmend. Valgel kepil kui ka teendritel oli pisut tegu, enne kui koerte kisast jagu saadi.

„Väravasse, poisid!“ hüüdis Cedric ruttu, niipea kui kisa sedavõrt oli vaikinud, et võidi tema häält kuulda. „Vaadake, milliseid sõnumeid see sarv meile toob — teatab, ma arvan, et minu pinnal on sündinud vägivald ja röövimine.“

Enne kolme minutit teatas üks valvur: „Jorvaulx'i kloostri ülem Aymer ja vaprate ning auväärt tempelrüütli²⁾ juhataja, suursugune rüütel Brian de Bois-Guilbert ühes väikese saatkonnaga paluvad üheks ööks võõrussõprust ja peavarju, olles teel turniirile, mida tunahomme peetakse Ashby-de-la Zouche lähedal.“

„Aymer, prior Aymer? Brian de Bois-Guilbert?“ pomises Cedric, „mõlemad normannid — kuid normandlane või sakslane, Rotherwoodis ei tohi võõrussõprus kunagi puududa; olgu nad tervitatud, kui nad heaks arvasid siin peatuda, aga nad oleksid veel enam tervitatud möödasoitnuina. Kuid autu oleks öömaja ja öö-eine andmise pärast nuriseda; külalisena peab isegi normann oma häbematus taltutama. — Mine, Hundebert,“ lisas ta juurde, pöördudes oma nõnda-

1) Cedricu isa, keda hüüti „viimseks inglaseks“, sest peale normannide võitu Hastingsi juuret 1066 pani tema neile veel viis aastat vastu.
Tõlk.

2) Tempelrüütli ordu asutati aastal 1118 Jeruusalemma palverändajate kaitseks. Selle ordu esimene maja seisnud Saalomoni templi asemel, siit tema nimetus. Paavst Clemens V lõpetas ordu 1312. a.

nimetatud majaülema poole, kes seisis tema selja taga, valge kepp peos, „võta omale kuus teendrit ja vii külalised võõrusruumi. Muretse nende hobuste ja hobueeslite eest ning vaata, et nende saatjail midagi ei puuduks. Kui nad nõuavad, siis lase nad riideid vahetada ja vaata, et oleks käepärast tuli, pesuvesi, viin ja õlu. Käsi kokke veel midagi õhtusöögiks valmistada, mis palju aega ei võta, ja lase seda lauale kanda, kui külalised valmis on seda maitsma. Teata neile, Hundebert, et Cedric ütleks neile ise tere tulemast, kuid tema on töotuse annud, mitte üle kolme sammu neile kõrgendist eemale vastu minna, kes ei põlvne Saksi kuningate verest. Mine! hoolitse nende eest hästi, et nad oma uhkuses ei võiks öelda: Saksi maamats on ühe hoobiga oma vaesuse kui ka kitsiduse paljastanud.“

Majaülem lahkus mitme teendriga oma isanda käskusid täitma. „Prior Aymer!“ kordas Cedric Oswaldile otsa vaadates, „kui ma ei eksi, Giles de Maulevereri, praeguse lord von Middlehami vend?“

Oswald tegi aupakliku jaatava liigutuse. „Tema vend istub mõisas ja usurpeerib parema tõu, Ulfgar von Middlehami tõu pärandusõigusi, aga missugune normannide lord ei tee sedasama? Räägitakse, see kloostriülem olevat vabameelne ja lõbus preester, kes viinakarikat ja jahisarve rohkem armastab kui kirikukella ja raamatut. Hea, las ta tulla, olgu ta tervitatud. Aga kuidas oli selle tempelrüütli nimi?“

„Brian de Bois-Guilbert.“

„Bois-Guilbert?“ ütles Cedric ikka veel pool-endamisi, nagu ta enamasti teenijatega elades harjunud tegema, rääkides enam iseendaga kui teistega. „Bois-Guilbert? See nimi on laialt kuulus headuse kui ka halbuse poolest. Õeldakse, oma ordu olevat ta tubliduse ja vapruse poolest esimene, kuid tal olevat ordu harilikud pahed: uhke, kõrk, halastamata ja himur; kalgi südamega inimene, kes ei tunne maist hirmu ega lugupidamist taeva ees. Nõnda räägivad need vähesed sõdurid, kes Palestiinast tagasi tulnud. — Hea küll, see on ainult üheks ööks, ka tema olgu tervi-

tatud. — Oswald, ava kõige vanem viinavaat, too lauale kõige paremat mõdu, kõige kangemat õlut, kõige rikkalikumat moratit, kõige vahutavamad õunaviina, kõige lõhnavamad pigmenti ja täida kõige suuremad joogisarved¹⁾. — Tempelhärrad ja abtid armastavad head viina ja head mõõtu. — Elgitha, teata leedi Rowenale, et meie teda täna öösi saali ei oota, ehk olgu siis, et ta ise soovib ilmuda.“

„Seda ta just teebki,“ vastas Elgitha ruttu, „sest tema armastab Palestiinast toodud uuemaid sõnumeid.“

Cedric heitis sõnakale tüdrukule pahase pilgu, kuid Rowena ja kõik, mis temasse puutus, oli tema viha eest kaitstud. Ta vastas ainult: „Tasa, tüdruk; sinu keel käib üle sinu aru. Vii minu sõna oma käskijannale ja lase ta teha, nagu ta heaks arvab. Siin vähemalt valitseb Alfredi võsu veel printsessina.“ Elgitha lahkus ruumist.

„Palestiina!“ kordas saksilane; „Palestiina! Kui palju kõrvu kuulab sellest saatuslikust maast kõnelevaid jutustusi liiderlikkude ristisõitjate ja silmakirjalikkude usurändajate suust! Ka mina tahaksin küsida, ka mina tahaksin pärida, ka mina tahaksin peksval südamel neid muinasjutte kuulata, millega kavalad rändajad meilt meie võõrussõpruse välja petavad, kuid ei — sõnakuulmata poeg pole enam minu poeg ja mina ei taha tema saatusest rohkem teada kui ma tean nende kõige halvemate miljonite saatusest, kes risti oma õlal kannavad, tormates liiderlikkusse ja veresüüsse, mida nad nimetavad Jumala tahtmise täitmiseks.“

Ta kortsutas kulmu ja pööras pilgu üürikeseks maha. Kui ta tema uuesti tõstis, avanesid saali otsas olevad kahepoolega ukсед pärani ja valget keppi kandva majaülema juhatusel ning nelja teendri tõrvalontide valgusel astusid sisse tänaõhtused külalised.

1) Need joogid olid sakside juures tarvitusel, nagu hr. Turner teatab: morat oli valmistatud meest ja muulukate mahlast; pigment oli tugevasti vürtsitud ja ka meega magustatud kange liköör.

Neljas peatükk.

Kits karune, utt, siga veristud,
Härg tore marmoril ju lahitud,
Ja küpsist jagatakse sedamaid,
Vaht viina roosa kroonib karikaid.

*

Ulüss sööb rooga teistest eraldi
Kolmjalgsest laualt, iste madalgi,
Mis näidand vürst — — — —

Odüsseia, 21. raamat.

Kloostriülem Aymer oli pakutud võimalust tarvitanud ja oma ratsakuue ühe teise vastu vahetanud, mis veel kallimast materjalist, kuna ta selle peale eriliselt tikitud kirikukuue oli tõmmanud. Ühes massiivse pitsersõrmusega, mis tema kiriklikku auametit märkis, olid tema sõrmed kalliskividega kooritud, kuigi see käis kirikuseaduse vastu. Tema sandalid olid Hispaaniast toodud kõige peenemast nahast ja tema habe oli ordu määruste mõttes viimase võimaluseni pöetud, kuna tema paljaksäetud lagipead kattis rikkalikult tikitud helepunane müts.

Ka tempelrüütli välimus oli muutunud; ja ehk ta küll oma kaaslasest oli vähem ehitud, siiski tundus tema välimus enam mõjuv. Oma raudsärgi asemele oli ta pannud tumeda siidkuue, mis nahaga äärestatud, ja selle peal lehvis laiades voltides tema laitmatult puhas valge mantel. Kaheksanurgeline rist tema mantli õlal oli lõigatud mustast sametist. Kõrge müts ei varjanud enam tema kulme, vaid neid katsid ainult lühikesed ja paksud süsimustad käharad sakud, sünnitades tema haruldaselt musta näoga kooskõla. Ei oleks võinud midagi kenamat ja majesteetlikumat olla kui tema liigutused ja teguviis, poleks nad mitte toonitatud olnud valitseva kõrkusjoonega, mida kergesti omandatakse piiramata autoriteediga.

Neid kaht auväärt isikut saatsid nende teendrid ja aupaklikumas kauguses järgnes neile nende teejuht, kelle väli-

muses muud tähelepanu-väärilist ei olnud, kui et tema riided harilikkude palverändajate omadest erinesid. Tema keha kattis mustast, karedast kalevist ülikuub või mantel. Lõikelt sarnanes see mantel pisut meieaegse husari omaga ja tal olid samasugused riidetükid käsivarte katteks; teda nimetati *slaveyn* ehk *sclavonian*. Jalas lihtsad rihmadega seotud sandalid; lai varjurikas kübar, mille ääred konnakarpidega¹⁾ tipitud, ja rautatud pikk kepp, mille ülemasse otsa kinnitatud palmioks, täiendasid palverändaja varustuse. Alandlikult sammus ta sisseastujate sabas ja nähes, et madalikul seisev laud vaevalt suutis ruumi anda Cedricu teendritele ning külalisile-saatjaile, tõmbus ta tagasi ja laskus istmele, mis seisis suure kamina kõrval või peaaegu selle serva all, ning näis seal teotsevat oma riiete kuivatamisega, kuni mõne lauasistuja eemaldumine temale ruumi annaks või kuni majaülem lahkus talle valitud paigas laseb kehakinnitust osaks saada.

Cedric tõusis oma külalisi vastu võtma auväärilise võõrusõprusega ja saali kõrgendilt alla astudes tegi ta kolm sammu neile vastu ning ootas siis nende lähenemist.

„Kahetsen, auväärt prior,“ ütles ta, „et mu töotus mind keelab kaugemale vastu minemast isegi niisugustele külalistele, nagu olete teie ja vapper püha templi rüütel, kuid minu majaülem on teile juba minu ebaviisakuse põhjuse avaldanud. Vabandage mind ka, et ma teiega oma emakeeles kõnelen ja et ma teid palun mulle samas keeles vastata, kui teie teadmised seda lubavad; kui mitte, siis saan ma ka normannide keelest seevõrra aru, et teie arvamisi jälgida.“

„Töotusi,“ ütles abt, „peab pidama, auväärt franklin, või ennemini lubage mul öelda — auväärt than, kuigi see au-nimi on vananenud. Töötused on sidemed, mis meid taevaga köidavad, nemad on sidemed, mis seovad ohvri altari-sarvede külge, ja on sellepärast, nagu ma juba tähendasin, vääramata ning kõrvaldamata, seni kui meie ema kirik vastu-

1) Alguses kanti neid joomiseks, pärast peeti neid tõsiseks palverändamise tunnuseks.

Tõlk.

pidist pole lausunud. Ja mis keelesse puutub, siis tahan ma hea meelega selles kõnelda, mida rääkis minu auväärt vana-ema Hilda von Middleham, kes peaaegu sama suures vagaduse kuulsuses suri, nagu tema õnnistatud nimekaim Hilda von Whitby¹⁾, Issand olgu talle armuline!“

Kui kloostriülem selle arvatava lepituskõne oli lõpetanud, ütles tema kaaslane lühidalt ja tähendusrikkalt: „Mina räägin ikka prantsuse keelt, mis on kuningas Richardi ja tema aadli keel, kuid ma oskan küllalt inglise keelt, et maa pärisrahvaga mõtteid vahetada.“

Cedric heitis rääkijale ühe neist rutulistest ja vihastest pilkudest, mida iga võrdlus kahe võistleva rahva vahel esile kutsus, kuid mäletades võõrussõpruse kohuseid surus ta suurema viha-avalduse tagasi ja näitas oma külalistele enese tooli kõrval kaks madalamat istet ning andis märku õhtusööki lauale kanda.

Kuna teendrid ruttasid isanda käsku täitma, tabas selle silm seakarjust Gurthi, kes just praegu ühes oma kaaslaste Wambaga sisse astus. „Saatke need logardid siia poole,“ ütles Cedric kärsitult. Ja kui süüalused kõrgendi ette seisma jäid, ütles ta: „Kust see tuleb, te võrukaelad, et te nii kaua väljas ümber vedele site? Kas tõid oma karja koju, Gurth, või jätsid ta röövlitele ja marodööridele?“

„Kari on terve, teie meeleheaks,“ vastas Gurth.

„Aga mulle ei meeldi see, võrukael,“ ütles Cedric, „et ma kaks tundi teisiti pidin oletama ning oma naabrite vastu kättemaksmist hauduma, kes mulle midagi kurja pole teinud. Kui see veel kordub, siis ootavad sind rauad ja vangitorn.“

Gurth, kes oma isanda ägedat loomu tundis, ei katsunud end vabandada, aga narr, kes oma ameti tõttu Cedricu poolt kannatlikkust võis loota, vastas mõlema eest: „Tõepoolest, onu Cedric, täna öösi pole te tarõ ega arukas.“

1) Whitby klooster (asut. a. 657) oli Yorkshires kõrge mäe otsas, kuhu viis 200-astmeline trepp. Tema varemed on veelgi olemas.

Tõlk.

„Kuidas nii?“ küsis isand, „sina lähed uksehoidja korterisse ja õpid seal distsipliini tundma, kui sa oma narrusele nii suure vabaduse annad.“

„Enne lubage mind oma tarkuse kaudu teada,“ ütles Wamba, „on see õiglane ja mõistlik, kui kedagi teiste süü pärast karistatakse?“

„Muidugi mitte, narr,“ vastas Cedric.

„Aga miks sa siis vaese Gurthi tahad raudu panna, onu, kui süüdi on tema koer Fangs? Sest mina julgen vandega kinnitada, me ei kaotanud ainustki silmapilku asjata, niipea kui karja kokku saime, mida aga Fangs enne õhtukella helinat ei teinud.“

„Siis poo Fangs üles,“ ütles Cedric ja pöördus ruttu seakarjuse poole, „kui tema süüdi on, ja muretse omale teine koer.“

„Lubage, onu,“ ütles narr, „ka see oleks õigusest vasakut kätt, sest Fangs polnud mitte oma süü pärast jalutu ega võinud karja kokku saada, vaid süüdi kandsid need, kes tema esimesed käpad vigastasid, missuguse teoga see vaeseke vaevalt oleks nõus olnud, kui tema arvamist oleks küsitud.“

„Ja kes tohtis minu orja koera vigastada?“ küsis Cedric põlevas vihas.

„Seda tegi vana Hubert,“ ütles Wamba, „sir Filip de Malvoisini jahivaht. Ta tabas Fangsi laanes hulkumas ja ütles, koer ajanud loomi taga ning rikkunud nõnda tema isanda õigusi.“

„Kurat võtku Malvoisini,“ vastas Cedric, „ja ka tema jahivahti! Mina tahan talle suure metsaseaduse põhjal selgeks teha, et see mets seal laane sekka ei kuulugi. Kuid küllalt! Mine — mine oma paigale ja sina, Gurth, muretse endale teine koer, ning kui metsaülem ka seda peaks julgema puutuda, siis olgu ma äraneetud argpüks, kui ma tema parema käe esimese sõrme maha ei raiu, nii et ta enam kunagi vibu vinna ei tõmba. — Palun vabandust, auväärt külalised! Mind ümbritsevad siin naabrid, kes talitavad nagu

uskmatud pühal maal, härra rüütel. Aga lihtne eine on juba lauale kantud, laske see hea maitsta ja olgu hea tahtmine puuduliku roa vabanduseks.“

Kuid lauale laotud road ei vajanud majaisanda vabandust. Mitmeti valmistatud sealiha ilmus laua allaotsa, niisama ka kana-, hirve-, kitse- ja jäneseküpsis ning mitut tõugu kala — ühes suurte leivapätside ning meega sissekeedetud puuviljaga. Rikkalikult esitatud vähemad metslinnud kanti lauale mitte vaagnail, vaid varda otsas ja ulatati korda mööda külalistele, kes sealt lõikasid, mis kellelegi meeldis. Iga suursuguse isiku kõrval seisis hõbekarikas; madalam laud oli varustatud suurte joogisarvedega.

Kui õhtusöögiga pidi algust tehtama, tõstis majaülem äkki oma kepi ja ütles valjusti: „Pidage! Ruumi leedi Rowenale!“ Saali ülemises otsas laua taga avanes külguks ja nelja naisteenija saatel ilmus Rowena saali. Cedric, keda tema hoolealuse ilmumine praegusel silmapilgul küll meelepäraselt ei üllatanud, tõttas ometi talle vastu ja viis ta au-paklikult oma paremal käel seisvale kõrgemale toolile, mis oli määratud majaleedile. Kõik tõusid tema vastuvõtmiseks püsti ja nende viisakust tumma liigutusega vastates liikus ta gratsiöösilt laua äärde oma paigale. Enne kui ta seda jõudis teostada, sosistas tempelrüütel kloostrülemale: „Turniiril ei kanna ma mitte teie kuld-kaelaketti. Hiiose viin on teie oma.“

„Eks ma öelnud?“ vastas prior, „kuid taltsutage oma vaimustust, franklin peab teid silmas.“

Hoolimata sellest hoiatusest andus Brian de Bois-Guilbert oma silmapilksel tundmusele ja kiindus silmadega Saksi iludusse, mis ehk just oma välimise erine misega hommikumaa sultanite tütardest tema kujutlusvõime valdas.

Rowena, kes oma soo paremais proportsioones vormitud, oli pika kasvuga, kuid mitte sedavõrt, et see iseäralikult silma oleks torganud. Tema nägu oli haruldaselt õrna jumega, kuid suursugune peaseis ja näojooned päästsid ta sel-

lest hingetust ilmest, mis on mõnikord omane imeilusaile. Tema selged sinised silmad, varjatud kenade kulmudega, mis küllalt tumedad, et otsaesist ilmestada, näisid võivat sütitada kui ka igatseda, käskida kui ka paluda. Kui õrnus oli niisuguste näojoonte loomulik ilme, siis oli praegusel silmapilgul üldine austamine ja valitsev seisukord selle Saksi leedi iseloomu uhkusega seganud, mis loodusandeid rikastas. Tema rikkalik juus, värvi poolest pruuni ja valge vahelmine, oli kenasti ja meeldivalt lugematuise lakkidesse korraldatud, mille loomiseks nähtavasti ka loodus kaasa oli aidanud. Neid lokke ehtisid kalliskivid ja juukseid kanti täies pikkuses, nõnda märkides neitsi suursugust ja vaba sündi. Kaelas oli tal kuldkest, mille otsas rippus samast metallist relikvia. Võrudega ehitud käsivarred olid paljad. Riideks oli tal valkjast mererohelisest siidist aluskleit ja pihik, mille peale tõmmatud pikk ja lai kuub, ulatudes maani; viimasel olid väga laiad käised, mis ainult pisut allapoole küünarnukke rippusid. See kuub oli tumepunane ja kõige peenemast villast valmistatud. Kullaga läbikujutud siidloor oli kuue ülemisele jaole kinnitatud, nii et teda võis hispaania kombe järele kas näo ja rinna kattedeks tarvitada või draperimiseks õlgade ümber heita.

Kui Rowena märkas tempelrüüti temasse kiindunud silmi, mida oleks võinud hõõgvate kivisütega võrrelda, varjas ta lugupidavalt oma näo looriga, nõnda mõista andes, et see julge pilk temale meelt mööda pole. Cedric nägi seda liigutust ja tema põhjust. „Härra tempelrüütel,“ ütles ta, „Saksi neitsite palged on liiga vähe päikest saanud, kui et nad ristisõitjate tungivaid pilke suudaksid välja kannatada.“

„Palun vabandust,“ vastas Brian, „kui olen haavanud, see tähendab, ma palun leedi Rowenalt vabandust, sest kaugemale ei vii mind mu alandlikkus mitte.“

„Leedi Rowena,“ ütles prior, „on minu sõbra karistamisega meid kõiki karistanud. Loodan, et ta hiilgavas turniiriseltskonnas mitte nii halastamatu ei ole.“

„Meie sinnaminek on alles kahtlane,“ ütles Cedric. „Mina ei armasta neid edevusi, mida minu esi-isad siis veel ei tundnud, kui Inglismaa oli alles vaba¹⁾.“

„Sellest hoolimata,“ ütles prior, „lubage loota, et meie seltskond teid sinnaminemisele suudab kallutada; kuna teed praegu nii hädaohtlikud, ei peaks sir Brian de Bois-Guilberti saatmist mitte tarvitamata jätma.“

„Sir prior,“ vastas saksilane, „kuhu ma ka siin maal pole reisinud, peale oma hea mõõga ja oma ustavate saatjate pole ma tänini kunagi võõrast abi vajanud. Praegu aga, kui me tõepoolest Ashby-de-la-Zouche'i peaksime reisima, teen ma seda oma suursuguse naabri ja suguvenna Athelstane von Cöningsburghi seltsis ning niisuguses saatkonnas, mis röövlites ja ka vaenulistest laenuhärades aukartust äratav. — Tõstan selle karika teie terviseks, härra kloostriülem, lootes, et see teile maitseb, ja tänan teid teie lahkuse eest. Peaksite teie aga oma mungamäärustest nii kindlasti kinni pidama,“ lisas ta juurde, „et te oma piimajoogile eesõiguse annate, siis ei peaks teie sellest mulle teatades liiga oma viisakust pingutama.“

„Ei,“ vastas prior naerdes, „ainult oma kloosterkonnas piirdume meie *lac dulce*'ga või *lac acidum*'iga²⁾. Ilmalikkudega läbi käies tarvitame ilmalikke kombeid ja sellepärast vastan teie karikale selle viina maitsemisega, kuna ma nõrgemad vedelikud oma ilmalikkudele vendadele jätan.“

„Ja mina,“ ütles tempelrüütel oma karikat tõstes, „joon ilusa Rowena terviseks³⁾. Sest ajast saadik, mil see sõna

1) Turniirid tekkisid alles XI aastasajal ja kõige pealt Prantsusmaal.

2) Rõõsk ja hapu piim.

3) Tekstis „wassail“ = waes häel vana inglise keeli = teie tervis. Seda sõna tarvitanud praeguse Rowena nimekaim, ajalooline Rowena, Hengisti tütar, kelle isa juhatusel tulnud esimesed sakslased Briti kuningale Vortigernile appi võitlema piktide ja skottide vastu. Pidul täitnud Rowena karika ja ulatanud ta eeltähendatud sõnul kuningas Vortigernile, keda Rowena ilu sedavõrt võlunud, et ta tema omale naiseks võtnud, mille tõttu ta oma trooni kaotanud.

teie nimekaimu kaudu Inglismaale tuli, pole keegi rohkem kui teie selle au vääriline olnud. Ausõna, ma võiksin õnnetu Vortigernile andeks anda, kui tal poolgi meie silmadele esinevast põhjusest oli oma au ja kuningriigi minetamiseks.“

„Ehk oleksite oma viisakustega kokkuhoidlikum, härra rüütel,“ vastas Rowena lugupidavalt, ilma et oma loori oleks kõrvaldanud, „ja jutustaksite ennemini viimseid uudiseid Palestiinast, mis inglise kõrvale meeldivamad, kui teie prantsuse viiside pärased meelitused.“

„Mul on vähe tähtsat jutustada, leedi,“ vastas Brian de Bois-Guilbert, „ainult teade sõjariistade-rahust Saladiniga¹⁾ on kinnitust leidnud.“

Teda segas Wamba, kes oma harilikule paigale, eesli-kõrvadega ehitud tugitoolile oli asunud, mis seisis paari sammu kaugusel majaisanda selja taga, kes iseoma taldrikult narrile aeg-ajalt palasid pani, missugust lahkust ta aga ühes armualuste koertega pidi jagama, kellest, nagu juba tähendatud, nii mõnigi kohal oli. Siin istus Wamba, väike laud ees, jalad tooli alla ja paled sisse tõmmatud, nii et lõualuud paistsid pähklatangidena, silmad piluli, kuid ometi suure elavusega kõike tähele pannes, mis võiks põhjust anda narri naljadeks.

„Need sõjariistade-rahud uskmatutega teevad mu vanaks,“ hüüdis ta, ilma et sellest oleks hoolinud, kui äkki ta tempelrüütli kõne katkestas.

„Mine ikka, võrukael, kuidas nii?“ küsis Cedric näoilmel, mis hea meelega valmis on oodatud nalja vastu võtma.

„Sest mina mäletan neid oma elu ajal juba kolm,“ vastas Wamba, „ja igaüks neist pidi viiskümmend aastat kestma, nõnda et mina kokku arvates juba sada ja viiskümmend aastat peaksin vana olema.“

„Ometi oleksin mina valmis tagatist andma, et te vanadussurma ei sure,“ ütles tempelrüütel, kes nüüd oma metsas kohatud sõbra tundis; „mina kinnitan, et te ainult vägivald-

1) Egiptuse ja Süüria sultan 1171–93.

sesse surma lähete, kui te reisijaile nõnda teed juhataate, nagu te seda täna tegite minule ja kloostriülemale.“

„Mis?“ hüüdis Cedric, „reisijaid eksiteele juhataada? Sind tuleb läbi piitsutada, sest sina oled sama suur võrukael kui narrgi.“

„Palun, onu,“ vastas narr, „luba, et mu narrus mu võrukaelsust kaitseks. Mina vahetasin ainult parema käe pahe-maga ja inimene, kes narri omale nõuandjaks valib, peaks veel rohkem võima vabandada.“

Siin katkestas kõneluse uksehoidja poiss teatega, et keegi võõras olevat väraval, paludes peavarju ja võõrussõprust.

„Laske ta sisse,“ ütles Cedric, „ükskõik kes või mis ta on. Niisugune tormine õõ nagu tänane sunnib isegi metsloomi ennemini taltsutatutega seltsima ja oma verivaenlase, inimese, juurest ulualust otsima, kui et nad tahaksid loodusjõudude käes hukka minna. Täitke kõik tema tarvidused, sina, Oswald, vaata järele.“

Ja majaülem lahkus söögisaalist, et majaisanda käsku täita.

Viies peatükk.

Eks ole juudil silmad? eks ole juudil käed, elundid, meeled, kalduvused, kired? Eks ta söö sama toitu ja eks teda haava samad sõjariistad? Eks ta põe samu haigusi ja eks teda ravitseta samade rohtudega? Eks soenda teda sama suvi ja eks too talle külma sama talv nagu kristlaselegi?

Venedigu kaupmees.

Tagasi tulles sosistas Oswald oma isandale kõrva: „See on keegi juut, kes end Yorki Isaakiks nimetab, kas kõlbalb teda saali tuua?“

„Lase Gurthi oma kohust täita, Oswald,“ ütles Wamba oma hariliku julgusega; „seakarjus on paras juudi juht.“

„Püha Maria,“ ütles abt risti ette lüües, „uskmatu juut ja meie seltskonda!“

„Juudi-koer,“ kostis tempelhärra suust, „peaks püha haua kaitsjale lähenema!“

„Tõepoolest,“ ütles Wamba, „mulle näib, nagu armastaksid tempelrüütlid juutide pärandust rohkem kui juute endid.“

„Rahu, auväärt võõrad,“ lausus Cedric, „teie vastuseisimine ei peaks minu võõrussõprust piirama. Kui taevas kogu kangekaelset uskmatut rahvast rohkem aastaid on võinud kannatada kui võhik lugeda oskab, siis suudame ka meie ühe juudiga ometi mõne tunni läbi saada. Kuid mina ei sunni kedagi ühes temaga sööma või temaga kõnelema. Andke talle eraldi laud ja suupiste, kui mitte,“ tähendas ta naeratades, „turbanitega varustatud võõrad valmis pole teda oma seltsi võtma.“

„Härra franklin,“ ütles tempelrüütel, „minu saratseenlikud teendrid on ustavad muhameedlased ja need põlgavad juute nagu kristlasedki.“

„Noh, tõepoolest,“ ütles Wamba, „mina ei mõista kuidagi, mispoolest küll Muhamedi ja Termagaunti¹⁾ kummardajad millalgi Jumalast valitud rahvast paremad peaksid olema.“

„Tema peab sinu juurde istuma, Wamba,“ ütles Cedric, „narr ja kelm hakkavad hästi kokku.“

„Narr ehitab omale kelmi vastu kaitsevalli,“ vastas Wamba suitsutatud singi jätist üles tõstes.

„Tasa,“ ütles Cedric, „ta tuleb juba.“

Puuduliku viisipärasusega sissetoodult lähenes pikk ja kõhn vanamees, kes alaliste kummardustega hulga oma loomulikust pikkusest kaotanud, kartlikult ja viivitades alumisele lauaotsale. Tema näojooned olid teravad ja korralikud, nina kongus ja silmad läbitungivalt mustad; tema kõrget kortsus otsaesist ja pikki, halle juukseid ning habet oleks võidud ilusaks pidada, kui nad mitte poleks olnud tunnuseks teatud

1) Paganliku jumaluse nimetus keskaja lauludes.

rahvatõule, keda nende tumedate aastasadade vältusel uskliku ja eelarvamiste paelus vaeleva hulga poolt niisama põlati kui varandusahnete ja vägivaldsete mõisnikkude poolt taga kiusati ja kes võib-olla just sellele põlgusele ja tagakiusamisele tänu võlgnevad oma rahvuse iseloomu eest, milles oli — pehmelt öeldud — väga palju madalat ja ebameeldivat.

Juudi tormis tublisti kannatanud ülikond koostus voldirikkast pruunist mantlist, mis varjas tumepunast aluskuube. Jalas olid tal suured nahaga äärestatud saapad, vööl väike nuga ja kirjutusmaterjali-karp, kuid mitte mingit sõjariista. Peas kandis ta omapäraselt neljanurgelist kollast mütsi, mis oli määratud erinevaks tunnuseks võrreldes kristlastega ja mille ta suures alanduses saali uksele peast võttis.

Selle isiku vastuvõtmine Saksi Cedricu saalis oli niisugune, et ta ka kõige suuremat Iisraeli rahva vastast oleks rahuldanud. Cedric ise nokutas külmalt pead juudi korduvaile tervitustele vastuseks ja andis talle märku alamas lauatsas aset võtta, kus aga ükski temale ruumi andmise peale ei mõelnud. Otse selle vastu, kui juut rida mööda liikus, heites arglikke ja paluvaid pilke ja pöördudes nende poole, kes alamas lauas istusid, tegid Saksi teendrid end laiaks ja jätkasid suure rahuga oma õhtueine söömist, ilma et vähematki tähelepanu oleksid pööranud uue külalise tarvidustele. Kloosterkonna teendrid löid pühas hirmus risti ette ja isegi paganlikud saratseenid, kui Isaak nende poole pöördus, keerutasid põlgusega oma vuntse ja panid käed pistodadele, nagu oleksid nad valmis äärmiste abinõudega end kaitsma tema kardetud lähemast kohtamisest.

Võimalik, et põhjused, mis Cedricut ajasid põlatud rahva liiget oma saalis vastu võtma, oleksid teda ka lasknud oma teendritelt nõuda rohkem viisakust Isaakiga ümber käies, kuid sel silmapilgul meelitas abt ta huvitavasse kõnelusse tema armastatud koerte kasvatuse ja iseloomu üle, missugust kõnelust ta isegi palju tähtsamail põhjustel poleks katkestanud kui oli juudi õhtusöök. Kuna Isaak nõnda väljajaheidetuna praeguses seltskonnas seisis, nagu seisab tema

rahvas teiste rahvaste seas, otsides asjata pilkudega vastuvõtmist ja puhkepaika, halastas ahju ees istuv palverändaja tema peale, pakkudes talle oma istet sõnadega: „Vanamees, minu riided on juba kuivad, minu nälg kustutatud, sina aga oled märg kui ka näljane.“ Nõnda lausudes korjas ta suures lees laialipillatud tuletukid kokku ja puhus nad põlema, võttis suurelt laualt kausitäie suppi ja keedetud kitseliha, pani selle väikesele lauale, kust ta isegi oli söönud, ning ilma juudi tänu ootamata läks ta saali teise serva, kas sellepärast, et mitte lähemasse ühendusse jääda oma heategevuse esemega või et ülemale lauaotsale nõnda lähemale pääseda, jäi kindlaks tegemata.

Kui tol ajal oleks maalijaid leidunud, kes oleksid oma ülesande kõrgusel seisnud, siis oleks võidud seda juuti, nagu ta oma närtsinud keha ja kuivanud värisevaid käsi tule ääres soendas, väga hästi talve kehastusena tarvitada. Pärast külma eemalepeletamist pöördus ta ahnelt tema ette lauale pandud aurava supi kallale ja sõi seda niisuguse hoole ja mõnususega, et pidi oletama tema kestmist paastumist.

Vahepeal jätkasid abt ja Cedric oma kõnelust jahipidamisest; leedi Rowena näis ühe oma ümmardajaga mõtteid vahetavat, kuna kõrk tempelrüütel, kelle silmad juudilt Saksi iludusele rändasid, oma peas mõtteid veeretatas, mis teda näisid sügavasti huvitavat.

„Imestan, auväärt Cedric,“ ütles abt kõneluse vältusel, „teie armastust oma mehise emakeele vastu ja seda, et te vähemalt jahipidamise müsteeriumisse puutuvais küsimusiski normannide prantsuse keelt tarvitusele ei võta. Kindlasti pole ükski keel jahispordis nii rikas ja ei anna metsastajale nii ulatuvaid abinõusid oma joviaalse kunsti üle kõnelemiseks.“

„Hea isa Aymer,“ ütles saksilane, „teie peaksite teadma, et mina neist meretagustest peenustest suurt ei hooli, sest ilma nendeta võin ma väga hästi jahilõbu maitsta. Ma võin sarve puhuda, kuigi ma seda ei nimeta *recheate*'iks või *morte*'iks, võin oma koerad saagi kallale ajada, võin tapetud

looma nülvida ja lõhki lõigata, ilma et seejuures tarvitaksin tuliuisi ütlisi, nagu *curée, arbor, nombles*, või muid muinasjutulise sir Tristremi sõnakõlke.“

„Prantsuse keel,“ ütles tempelrüütel oma harilikul uhkel ja käskival toonil, „pole mitte ainult loomulik jahikeel, vaid teda tarvitame ka armastuses ja sõjas, võites naisterahvaste südameid ja peletades vaenlasi.“

„Tõstke karikas minu terviseks, härra tempelrüütel,“ ütles Cedric, „ja täitke teine abti poole tõstmiseks, kuna mina aastat kolmkümmend tagasi lähen, et teile teissugust lugu jutustada. Nagu Saksi Cedric siis oli, ei vajanud tema lihtne inglise keel mingeid prantsuskeelseid ehteid, et iluduste kõrvus kuulmist leida. Ja Northallertoni lahinguväli võib jutustada, et Püha Lipu päeval saksilaste sõjakisa sama kaugele Šoti vaenlaste ridadesse kostis, nagu ka kõige julgema Normandia paruni *cri de guerre*¹⁾. Vaprata mälestuseks, kes seal võitlesid, jooge minuga kokku, mu külalised.“ Ta võttis tubli sõõmu ja jätkas kasvava soojusega: „Ah, see oli vast päev, mil kilbid lõhkesid. Sada lippu lehvis vaprata pea kohal ja veri voolas veena, kuna surma paremaks peeti põgenemisest. Keegi saksi rahvalaulik on nimetanud selle päeva mõökade pühaks — kotkaste kogunemine saagi ümber — kilpide ja kiivrite kõlina ning sõjahüüded rõõmsamaks kui pulmakisa. Kuid meie rahvalaulikuid ei ole enam,“ ütles ta, „meie teod hävivad teise rahvatõugu — meie keel — isegi meie nimi ähvardub kaduda ja ükski ei leina sellepärast, välja arvatud ainult keegi üksik vana mees. — Sissekallaja! Võrukael, täida karikad — vägevate terviseks, härra tempelrüütel, olgu nende tõug või keel mis tahes, nende terviseks, kes püha risti rüütlite seas Palestiinas silma paistavad!“

„Sel ühel, kes seda risti kannab, pole kohane vastata,“ ütles Brian de Bois-Guilbert, „kuid keda peate teie ristosõitjate seas püha haa vannutatud kaitsjate kõrval kõige paremaiks sõdureiks?“

1) Sõjakisa.

„Hospidali rüütleid, seal ordus on mul üks vend,“ vastas kloostrüülem.

„Mina ei taha nende kuulsuse külge kätt pista,“ ütles tempelrüütel, „ometi...“

„Mina arvan, sõber Cedric,“ ütles Wamba vahele, „et oleks Richard Lõvisüda nii tark olnud ja narri nõuannet tähele pannud, siis oleks ta oma lõbusate inglastega koju jäänud ja Jeruusalemma tagasivõitmise nende rüütelite hoolde usaldanud, kel on püha linna kaotamisega kõige rohkem tegu.“

„Kas siis Inglise sõjaväes seal kedagi ei ole, kes väärt oleks tempelrüütelite ja Püha Johannese ordu kõrval nimetamiseks?“

„Andke andeks, leedi,“ vastas Brian de Bois-Guilbert, „Inglise kuningas tõi tõepoolest salga vahvaid sõdureid pühale maale, kuid nad seisavad neist taga, kes juba ammust ajast oma rinnaga selle pinna kaitsevalliks on olnud.“

„Ei seisa kellestki taga,“ ütles palverändaja, kes kuulmiseks küllalt lähedal asus ja nähtava kärsitusega kõnelust tähele oli pannud. Kõik pöördusid sinnapoole, kust tuli see kinnitus. „Mina ütlen,“ kordas palverändaja kindlal ja valjul häälel, „et Inglise rüütli ei seisa kellestki madalamal, kes kaitseb püha maad. Peale selle kinnitan ma, sest ma nägin seda oma silmaga, et kuningas Richard ja viis tema rüütli korraldasid pärast St. John-de-Acre'i võitmist turniiri ja võtsid seal kõigi soovijate väljakutsed vastu. Sel päeval astus iga rüütel kolm korda välja ja paiskas kolm vastast maha. Lisan juurde, et seitse neist vaprast olid tempelrüütli — ja sir Brian de Bois-Guilbert teab väga hästi, et ma tõtt räägin.“

Võimatu on sõnu leida viha kirjeldamiseks tempelrüütli pruunil näol, mis veel tumedamaks muutus. Äärmise viha ja segaduse tõttu libisesid tema värisuvad sõrmed mõõga-peale ja tõmbusid vististi ainult teadmisel tagasi, et siin pole paras paik vägivalda-tegudeks. Cedric, kelle tundmused alati lihtsad ja õiglasel olid ja keda harva enam kui üks

asi korraga valdas, ei pannud suguvendade kohta rõõmsõnumit kuuldes oma vööra meelepaha ja segadust tähele. „Mina annaksin sulle selle kuldse käevõru, palverändaja,“ ütles ta, „kui sa võiksid mulle nende rüütelite nimed öelda, kes nii vapralt kena Inglismaa au kõrgel hoidsid.“

„Seda teen ma hea meelega,“ vastas palverändaja, „ja ilma tasuta, sest minu töötus takistab mind mõni aeg kulda puutumast.“

„Mina kannan seda käevõru teie asemel, sõber palverändaja,“ ütles Wamba.

„Esimesena au kui ka sõjariistade, kuulsuse kui ka koha poolest ilmus vapper Inglise kuningas Richard,“ ütles palverändaja.

„Mina annan talle andeks,“ ütles Cedric, „mina annan talle andeks tema põlvnemise vägivaldsest hertsogist Wilhelmist.“

„Krahv von Leicester oli teine,“ jätkas palverändaja, „sir Thomas Multon von Gilsland oli kolmas.“

„See vähemalt on saksi verd,“ hüüdis Cedric rõõmsalt.

„Sir Foulk Doilly neljas,“ jätkas palverändaja.

„Samuti saksilane, vähemalt ema poolt,“ tähendas Cedric, kes kõige suurema põnevusega kuulas, vähemalt osaltki oma põlgust normannide vastu unustades kuningas Richardi ja tema saarlaste triumfi jälgimisega. „Ja kes oli viies?“ küsis ta.

„Viies oli sir Edwin Turneham.“

„Puhastverd saksilane, Hengisti hinge nimel!“ hüüdis Cedric. „Ja kuues?“ jätkas ta põnevalt, „kuidas oli kuenda nimi?“

„Kuues,“ ütles palverändaja viivitades, nagu meelde tuletades, „kuues oli vähema kuulsusega ja madalamast soost noor rüütel, keda vähem abiks kui arvu täienduseks teiste sekka oli võetud — aga tema nimi on mul mälestusest kadunud.“

„Härra palverändaja,“ ütles Brian de Bois-Guilbert põlglikult, „see tehtud unustamine tuleb liiga hilja, kui et ta

pärast nii hea mälestuse näitamist oma eesmärgile võiks jõuda. Mina ise tahan selle rüütli nime nimetada, kelle oda ja õnn ühes minu hobuse eksitusega mu maha rabasid: see oli rüütel von Ivanhoe; ka polnud seal sakside seas ühtegi, kes võrdlemisi oma aastatega sõjamehena temast oleks kuulsam olnud. — Kuid ühte tahaksin ma öelda ja valjusti: oleks ta Inglismaal ja tahaks ta eelseisval turniiril St. John-de-Acre väljakutsumist korrata, siis oleksin ma valmis praegusel ratsul ja varustuses temale igasugust paremust sõjariistades lubama ning tagajärge ära ootama.“

„Oma väljakutsele saaksite peagi vastuse,“ ütles palverändaja, „kui teie vastane lähedal oleks. Praegusel asjade seisukorral aga ärge segage vaikse saali rahu selle võitluse oletatavate tagajärgedega kiideldes, mida olla ei saa, nagu te isegi teate. Kui Ivanhoe kunagi peaks Palestiinast tagasi tulema, siis olen mina teile tagatiseks, et ta teie vastu välja astub.“

„Heakene tagatis!“ ütles tempelrüütel; „ja mida panete pandiks?“

„Selle relikvia,“ ütles palverändaja ja võttis väikese elvandiluust karbikese oma rinnalt ning lõi risti ette, „selles on tükk püha ristipuud Karmeli mäelt.“

Jorvaulx'i kloostriuullem lõi omale risti ette ja luges Meie-isa palvet, millega kõik ühinesid, välja arvatud ainult juut, muhameedlased ja tempelrüütel; viimane võttis, ilma et oma pead oleks paljastanud või kuidagi muul viisil oma autundmust relikvia pühaduse ees avaldanud, kaelast kuldketi ja viskas selle lauale, lausudes: „Prior Aymer hoidku minu ja nimetu rändaja panti selle tagatiseks, et kui rüütel von Ivanhoe peaks Briti nelja mere piirkonda tulema, siis peab ta Brian de Bois-Guilberti väljakutse vastu võtma, ja kui ta seda mitte ei tee, kuulutan mina ta igas tempelhoovis kogu Euroopas argpüksiks.“

„Seda pole vaja,“ ütles leedi Rowena suud avades. „Minu häält peab kuuldama, kui keegi teine siin saalis puuduva Ivanhoe kaitseks sõna ei võta. Mina kinnitan, tema

võtab iga ausa väljakutse rüütellikult vastu. Kui minu nõrk tagatis peaks võima püha palverändaja võrratut panti pisutki kindlustada, siis oleksin valmis oma au ja nime selleks andma, et Ivanhoe sellele uhkele rüütli vastu astub, nagu ta seda nõuab.“

Vastupidiste tundmuste torm näis Cedricu valdavat, sunnides teda selle kõneluse vältusel vaikima. Rabuldatud uhkus, viha ja nõutus vaheldusid tema laial ja avalikul näol, nagu kihutaksid pilvevarjud üle viljapõldude, kuna aga tema teendrid, kellesse kuenda rüütli nimi näis otse elektriliselt mõjuvat, pilkudega oma isanda küljes rippusid. Kuid Rowena hääle kõla näis majaisanda tema vaikimisest äratavat.

„Leedi,“ ütles Cedric, „see ei kõlba mitte; oleks suuremat tagatist vaja, siis annaksin mina ise oma au Ivanhoe au eest pandiks, kuigi olen haavatud, õigusega haavatud. Aga võitlus-kihlvedu on ju täielik, isegi normannide rüütelkonna fantastiliste määruste järele — eks ole, isa Aymer?“

„On,“ vastas prior, „ja selle püha relikvia ning kalli keti hoian ma meie kloostris varakambris seni alal, kui võitlus on otsustatud.“

Peale neid sõnu lõi ta omale korduvalt risti ette ja andis pärast põlvitusi ja salajasi palveid selle relikvia teeniva munga, vend Ambrose kätte, kuna ta kuldketi vähemate ettevalmistustega, kuid vististi mitte vähema sisemise rahuldustundega ise võttis ja lõhnava nahaga vooderdatud tasku pistis, mis tema käe all avanes. „Ja nüüd, Cedric,“ ütles ta, „teie heade viinade kangus paneb mu kõrvad õhtukellade helinat kuulma — lubage veel üks karikas leedi Rowena terviseks ning laske meid siis puhkama minna.“

„Bromholme risti nimel,“ vastas Cedric, „teie teete oma kuulsusele vähe au, sir prior! Kuulujutt räägib teist kui lõbusast mungast, kes karika juures hommikukella ära ootab ja mina, vanana, nagu olen, kartsin, et te mu võistlusel häbisse jätate. Aga ausõna, minu ajal poleks saksi kahe-teistkümne-aastane poisikegi nii vara karikast lahkunud.“

Kuid prioril olid oma eripõhjused, miks ta sellest meelevaldsest parajusest kinni pidas. Loomu poolest polnud ta mitte ainult rahuobitaja, vaid temale oli igasugune tüli ja riid vastik. Kuid see ei olenenud koguni mitte armastusest oma ligimese või iseenda vastu. Praegusel silmapilgul oli tal loomusunniline hirm saksilase ägeda karakteri ees ja ta nägi hädaohtu oma kaaslase hoolimatust ja uhkest iseloomust, millest ta juba nii mõnegi tõenduse saanud; pikema aja jooksul oleks pidanud siin paratamata mõni plahvatus sündima. Sellepärast oli ta lahkesti nõus, et ükski teine rahvus ei suuda tugevate ja kangete saksilastega karikat tõstes võistlust välja kannatada, puudutas paari sõnaga möödaminnes oma püha elukutset ja kordas oma palvet võida lahkuda.

Lahkumiskarikas lasti ringi käia ju sügavalt kummardudes Cedricu ning leedi Rowena ees kadusid võõrad alla saali, kuna majahärrased eriukselt ühes oma teendritega eemaldusid.

„Uskmatu koer,“ ütles tempelrüütel juut Isaakile, kui ta temast rahvamurrus mööda läks, „juhid ka sina oma sammud turniiri poole?“

„Ma arvan nõnda teha,“ vastas Isaak alandlikult kummardudes, „kui teie kõrgeaususel midagi selle vastu pole.“

„Vististi selleks,“ ütles rüütel, „et meie suursuguste sise-must liiakasu-võtmisega pureda ja naisi ning lapsi oma hiilgava kribukrabu ning rämpsuga avatleda — vean kihla, sinu paun on juudi seeklitest pungil.“

„Mitte ainustki seeklit, mitte ainustki hõbepenni, mitte midagi pole mul — aidaku mind Aabrami Jumal!“ ütles juut käsi kokku lüües; „lähnen ainult mõne suguvenna abi otsima, et meie laekahoidja¹⁾ poolt mulle peale pandud trahvi võiksin ära maksta — aidaku mind isa Jakob. Mina olen vaene vanamees, isegi minu ülikuub on Tadcasteri Reubenilt laenatud.“

1) Sel ajal seisid juudid mingisuguse laekahoidja valitsuse all, kellele see kohustus peale oli pandud.

Irvitava naeratusega vastas tempelrüütel: „Kaval ja petlik valevorst!“ ning läks edasi, nagu ei tahaks ta enam kõnelust jätkata, rääkides oma türgi orjadega juuresseisjaile arusaamatul keelel. Vaene iisraelimees näis sõjaliku munga sõnade tõttu sedavõrt jahmatanud, et alles siis oma kummardunud pead julges tõsta, kui tempelrüütel juba saali tagaotsa oli jõudnud. Ringi vaadates tegi ta imestanud näo nagu inimene, kelle jalge ette just praegu pikne on löönud ja kes ikka veel kõuemürinat oma kõrvus kuuleb.

Varssi peale seda juhatati tempelrüütel ja kloostriülem majaülema ning sissekallaja poolt magadisruumidesse, kummagi ees kaks tulelondi-kandjat ja kaks teendrit kehakinnitusega, kuna alamad teendrid nende saatjaile ja teistele külalistele juhiks olid puhkuspaiaga leidmises.

Kuues peatükk.

Et osta tema lahkust, pakun sõprust:
Kui nõus ta seega — hea, kui ei — adjöö;
Mu arm, ma palun, andke andeks mull’.

Venedigu kaupmees.

Kui palverändaja tulelonti kandva teendri juhatusel läbi ebakorraliku maja keeruliste koridoride sammus, tuli sissekallaja talle järele ja sosistas tema selja taga, et kui tal midagi karika hea mõdu vastu ei ole, siis leidub siin nii mõnigi teenija, kes hea meelega tahaks pühalt maalt toodud uudiseid kuulda, iseäranis aga rüütel von Ivanhoe kohta käivaid sõnumeid. Silmapilk ilmus ka Wamba sama palvega, tähendades, et üks kann pärast keskööd on rohkem väärt kui kolm kannu pärast õhtukella. Ilma et palverändaja Wamba autoriteetlikule arvamisele vastu oleks vaielnud, tänas ta lahkuse eest, kuid tähendas, et tema on usulise töötuse annud mitte kunagi kõõgis asjust rääkida, millest ta saalis peab vaikima. „See töötus,“ ütles Wamba sissekallajale, „kõlbab vaevalt sulasele.“

Sissekallaja kehtas pahaselt õlgu. „Ma mõtlesin ta üksikuisse vaiksesse kambrisse paigutada,“ ütles ta, „et ta aga heade kristlaste vastu nii seltsimata on, siis saagu ta juut Isaaki kõrval seisva toa. — Anwold,“ ütles ta tõrvikukandjale, „vii palverändaja lõunapoolsesse kongi. — Soovin teile head ööd, härra palverändaja,“ lisas ta juurde, „ja ainult pisut tänu vähese viisakuse eest.“

„Head ööd ja meie armsa neitsi Maria õnnistus,“ ütles palverändaja rahulikult ning tema juht liikus edasi.

Väikeses eestoas, kuhu tuli mitu ust ja mida valgustas väike raudlamp, peatati neid uuesti, seekord leedi Rowena ümmardaja poolt, kes käskival toonil teatas, tema valitsejanna soovivat palverändajaga rääkida, ning kes peale seda Anwoldilt tulelondi võttis, teda oodata käskides, ja palverändajale märku andis temale järele tulla. Nähtavasti ei arvanud palverändaja kohaseks seda kutset samuti tagasi lükata, nagu ta tegi esimesega, sest ehk küll tema liigutused teatud üllatust avaldasid, ometi kuulas ta vastu rääkimata sõna.

Lühike koridor ja jämedaist tammepalkidest tehtud seitsmeastmeline trepp viisid Rowena eluruumi, mille lihtne suurepärusus vastas majahärra poolt temale avaldatud aule. Seinud katsid eesriided, kus kuld- ja hõbelõngadega kõige selleaegse kunsti ja oskusega olid kujutatud stseenid jahipidamisest ja kullijahist. Voodit ehtisid samasugused rikkalikud vaibad ja teda ümbritsesid purpursed kardinaad. Ka toolid olid riidega üle tõmmatud ja üks, mis teistest kõrgem, oli varustatud kunstlikult nikerdatud elevantiluuist jalapingiga.

Mitte vähem kui neli kroonlühtrit vahaküünaldega oli ruumi valgustamiseks. Ometi ei peaks meieaegsed iludused Saksi printsessi toreduse üle kadedust tundma. Seinad olid sedavõrt halvasti tehtud ja täis pragusid, et uhked eesriided õõtuules lehvisid ja tulede kaitseks varutud varjudest hoolimata puhus tuul vahaküünalde tule ometi viltu, nagu mõne pealiku tõstetud lipu. Suurepärasust oli ju siin ja ka katset

maitse teostamiseks, kuid mugavust leidis vähe ja et seda ei tuntud, siis ei märgatudki selle puudumist.

Leedi Rowena ühes oma selja taga seisva kolme ümmardajaga, kes tema juukseid korraldasid puhkuseleminemiseks, istus eespool tähendatud troonitaolisel toolil, nagu selleks sündinud, et üldist austamist pälvida. Palverändaja näis tahtvat seda põlvililangemisega tähendada.

„Tõuse üles, palverändaja,“ ütles leedi lahkesti. „Puudujate kaitsjal on õigus head vastuvõtmist loota kõigilt, kes hindavad tõtt ja austavad mehisust.“ Siis ütles ta oma kaaslastele: „Minge eemale, peale Elgitha, ma tahan püha palverändajaga rääkida.“

Ümmardajad ei lahkunud ruumist, vaid eemaldusid selle kaugemasse nurka, kus nad seinä äärde väikesele pingile istusid ja raidkujuna liikumatuks jäid, kuigi nad seevõrra kaugel olid, et nende sosistamine käskijanna kõnelust poleks võinud segada.

„Palverändaja,“ ütles leedi silmapilkse viivituse järele, mil ta nähtavasti aru pidas, kuidas küll võõra poole pöörduda, „täna öösi tuletasite üht nime meelde — ma arvan,“ ütles ta teatud jõupingutusega, „von Ivanhoe nime, mis saalis loomulikult meelepärasesena ja tervitatuna oleks pidanud kõlama, kuid ometi on saatuse teed nii imelikud, et paljudest neist, kelle südamed seda nime kuuldes peksma hakkasid, ainult mina julgen teilt küsida, kus ja missugustel tingimustel teie sellest lahkusite, kellest te rääkisite? — Oleme kuulnud, et ta peale Inglise sõjaväe äraminekut oma hädise tervise pärast Palestiinasse pidi jääma, kus ta prantsuse partei tagakiusamist kannatas, kelle poole hoidusid ka tempelrüütli.“

„Mina tean rüütel von Ivanhoest vähe,“ vastas palverändaja surutud häälele. „Tahaksin, et ma teda paremini tunneksin, kuna ju teie, leedi, tema saatusest huvitatud olete. Ma arvan, oma vaenlaste tagakiusamiste eest pääsis ta Palestiinas õnnelikult ja on praegu teel Inglismaa poole, kus teie, leedi, paremini teate kui mina, missugune õnn teda siin ees ootab.“

Leedi Rowena ohkas sügavasti ja päris lähemalt järele, millal peaks võima rüütel von Ivanhoed kodumaal oodata ja kas teda vahest teekonnal suuremad hädaohud ei varitse. Küsimuse esimese poole kohta vastas palverändaja teadmatusena, kuna ta teise poole suhtes tähendas, et reisimine Veneetsia ja Genua kaudu sugugi hädaohtlik ei ole, kust ta läbi Prantsusmaa Inglismaale pääseb. „Ivanhoe,“ ütles ta, „oli prantslaste keele ja eluviisidega sedavõrt hästi tuttav, et pole karta mingisugust hädaohtu tema teekonna selle osa kohta.“

„Annaks Jumal,“ ütles leedi Rowena, „et ta õnnelikult päralt jõuaks ja sõjariistus võiks esineda juba lähemal turuniiril, kus tema kodumaa rüütelkond oma osavust ja võimist mõtleb esitada. Kui Athelstane von Coningsburgh võiduhinna peaks saama, siis võiks von Ivanhoe kodumaale jõudes halbu sõnumeid kuulda. — Võõras, missugune oli ta välimus, kui teie teda viimati nägite? On haigus karedal käel tema rammu ja kenadust puudutanud?“

„Ta oli näost tumedam ja kõhnem,“ ütles palverändaja, „kui Lõvisüda kaasas Küprosel tulles ja tema näoilmet rusus raske mure, kuid mina ei pääsnud talle mitte lähedale, sest mina pole temaga tuttav.“

„Kardan,“ ütles leedi, „oma kodumaal leiab ta vähe, mis murepilvi tema näolt võiks peletada. Täna, hea palverändaja, teadete eest, mis sa mu lapsepõlise mängusilise kohta tõid. — Tüdrukud,“ ütles ta, „tulge lähemale ja pakkuge pühale mehele unekarikat, sest mina ei taha enam teda takistada puhkusele minemast.“

Üks ümmardajaist tõi hõbekannu, mis täidetud oli tugevasti võrtsitud viinaga, mida Rowena ainult huultega puutus. Pärast seda pakuti karikas palverändajale, kes peale sügava kummardust mõned tilgad maitsis.

„Võtke see and, sõber,“ jätkas leedi, pakkudes kuldtükki, „teie vaearikka reisi tunnustamise ja teie poolt nähtud pühade paikade austamise täheks.“

Palverändaja võttis kuldtüki sügava kummardusega ja lahkus Edwina juhatusel ruumist.

Eesruumist leidis ta ootava Anwoldi, kes ümmardajalt tulelondi võttis ja palverändaja suurema kiiruse kui viisakusega äärmisse ja lihtsamasse hoonejaku viis, kus oli hulk väikesi ruume või konge, mis olid määratud alamaile teendritele ja külalistele magamiskohaks.

„Missuguses magab juut?“ küsis palverändaja.

„Uskmatu koera onn,“ vastas Anwold, „on teie pühaduse kongi kõrval. Püha Dunstan, küll peab seda onni vist kraapima ja kasima, enne kui teda mõni kristlane võiks tarvitada!“

„Ja kus magab seakarjus Gurth?“ küsis võõras.

„Gurth,“ vastas ori, „magab teist paremal, juut pahemal pool, nii et teie seda ümberlõigatud nende sugukonna peletisest eraldate. Te oleksite võinud auväärilisema paiga saada, kui te Oswaldi kutset poleks tagasi lükanud.“

„Nõnda on hea, nagu see praegu on,“ ütles palverändaja, „sest isegi juudist võib läbi tammise seina vaevalt midagi külge hakata.“

Nõnda öeldes astus ta temale määratud kambri, kuna ta enne teenijalt tänades tulelondi võttis ning head ööd soovis. Kui ta oma kongi ukse oli sulgenud, pistis ta tulelondi puust lühtrisse ja laskis pilgu oma magamisruumis ümber käia, mille sisseseade oli kõige lihtsam. Siin oli lihtne puutool, sama laadi säng puhtate õlgedega, mille peale vaibana laotatud paar lambanahka.

Tulelonti kustutades heitus palverändaja oma lihtsale asemele, ilma et ennast riietest oleks vabastanud, ja magas või vähemalt lamas pikali, kuni esimene päikesekiir tuppa lipsas läbi võrestatud väikese akna, mis pidi siia mõnuseta kambri niihästi valgust kui ka õhku muretsema. Siis tõusis ta üles ja kui ta oma hommikupalve oli lugenud ning oma riideid korraldanud, lahkus ta toast, et juut Isaaki kongi astuda, mille ukselingi ta võimalikult vaikselt kergitas.

Juut lamas rahutus uinakus samasugusel asemel, nagu oli palverändajagi toas. Eelmisel õhtul kõrvaldatud riide-
tüki oli juut hoolikalt omale keha ümber pannud, nagu

kardaks ta muidu nende varastamist puhkuse vältusel. Tema näol oli sügav rahutus, mis piirdus piinleva valuga. Tema käed värisid kramplikult, nagu heitleks ta luupainajaga. Mõnele heebreakeelsetele sõnadele järgnesid selgesti hääldatud maa segukeelsed laused: „Aabrami Jumala nimel, andke armu vanale, õnnetule mehele! Olen vaene, mul pole pennigi, ja kuigi teie rauad mu liikmed välja venitaksid, ometi ei võiks ma teile midagi anda!“

Palverändaja ei jäänud juudi nägemuse lõppu ootama, vaid puudutas teda oma kepiga. Vististi langes see puutumine kokku mõne unes nähtud hirmupildiga, sest vanamees kargas üles ja tema hallid juuksed seisid peaaegu püsti peas, kuna ta osa riideid omale ümber keha löi ja teise osa nagu kulli küüntega kokku kahmis, vahtides tungival pilgul palverändajale oma mustade silmadega otsa, milles avaldus metsik jahmatus ja kehalik hirm.

„Ära karda mind, Isaak,“ ütles palverändaja, „mina tulen kui sõber.“

„Tasugu teile seda Iisraeli Jumal,“ ütles juut suurel kergendusel; „mina nägin unes, kuid isa Aabram olgu kiidetud, et see ainult unenägu oli.“ Siis end kogudes lisas ta oma harilikul toonil juurde: „Ja mis soovite teie nii varasel tunnil vaeselt juudilt?“

„Tulin sulle ütlema,“ läusus palverändaja, „et kui sa silmapilk siit majast ei lahku ja ruttu oma teed ei lähe, siis võib sinu teekond hädaohtlikuks muutuda.“

„Püha isa!“ hüüdis juut, „kel peaks tähtis olema minu sugust vaest loomakest hädaohtu viia?“

„Seda otstarvet pead sa küll ise kõige paremini teadma,“ vastas palverändaja, „kuid üks olgu sul teada: kui tempelrület eile öösi läbi saali läks, rääkis ta oma türgi orjadega saratseenlaste keeles, mida mina väga hästi mõistan, ja andis neile käsu täna hommikul juudi teeleminekut silmas pidades, teda majast eemal kinni võtta ja ta Filip von Malvoisini või Reginald Front-de-Boeufi lossi viia.“

Võimatu on seda äärmist hirmu kirjeldada, mis juuti valdas niisugust sõnumit kuuldes, halvates korraka kõik tema võimed. Käed langesid tal lödvalt kõrvale, pea vajus rinnale, põlved läksid keharaskuse all kõveraks, iga lihas ja erk näis oma vastupidavuse kaotavat ning lödvalt kokku langevat, nii et ta palverändaja ette maha langes mitte mehena, kes mõtleb alandliku põlvitamisega kaastundmust äratada, vaid nõnda, nagu rõhuks teda mõnesugune nägematu võim maha, ilma et jõudu jätkuks temale vastu panna.

„Püha Aabrami Jumal!“ oli tema esimene hüüe, lüües kokku ja laiutades oma kortsunud käsi, ilma et oma halli pead maast oleks kergitanud. „Oh püha Mooses! Oh õnnis Aaron! Mitte asjata ei näinud ma unes ja nägemus ei tulnud põhjusega! Juba tunnen ma nende raudu oma sooni venitamas! Juba tunnen nende piinariistu üle oma keha liikuvat, nagu käisid kord saed, äkked ja kirved üle Rabba ja Ammoni laste!“

„Tõuse üles, Isaak, ja kuule mind,“ ütles palverändaja, kes tema äärmist häda kaastundvalt ja teatud halvaks panuga vaatles; „sul on igatahes põhjus hirmul olla, kui seda silmas pidada, mis vürstid ja aadel sinu suguvendadega teinud, et neilt varandust välja pressida, kuid tõuse üles, ütlen ma, ja mina juhatan sulle põgenemiseks abinõud. Lahku viibimata siit majast, kuna elanikud veel eilse öö väsimust puhkavad. Mina näitan sulle salajased metsateed, sest neid tunnen mina paremini kui metsavahid, ja ma ei jäta sind enne maha, kuni su kaitseks pole leitud mõni rüütel või parun, kes turniirile sõidab ja kelle heatahtluse kindlustamiseks sul ehk abinõud ei puudu.“

Neist sõnust kostvat pääsmislootust kuuldes hakkas Isaak pikkamisi, toll-tollilt põrandalt üles kerkima, kuni ta viimaks põlvili tõusis, oma pikka halli habet ja juukseid tagasi heites ja oma mustade silmadega palverändajasse kiindudes, kuna tema pilgus niihästi lootus kui kartus kahtlusega segatult ilmnisid. Kui ta aga palverändaja sõnade lõppu kuulis, näis tema esialgne hirm uut elu saavat ja ta langes jällegi kum-

muli, hüüdes: „Minul peaksid abinõud olema kellegi heatahtluse kindlustamiseks! Ah, on ainult üks tee kristlase heavitamiseks, aga kuidas suudaks vaene juut seda teed käia, kui ta väljapressimistega juba Laatsaruse viletsasse seisukorda on surutud?“ Ja äkki, nagu oleks kahtlus temas kõik teised tundmused lämmatanud, hüüdis ta: „Jumala pärast, noormees, ära peta mind mitte — püha isa nimel, kes meid kõiki on loonud, olgu me juudid või paganad, Iisraeli lapsed või iismaelid, ära anna mind ära! Mul pole mingeid abinõusid kristlase heatahtluse võitmiseks, isegi kui see maksaks ainult ühe penni.“ Neid viimaseid sõnu rääkides kargas ta maast ja haaras kõige härdamalt palverändaja mantlist kinni, aga see vabastas enda juudi puutumisest, nagu võiks see teda rüvetada.

„Oleksid sina ka kogu oma sugukonna rikkusega kooramatud,“ ütles palverändaja, „kuidas võiksin ma mõttele tulla sinule ülekohut teha? — Selles ülikonnas olen ma vaesuse tunnistuse annud ja selle võiksin ma ilmas ainult hobuse ning raudriide vastu vahetada. Ära mõtle, et mina sinu seltsi otsin või sellest omale tulu loodan, jää siia, kui tahad — kaitsku sind Saksi Cedric.“

„Ah!“ hüüdis Isaak, „tema ei luba mind enese seltsis reisida. Olgu saksilane või normann, mõlemad tunnevad end juudi lähedusest häbistatud. Ja üksipäinis Reginald Frontde-Boeufi ja Filip von Malvoisini maadest läbi minna — hea noormees, mina tulen teiega kaasa! Rutakem, pangem omale vöö vööle ja põgeneme! Siin on kepp, miks tahate veel viivitada?“

„Ma ei viivita,“ ütles palverändaja oma kaaslaste kiirustamisele järele andes, „kuid mina pean abinõud muretsema siit paigast lahkumiseks. Tule mulle järele.“

Ta viis juudi naabertoakesse, kus magas, nagu juba mainitud, seakarjus Gurth. „Tõuse üles, Gurth,“ ütles palverändaja, „tõuse ruttu. Tee lahti taguvärav ja lase mind ühes juudiga välja.“

Gurth, kelle amet talle praeguse aja vaadetest hoolimata sama palju tähtsust andis, nagu Eumaioselegi Itakal, tundis

enda palverändaja familiaarsest ja käskivast toonist haavatud. „Juut tahab Rotherwoodist lahkuda,“ ütles ta end küünarnukile ajades ja teda kõrgilt silmitsedes, ilma et oma asemelt oleks lahkunud, „ja reisib jalgsi ühes palverändajaga...“

„Ennemini oleksin võinud unes näha,“ ütles sel silmapilgul sisse astuv Wamba, „et ta mõne suitsutatud singiga minema hiilib.“

„Ometi,“ ütles Gurth ja pani pea uuesti puupakule, mida ta padjana tarvitas, „peavad niihästi juudid kui ka paganad sellega leppima, et nad suurest värvast lahkuvad — meie ei salli mingit vargsi minekut nii varasel tunnil.“

„Selle peale vaatamata,“ vastas palverändaja käskival toonil, „peate teie mulle seda lahkust üles näitama.“

Seda öeldes kummardus ta lamava seakarjuse poole ja sosistas talle midagi saksi keeles kõrva. Gurth kargas kui elektriseeritud üles. Palverändaja tõstis oma sõrme ettevaatuse märgiks ja lisas juurde: „Gurth, ettevaatust, muidu olid sa ikka arukas. Ava taguvärav, ütlen ma, ja varssi saad sa rohkem kuulda.“

Tõttava rutuga kuulas Gurth sõna, kuna Wamba ja juut temale järgnesid, imestades seakarjuse äkilise muutuse üle.

„Minu hobueesel, minu hobueesel!“ ütles juut, kui nad taguväravast välja jõudsid.

„Too talle tema hobueesel,“ ütles palverändaja, „ja kuule, too mulle teine, et ma juudile võiksin seltsiks olla, kuni me siit ringkonnast välja pääseme. Mina saadan looma mõnega, kes ühes Cedricuga Ashbysse tuleb, kindlasti tagasi. Ja sina...“ teised sõnad sosistas ta Gurthile kõrva.

„Hea meelega, väga hea meelega peab see sündima,“ ütles Gurth ja läks silmapilk oma ülesannet täitma.

„Mina tahaksin teada,“ ütles Wamba, kui seakarjus selja oli pöörnud, „mida teie, palverändajad, pühal maal õpite.“

„Palvetama, narr,“ vastas palverändaja, „oma pattusid kahetsema ja paastumise, valvamise ning vältavate palumis- tega oma liha suretama.“

„Midagi vägevamat õpite teie seal,“ vastas naljahammas, „sest millal oleksid suutnud patukahetsus ja palvetamine Gurthi nii viisakaks muuta või paastumine ja valvamine sundida teile hobueeslit andma! Mina arvan, et sama hästi oleksite võinud oma palveist ja patukahetsusist tema armsamale mustale kuldile rääkida ja teie oleksite just samasuguse vastuse saanud.“

„Mine ikka,“ ütles palverändaja, „sina oled ainult saksi narr.“

„Hästi öeldud,“ vastas naljahammas, „oleksin ma normanna sündinud, nagu olete seda minu arvates teie, siis oleks õnn minu pool ja mind peetaks peagi targaks.“

Sel silmapilgul ilmus Gurth kahe hobueesliga teisel pool kraavi. Reisijad läksid üle kahe laua laiuse tõstesilla ja läbi sama kitsa taguvärava teisel pool kraavi olevas aias ning pääsid nõnda metsa. Vaevalt olid hobueeslid päral, kui juut ruttu värisevail käsil kuue alt sinisest riidest kotikese välja tõmbas ja selle sadula külge kinnitas, lausudes: „Pesuvahetus, ainult pesuvahetus.“ Siis käbedamini looma selga istudes, kui seda tema aastaist oleks võidud arvata, seadis ta oma mantlihõlmad nõnda, et looma selga asetatud paun vaatajate silmade eest täiesti varjatud oleks.

Palverändaja istus aeglasemalt sadulasse ja andis Gurthile lahkudes kätt, mida see kõige suurema aupakkumisega suudles. Seakarjus vahtis reisijaile järele, kuni nad metsateel puukste varju kadusid, ja ärkas alles Wamba hääle segamise tõttu.

„Tead sa,“ ütles naljahammas, „minu hea sõber Gurth, täna hommikul oled sa imelikult viisakas ja ebaharilikult vaga. Tahaksin hea meelega must prior või paljasjalgne palverändaja olla, et sinu ebaharilikku viisakust ja hoolsust kasutada, ja kindel on, et ma temalt rohkem oleksin välja pigistanud kui käesuudluse.“

„Sa ei olegi päris narr, Wamba,“ vastas Gurth, „kuigi sa ainult välimuse järele otsustad, millest rohkem meist targemadki ei suuda teha. — Kuid mina pean minema oma kohuseid täitma.“

Nõnda öeldes läks ta ühes naljahambaga tagasi majja.

Vahepeal jätkasid reisijad oma teekonda ja niisuguse rutuga, mis selgesti juudi äärmist kartust ilmutas, kuna ju tema aastaist inimesed harva kärmeid liigutusi armastavad. Palverändaja, kes iga teed ja jalgrada laanes näis tundvat, juhtis oma sammud kõige kõrvalisemaid paiku mööda ja äratas seega enam kui üks kord iisraelimehe kartuse ja kahtluse, kes mõtles, et teda tahetakse ehk vaenlaste löksu viia.

Tema kahtlused olid vabandatavad, sest peale lendava kala polnud sel ajal vististi ainustki olevust maa peal, õhus või vees, keda oleks sedavõrt järelejätmata, üldiselt ja väsimata taga kiusatud kui juuti. Kõige arutumal ja tühisemal ettekäändel kui ka kõige mõttetumal ja põhjendamatul süüdistusel anti nad rahvahulga viha hooleks, sest niihästi normann kui saksilane, taanlane kui britlane — olgugi nad isekeskis ükskõik kui vaenulised — olid selles suhtes ühel meelel, et kõik kõige suurema põlgusega selle rahva peale vaatasid, keda juba usumääruste järele vihati, rõhuti, alanitati, rõöviti ja taga kiusati. Normannide tõugu kuningad ja iseseisvad mõisnikud, kes esimeste eeskujul kõiges vägivaldallas talitasid, jätkasid selle vaga rahva tagakiusamist enam järjekindlalt ja omakasu-püüdliselt. Kuningas Johannist jututati, et ta kedagi rikast juuti oma lossis kinni hoidnud ja iga päev tal ühe hamba lasknud välja tõmmata, kuni vaese juudi lõualuu hammastest peaaegu tühjaks saanud ja ta viimaks nõus olnud suurt summat maksma, mis oligi võimalitseja eesmärk. Vähene sularaha, mis maal leidis, oli peaaesjalikult selle tagakiusatud rahva käes, ja oma valitseja eeskujul talitades tarvitasid mõisnikud igasuguseid surveabinõusid, isegi kehalikku piinamist, et neilt seda raha välja pressida. Aga ahnusega tekitatud passiivne julgus ajas juute neile vaevadele vastu pidama, arvesse võttes seda määratu suurt kasu, mida Inglismaa taolisel rikkal maal teotsedes võis saada. Kuid igasugustest raskustest hoolimata, isegi juutide varanduse hindamiseks asutatud erikoja (juutide laekahoidja, kellest oli eespool juttu) peale vaatamata, mille eesmärgiks

oli ainult selle rahva röövimine ja rõhumine, kasvas juutide hulk ometi ja nad kuhjasid päratu suured varandused kokku, mida nad vekslite abil käest kätte toimetasid, missuguse leiduse eest äri-ilm neile tänu võlgnevat ja mis võimaldas varandusi ühelt maalt teise viia, et niiviisi sealt eemalduda, kus hädaoht ähvardas, ja julgemas paigas varju otsida.

Nõnda oli siis juutide kangekaelsus ja ahnus tasakaaluks nende vägivallale ja fanatismile, kelle seas nad elasid, ja ta näis kasvavat samal määral, nagu neid tabavad tagakiusamisedki. Nende päratu rikkus, mille nad äriajamisega omandasid, viis nad küll sagedasti hädaohtu, kuid teisest küljest oli ta nende mõju suurendajaks ja tõi neile teatud eestkostmise. Nõnda elasid nad ja nende sellekohane iseloom oli valvas, kahtlev ning kartlik, ent kangekaelne, eba-meeldiv ja osav kõrvalepõiklemiseks igasugustest hädaohtudest, mis neid võisid tabada.

Kui reisijad juba nii mõnegi varjulise teeraja oma selja taha olid jätnud, ütles palverändaja viimaks:

„See suur kuivanud tamm on piiriks sellele ringkonnale, mille üle valitseb Front-de-Boeuf. Malvoisini oma on juba kaugel meie selja taga, nii et meil enam vaja pole tagajamist karta.“

„Purunegu tema vankrirattad,“ ütles juut, „nagu see sündis Vaarao saatkonna omadega, et ta meile võimalikult pikkamisi järele jõuaks! — Kuid ära jäta mind veel maha, hea palverändaja. Mõttele ainult selle metsiku ja ägeda tempelrüütli peale ühes tema saratseenlastega, nemad ei hooli maapinnast, maavalitsejast ega maaomanikust.“

„Meie teed,“ ütles palverändaja, „peavad siin lahku minema, sest minu seisusel ja sinul ei kõlba kauemaks ühes reisima jääda, kui nõuab seda tarvidus. Ja mis abi võikski minusugune rahulik palverändaja kahe sõjariistus pagana vastu anda?“

„Oh, hea noormees!“ vastas juut, „sina võiksid mind kaitsta ja sa teeksid seda, ma tean. Kui olen vaene, ometi tahan seda sulle tasuda, mitte rahaga, sest raha — aidaku mind isa Aabram — ei ole mul, aga...“

„Raha ja tasu,“ ütles palverändaja vahele. „Ma juba ütlesin sulle, et ma seda ei nõua. Sind juhatada, seda võin ma, teatud määral isegi kaitsta, sest juuti saratseenlaste käest päästa on vaevalt kristlase au vastu. Sellepärast, juut, tahan ma su kõige pealt varju alla viia. Praegu pole me Sheffieldist enam kaugel, kus sa kergesti mõne oma suguvenna võid leida, kes sulle peavarju annab.“

„Jakobi õnnistus tulgu sinu peale, hea noormees!“ ütles juut; „Sheffieldis võin ma oma suguvenna Zarethi juures ulualust saada ning mõnesugused abinõud leida hädaohuta edasireisimiseks.“

„Olgu siis nõnda,“ ütles palverändaja, „Sheffieldi juures lahkume siis ja pooletunnine sõit viib meid linna silmapiirile.“

Pool tundi kulutati täielikus vaikuses mõlemalt poolt. Palverändaja pidas ehk alandavaks juudiga muidu kõnelda kui aga tingimata tarvidusel ja juut ehk ei sõandanud juttu alustada isikuga, kellele reis pühale hauale teatud pühaduse iseloomu oli annud. Nad peatusid väikesel kõrgustikul ja allpool paistva Sheffieldi poole näidates ütles palverändaja: „Siin siis lahkume.“

„Mitte enne, kui olete vastu võtnud vaese juudi tänu,“ ütles Isaak, „sest ma ei sõanda teid mitte oma suguvenna Zarethi juurde kutsuda, kes mulle abiks võiks olla abinõude muretsemisel teie heategu tasuda.“

„Mina ütlesin juba,“ vastas palverändaja, „et mina mingit tasu ei soovi. Kui sa mõne oma võlgniku-kristlase võla nõudmisel tahaksid köidikuist ja vangitornist päästa, siis tunneksin ma oma tänase teenistuse rikkalikult tasunud.“

„Pea, pea,“ ütles juut tema riietest kinni haarates, „midagi rohkemat tahaksin ma teha, midagi sinule endale. — Jumal teab, et juut on vaene, õige, ja Isaak oma suguvendade seas kerjus, kuid andke mulle andeks, kui ma aiman, mis te praegu kõige enam soovite.“

„Kui sa õieti aidad,“ ütles palverändaja, „siis tead sa ka, et sa seda ei saa muretseda, oleksidki sa sama rikas, nagu sa end vaesena kinnitad.“

„Vaesena kinnitan?“ kajas juudilt vastu. „O, usu, ma räägin ainult tõtt; mina olen paljaksriisunud, võlgades, vilets mees. Julmad käed on minult mu varanduse, raha, laevad ja kõik minu omanduse kiskunud. — Ometi võin ma teile öelda, mis te soovite ja võib-olla teile seda ka muretseda. Sinu himu käib veel praegu hobuse ja varustuse järele.“

Palverändaja nõksatas ja pöördus äkki juudi poole: „Missugune saadan su nõnda laskis aimata?“

„Üsköik missugune,“ ütles juut naeratades, „peaasi, kui see aga õige on — ja nagu ma teie soovi võisin aimata, niisama võin ma tema ka täita.“

„Kuid pea ometi silmas minu seisust, mu riiet ja mu töötust,“ ütles palverändaja.

„Teid, kristlasi, tunnen ma,“ vastas juut, „ja tean, et ka kõige suursugusem teist valmis on ebausklikus patukahetsuses kepi ning sandalid võtma ning jalgsi surnud inimeste haudadele rändama.“

„Mitte teotada, juut,“ ütles palverändaja tõsiselt.

„Anna andeks,“ ütles juut, „mina rääkisin mõtlemata. Kuid öösi ja täna hommikul pillasite sõnad, mis tulekivi sädemena näitasid, mis metall teis peitub; ja see palverändaja-kuub varjab rüütliketti ning kannuseid: hommikul minu voodi üle kummardudes hiilgasid nad.“

Palverändaja ei suutnud naeratust tagasi suruda. „Kui mõni sama uudishimulik silm sinu riided läbi otsiks, Isaak, mis võiks tema küll sealt leida,“ ütles ta.

„Aitab,“ ütles juut jumet muutes; ja ruttu oma kirjutusmaterjali välja võttes, nagu tahaks ta kõnelust lõpetada, hakkas ta paberitükile oma kollase mütsi lael kirjutama, ilma et hobueeslilt maha oleks tulnud. Lõpetades andis ta selle heebrea keeles kirjutatud tähe palverändajale sõnades: „Leicesteri linnas tunnevad kõik rikast lombardia juuti Kirjath Jairami; anna see täht temale: temal on kuus Milano sõjavarustust müüa, millest kõige halvemgi on kroonitud pea väärt, ja kümme toredat tätku, kellest kõige halvem kõlbaks kuningale trooni tagasivõitmiseks. Neist

annab ta sulle valida ja varustab su kõigega, mis sa turniiril vajad: saab see mööda, siis viid sa need temale tagasi, kui sa mitte ei taha nende väärtust omanikule rahas tasuda.“

„Aga, Isaak,“ ütles palverändaja naeratades, „sa pead teadma, et selles spordis langevad võidetud hobu ja sõjariistad võitjale saagiks? Mul võib õnn tulemata jääda ja nõnda kaotan ma, mida ma ei suuda tagasi anda ega ka tasuda.“

Juut tegi pisut üllatatud näo seda võimalust kuuldes, kuid oma julgust kogudes vastas ta ruttu: „Ei, ei, ei, see on võimatu, selle peale ei taha ma mõelda. Meie isade õnnistus tulgu sinu peale. Sinu oda saab vägev olema nagu Moosese kepp.“

Nõnda öeldes tahtis ta oma hobueesli minema pöörduda, kuna palverändaja omakorda nüüd tema mantlist kinni haaras. „Ei, Isaak, sa ei tunne veel kõike hädaohtu. Täkk võib surma saada, sõjariistad vigastatud, sest mina ei mõtle hobusele ega mehele armu anda. Pealegi ei anna ju sinu suguvennad midagi muidu, peab ometi tarvitamise eest maksma.“

Juut viskles sadulas, nagu oleksid tal krambid peal, kuid paremad tundmused võtsid võimuse nende üle, mis temale omasemad.

„Sest pole midagi, mitte midagi, lase mind minna,“ ütles ta. „Peaks vigastusi juhtuma, siis ei maksa see teil midagi, mis aga puutub tarvitusrahasse, siis ei nõua seda Kirjath Jairam oma suguvenna Isaaki pärast. Ela hästi! Kuid kuule, hea noormees,“ ütles ta ümber pöördudes, „ära torma liiga uisapäisa võitlusmurdu. Ma ei räägi selleks, et tätku ja sõjariistu vigastamise eest kaitsta, vaid sinu enda elu ja liikmete pärast.“

„Palju tänu sinu hoiatuse eest,“ ütles palverändaja jällegi naeratades, „sinu pakkumist tahan ma hästi tarvitada ja mingu minuga kuis läheb, sinu lahkust tahan ma veel kord tasuda.“

Nad lahkusid ja läksid eriteil Sheffieldi poole.

Seitsmes peatükk.

Ju kannupoisid rüütleid piiravad,
Kel relvad säravad, rüüd kirevad;
Üks kiivrit köidab, teisel käes on piik
Ja kolmandamal helgib läikiv kilp.
Jalg väsimatul täkul mulda lööb,
Suu vahul, hammas valjasrauda sööb.
Sepp sõjariista ratsul kihutab,
Ta küljel viil ja vasar tolgendab
Ning piigi nael ja kilbi rihmgi ruumi saab.
Read valvurite kaitsvad tänavaid,
Murd talupoegi tuleb kandes tümikaid.

Palamon ja Arcite.

Inglise rahva seisukord oli tol ajal küllalt vilets. Kuningas Richard oli kodumailt ära — vangis kurikavala ja halastamata Austria hertsogi käes. Isegi tema asupaik polnud kindlasti teada ja suurem osa tema alamaist, kes vahepeal igasuguste rõhumiste ohvriks saanud, tundis tema saatust ainult pealiskaudselt.

Prints Johann, kes lepingus seisis Lõvisüda verivaenlasega, Prantsuse Filipiga, püüdis igasuguste abinõudega Austria hertsogi peale mõjuda, et see tema venna Richardi vangipõlve pikendaks, kellele ta nii mõnegi heateo eest tänu võlgnes. Samal ajal püüdis ta oma parteid kuningriigis kõvendada, et sel juhtumusel, kui kuningas sureks, trooni pärast võitlusse astuda tema seadusliku pärijaga, oma vanema venna, Briti hertsogi Arthuriga, Geoffrey Plantageneti pojaga, missuguse vägivalda-teoga ta hiljemini teatavasti korda saigi. Iseloomult oli Johann kergemeelne, liiderlik ning ustavuseta ja enda ümber kogus ta mitte ainult need, kel kuninga äraolekul tehtud kuritegude pärast oli põhjust karta tema tagasitulekut, vaid ka suurearvulise „seadusevastaste julgete“ hulga, kes ristisõitludelt kodumaale tagasitulles hulga hommikumaa pahesid ühes vaesuse ning julmenud iseloomuga kaasa tõid ja kes oma lootuse panid ühiskondlikes segadustes omandatava varanduse peale.

Neile avalikkudele hädadele ja muredele lisaks tulid paljud röövliid, kes laenuaadli rõhumiste ja metsaseaduse käsitlemise tõttu meeleheitele aetult suurteks salkadeks kokku heitusid, metsad ning kõrved oma võimuses hoidsid ja maa seadustele kui ka ametivõimudele vastu panid. Mõisnikud ise, igaüks oma kindlustatud lossis, kus nad oma piirkonna üle väikest kuningat mängisid, olid mitte vähem seadusevastaste ja rõhuvate salkade ülemad, kui olid seda avalikud röövliid. Et neid salku ülal pidada ja oma toredust ning küllust elamises võimalikuks teha, laenas aadel juutidelt suured rahasummad kõrgete protsentidega, nii et need liiakasu-võtlikud protsendid vähjana nende omandust närisid ja neil muud abinõu oma seisukorrast pääsmiseks üle ei jäänud, kui aga mõni põhjendamatu vägivalda-tegu oma võlauskujate vastu.

Õnnetus olukorras kannatas inglise rahvas raskesti teda rõhuvate mitmesuguste hädade käes, kuid tal oli põhjust tuleviku pärast veel enam mures olla. Viletsuse suurenduseks lagunes mingisugune hädaohtlik taud maal laiali, mis iseäranis võimu võttis mustuse, valimata toidu ja halbade korterite tõttu alamais klassides ja viis nii mõnegi hauda, kelle saatust elamajäänud kadestasid, sest need olid ju tulevaist hädadest pääsnud.

Keset seda kuhjatud viletsust oli ometi niihästi vaene kui ka rikas, alam kui ka ülem turniirist (tolleaja suurest etendusest) huvitatud, nagu oli seda härjavõitlusest poolnälginud Madridi kodanik, kel polnud ainustki krossi oma perekonnale toidu ostmiseks. Ei kohused ega haigused suutnud vana ega noort sellest etendusest eemale hoida. Relvamäng, (nagu teda nimetati), mis toime pandi Leicesteri krahvkonnas Ashby lagendikul ja millest suursugused võitlejad prints Johanni enda juuresolekul pidid osa võtma, oli köitnud üldise tähelepanu ja määratud hommikul volas igast seisusest rahvahulk tähendatud võitlusväljale.

Paik oli väga romantiline. Metsaserval, mis penikoorma kaugusele Ashby linnale lähenes, oli suur toreda rohuga

kaetud heinamaa, mida piiras ühelt poolt mets, teiselt poolt üksikute tammede harvendik, millest mõned päratu suured. Maapind oli kavatsetud sõjamängude otstarbeks otse nagu loodud, sest ta kerkis igast küljest kõrgemale ja sünnitas keskel tasandiku, mis oli tugeva teivasaiaga piiratud pikuti umbes veerandpenikoormaliseks ja laiuti pool vähemaks väljaks. Vormilt oli see kinnine ruum pikergune nelinurk, kuid nurgad tublisti ümmarikuks lõigatud, et nõnda teda vaatlemiseks kohandada. Sissepääsu-avaused olid põhja- ja lõunapoolses otsas ja neid varjasid tugevad puuväravad, mis selleks küllalt laiad, et kaks ratsanikku kõrvu sealt läbi mahtusid. Igas väravas seisis kaks heeroldit ühes kuue pasunamehega ja sama palju teendritega tubli sõduritesalga saatel korra alalhoidmiseks ning nende rüütli omaduste hindamiseks, kes mõtlesid sõjamängudest osa võtta.

Väljaspool lõuna-sissekäiku loomulikult kõrgendatud maapinna tasandikul oli ehitatud viis suurepärasest paviljongi, mida ehtisid viie väljakutsuja rüütli valitud värvide kohaselt punased ja mustad lipud. Telkide nõõrid olid sama karva. Iga telgi ees rippus seal asuva rüütli kilp ja selle kõrval seisis tema kannupoiss barbarina või metsamehena riidetud või mingis muus fantastilises ülikonnas, vastavalt oma isanda maitsele ja iseloomule, mida see sõjamängudel mõtles esitada. Auplatsil keskpaigas seisis Brian de Bois-Guilberti telk, keda tema kuulsuse tõttu kõigis rüütellikudes mängudes ja tema suguluse tagajärjel praegust turniiri korraldavate rüütlitega vaimustatult väljakutsujate sekka võeti ja isegi nende juhatajaks valiti, kuigi ta alles hiljuti nendega oli liitunud. Ühel pool keskmist telki seisis Reginald Front-de-Boeufi ja Richard von Malvoisini omad, teisel pool ühe suursuguse, naabrusest pärit oleva paruni Hugh von Grantmesnili telk, kelle esiisa Wilhelm Võitja ja tema poja Wilhelm Rufuse ajal Inglismaa lord ülem-hoovimeistriks oli olnud. Viiendas telgis asus Ralf von Vipont, keegi püha Johannese ordu rüütel Jeruusalemist, kellel Ashby-de-la-Zouche ümbruses Heatheri nimega lises paigas maa-omandus oli. Väljale viivaist väravaist läks

pisut kallak, kümne jardi laiune tee telkide tasandikule. Teed kaitsis mõlemalt poolt tugev teivasaed, niisama ka telkide esist välja, kuna siin kui ka seal vahiks seisis sõjariistus mehed. Turniiriplatsi põhjapoolsel sissekäigul oli samasugune kolmekümne jala laiune tee, mille lõpul oli suur kaitsitud väli neile rüütlitele, kes mõtlesid väljakutsujatega võitlusse astuda. Selle välja taga seisis telgid igasuguse kehakinnitusega ja relvameistrite, seppade ning muude teendritega, kes valmis olid tarvilikul korral oma abi pakkuma.

Osa võitlusvälja piirasid ajutised rõdud patjade ja vaipadega nende leedide ja härrade tarvis, kes mõtlesid mängusid pealt vaadata. Kitsas ruum rõdu ja võitlusvälja vahel oli määratud vabameestele¹⁾ ja pisut paremale publikumile, mitte päris lihtsale, ja seda paika oleks võinud ehk teatripörandaga võrrelda. Segahulk asenes rohuplatsile pandud pinkidel, mis kallaku maapinna tõttu üksteisest kõrgemal seisis ja istujail võimaldasid üle vaadata niihästi rõdu kui ka võitlusvälja. Peale nõnda pakutud mõnususe oli mõnisada inimest veel heinamaal kasvavate puude okstele roninud ja isegi lähedal seisev külakiriku torn oli vaatajatega koormatud.

Üldise korralduse suhtes peaks veel tähendama, et üks rõdu, mis seisis võitlusvälja hommikupoolse külje keskpaigas, seega just seal kohal, kus võitlejate kokkupõrked pidid sündima, oli teistest kõrgem ja rikkalikumalt ehitatud ning seal seisis midagi trooni taolist baldahiini ja ilutseva kuningliku vapiga. Toredais livreedes kannupoisid, paažid ja teendrid surusid selle asupaiga ümber, mis oli määratud prints Johannile ja tema kaaslastele. Selle kuningliku rõdu vastas, teisel pool võitlusvälja, õhtupoolsel küljel, seisis teine sama kõrge rõdu, mis oli ehk vähem toredalt, kuid veel kirevamalt dekoreeritud kui kuningliku printsi oma. Salk paaže ja hulk noori ilusaid neitsisid, kes kandsid rohelist ja

1) Tekstis „yeomanry“, mis tähendab väikesi maaomanikke, jõukamaid kodanikke, aga ka kuninga kaitseväge ja miilitsat. Yeomeniks nimetab Scott hiljemini ka Locksleyd ja tema mehi — metsavendi. Tõlk.

roosid riideid, ümbritses samade värvidega ehitud trooni-taolist istet. Lehvivate lippude keskel, mis kandsid nooltega haavatud, põlevaid ja veriseid südameid ning vibu ja noolt, neid harilikke Cupido embleeme, seisis kirev pealkiri vaatajaile teatamiseks, et see aukohd on määratud *La Royne de la Beauté et des Amours'ile* (ilu- ja armukuningannale). Kuid kes pidi praegusel korral ilu- ja armukuningannat esitama, seda ei võinud keegi aimata.

Vahepeal tungisid igasugused pealtvaatajad neile määratud kohtadele, mis mitte just ilma tülita ja hõõrumisteta ei sündinud. Mõned neist lahkarvamistest lahendati relvakandjate poolt lühidalt ja lihtsalt sõjakirveste varte ja mõõgapäradega, mida kui valmis tõestusi tarvitati. Teised tülid, mis juhtusid kõrgemate isikute vahel, lahendati heeroldite või kahe marssali, William von Wyvili ja Stephen von Martivali poolt, kes pealaest jalatallani relvastatult võitlusväljal edasi-tagasi ratsutasid ja rahva seas korda pidasid.

Pikkamisi täitusid rōdud rüütlite ja aadliga, kes kandsid rahuriideid ja kelle pikad tumedavärvilised mantlid kena vastolu sünnitasid leedide kirevamate ülikondadega; viimaseid oli rōdudele rohkem kogunenud kui mehi, kuigi ehk arvata oleks võinud, et niisugune hädaohtlik ja verine mäng neile palju lõbu ei võiks pakkuda. Madal vaheruum täitus peagi igasuguste teenijate ning kodanikkudega ning selle alam-aadliga, kes tagasihoidlikkuse, vaesuse või kahtlase aunime tõttu kohaseks ei pidanud kõrgemat paika nõutada; kuid just siin leidusid kõige sagedamad tülid paiga pärast.

„Uskmata koer,“ ütles keegi vanamees, kelle kulunud kuub tema vaesusest, mõök, pistoda ja kuldkett aga tema nõudmisest kõrgema seisuse järele rääkisid, „emahundi kutsikas, kuidas julged sa kristlast suruda, kes on normann ja von Montdidier verest pärit?“

Need karedad sõnad polnud kellelegi muule määratud, kui meie tuttavale Isaakile, kes täna toredat, isegi suurepärast pitsidega ning nahkadega ehitud kuube kandis ja vaheruumi esiridades püüdis kohta leida oma tütrele, ilusale

Rebekkale, kes Ashbys temaga oli liitunud ja isa uhkusega esile kutsutud üldise meelepaha tõttu hirmunult tema käe alt kinni hoides kõndis. Isaak aga, kes mõnel muul juhusel oli küllalt pelglik, teadis, et tal täna siin midagi pole karta. Niisugustes avalikkudes paikades ei tohtinud ükski ahne ega pahatahtlik aadlivõsu juute puudutada, sest siin seisid nad üldise seaduse kaitse all ja kuigi see vähe kindlustust andis, siis juhtus ometi harilikult ikka mõni parun paigal olema, kes iseenese kasu pärast juudi kaitsjana oleks esinenud. Praegusel juhtumisel oli Isaak iseäranis mureta, sest ta teadis, et prints Johann Yorki juutidega läbirääkimisi peab suure laenu pärast, tagatiseks pakkudes kalliskive ja teatud maid. Isaakil endal oli selles äris õige suur osa ja ta teadis väga hästi, et prints, kes juutidega tahtis kokku leppida, temale praegusel silmapilgul oma kaitset ei keelaks.

Sellest seisukorrast julgust ammutades tungis juut oma eesmärgi poole edasi ja surus kristlast-normanni, ilma et ta oleks arvestanud tema sugu, seisust või usku. Kuid vanamehe kaebused tekitasid naabrites meelepaha. Üks neist, keegi tüse vabamees, kes lincolnrohelist riideid kandis, tosin nooli vööl, hõbedane relvakanne kaelas ja kuue jala pikkune vibu käes, pöördus ümber ja kuna tema päikesest ja tuulest pätklapruun nägu viha tõttu veel tumedamaks muutus, soovitas ta juudil meeles pidada, et varandus, mille ta oma ohvrite vere imemisega kokku ajanud, teda ämblikuna täis puhunud, keda ei tarvitse ainult seni tähele panna, kuni ta pimedasse nurka hoidub, kuna ta aga valgusele ilmumisel puruks tallatakse. See normannide inglise keeles kindla hääle ning tõsise näoga räägitud märkus pani juudi tagasi pörkama ja vististi oleks ta nii hädaohtlikust naabrusest eemaldunud, kui mitte prints Johanni ilmumine üldist tähelepanu oma peale poleks tõmmanud, kes sel silmapilgul võitlusväljale ratsutas ühes oma suure ja lõbusa saatkonnaga, mille liikmeks olid osalt ilmalikud, osalt vaimulikud, kes oma riiete heledusega ja teguviisi lõbususega kaaslastest kuidagi maha ei jäänud. Viimaste seas oli ka Jorvaulx'i kloostriülem, kes

nii toredaid riideid kandis, nagu seda tema auamet vähegi lubas. Nahka ega kulda põlunud riiete ilustustes kokku hoitud ja tema saabaste ninad tõusid valitsevat moodi ületades põlvedest kõrgemale kuni vööni, mispärast neid võimalik polnud jalaraudadesse pista. Aga see väike halbus ei seganud vaprat abti kuigi palju, isegi andis talle võimaluse oma ratsutuskunsti niipaljude pealtvaatajate, iseäranis õrnema soo ees demonstreerida. Prints Johanni ülejäänud saatjate hulka kuulusid tema palgatud sõjaväe armastatud juhid, mõned marodeerivad parunid ja liiderlikud hooviringkonna liikmed, ühes mitme tempelrüütli ja püha Johannese ordu liikmega.

Siinkohal olgu tähendatud, et nende kahe ordu rüütliid olid kuningas Richardi vastu vaenulised, kuna nad ju Palestiinas olid Prantsusmaa Filipi poole lööbunud neis kestvais tülides, mis valitsesid selle riigivalitseja ja Lõvisüda vahel. Selle lahkeli tuntud tagajärjed olid, et Richard Lõvisüda korduvad võidud muutusid viljatuks, tema romantilised katsed Jeruusalemma võita jäid tagajärjetuks ja kogu tema kuulsuse saavutus lõppes sõjariistade-rahus sultan Saladiniga. Sama kavalusega, mis nende orduvendade teguviisi määras pühal maal, talitasid tempelrüütliid ja johanniitlased ka Inglise ja Normandias, ühinedes prints Johanni parteiga, kuna neil ju vähe põhjust oli soovida kuninga tagasitulekut või tema seadusliku pärija, prints Arthuri troonileastumist. Otse vastupidistel põhjustel vihkas prints Johann väheseid Saksi tähtsamaid perekondi, mis veel järele jäänud, ja ta ei jätnud ühtki võimalust nende alandamiseks ja haavamiseks kasutamata, sest ta teadis, et need tema isikut ja püüdeid ei pooldanud, nagu ei võinud seda teha ka suurem hulk Inglise kogukondi, sest Johanni taoliselt liiderlikult ja meelevaldselt kuningalt kartsid nad uut vägivalda oma õiguste ja vabaduste vastu.

Lõbusa saatkonna eesotsas, kandes tumepunaseid kullaga ehitud hiilgavaid riideid ja hoides jahikulli käes, peakatteks tore kalliskivide ringiga ilustatud nahkmüts, mille alt langesid

käharad lokid õlgadele, sõitis prints Johann tulist halli täkku tantsitades võitlusväljale, naerdes valjult oma saatjatega ja silmitsedes kogu kuningliku arvustavusega rõdusid ehtivaid iludusi.

Need, kes printsi näos lugesid liiderlikku häbematumust, mis segatud äärmise kõrkuse ja ükskõiksusega teiste tundmuste suhtes, ei võinud ometi temas eitada teatud armsust, mis on omane avalikkudele ja loomulikult ilusatele, maksvate viisakusmääruste kohaselt vormitud näojoontele, kuigi nad tunduvad sedavõrt otsekoheste ja ausatena, et nad ei suuda sisemist hingetegevust varjata. Eksides peetakse niisugust näoilmet sagedasti mehiseks otsekoheuseks, kuid ometi oleneb ta liiderliku meele piirita ükskõiksusest ja oma sünni, rikkuse ning mõne muu juhusliku eesõiguse teadvusest, mis ei seisa isikliku väärtusega mingisuguses ühenduses.

Neile, kes sügavamalt ei mõtle (ja neid on sada ühe kohta), olid prints Johanni hiilgav *rheno* (nahkrae), kallis soobliga vooderdatud mantel ning tema peenest värvitud kitsenahast saapad ja kuldkannused ühes täku taltsutamise osavusega küllaldaseks teenuseks, et temale võida mürisevalt käsi laksutada.

Lõbusal sõidul ümber võitlusvälja köitis printsi tähelepanu Isaaki auahne püüdega tekitatud ärevus, mis polnud veel vaibunud. Printsi terav silm tundis kohe juudi teiste seast, kuid palju enam kiindus tema pilk ilusasse Siioni tütresse, kes hirmunult oma vana isa käsivarrest kinni hoidis.

Rebekka välimust oleks võinud tõepoolest Inglismaa kõige suuremate iludustega võrrelda, kuigi hindajaks oleks olnud prints Johanni taoline peen asjatundja. Tema kuju oli haruldaselt sümmeetriline ja seda täiendas veel mingisugune hommikumaa ülikond, mida ta oma sugurahva naisliikmena kandis. Kollasest siidist turban hakkas hästi tema tumedavärvilisele näonahale. Tema silmade säravus, tema kulmude tore kumerus, tema hästi vormitud kongnina, tema pärlitena valged hambad ja tema rikkalikud mustad juuksed, mis üksikute käharate lokiidena korraldatult ilusale kuklale ja rinnale lan-

gesid, niipalju kui purpurilisel aluspõhjal loomulikkudes värvides lilletatud tore pärsia siidi kleit sellest viimasest katmata jättis — see kõik lõi armsuse ja kenaduse, mis ei annud järele ka kõige suuremaile teda ümbritsevaile iludustele. Kulla ja pärlitega ehitud haakidest, mis tema riideid eest kinni hoidsid, oli kolm palavuse tõttu lahti jäetud ja need võimaldasid siia kalduva pilgu laienemist. Ka teemantidest kaelakee, mille ripatsite väärtus arvamata suur, tuli nõnda rohkem nähtavale. Jaanalinnu-sulg, mis briljandilise lõksuga turbani külge kinnitatud, oli ehe, mille üle Juudi neiust kõrgemal seisvad uhked daamid irvitasid ja naersid, kuna nad aga salajas teda sellepärast ainult kadestasid.

„Aabrami palja lagipea nimel,“ ütles prints Johann, „see Juudi neiu seal on täiuse eeskuju, mis võib isegi kõige targema kuninga arutuks teha. Mis sina ütled, prior Aymer? — Selle templi kuninga nimel, mida meie vend Richard mitte ei suutnud ära võtta, on ta küll just Ülemlaulu mõrsja!“

„Saaroni lill ja oru liilia,“ vastas kloostriülem, „kuid teie kõrgus peab meeles pidama, et ta on ikkagi ainult juut.“

„Ah!“ hüüdis prints ilma teda tähele panemata, „ja seal on ka minu uskmatu Mammon, minu kuldmarkii, Byzanzi parun võitlemas koha pärast penniahrate koertega, kelle kuldunud riided oma taskuis ainustki krossi ei varja, mis saadanat takistaks seal pidutsemast. Püha Markuse nimel, minu laenuprints peab ühes oma armsa tütrega rõdul ruumi leidma! — Mis ta on, Isaak, sinu naine või tütar — see hommikumaa paradiisineitsi, keda sa varanduspaunana oma kaenla all kannad?“

„Minu tütar, Rebekka, teie kõrgus,“ vastas Isaak sügava kummardusega, ilma et printsi tervitus teda sugugi oleks heidutanud, ehk küll selles oli sama palju pilget kui viisakust.

„Sina tark mees,“ ütles Johann naerdes, millega tema kaaslased sõnakuulelikult ühinesid, „kuid olgu tütar või naine, tema peab oma ilu ja sinu teenuste kohase hindamise leidma. — Kes istub seal tema kohal üleval?“ jätkas ta oma silmi

rõdu poole pöördes. „Saksi matsid, end venitades ja laiutades! Võtku neid see või teine! Nihkuge koomale ja andke minu liiakasu-võtjate printsile ning tema armsale tütrele ruumi. Ma tahan neile orjadele selgeks teha, et nad sünagoogi kõrgeid platse nendega jagaksid, kellel on nende peale päris õigus.“

Seal kohal rõdul, kuhu need haavavad ja ebaviisakad sõnad saadeti, istus Saksi Cedric oma perekonnaga ja temaga ühes tema poolehoidja ning suguvend Athelstane von Coningsburgh, kes oli kogu põhjapoolse Inglismaa saksilaste keskel suures lugupidamises, põlvnes ta ju Inglismaa saksi soost valitsejate perekonnast. Kuid ühes vana sugukonna verrega olid ka mõned pahed temasse edasi kandunud. Tema nägu oli meeldiv, tema keha tugev ja tüse ning ta seisis oma õitsvamas eas, kuid tema nägu oli ilmetu, silmad unised, otsaesine tume, liigutused aeglased ja kohmakad ning otsustamises avaldas ta niisugust pikaldust, et teda üldiselt Athelstane Viivitajaks hüüti. Tema sõbrad, keda palju oli, muu seas ka Cedric, hoidusid kirglikult tema poole, kinnitasid, et tema viivitamise põhjuseks pole mitte argus, vaid puudulik otsustusvõime; teised arvasid, et päritud nõrkus alkoholi vastu on tema vaimujõule liiga teinud, mis juba nii kui nii kunagi ülearu tugev pole olnud, ja passiivne julgus ning pehme heasüdamlus, mis talle omane, olevat ainult jäänused iseloomust, mida võiks kiita, kui tema suursugusemad omadused vältava liiderlikkuse tagajärjel haledalt poleks hukunud.

Selle nõnda kirjeldatud isiku poole pöördus prints oma käskivate sõnadega, nõudes ruumi Isaakile ja Rebekkale. Athelstane, keda seesugune tolle aja viiside ja vaadete tõttu nii haavav nõudmine jahmatama pani, ei tahtnud sõna kuulata, aga ta ei teadnud, kuidas vastu panna, ja seisis Johanni tahtmise takistuseks ainult *vis inertiae* tõttu. Athelstane ajas oma sinised silmad pärani ja vahtis printsile sõnakuulmatult ning imestanult otsa, milles oli midagi äärmiselt naeruväärset. Kuid kärsitu Johann nägi seda hoopis teises valguses.

„See Saksi siga,“ ütles ta, „on kas magama uinunud või ei saa ta minust aru. Kõdita teda oma piigiga, de Bracy,“ rääkis ta oma kõrval ratsutavale rüütlile, kes oli vabarühma ehk kondottieri ülemaks (palgatud sõjamehed, kes ei kuulunud ühelegi rahvale, vaid ainult vürstile, kes neile palka maksis). Nüüd tõusis nurin isegi printsi kaaslaste seas, kuid de Bracy, kelle elukutse teda igasugusest tagasihoidlikkusest vabastas, ulatas oma pika piigi üle ruumi, mis eraldas võitlusvälja rõdust, ja oleks tingimata printsi käsku täitnud, enne kui Athelstane Viivitaja oleks sedavõrt end kogunud, et sõjariista eest end tagasi tõmmata, kui mitte Cedric, kes sel määral, nagu Athelstane pikaldane, just kärmas oli, oma mõõka poleks paljastanud ja ainsa hoobiga piigil otsa poleks maha raiunud. Veri kargas prints Johannil näkku. Ta lausus oma põhjalikumad vandesõnad ja oli valmis oma viha kohast vägivalda teostada käskima, kui ta äkki oma ettevõttest kõrvaldada kallutati, osalt ümbritsevate kaaslaste poolt, kes teda palusid rahustuda, osalt üldise kiidukisa tõttu, mis Cedricu teole osaks sai. Põlgavalt laskis prints oma silmad ringi käia, nagu otsiks ta pääsmist ning mõnd uut ohvrit, ja juhuslikult sama vibumehe nägu tabades, kellest eespool juttu oli ja kes ikka veel, printsi pilkudest hoolimata, viibis rõõmuhüüde seisakus, küsis ta temalt kiiduavalduse põhjuse üle järele.

„Mina karjun alati bravo,“ ütles vabamees, „kui ma näen head laskmist või tublit lööki.“

„Või nõnda,“ vastas prints; „siis tabad sina küll ka ise alati märki, olen kindel.“

„Jah,“ ütles vabamees, „metsamehe märki metsamehe maa peale taban ma igatahes.“

„Wat Tyrreli märki sajaardi peale,“ ütles hääl mehe selja tagant, kuid kes ütles, polnud võimalik näha.

See tähendus prints Johanni sugulase William Rufuse saatuse kohta ajas ta vihale ja tegi rahutuks, kuid ta rahuldus peagi seega, et ta võitlusvälja ümber seisvaile relvakandjaile käsu

andis seda hoopeljat silmas pidada, näidates vibukandva vabamehe poole.

„Püha Grizzeli nimel,“ lisas ta juurde, „meie tahame selle enda osavust proovida, kes nii väga valmis on teiste tegusid ülistama.“

„Mina ei põgene proovi eest,“ ütles vabamees rahulikusega, mis kogu tema iseloomu väljendas.

„Vahepeal aga tõuske üles, te Saksi matsid,“ ütles metsik prints, „sest taeva valguse nimel — olen ma juba kord seda öelnud, siis istub juut teie sekka.“

„Ei milgi tingimusel, kui teie kõrgus lubavad! Ei ole kõlvuline, et meiesugused maa ülimusega istuksid,“ ütles juut, kelle auahnus teda küll võis ajada vaeseks jäänud Montdidier võsuga võistlema, kuid mitte rikaste sakside eesõigustesse tungima.

„Üles, uskmatu koer, kui mina käsin,“ ütles prints Johann, „muidu lasen su pruuni naha seljast maha tõmmata ja hobuseriistadeks parkida.“

Nõnda sunnitud hakkas juut üles minema mööda kitsast ja järsku treppi, mis rõdule viis.

„Ma tahaksin näha, kes julgeb teda peatada,“ ütles prints tungival pilgul Cedricut vahtides, kelle seisakust võis aimata, et ta valmis on juuti üle pea-kaela alla viskama.

Katastroofi kõrvaldas narr Wamba, kes oma isanda ja Isaaki vahele karates printsi sõnadele vastusena hüüdis: „Mina teen seda!“ ja kes peale seda oma mantli hõlma alt suure tüki sealihä, millega ta end nähtavasti turniiri ajaks oli varustanud, välja tõmbas ja juudile nina alla pistis. Leides oma sugurahva jälkuse äkki enda nina alt ja nähes peale selle narri puumõõka oma pea kohal lehvimas, lööbus juut taganema, komistas ning veeres mööda treppi alla — suurepärase nali pealtvaatajaile, kes valjusti naerma hakkasid, millega kõigest südamest ühines ka prints Johann oma kaaslastega.

„Anna mulle võiduhind, onupoeg prints,“ ütles Wamba; „mina võitsin oma vastase ausas lahingus mõõga ja kilbiga,“

liskas ta juurde, lehvitates ühes käes sealihä-tükki, teises oma puumõõka.

„Kes ja mis sa oled, suursugune võitja?“ küsis prints Johann ikka veel naerdes.

„Põlvnemise poolest narr,“ vastas naljahammas. „Mina olen Wamba, Witlessi poeg, kes oli Weatherbraini poeg, kes oli ühe vanema poeg.“

„Tehke juudile all ruumi,“ ütles prints Johann, võib olla heal meelel juhust tarvitades, et lahkuda oma esialgsest püüdest, „võidetut võitja kõrvale asetada pole kõlvuline.“

„Kelmi narri kõrvale veel halvem,“ vastas naljahammas, „ja juuti peki kõrvale kõige halvem.“

„Suur tänu, tubli poiss,“ hüüdis prints Johann, „sina meeldid mulle. Isaak, laena mulle ometi peotäis kuldükke.“

Kuna juut, sellest palvest heidutatult, kuid mitte julgedes seda tagasi lükata, oma vööl rippuvas paunas kobas ja vististi järele katsus, kui palju rahatükke peotäide läheb, kummardus prints oma täku seljast tema juurde ja lõpetas Isaaki kahtlused sellega, et ta kogu tema pauna ära napsas ja seal leiduvad mõned kuldükid Wambale viskas, mispeale ta võitlusvälja ringil edasi ratsutas ja juudi ümbritseva naeru saagiks jättis, endale aga pealtvaatajate kiiduavaldused lõikas, nagu oleks ta teostanud midagi ausat ja auväärset.

Kaheksas peatükki.

A'ab sarve äge väljakutsuja
Ja väljakutsutu on vastupuhuja:
Mets, väli, taevast vastavad neil kajaga.
Ju silmavarjud maas, piik püsti käes
Või seistes vastu pead, mis kiivri väes.
Barjäärilt tormavad täis võitlustuld
Ja silmist kaob südaruumi muld.

Palamon ja Arcite.

Äkki peatus prints Johann oma sõidul ja Jorvaulx'i priorit ligi kutsudes ütles ta, et tänase päeva peaausesanne olevat unustusse langenud.

„Minu õndsuse nimel,“ ütles ta, „meie oleme, härra prior, unustanud nimetada ilu- ja armukuninganna, kelle valge käsi peab jagama võidupalmi. Mina omalt poolt olen vabameelne ja hääletaksin kohe mustasilmalise Rebekka poolt.“

„Püha neitsi,“ vastas prior ja pööras silmad kokkunult kõrvale, „juudi! Nõnda oleksime väärt, et meid kividega võitlusväljalt välja pillutaks, kuid märtrisurmaks pole ma veel küllalt vana. Pealegi vannun ma oma kaitsepühimuse nimel, et ta seisab armsast Saksi neitsist Rowenast palju madalamal.“

„Saksilane või juut,“ vastas prints, „saksilane võit juut, peni või siga, mis tähendus on sellel? Mina ütlen, nime tage Rebekka, kuigi ainult selleks, et Saksi matse haavata.“

Nurin tõusis isegi printsi omas lähemas ümbruses.

„See tähendaks naljaga liiga kaugetele minna,“ ütles de Bracy, „ükski rüütel ei tõstaks siin oma oda, kui teostuks niisugune teotus.“

„See oleks üleannetu haavamine,“ ütles prints Johann üks vanemaist ja mõjuvamaist poolehoidjaist, Waldemar Fitzurse, „ja kui teie kõrgus seda teeks, siis oleks see tema kavatsustele hävitav.“

„Mina pidasin teid, mu härra, oma saatjaks, mitte oma nõuandjaks,“ ütles Johann oma hobust taltsutades kõrgilt.

„Need, kes teie kõrguse rajal käivad,“ vastas Waldemar vaikselt, „omandavad õiguse nõuandmiseks, sest nende tulud ja julgeolek on samuti mängul, nagu kõrgusegi oma.“

Sellest toonist märkas Johann, et ei või muud kui peab järele andma. „Ma heitsin ainult nalja,“ ütles ta, „aga teie susisete juba kui rästikud! Kuradi nimel, nimetage, keda tahate ja olge rahul.“

„Ei, ei,“ ütles de Bracy, „jäägu kuninganna troon vabaks, kuni võitja on ilmunud, ja tema valigu see, kes troonile peab istuma. See annab tema võidule uue kenaduse juurde ja õpetab kenad leedid vaprate rüütlite armastust hindama, sest ainult need võivad neid niisugusesse aupaika tõsta.“

„Kui Brian de Bois-Guilbert võidab,“ ütles prior, „siis olen valmis oma roosikrantsi pantima, et ma ilu- ja armukuninganna nime tean.“

„Bois-Guilbertil,“ vastas de Bracy, „on hea oda, kuid võitlusvälja ümber on teisigi, kes ei karda temale vastu astumast.“

„Tasa, mu härrad,“ ütles Waldemar, „ja laske prints oma paigale asuda. Rüütlid ja rahvas on ühesuguselt kärsitud, aeg kaob ja ülem aeg on mängudega algust teha.“

Kuigi prints Johann veel riigivalitseja polnud, ometi maitsis ta Waldemar Fitzurses juba kõike seda halbust, mida armualune minister endaga kaasa toob, kes oma isandat teenides seda ikka omal viisil teeb. Prints andis järele, olgugi et ta niisuguse meelelaadiga oli, mis just tühistes asjades kangekaelsust ilmutab, ja ühes ümbritsevate kaastelastega troonile asudes andis ta heerolditele märku turniirimäärusi ette lugeda, mis olid lühidalt järgmised:

Esimeseks: Viis väljakutsujat astuvad kõigi soovijatega võitlusse.

Teiseks: Võitlusse ilmuv rüütel võib viie väljakutsuja seast omale vastase valida, puudutades tema kilpi. Tegi ta seda tagurpidi odaga, siis sünnib osavuse proovimine nõndanimetatud viisakusrelvadega, see tähendab — piigiotstes pannakse puutükk, nii et mingisugust hädaohtu pole karta, ehk olgu siis hobuse ja ratsaniku põrutusest. Puudutati kilpi aga piigi terava otsaga, siis pidi võitlus *à outrance* järgnema, see tähendab — rüütlid pidid teravate sõjariistadega võitlema, nagu lahingus kunagi.

Kolmandaks: On rüütlid oma töotuse teostanud ja igaüks viis oda murdnud, siis nimetab prints esimese turniiripäeva võitja, kes saab tasuks valitud ilu ja laitmata tugevusega sõjahobu; peale selle vaprustasu kuulutatakse, et temal on auväärt õigus ilu- ja armukuninganna valimiseks, kes jagab võiduhinna järgmisel päeval.

Neljandaks: Antakse teada, et teisel päeval korraldatakse üldine turniir, millest kõik rüütlid võitu soovides võivad osa

võtta ja kuna nad kahte rühma jagatakse, võitlevad nad mehiselt selle silmapilguni, mil prints Johann märku annab võitluse lõpetamiseks. Valitud ilu- ja armukuninganna peab siis seda rüütli, kes printsi otsust mööda teisel päeval kõige paremini esineb, kroonima kuldseist loorberilehist tehtud pärjaga. Sel teisel päeval pidid rüütelmängud lõppema, kuid kolmandal pidid esinema vibulaskjad, härjavõitlejad ja teised vahenditud rahvalõbustajad. Nõnda püüdis prints Johann rahva poolehoidu võita, mille ta peagi sellega kõigutas, et ta arutult sama rahva tundmusi ja eelarvamisi haavas.

Võitlusväli pakkus praegu kõige hiilgavamat pilti. Ümbritsevad rõdud olid täidetud kõigega, mis leidis Põhja- ja Kesk-Inglismaal suursugust, kõrget, rikast ja ilusat, ja auvääriliste pealtvaatajate erinevad riided muutsid vaate sama lõbusaks kui mitmekesiseks, kuna sisemine madalam ruum, mis oli täidetud kena Inglismaa kodanikkude ja vabameestega, oma lihtsamate kehakatetega tumeda serva sünnitas säravate tikanduste ümber, seega nende hiilgust veel enam toonitades.

Heeroldid lõpetasid määruste lugemise oma hariliku hüüdega: „Heldust, heldust, vaprad rüütli!“ mispeale sadas rõdult kuldtükke, sest rüütelkond pidas oma kohuseks helde käega olla nende vastu, keda sel ajajärgul loeti rüütli kuulutajaks ja ajaloo-kirjutajaks. Publikumi heldust saatsid hüüded, nagu: „Armastus daamidele — Surm võitlejale — Au suurmeelsele — Kuulsus vaprale!“ millega ühinesid lihtsamate pealtvaatajate kisa ja hulga pasunapuhujate sõjapillide mürin. Kui see oli lõpetatud, lahkusid heeroldid kirevas reas võitlusväljalt ja sinna jäid ainult marssalid, kes pealaest jalatallani relvastatult asusid raidkujudena mõlemal pool võitlusvälja otsas. Võitlusvälja põhjapoolne aiaga piiratud ruum oli vahepeal oma suuruselt hoolimata täitunud rüütlitega, kes oleksid soovinud oma osavust väljakutsujate vastu katsuda, ja rõdult vaadates paistsid nad kui suletuttide voogav meri, milles läikisid haljad kiivrid ja pikad piigid ühes mõnikord nende otsa kinnitatud kämblalaiuste lippudega, mis tumles lehvides suletuttide seltsis üldist pilti elustasid.

Viimaks avati barjäärid ja loosiga määratud viis rüütli liikusid pikkamisi areenile, üksik ratsutaja ees, teised paaris-tikku järel. Kõik olid toredasti relvastatud ja minu Saksi autoriteet (Wardouri käsikiri) räägib üksikasjaliselt nende märgusõnust, värvidest ja hobukatete tikandusist. Asjata oleks kõige selle juures lähemalt peatuda. Laename ainult mõned read kaasaegselt luuletajalt, kes on väga vähe kirjutanud:

„Tolm rüütli ju,
Söönd mõõgad roostesuu,
Kuid hinged õndsad, usub muu.“

Nende vapid on losside müüridel ammugi mädanenud, nende lossidki on ainult rohelist mäekingud ja kokkuvarisenud varemed, vaevalt tuntakse veel mõne asupaika; nii mõnigi sugupõlv on sest ajast saadik kadunud ja ununud samal maal, mis oli nende võimuses, ununud ühes laenuisandate ja laenuomanikkudega. Mis kasu oleks siis lugejal veel nende nimesid või nende möödunud sõjamehelikke embleeme teada!

Praegu aga, arvesse võtmata seda unustusvoolu, mis ükskord viib kaasa nende nimed ja teod, liikusid võitlejad üle võitlusvälja, sundides tuliseid tække aeglasele sammule, kuid ometi nõnda, et väljenesid nende kui ka ratsanikkude meeldivus ja osavus. Kui nad barjääriringi jõudsid, kostis väljakutsujate telkide tagant metsik muusika. See oli algupära poolest hommikumaaline, kaasa toodud pühalt maalt; sümblike ja kellade helin näis ilmunud rüütlikele kuuluvat tervitust kui ka vastupanu. Viis rüütli, kelle peale koondus lugemata hulga pilk, lähenesid platvormile, kus seisid väljakutsujate telgid, ja eraldudes puutus igaüks neist kergesti tagurpidi piigiga ühe väljakutsuja kilpi, kelle ta endale vastaseks valinud. Pealtvaatajate alam klass, ei, paljud ka kõrgemast klassist, isegi mitmed daamid olid peaaegu eba-meeldivalt üllatatud, kui võitlejad viisaku relvad valisid. Sest sama inimtõug, kes tänapäev iseäranis raskele kurbmängule kiitust avaldab, tundis noil päevil turniiri vastu

sedasügavamat huvi, mida suurem oli võitlustest osavõtjate hädaoht.

Kui võitlejad nõnda oma rahulikud kavatsused olid väljendanud, tõmbusid nad võitlusvälja äärmisse otsa tagasi, kus nad reas seisma jäid, kuna aga väljakutsujad oma telkidest tormasid, sadulasse kargasid ja Brian de Bois-Guilbertiga eesotsas platvormilt alla tulid ja nende rüütlite vastu asusid, kes isiklikult kellegi kilpi puudutanud.

Sarvede ja pasunate hääle saatel tormasid nad tuhatnelja üksteisele vastu ja väljakutsujate õnn või osavus oli sedavõrt suur, et Bois-Guilberti, Malvoisini ja Front-de-Boeufi vastased maha langesid. Grantmesnili vastase oda läks sedavõrt viltu, et ta oma vastase kiivri või kilbi tabamise asemel selle keha puudutas, mida peeti häbistavamaks kui hobuse seljast mahalangemist, sest viimane võis oleneda õnnetust juhtumusest, kuna aga esimene tõendas suurt kohmakust sõjariistade tarvitamises või hobuse juhtimises. Ainult viies rüütel hoidis oma partei au kõrgel, kuna ju mõlemil, temal kui ka johanniitlasel odad murdusid, ilma et kumbki pool oleks võitjana esinenud.

Rahvahulga kisa ühes heeroldite kiiduavalduste ja pasunahääletega kuulutas võitjate võitu ja võidetute kaotust.

Esimesed läksid oma telkidesse tagasi, teised kadusid nagu võisid irvituste ja pilke saatel, et oma võitjatega hobuste ja varustuse väärtuse üle kokku leppida, sest need pidid turniiri seaduste järele võitjaile osaks saama. Ainult viies viibis kauemaks võitlusväljal, et rahva kiiduavaldusi vastu võtta, mille saatel ta oma kaaslaste valu suurendades lahkus.

Teine ja kolmas rüütlite rühm ilmusid võitlusväljale ja kuigi neil oli osalist edu, ometi jäi võit peajasjalikult väljakutsujaile, sest mitte ükski neist ei lahkunud sadulast ega torganud oma eesmärgist mööda, missugune õnnetus aga ühele või kahele vastasele mõlemal kokkupõrkel osaks sai. Selle tõttu langes väljakutsujate vastaste meeoleolu tunduvalt. Neljandale kokkupõrkele ilmus ainult kolm rüütli, kes hoi-

du sid kõrvale Bois-Guilberti ja Front-de-Boeufi kilpidest ja puudutasid kolme teise rüütli omi, sest need olid tänini avaldanud vähem osavust ja tugevust. See ettevaatlik valik ei muutnud ometi kokkupõrke tagajärgi, väljakutsujad jäid endiselt võitjaiks; üks vastastest langes sadulast ja kaks teist ei tabanud märki, see tähendab, ei tabanud oma vastase kiivrit või kilpi otse hoitud odaga nii kindlasti ja tugevasti, et see murduks või et vastane sadulast maha lendaks.

Neljandale kokkupõrkele järgnes pikem vaheaeg; näis, nagu ei tahaks enam keegi võitlust uuendada. Pealtvaatajate seas tõusis nurin, sest väljakutsujatena esinevad Malvoisin ja Front-de-Boeuf olid oma iseloomu tõttu vihatud ja teisi, peale Grantmesnili, ei armastatud kui võõraid ja välismaalasi.

Aga keegi ei jaganud üldist rahuldamatust nii terava tundmusega kui Saksi Cedric, kes nägi igas väljakutsujate normannide võidus korduvat võidupidu Inglismaa au üle. Tema oma kasvatus polnud talle rüütelmängudes vähemarki osavust õpetanud, kuigi ta oma Saksi esivanemate sõjariistadega oli esinenud nii mõnigi kord vapura ja julge sõdurina. Kohkunult vaatas ta Athelstane poole, kes oma aja oskused oli omandanud, nagu sooviks ta selle poolt isiklikku jõupingutust võidu kiskumiseks tempelrüütli ja tema kaaslaste käest. Aga ehk küll Athelstane oli loomult vapper ja jõu poolest tugev, ometi oli ta liiga loid ja vähe auahne, kui et ta seda katsuks teostada, mis Cedric temalt näis lootvat.

„Tänane päev on Inglismaa vastu, mylord,“ ütles Cedric tähendusrikkal toonil; „kas teie ei tunne kiusatust piiki kätte haarata?“

„Homme võitlen *mêlée*'s kaasa,“ vastas Athelstane, „täna ei maksa enam revalstuda“.

Neis sõnus oli Cedricule kaks asja vastu meelt: siin oli normanni sõna *mêlée* (üldise võitluse tähendamiseks) ja ükskõiksus oma maa au vastu, kuid seda rääkis siiski Athelstane, keda Cedric nii sügavasti austas, et ta mitte ei julgenud tema põhjusi ja nõrkusi laita. Pealegi polnud tal

aega midagi tähendada, sest Wamba rääkis vahele, et „olla parem, vaevalt aga kergem, saja hulgas esimene olla kui kahe seas.“

Athelstane võttis need sõnad kui tõsiselt mõeldud meelitus, kuid Cedric, kes naljahamba sõnust paremini aru sai, heitis talle valju ja ähvardava pilgu. Ja õnn Wambale võib-olla, et aeg ja paik takistasid isandat talle tõsisemalt oma meelepaha avaldamast.

Turniiris kestis vaheaeg edasi, ainult heeroldi hääl hüüdis: „Armastus daamidele, murdke oma odad, võideldel südilt, vaprad rüütlid, ilusad silmad vaatavad teie tegusid!“

Väljakutsujate muusika kõlas ajuti metsikuis toonides, kuulutades võidurõõmu ja kangust, kuna talupojad pidupäeva üle nurisesid, mis näis kuluvat tegevusetuses. Vanad rüütlid ja aadlivõsud hädaldasid sosinal sõjavaimu langusest, rääkisid oma võitudest noores eas, olid ka sellega päri, et nüüd enam endiste iluduste sarnaseid daame pidupäevadel pole näha. Prints Johann rääkis oma kaaslastega banketi korraldusest ja tarvidusest võitu Bois-Guilbertile mõista, kes sama odaga kaks vastast sadulast paisanud ja kolmanda võitnud.

Viimaks, kui väljakutsujate saratseeniline muusika oli ühe oma pikkadest lugudest lõpetanud, mis oli ainukeseks rahurikumiseks võitlusväljal, vastas põhjapoolsest otsast üks pasun kangekaelse vastukajana. Kõigi silmad pöördusid selle hääle poole, mis kuulutas uut võitlejat, ja vaevalt avati barjäär, kui juba ratsanik ilmus võitlusväljale. Niipalju kui varustuse tõttu võis otsustada, oli uus võitleja mitte palju üle keskmise kasvu ja kuju poolest ennemini sale kui tüse. Tema varustus oli terasest, kuid rikkalikult kullaga ehitud, ja märgusõnaks ühes juuritud noore tammega seisis kilbil hispaania keeli sõna „*Desdichado*“, mis tähendab: pärandusetu. Ta ratsutas suursuguse musta hobuse seljas ning võitlusväljale ilmudes langetas ta kenasti oma piigi prints Johanni ja daamide ees. Osavus, millega ta oma täcku juhtis, ja tema olemuses väljenev nooruslik kenadus võitsid talle kohe rahva poolehoidu, mida alamad klassid avaldasid hüüdega: „Puudutage

Ralf von Viponti kilpi, puudutage johanniitlase oma, tema istub kõige nõrgemalt sadulas ja on kõige kergem saak.“

Nende heatahtlikkude märkuste saatel liikus võitleja kallakut teed mööda platvormi poole üles ja sõitis kõigi imestuseks otseteed keskmise paviljongi juurde, kus ta oda terava otsaga löi vastu Brian de Bois-Guilberti kilpi, nii et see kaugele helises. Kõik olid sellest julgusest üllatatud, kõige rohkem aga kardetav rüütel ise, keda surmlikku võitlusse oli kutsutud ja kes hooletult oma telgi ukse juures seisis, niisugust väljakutset mitte kuidagi oodates.

„Kas käisite täna pihil, vend,“ ütles tempelrüütel, „ja kas olite täna hommikul jumalateenistusel, et te oma elu nii julgelt mängule panete?“

„Mina olen surmale paremini ette valmistatud kui sina,“ vastas „pärandusetu“ rüütel, sest nõnda oli ta enda turniiriraamatusse tähendanud.

„Siis asuge võitlusväljal oma kohale,“ ütles Bois-Guilbert, „ja vaadake viimset korda päikest, sest täna öösi magate juba paradiisis.“

„Suur tänu viisakuse eest,“ vastas pärandusetu rüütel; „ja tasuks annan teile nõu värske hobu ning värske oda võtta, sest teie vajate mõlemaid, minu ausõna.“

Kui ta need ennastusaldavad sõnad oli rääkinud, sundis ta oma hobuse tagurpidi liikuma ning ratsutas nõnda tagurpidi üle võitlusvälja, kuni ta teises otsas oma paigal vastast oodates peatuma jäi. See ratsutus-kunsttükk tõi talle jällegi rahvahulga kiiduavalduse.

Ehk küll vihane oma vastase nõuande üle, ometi võttis Brian de Bois-Guilbert seda kuulda, sest tema au oli liiga lähedalt puudutatud, kui et ta midagi oleks tegemata jätnud, mis tema võitu vastase üle oleks võinud kindlustada. Ta vahetas oma hobuse puhunud ja proovitud looma vastu, kes julge ja tugev, valis ka uue ja tugeva oda, sest praegune oli eelmistes võitlustes juba kannatanud. Lõpuks pani ta ka oma pisut vigastatud kilbi kõrvale ja võttis kannupoisilt uue. Tema esimene kilp kandis ainult nende ordu üldist tunnust —

kaht rüütlit ühe hobuse seljas — mis pidi olema tempelrüütlite vaesuse ja alandlikkuse märgiks, aga need omadused vahetusid peagi kõrkuse ja rikkusega, mis said nende languse põhjuseks. Bois-Guilberti uus kilp kandis täies hoos lendavat kaarnat, kes hoidis küüntes pealuud pealkirjaga: „Gare le Corbeau¹⁾!“

Silmapilgul, mil võitlejad võitlusvälja äärmistes otstes teineteise vastu seisid, tõusis põnevus vaatajais kõrgemale tipule. Vähesed julgesid kokkupõrkest pärandusetule rüütlikele head tulemust loota, kuid tema julgus ja vaprus oli temale kindlustanud publikumi heatahtluse.

Vaevalt olid pasunud märku annud, kui võitlejad oma paigult välgukiirusel teineteisele vastu tormasid ja kõuemürinal keskpaigas vastastikku põrkasid. Odad killustusid kuni pidemeni ja silmapilguks näis, nagu oleksid mõlemad rüütlid maha langenud, sest kokkupõrge oli mõlemad hobused taganemisele sundinud. Ratsanikkude kärmus seadis nad ratsutimede ja kannuste abil peagi jälle korda ja teineteisele pilku heites, mis läbi silmavarjudegi näis välkuvat, pöördusid nad ümber ning sõitsid võitlusvälja äärmistesse otstesse tagasi, kus nad oma teendritelt võtsid uued odad.

Pealtvaatajate vali kisa ja sallide ning rätikute lehvitamine ühes üldise kiiduavaldusega oli huvi tunnistuseks, mis selle jõukatsumise vastu tunti: see oli kõige ühejõulisem ja kõige paremini teostatud tänase päeva kokkupõrge. Kuid vaevalt olid rüütlid uuesti oma seisupaikadele jõudnud, kui kõik äkki vaikus — sügavasti ja surmlikult, nagu pelgaks rahvahulk hingatagi.

Anti mõni minut aega, et võitlejad ja nende hobused võiksid hinge tagasi tõmmata, ning alles siis tõstis prints Johann oma kepi pasunapuhujatele märguandmiseks. Endiselt tormasid võitlejad teineteisele vastu ja põrkasid võitlusvälja keskpaigas kokku — sama kiirusega, sama osavusega, sama jõuga, kuid mitte samade tagajärgedega, kui esimesel korral.

1) Hoiarongast eest.

Teises kokkupõrkes sihtis tempelrüütel oma vastase kilbi keskpaika ja tabas teda nii tugevasti ning hästi, et tema oda kildudeks läks ja pärandusetu rüütel sadulas tuikus. Teiselt poolt oli ka see võitleja alguses oma odaga vastase kilpi sihtinud, kuid muutis märgi just enne kokkupõrget ja pööras oda kiivri pihta, mida oli raskem tabada, aga mille tabamisest saadud hoobile oli ka raskem vastu panna. Ilusasti ja kindlasti tabas ta normanni silmavarju, kus tema odaots peatuma jäi. Aga isegi siin hoidis tempelrüütel oma kõrge kuulsuse alal ja kui mitte sadula rihm poleks tal katkenud, poleks temaga vististi midagi halba juhtunud, nüüd aga veeresid kõik — sadul, hobune ja mees tolmupilve sünnitades maapinnal.

Vaevalt silmapilgu tarvitas tempelrüütel selleks, et jalaraudadest ning langenud hobusest vabaneda, ja vihane oma kukkumise ning rahva kiiduavalduste pärast tõmbas ta mõõga ja keerutas seda vastase väljakutsumiseks. Pärandusetu rüütel kargas sadulast ja paljastas samuti ka oma mõõga. Aga võitlusmarssalid andsid hobustele kannuseid ja kihutasid nende vahele, meelde tuletades, et turniirimäärused praegusel korral niisugust kokkupõrget ei luba.

„Me saame veel kokku, arvan ma,“ ütles tempelrüütel ja heitis oma vastasele vihase pilgu, „ja niisuguses paigas, kus meid keegi ei lahuta.“

„Kui see mitte ei sünni,“ ütles pärandusetu rüütel, „siis pole see minu süü. Kas jala või ratsa, oda, piigi või kirvega olen ma valmis teile vastu astuma.“

Nad oleksid veel rohkem kurje sõnu vahetanud, kuid marssalid ulatasid oma odad nende vahele ja sundisid neid eralduma. Pärandusetu rüütel läks oma seisupaigale tagasi, Bois-Guilbert aga oma telki, kus tal tänane päev kulus kõige suuremas meeleheites.

Sadulast maha tulemata nõudis võitja karika viina ja oma kiivri alamt osa avades teatas ta, et joob „kõigi ustavate Inglise südamate ning välismaa võimuvalitsejate hukkamise terviseks.“ Siis käskis ta oma pasunat puhuda väljakutsu-

jaile ja laskis heeroldite kaudu neile teatada, et tema enam mingit valikut nende vahel ei tee, vaid on valmis nendega nende ilmumise järjekorras võitlema.

Mustana varustatult ilmus hiiglasuur Front-de-Boeuf esimesena võitlusväljale. Valgel kilbil kandis ta tunnusest võitlustes pooleldi kustunud musta härja pead ühes sõnades: „*Cave, adsum*“ (hoia end, mina olen). Selle vastase üle sai pärandusetu rüütel kergesti võidu: mõlemad rüütlid killustasid kokkupõrkel ilusasti oma odad, kuid Front-de-Boeuf kaotas ühe oma jalaraudadest ja tunnistati selle tõttu võidetuks.

Ka võõra kolmas kokkupõrge, härra Filip Malvoisiniga, oli tagajärjekas: seda tabas ta nii tugevasti kiivri, et lõualune rihm katkes ja Malvoisin kukkumisest pääsis ainult kiivri kaotuse tõttu, mispärast ta nagu tema eelmised seltsimehedki võidetuna lahkus.

Oma neljandal kokkupõrkel, von Grantmesniliga, avaldas pärandusetu rüütel sama palju viisakust, nagu tänini julgust ja osavust. Grantmesnili hobune, noor ja tuline nagu ta oli, hakkas lõhkuma ja rikkus nõnda ratsaniku sihtimise; võõras aga ei tarvitanud seda vastase õnnetut seisukorda oma kasuks, tõstis oma oda üles, sõitis vastasest puutumata mööda ja hobust ümber pöördes ning oma seisupaigale tagasi minnes pakkus ta temale heeroldite kaudu uut võimalust kokkupõrkeks. Seda pakkumist ei võtnud Grantmesnil vastu, tunnustades end võidetuks vastase viisakuse kui ka osavusega.

Ralf von Vipont tegi võõra võidu täielikuks, sest tema paisati niisuguse hooga sadulast, et veri tal suust ja ninast purskas ja ta meelemärkuseta võitlusväljalt kanti.

Tuhandete rõõmukisa tervitas prints Johanni ja marssalite ühemeelist otsust, et tänase päeva au kuulub pärandusetule rüütlile.

Üheksas peatükk.

Keskel nähtaval
Daam majesteetlik näol ilmekal,
Tal kuju, ilu nagu mõnel käskijal.

— —

Ja et ta ilult kõigist üle käis,
Siis toredam ta ehe sama näis:
Tal juukselokke ehib kuldne kroon,
Täis lihtsat suuresugusust ta toon;
Ning oma võimu märgiks kannab käes
Ta mirdi oksa ilu, armu väes.

Lill ja leht.

William de Wyvil ja Stefen de Martival olid esimesed, kes võitjale õnne soovisid, teda sealsamas ka paludes, et ta lubaks oma kiivrihima lahti päästa või vähemalt näovarju tõsta, enne kui nad ta prints Johanni juurde viivad võiduhinda vastu võtma. Pärandusetu rüütel lükkas nende palve kõige viisakusega tagasi, seletades, et tema praegusel silmapilgul oma nägu ei või paljastada, põhjustel, mis ta võitlusväljale astudes heerolditele teatanud. Marssalid olid tema vastusega täiesti rahuldatud, sest noil päevil polnud nende mitmekesiste ja imelikkude töotuste seas, millega rüütlid end sidusid, midagi harilikumat, kui et mõni tahtis teatud silmapilguni või mõne erisündmuseni tundmatuks jääda. Sellepärast ei juurelnud marssalid kauemini pärandusetu rüütli saladuse üle järele, vaid teatasid prints Johannile tema soovist, tundmatuks jääda, ning palusid luba teda nõnda tema kõrguse ette tuua oma vapruste vastu võtma.

See saladuslikkus tekitas Johannes uudishimu ja kuna talle juba turniiri saavutused ei meeldinud, olid ju tema armualused väljakutsujad kordamööda kõik ühe rüütli poolt võidetud, vastas ta marssalitele kõrgilt: „Püha neitsi Maria nimel, see rüütel on pärandusetu niihästi oma viisakuses kui ka maa-omanduses, kui ta kaetud näol meie ette tahab

ilmuda. — Aimate teie, mu lordid,“ pöördus ta oma kaaslaste poole, „kes see vapper ja uhke peaks olema?“

„Mina ei tea mitte,“ vastas de Bracy, „samuti ei usu ma, et Inglismaad ümbritseva nelja mere piirkonnas võiks leida rüütel, kes need viis rüütli ühe päevaga ära võidaks. Tõepoolest, ma ei unusta kunagi hoopigi, millega de Vipont maha paisati. Vaene johanniitlane lendas sadulast nagu kivi lingult.“

„Sellega ärge hoobelge,“ ütles üks kohal olev püha Johannese ordu rüütel, „teie tempelrüütliga polnud lugu sugugi parem. Nägin oma silmaga, kuis teie vahva Bois-Guilbert kolm virru löi, iga kord peod liiva täis kahmates.“

Tempelrüütleid pooldav de Bracy oleks vastanud, kuid prints Johann takistas teda. „Tasa, mu härrad,“ ütles ta, „milleks see asjata vaidlus?“

„Võitja,“ ütles von Wyvil, „ootab alles teie kõrguse lahkust.“

„Meie tahtmine on,“ vastas Johann, „et ta seni ootaks, kuni me kellegi leiame, kes võib aimata tema nime ja seisuse. Oodaku või pimedani, tehtud töö ei lase teda külma tunda.“

„Teie kõrgus,“ ütles Waldemar Fitzurse, „austab võitjat mitte vastava lugupidamisega, kui ta seda tahab ära oodata, mida meie temale ütelda ei tea; vähemalt ei või mina midagi aimata, ehk olgu siis, et ta on mõni neist tublidest odadest, mis kuningas Richardit Palestiinas saatsid ja kes nüüd ükshaaval pühalt maalt koju tulevad.“

„See võiks ehk olla krahv von Salisbury,“ ütles de Bracy, „tema on umbes nii suur.“

„Ennemini Thomas von Multon, Gilslandi rüütel,“ ütles Fitzurse, „Salisbury on tüsedama kondiga.“ — Saatkonnas tekkis sõnasumin, kuid kes esimesena järgmist lausus, jäi kindlaks tegemata: „See võiks kuningas olla, võiks olla Richard Lõvisüda ise!“

„Jumal hoidku!“ ütles prints Johann, muutudes silmapilk surnukahvatuks ja värisedes nagu piksest rabatud. „Walde-

mar! de Bracy! minu vaprad rüütliid ja härrad, pidage oma lubadusi meeles ja olge mulle ustavad!“

„Siin pole vähemutki hädaohtu karta,“ ütles Waldemar Fitzurse, „kas te siis tõesti nii vähe oma isa poja hüglaliikmetega tuttav olete, et uskuda, neid võiks selle rüütli varustusse suruda? — Von Wyvil ja Martival, teie teenite oma printsi kõige paremini sellega, et te võitja trooni ette toote ja selle eksituse kõrvaldate, mis tema palgeilt vere peletas. — Vaadake teda lähemalt,“ jätkas ta, „ja küllap teie kõrgus juba märkab, et tal puudub kolm tolli kuningas Richardi pikkusest ja kaks korda niipalju õlgade laisusest. Hobunegi, kelle seljas ta istub, poleks suutnud kuningas Richardit ainsalgi käigul kanda.“

Kui ta alles rääkis, töid marssalid pärandusetu rüütli puise trepi ette, mis võitlusväljalt üles prints Johanni juurde viis. Ikka veel rahutu mõtte pärast, et see võiks tema vend olla, keda nii palju haavatud ja kellele ta nii palju võlgnes ning kes nüüd äkki oma kuningriiki ilmunud, ei suutnud isegi Fitzurse tähendatud tunnused printsi kartust vaigistada; ja kuna ta rüütlile tema vaprust eest lühidalt ja segaselt kiitust avaldas ja käsku andis temale määratud autasu, sõjahobust, osaks lasta saada, värises ta ikka veel kartuses, et allalastud näokatte tagant võiks ehk vastusena kosta Richard Lõvisüda madal ja kohutav hääl.

Kuid pärandusetu rüütel ei vastanud printsile ainustki sõna, kummardus ainult sügavalt.

Kaks rikkalikult rietatud teendrit töid võitlusväljale toredamas sõjavarustuses täisverd hobuse, kelle enese väärtus asjatundjate arvamise järele tema riistade omast palju suurem pidi olema. Üht kätt sadulanööbile pannes kargas pärandusetu rüütel hobuse selga, ilma et ta jalaraudu oleks puutunud, ja oda tõstes ratsutas ta kaks korda ümber võitlusvälja, lastes täiusliku ratsanikuna hobust kõiki oma kõnnakuid näidata.

Edevuse ilmutamise süüdistus, millega ehk rüütli sellel esinemisel oleks lähenetud, kaotas juba ainult sellepärast oma

aluse, et rüütel printsliku kingituse väärtusi kõigile tahtis näidata, ning uuesti sai ta üldiste kiiduavalduste osaliseks.

Vahepeal tuletas toimekas Jorvaulx'i kloostrülem prints Johannile sosinal meelde, et nüüd peab võitja vaprust asemel oma heaksarvamist avaldama rõdu ehtivate iluduste seast daami valimisega, kes täidaks tühjalt seisva ilu- ja armukuninganna trooni ning kes jagaks võiduhinna järgneval turniiripäeval. Seepeale andis prints oma kepiga rüütli märku, kui see teist korda tema eest tantsival hobusel mööda ratsutas. Rüütel pöördus trooni poole ja oma oda langetades, nii et tema ots jalakõrgusele maapinnast jäi, muutus ta printsi käsu kuulamiseks liikumatuks, kuna kõiki imestus valdas selle osavuse üle, millega ta tulise ja ägedas liikumises ning ärevuses oleva täku raidkujuks löi.

„Härra pärandusetu rüütel,“ ütles prints Johann, „kuna see alles ainuke aunimi on, millega ma teie poole võin pöörduda, siis tarvitan seda teile teatades, et teie kohus kui ka eesõigus on kena leedit nimetada, kes järgmisel pidupäeval esineks ilu- ja armukuningannana. Kui teie võõrana nõuandmist peaksite soovima iseoma arvamise juhtimiseks, siis võib teile öelda, et vaprast rüütli Waldemar Fitzurse tütart Aliciat on juba kaua aega meie hoovkonnas esimeseks iluduseks peetud. Sellest hoolimata on teil kahtlemata õigus krooni sellele anda, keda teie välja valite, ja krooni andmisega muutub tema vormilikult ja õiguslikult homse päeva kuningannaks. Tõstke oma oda.“

Rüütel kuulas sõna ja prints Johann pani talle oda otsa roheline atlaskrooni kuldvõruga, mille ülemist serva ehtisid vahelduvad nooleotsad ja südamed, nagu vaheldusid hertsogikroonis maasikad ja nende lehed.

Waldemar Fitzurse tütre kohta tehtud märkusega oli prints Johannil enam kui üks eesmärk, mis sündisid tema muretuse ja uhkuse, osavuse ja kavalusega segatud meelega. Tema tahtis ümbritsevate rüütli mälestusest oma kohatu nalja peletada, mille ta Juudi neiu Rebekka suhtes esiti teinud; samuti tahtis ta Alicia isa Waldemari lepitada, keda ta kartis

ja kes enam kui üks kord tänase päeva jooksul oma rahulolematust oli ilmutanud. Ka tahtis ta ise leedi poolehoidu võita, sest tema oli oma lõbudes sama liiderlik kui auahnuses kõlvatu. Peale nende põhjuste oleks ta veel pärandusetule rüütli (kes talle sugugi ei meeldinud) tahtnud Waldemar Fitzurse isikus vägeva vaenlase leida, kes enda vististi kõrgemal määral haavatuna tunneb, kui, nagu arvata võis, võitja valik tema tütart ei taba.

Ja nõnda see sündiski. Pärandusetu rüütel ratsutas printsi kõrval seisvast rõdust, kus leedi Alicia oma triumfeerivas ilus istus, pikkamisi mööda ja liikus endisega võrreldes aeglaselt edasi, nagu tarvitaks ta oma õigust lugemata hulga kenade nägude vaatlemiseks, mis ehtisid hiilgavat ringi.

Huvitav oli tähele panna iluduste teguviisi sel silmapilgul, mil rüütel vaadeldes nende eest mööda liikus. Mõni punastas, mõni tegi uhke ja auväärse näoilme, mõni vahtis üksisilmi ettepoole, tehes näo, nagu ei aimakski ta, mis sünnib, mõni tõmbus võib-olla tehtud hirmuga tagasi, mõni hoidus naermast ja mõni naeris valjusti. Oli ka neid, kes loori lasksid oma kenaduste üle langeda, kuid Wardouri käsikiri lausub, et need olid niisugused, kelle ilu juba kümme aastat tagasi oli tunnustatud, mispärast pidi arvama, et neil juba sellest edevusest küllalt oli ja nad valmis olid tõusvaile iludustele ruumi andes eemalduma.

Wiimaks peatus rüütel selle rõdu ees, kus asus leedi Rowena, ja pealtvaatajate põnevus tõusis kõrgemale tipule.

Peab tunnustama, et kui rüütli oleks võinud võita avaldatud poolehoid, siis oli see osa pealtvaatajaid põhjendatult oma eesõiguse teeninud. Saksi Cedric, kes tempelrüütli langemise tõttu üliväga rõõmus ja oma kahe halva naabri, Front-de-Boeufi ja Malvoisini pärast ehk veel rohkem rahuldatud, ulatus kehaga üle rõdu ja saatis võitjat kõigis tema liigutustis mitte ainult silmega, vaid kogu südame ja hingega. Samasuguse tähelepanuga oli ka leedi Rowena päevasündmusi silmas pidanud, kuigi ta välimiselt samasugust huvi ei avaldanud. Isegi Athelstane näitas märke, nagu võiks ta

oma ükskõiksusest virguda, ja nõudis suure karika muskaatviina, et seda tühjendada pärandusetu rüütli terviseks.

Ka üks teine rühm, mis asus saksilaste rōdu all, ei ilmutanud vähem huvi tänase päeva saatuse kohta.

„Isa Aabram!“ ütles Isaak, kui esimene kokkupõrge tempelhärra ja pärandusetu rüütli vahel oli juba olnud, „kui metsikult need paganad ratsutavad! Ah, see tubli hobu, kes nii pika teekonna teinud, et barbarselt maalt siia jõuda — tema käib sellega ümber, nagu oleks ta mõni eesli sälg; ja suursugused sõjariistad, mis Joosep Pareiral, Milaano relvasepal, peale maha arvatud seitsmekümne protsendi, nii mõnegi hea tukati maksuma läksid — nendegi eest hoolitseb ta nii vähe, nagu oleks ta nad maanteelt leidnud!“

„Kui ta oma isiku ja liikmed mängule paneb, isa,“ ütles Rebekka, „võideldes nii hirmsas lahingus, siis võib vaevalt loota, et ta oma hobusele ja sõjariistadele armu annab.“

„Laps,“ vastas Isaak pisut ägedalt, „sa ei tea, mis sa räägid. Kael ja liikmed on tal omad, kuid hobu ja sõjariistad kuuluvad — Püha Jakob! mis pidin ma ütleva! Siiski, see on tubli noormees. Vaata, Rebekka! vaata, ta on jällegi valmis selle vilistiga võitlusse astuma. Palu, laps, palu hea noormehe tervise eest — ja väleda hobuse ning kalli varustuse eest. Minu isade Jumal!“ hüüdis ta jällegi, „tema võitis ja ümberlõikamata vilistlane on tema oda ees langenud, nagu langesid Bashani kuningas Ogg ja Aamorite kuningas Sihon meie isade mõõga ees! — Ta võtab nüüd kindlasti vastase kulla ning hõbeda ja tema sõjahobu, võtab tema terasest ja vasest varustuse, võtab kui saagi või tasu.“

Samasugust hirmu avaldas juut igal uuel kokkupõrkel ja unustas harva järele arvamata hobuse ja varustuse väärtust, mis võidu korral pärandusetu rüütli omanduseks langesid. Sellest võib näha, et selles rōdu osas, kus rüütel praegu peatus, ei võetud tema saatusest sugugi loiult osa.

Kas kõhklemise või muidu viivituse tõttu, aga võitja peatus siin enam kui ühe minuti, kuna vaikiva publikumi

silmad tema liigutuste küljes rippusid. Siis aga pikkamisi ja kenasti oma odaotsa langeda lastes pani ta krooni ilusa Rowena jalge ette. Pasunad puhusid silmapilk, kuna heerooldid Rowena ilu- ja armukuningannaks kuulutasid, ähvardades igäüht vastavate karistustega, kes tema autoriteedile peaks söandama vastu panna. Peale seda kordasid nad oma hüüet: „Heldust!“ ja suure rōõmuga andis Cedric rikkalikult, sama ka Athelstane, kuigi mitte nii silmapilkselt.

Normannide soost daamid sosistasid isekeskis, leides ebarahiliku, et eesõigus täna anti Saksi iludusele, nagu ka normanni aadel, kes turniiri ise korraldanud, võitlustes alla pidi jääma. Kuid see rahuldamatuse-avaldus kadus üldisse rōõmuhõiskesse, millest kostis: „Elagu leedi Rowena, valitud sea-duslik ilu- ning armukuninganna!“ millele mõned allruumis seisjad juurde lisasid: „Elagu Saksi printsess! elagu surematu Alfredi sugu!“

Kuigi niisugused hüüded prints Johannile ja tema kaaslastele sugugi vastuvõetavad ei olnud, oli ta ometi kohustatud võitja valikut kinnitama, nõudis siis hobuse ja lahkus troonilt. Sadulasse istudes sõitis ta oma saatkonnaga uuesti võitlusväljale. Silmapilguks peatus ta leedi Alicia rōdu ees, kellele ta meelitusi ütles, misjuures ta oma kaaslastele tähendas: „Minu hinge õndsuse nimel, härrad! Kui rüütli sõjateod tema liikmete sooni ja lihaseid tõendasid, siis näitab tema valik, et tema silmad pole mitte just kõige selgemad.“

Praegusel korral kui ka kogu oma elu ajal oli prints Johanni õnnetuseks see, et ta nende iseloomusid ei tunnud, keda ta tahtis rahuldada. Waldemar Fitzurse oli ennemini haavatud kui meelitatud printsi märkuse üle, et nõnda avalikult tunnustati tema tütre halvakspanu.

„Mina ei tunne ainustki rüütliõigust,“ ütles ta, „mis oleks kallim ja vääramatum, kui et iga vaba rüütel oma daami vabal heaksarvamisel valib. Minu tütar ei nõua kelleltki tähelepanu ja oma iseloomu tõttu leiab ta oma ringkonnas küll alati seda, mis temale kohane.“

Prints Johann ei vastanud, vaid kannustas nagu vihatujus hobust, kes edasi kargas selle rõdu poole, kus istus leedi Rowena, kroon ikka veel ta jalge ees.

„Võtke vastu,“ ütles prints, „ilus leedi, oma võimumärk, millele keegi tõsisemalt austamist ei tööta, kui meie ise, Johann d'Anjou, ja kui teie heaks arvate täna ühes oma suursuguste härrade ja sõpradega meie koosviibimist Ashby lossis ehtida, siis tahame oma käskijannat tundma õppida, kelle sõna me homme peame kuulma.“

Rowena vaikis ja Cedric vastas tema asemel saksi keeles.

„Leedi Rowena,“ ütles ta, „ei oska seda keelt, milles teie viisakusi vastata, ja sellepärast ei või ta ka teie pidust osa võtta. Ka mina, sama kui suursugune Athelstane von Coningsburgh, räägin ainult oma isade keelt ja tarvitän nende kombeid. Sellepärast loobume tänuga teie kõrguse viisakast kutsest pidule. Homme võtab leedi Rowena oma peale seisuse, milleks teda on kutsunud võitja rüütli vaba valik ja mida on kinnitanud rahva kiiduavaldused.“

Seda öeldes võttis ta krooni ja pani selle Rowena pähe märgina, et see oma ajutise auameti vastu on võtnud.

„Mis ta ütleb?“ küsis prints Johann nägu tehes, nagu ei mõistaks ta saksi keelt, kuna ta selles aga üsna osav oli. Cedricu sõnade mõte korrati talle prantsuse keeles. „Hea,“ ütles prints siis, „homme tahame ise selle tumma valitsejanna oma auistmele saata. — Teie aga, härra rüütel,“ pöördus ta võitja poole, kes läheduses peatus, „tulete ometi meie pidust osa võtma?“

Rüütel, kes nüüd esimest korda rääkis, vabandas vaikselt ja tõttaval toonil end väsimusega ja tarvidusega, homseks võitluseks end puhkusega turgutada.

„Hea,“ ütles prints Johann kõrgilt, „ehk me küll niisuguste korvidega pole harjunud, katsume siiski oma pidu seedida, kuigi seda põlgab õnnelik võitja ja tema valitud ilukuninganna.“

Nõnda öeldes valmistus ta oma hiilgava saatkonnaga võitlusvälja maha jätma ja oma täku pööramisega andis ta kõigile märku lahkumiseks.

Aga vaevalt oli ta kolm sammu teinud, kui ta kättemaksuva mälestuse tõttu, mida suurendas veel teenimata haavamise tundmus, hobuse uuesti ümber pööras ja vihase pilgu vabamehe pihta heitis, kes temale esiti vastumeelseks oli saanud, kuna ta juuresseisvaile sõduritele ütles: „Teie elu nimel, ärge laske mul seda poissi putku pista.“

Vabamees kannatas printsi pahase pilgu sama kindlusega, mis oli varemaltki märkinud tema teguviisi, lausudes naeratavalt: „Ma ei mõtle Ashbyst mitte enne tunahomset lahkuda, tahan näha, kuidas Staffordshire ja Leicestershire oskavad vibu lasta, Needwoodi ja Charnwoodi metsad peavad küll häid vibumehi esitama.“

„Mina,“ ütles prints Johann oma kaaslasele, kuid mitte just vastuseks räägitud sõnadele, „ma tahan näha, kuidas tema ise oma vibu tarvitab ja häda talle, kui tema osavus ta häbematust pisutki ei vabanda.“

„On ülem aeg,“ ütles de Bracy, „et talupoegade *outré-cuidance*'ile (häbematusele) mõne tabava karistusega piir pandaks.“

Waldemar Fitzurse, kes kartis, et tema isand ehk õiget teed rahva poolehoidu võitmiseks ei leia, kehtas õlgu ja vaikis. Prints Johann lahkus võitlusväljalt ja publikumi laialimineku muutus üldiseks.

Mööda erinevaid teid ja mitmesugustes salkades liikusid pealtvaatajad üle tasandiku nende paikade poole, kust nad olid tulnud. Kaugelt suurem osa läks Ashby linna poole, kus paljud kõrgemast soost isikud lossis ruumi leidsid, kuna teised linnas omale ulualuse nõutasid. Nende seas olid paljud, kes täna võitlustest osa võtnud või kes mõtlesid järgmisel päeval kaasa võidelda. Pikkamisi ratsutasid nad ja kõnelesid päevasündmustest, kuna rahvas kiiduhüüetega neid saatis. Samade kiiduavalduste osaliseks sai ka prints Johann, ehk ta küll selle eest tänu võlgnes enam oma hiilgusele ja toredale saatkonnale kui oma iseloomu populaarsusele.

Enam tõsise ja üldise, sama ka enam teenitud kiiduavalduse osaliseks sai päevakangelane, kes rahva tähelepanu eest

põgenedes võitlusvälja otsas olevasse telki varju läks, mille marssalid temale viisakalt olid tarvitada annud. Niipea kui ta oma telki oli kadunud, jooksid ka need laiali, kes olid viibinud, et võitjat näha ja tema üle oma arvamisi vahetada.

Hiljuti siia kogunenud ja samade sündmustega erutatud rahvahulga müra ja hääled muutusid kaugeks üksikute rühmade suminaks, mis vaibus iga nelja tuule poole vaikusse. Polnud enam muud kuulda, kui aga teendrite kisa, kes rõdult vaipu ja patju korjasid, et neid ööseks varju alla viia ja kes isekeskis poolikute viinapudelite ning toidujätiste pärast tülitsesid, mida pealtvaatajad siia maha jätnud.

Võitlusvälja piirkonda olid sepikojad ehitatud ja videvikul hakkas neis tuli helkima, teatades relvaseppade tööst, mis pidi kestma läbi öö, et homme tarvitatavaid sõjariistu osalt parandada, osalt muuta.

Tugev relvastatud valvurite hulk, mida iga kahe tunni pärast vahetati, piiras võitlusvälja ja pidas kuni järgmise hommikuni vahti.

Kümmes peatükk.

Just nagu kurja kuulutaja ronk,
Kel haige reisipassi kannab nokk
Ja kellel pimeduses vaikselt ööl
Taud hirmus langeb musta tiiva alt:
Niisama piinal tormas Barrabas
Fataalselt needes vastu kristlaste.

Malta juut.

Vaevalt oli pärandusetu rüütel oma paviljongi jõudnud, kui kannupoiste ja paažide hulk ta piiras, pakkudes oma abi varustusest vabanemises, uute riiete toomises kui ka pesuvee muretsemises. Nende agarust suurendas vististi uudishimu, sest kõik soovisid teada saada, kes on küll see rüütel, kes niipalju loorbereid lõiganud ja ometi loobub, isegi prints Johanni käsust hoolimata, oma näovarju eemaldamisest ja ka nime nimetamisest. Kuid nende uudishimulik teenistussoov

jäi rahuldumata. Pärandusetu rüütel loobus kõigist abipakkumisist, maha arvatud ainult see, mis tuli tema oma kannupoisi või ennemini vabamehe poolt: see oli talupoja moodi isik, kes tumedat mantlit kandis ja kes oma pead ning nagu normanni musta nahkmütsiga kattis, püüdes jääda samuti tundmatuks, nagu tema isandki. Kuna kõik teised telgist eemale jäeti, vabastas see mees rüütli raskemast varustusest ja pani tema ette toitu ning viina, mille päeva jooksul tuntud jõupingutused väga vastuvõetavaks tegid.

Vaevalt oli rüütel tõtates oma eine söönud, kui teender talle teatas, et viis meest, kes varustatud hobuseid hoiavad, temaga soovivad rääkida. Pärandusetu rüütel oli selleaegse moodi järele varustuse pika mantli ja sellega ühenduses seisva mütsi vastu vahetanud, mis soovi korral näo sama hästi võis kinni katta, nagu kiiver oma näovarjugagi; pealegi muutus videvik juba pimeduseks, mis igasuguse varjamise tarbetuks tegi, ehk olgu siis, et keegi teda hästi oleks tunnud.

Nõnda siis astus pärandusetu rüütel julgelt oma telgi ette ja leidis sealt väljakutsujate kannupoisid, keda ta nende pruunikaspunastest ja mustadest riietest tundis ja kellest igaüks oma isanda varustusega koormatud hobust talutas.

„Vastavalt rüütlimäärustele,“ ütles esimene kannupoiss, „pakun mina, Baldwin von Oyley, kardetud rüütli Brian de Bois-Guilberti kannupoisina, teile, pärandusetu rüütel, hobuse ja varustuse, mis minu isand täna sõjamängus tarvitab, jättes teie suursuguse otsustada, kas neid vastu võtta või nende hinda määrata, nagu teie seda heaks arvate, sest nõnda peab sündima turniirimääruste järele.“

Teised kannupoisid kordasid peaaegu sedasama ja jäid siis pärandusetu rüütli otsust ootama.

„Teile neljale, mu härrad,“ ütles rüütel nende poole pöördudes, kes viimastena rääkinud, „ja teie auväärt ning vapraile isandaile on mul ühine vastus. Tervitage minu poolt neid suursuguseid rüütleid ja ütelge neile, et mina teeksin ülekohut neilt nende varustust ja hobuseid võttes, kelle seljas ei või kunagi vapramaid kavalere ratsutada. Sooviksin

võida oma ülesannet nende vaprate rüütlite vastu seega lõpetada, kuid olles tõesti, nagu ma iseend nimetan, pärandusetu, siis palun ma teie isandaid nii lahked olla ja oma varustust ning tække lunastada, et ma võiksin seda tasuda, mida ma vaevalt omaks tohin nimetada.“

„Meile on kohuseks tehtud, et me igaüks,“ vastas Reginald Front-de Boeufi kannupoiss, „teile oma hobuse ja varustuse eest sada tsehiini pakuksime.“

„Sellest on küllalt,“ ütles pärandusetu rüütel; „poole sellest summast sunnib mind mu seisukord vastu võtma; ülejäänud poolest summast jagage pool eneste keskel, härrad kannupoissid, teine pool andke heerolditele, laulikuile ja teendritele.“

Kannupoissid tõmbasid mütsid peast ja kummardusid alandlikult, nõnda oma sügavat tänu avaldades seesuguse viisakuse ja helduse kohta, mida nii harva näidatakse, vähemalt mitte nii suurel määral. Peale seda pöördus pärandusetu rüütel Brian de Bois-Guilberti kannupoisi Baldwin poole. „Teie isandalt,“ ütles ta, „ei võta ma varustust ega nende lunastust vastu. Ütelge temale minu nimel, et meie võitlus pole veel lõpetatud ja et see ei lõpe enne, kui oleme võidelnud niihästi oda kui ka mõõgaga, jalgsi kui ka ratsa. Selleks surmlikuks võitluseks kutsus ta ise mu välja ja mina ei unusta seda väljakutset. Seni aga olgu ta kindel, et mina teda tema kaaslaste sarnaseks ei saa pidada, kellega võib viisakusi vahetada, vaid et mina ennast temaga verivaenluses tunnen seisvat.“

„Minu isand,“ vastas Baldwin, „oskab vihale vihaga, hoobile hoobiga ja viisakusele viisakusega vastata. Kuna aga teie halvakspanevalt loobute tema hobuse ja varustuse eest lunastust vastu võtmast, nagu tegite seda teistega, siis pean ma hobuse kui ka varustuse siia jätma, sest ma olen kindel, et mu isand enam üht ega teist ei tarvita.“

„Teie rääkisite hästi, kannupoiss,“ ütles pärandusetu rüütel, „hästi ja julgelt, nagu kõlbab rääkida sellel, kes vastab oma puuduva isanda eest. Aga ometi ärge jätke hobust

ja varustust siia, vaid viige see oma isandale tagasi või kui viha keelab teda neid tagasi võtmast, siis tarvitage neid iseoma vajaduseks. Niipalju kui nad on minu omad, loobun neist heal meelel teie kasuks.“

Baldwin kummardus sügavasti ja lahkus ühes oma kaaslastega, kuna pärandusetu rüütel oma telki tagasi läks.

„Siia maani, Gurth,“ ütles ta oma teendri poole pöördudes, „pole veel Inglise rüütliseisuse au minu käes kannatanud.“

„Ja mina,“ ütles Gurth, „pole kui Saksi seakarjus sugugi halvasti normanni kannupoisi osa etendanud.“

„Jah, ainult mina olin alalises hirmus, et sinu talupoeglik teguviis võiks su välja anda,“ vastas pärandusetu rüütel.

„Ei,“ ütles Gurth, „äratundmist ei karda ma kelleltki kui aga oma kaaslaste Wamba poolt, kelle kohta kuidagi ei või öelda, on ta rohkem kelm või narr. Kuid vaevalt suutsin ma naeru tagasi hoida, kui minu vana isand nii lähedalt mööda läks, arvates, et Gurth nii mõnegi hea penikoorma taga Rotherwoodi tihnikuis ja soodes tema sigu karjatab. Kui mind ära tuntakse...“

„Küllalt,“ ütles pärandusetu rüütel, „sina tead minu lubadust.“

„Mis sellesse puutub,“ ütles Gurth, „siis nahaparkimise pärast ei jäta ma kunagi oma sõpra maha. Minul on paks nahk ja see kannatab nuga ja ka piitsa, nagu iga kultki minu karja hulgas.“

„Usu, mina tasun sulle selle hädaohu, mis sa minu pärast oma peale võtad, Gurth,“ ütles rüütel. „Seni aga palun sind need kümme kuldtükki vastu võtta.“

„Nüüd olen rikkam,“ ütles Gurth raha tasku pistes, „kui seakarjus või ori kunagi on olnud.“

„Mine selle kullakotiga Ashbysse,“ jätkas isand, „otsi seal Yorki Isaak üles ja las ta võtab siit tasu oma hobuse ning sõjariistade eest, mis tema laenu-usaldus mulle toimetab.“

„Ei, püha Dunstani nimel,“ vastas Gurth, „seda ei tee ma mitte.“

„Kuidas nii, võrukael,“ vastas isand, „mõtled sa minu käskudele vastu panna?“

„Mitte, seni kui nad on ausad, mõistlikud ja kristlikud,“ ütles Gurth, „kuid see pole see. Lasta juuti oma tasu võtta on autu, sest tema petaks minu isandat; see oleks ka mõistmatu, sest nõnda talitaks ainult mõni narr, lõpuks ebakristlik, sest see oleks uskliku röövimine uskmatu rikastamiseks.“

„Igatahes tee, et ta rahul oleks, sina kangekaelne väänkael,“ ütles pärandusetu rüütel.

„Seda ma teen,“ ütles Gurth kullakotti mantli alla peites ja telgist lahkudes; „see on muidugi raske,“ pomises ta, „kuid mina rahuldan ta poolega sellest, mis ta ise nõuab.“ Nõnda lausudes läks ta ära ja jättis pärandusetu rüüti tema oma mõtete hooleks, mis olid rohkemal põhjusil, kui lugejale tänini võimalik olnud teatada, väga ärevat ja piinavat laadi.

Nüüd peame paika vahetades Ashby külla või õigemini kuhugi küla naabruses asuvasse ja kellegi rikka iisraelimehe päralt olevasse majasse minema, mis Isaakile, tema tütrele ja saatjaile peavarju annud. Teatavasti olid juudid isekeski sama helled ja halastajad, nagu nad nendega ümber käies, keda nad paganaiks nimetasid, külmust ja tagasihoidlikkust avaldasid, sest vaevalt olid need juutide lahkust kuidagi ära teeninud.

Väikeses ruumis, mis idamaa maitse järele rikkalikult ehitud, istus Rebekka tikitud patjade virnal, mis seina mööda ringijooksvale kõrgendile laotuna hispaanlaste estraadana toolide ja tugitoolide aset täitis. Hirmunult vahtis ta lapse armastusel oma isa liigutusi, kes rusutud meeolus toas edasi-tagasi sammus, ajuti oma käsi kokku lüües, ajuti silmi lakke tõstes, nagu vaevaksid teda kibedad hingepiinad. „Oh Jakob!“ hüüdis ta, „oh teie kaksteistkümmend meie suguvõsa püha isa, missugune kaotus on see mehele, kes on Moosese seadust algmisest lõpuni kindlasti pidanud! Viiskümmend tsehiini ühel hoobil röövitud võimuvallitseja küünte poolt!“

„Aga, isa,“ ütles Rebekka, „sa näisid ju heal meelele selle kulla prints Johannile andvat.“

„Heal meelel? Tulgu kõik Egiptuse nuhtlused tema peale! — Heal meelele, ütled sa?... Jah, niisama heal meelele nagu ma Lyoni lahes oma kauba laeva kergendamiseks üle parda merre pildusin, sest laev ähvardas muidu põhja minna — ehtisin vahutavad vood oma valitud siidriidega — lõhnastasin kobrutavat vahtu mirri ja aloega — rikastasin meresügavusi kulla ja hõbedaga! Kas polnud ka see kirjeldamata viletsuse silmapilk, kuigi mu omad käed selle ohvri töid?“

„Kuid see oli ohver, mida taevas nõudis meie elu päästmiseks,“ vastas Rebekka, „ja meie isade jumal on sest ajast saadik sinu äri ja kaubaladusid õnnistanud.“

„Ah,“ vastas Isaak, „aga kui mõni türann oma käe nende peale paneb ja sunnib mind sealjuures naeratama? Oh tütar, meie oleme siin ilmas põgenemas ja päranduseta, ja kõige halvem, mis meie suguvõsa tabanud, on see, et kui meile ülekohut tehakse ja meid paljaks röövitakse, siis terve ilm ümberringi naerab ja me oleme sunnitud oma haavatud tundmuse maha suruma ning taltsalt naeratama, kuna me peaksime vapralt kätte maksma.“

„Ära mõtle nõnda, isa,“ ütles Rebekka, „meie elul on ka oma head küljed. Olgu need paganad nii julmad ja rõhuvad kui tahes, ometi olenevad nad teatud määral laialipillatud Siioni lastest, keda nad põlgavad ja taga kiusavad. Ilma meie rikkuseta ei suudaks nad oma mehi sõjas varustada ega rahuaegseid mõnususid maitsta, ja raha, mis me neile laename, tuleb kasvanult meie kastidesse tagasi. Meie oleme kui rohi, mis seda paremini lokkab, mida rohkem tema peal tallatakse. Isegi tänane pidu ei läinud muidu, kui pidi põlatud juudi nõusoleku muretsema, kes kulude eest hoolitses.“

„Tütar,“ ütles Isaak, „sina puudutad üht teist murekeelt. Tubli täkk ja kallid varustus, mille väärtus Leicesteri Kirjath Jairamiga aetud äri tulu suurune — see oleks mulle raske kaotus, ah, kaotus, mis neelab nädala sissetulekud, — ah,

kahe sabati vahelmised sissetulekud, aga ometi võib see ehk paremini lõppeda, kui ma praegu mõtlen, sest see on hea noormees.“

„Kindlasti,“ ütles Rebekka, „sa ei kahetse, et sa võõra rüütli heateo tasusid.“

„Ma loodan küll, tütar,“ vastas Isaak, „aga ma loodan ka Siioni ülesehitamist. Aga sama hästi võiksime loota oma lihalikkude silmega näha uue templi müüre ja torne, kui leida kristlase, olgugi ta kõige parem, kes maksaks juudile võla, ilma et kartus kohtuniku ja vangitorni ees teda selleks ei sunniks.“

Nõnda öeldes jätkas ta oma kõndimist mööda tuba edasi-tagasi. Ja Rebekka, nähes, et tema lohutuskatse ainult uued murepõhjused elustab, loobus oma asjata jõupingutusest — tark talitusviis, mida kõigile trööstijaile ja nõuandjaile samasugustes oludes võib soovitada.

Ilm pimenes juba, kui keegi teender-juut sisse astus ja kaks hõbelampi ühes lõhnava õliga lauale pani. Samal ajal tõi teine teender eebenipuust ja hõbe-ehetega kandikul kõige kallimat viina ning maitsvamat kehakinnitust, sest kodus ei loobunud juudid mingisuguseist kulukaist mõnusustest. Ka teatas teender Isaakile, et keegi natsareenlane (nõnda nimetasid nad isekeskis kristlasi) soovib temaga rääkida. Kes ärist tahab elada, peab alati valmis olema mõnd ärisõpra vastu võtma. Isaak pani viinaklaasi, mida ta veel polnud huulile tõstnud, lauale tagasi ja tütrele öeldes: „loori end,“ käskis ta võõra sisse tuua.

Niipea kui Rebekka hõbegaasist looriga, mis maani ulatus, oma peened näojooned oli katnud, avanes uks ja sisse astus oma laias normanni mantlis Gurth. Tema välimus oli ennemini kahtlane kui mõjuv, iseäranis sellepärast, et ta oma peakatte veel sügavamalt üle silmade vajutas.

„Oled sina Yorki Isaak?“ küsis Gurth saksi keeles.

„Olen,“ vastas Isaak samas keeles (sest äri ajades oli ta kõik Inglismaal räägitavad keeled omandanud), „ja kes oled sina?“

„See ei puutu asjasse,“ vastas Gurth.

„Puutub sama palju kui minu nimi,“ vastas Isaak, „sest kui ma sinu nime ei tea, kuidas võin ma sinuga läbi käia?“

„Kergesti,“ ütles Gurth, „sest mina, kes ma raha maksan, pean teadma, et ma seda õigele isikule teen, sina aga, kes sa vastu võtad, ei pane, ma arvan, palju rõhku selle peale, kelle käest see tuleb.“

„O,“ ütles juut, „tulete teie raha maksma? — Püha isa Aabram! see muudab meie vahekorra. Ja kelle poolt te raha toote?“

„Pärandusetult rüütlist,“ ütles Gurth, „täna päeva võitjalt turniiril. See on sinu soovitusel Leicesteri Kirjath Jai-ramilt saadud varustuse hind. Täkk on sinu tallis tagasi: nüüd soovin teada, kui suure summa ma varustuse eest pean maksma?“

„Ma ütlesin juba, et see on hea noormees!“ hüüdis juut rõõmuõhinas. „Ega karikas viina sulle halba tee?“ lisas ta juurde ja ulatas riista seakarjusele, milles oli kallim märjuka, kui see kunagi varemalt maitsnud. „Ja kui palju raha on sul kaasas?“ küsis Isaak.

„Püha neitsi,“ ütles Gurth karikat käest pannes, „missugust nektarit need uskmatud koerad joovad, kuna kristlased koeralakke taolist paksu ja segast õlut peavad rüüpama! — Kui palju mul raha kaasas?“ jätkas saksilane, kui ta oma viisakuseta hüüde lõpetanud; „ainult väike summa, kuid ometi midagi kindlat. Kuule, Isaak, ka sinul peab ju südame-tunnistus olema, kuigi juudi oma?“

„Muidugi, kuid,“ ütles Isaak, „sinu isand võitis oma oda ja parema käega toredad täkid ja kallid varustused — aga tema on hea noormees — juut võtab nad tasuna vastu ja maksab liigse väärtuse tagasi.“

„Minu isand on nende üle juba oma otsuse teinud,“ ütles Gurth.

„Ah, see on võõriti,“ ütles juut, „see oli narritemp. Ükski kristlane siin ei või nii paljusid hobuseid ja varustusi lunastada — ükski juut peale minu poleks neist nende

pooltki väärtust maksnud. Kuid sinul on kotis sada tsehiini,“ ütles Isaak Gurthi mantli alla katsudes, „see on raske tomp.“

„Need on vibupüssi kuulide pead,“ ütles Gurth leidlikult.

„Hea küll siis,“ ütles Isaak kaheldes ja viivitades loomuliku kasutungi ja praegu tekkinud tahtmise vahel vähemalt praegusel silmapilgul õiglane olla, „kui ma ütlesin, et ma tubli täku ja kalli varustuse eest kaheksakümmend tsehiini võtan, mis mulle pennigi kasu ei anna, jätkub teil siis raha mulle maksmiseks?“

„Vaevalt,“ ütles Gurth, ehk küll nõutud summa oodatavast mõistlikum oli, „ja minu isand kaotaks oma viimse. Ometi, kui see teie viimne sõna on, siis pean ma rahul olema.“

„Kalla omale teine karikatäis viina,“ ütles juut. „Ah, kaheksakümmend tsehiini on liiga vähe. See ei too vähe- matki protsenti rahale ja pealegi võis hobune kokkupõrgetes viga saada. O, see oli kange ja hädaohtlik võitlus! Mehed ja hobused tormasid üksteise kallale nagu Bashani mets- härjad! Hobune pidi viga saama.“

„Mina aga ütlen,“ vastas Gurth, „hobune on terve, olgu kopsust või liikmeist, teie ise võite teda oma tallis vaadata. Ja mina ütlen, et seitsmestkümnest tsehiinist on küll ja küll varustuse eest, ning ma loodan, et kristlase sõna sama palju maksab kui juudigi oma. Kui te seitsekümmend ei võta, viin ma selle koti oma isandale tagasi“ (ja ta raputas kotti, nii et see kõlises).

„Ei, ei!“ ütles Isaak, „lao lauale tukatid — seeklid — kaheksakümmend tsehiini ja küllap sa näed, et ma sind heldel käel meeles pean.“

Gurth andis lõpuks järele ja kaheksakümmend tsehiini lauale lugedes sai ta juudilt kviitungi hobuse ja varustuse eest. Juudi käed värisesid rõõmu pärast, kui ta seitseküm- mend kuldtükki välja luges. Viimast kümnet luges ta mõeldes ja peatudes ning iga kord midagi lausudes, kui ta kuldtüki kotti laskis langeda. Näis, nagu võitleks kitsidus

tema parema loomusega ja nagu sunniks ta teda ühe tsehiini teise järel pauna panema, kuna suurmeelsus vähemalt pisutki oleks tahtnud oma heategijale anda. Räägitud sõnad käisid umbes nõnda:

„Seitsekümmendüks — seitsekümmendkaks; sinu isand on tubli noormees — seitsekümmendkolm — suurepärase noormees — seitsekümmendneli — seda kuldtükki on ser- vast lõigatud — seitsekümmendviis — ja see tundub kergem — seitsekümmendkuus — kui su isand raha vajab, tulgu ta Yorki Isaaki juurde — seitsekümmendseitse — see tähendab, mõistliku tagatisega.“ Siinkohal tegi ta pikema vaheaja ja Gurthil oli lootus, et viimsed kolm kuldtükki oma kaaslaste saatusest pääsevad, kuid lugemine jätkus: „Seitsekümmend- kaheksa — sina oled hea poiss — seitsekümmendüheksa — ja oled midagi ära teeninud...“

Jällegi tegi juut vaheaja ja silmitses viimset kuldtükki, mõeldes seda kahtlemata Gurthile anda. Ta kaalus teda oma sõrme otsal ja kõlistas teda lauale pillates. Oleks ta pisut tumedamalt kõlisenud või oleks ta pisutki kergem tundunud, siis oleks heldus võitnud, kuid Gurthi õnnetusks oli kõlin täielik ja õige, kuldtükk ise tugev ja uus ja tsipake üle kaalu. Isaaki süda ei suutnud temast lahkuda ja nõnda pillas ta tema nagu meelemärkuseta kotti, lausudes: „Kaheksa- kümmend teeb arvu täis ja ma arvan, küllap isand sulle juba ilusasti tasub... Kindlasti,“ lisas ta juurde, tõsiselt Gurthi kullakotti silmitsedes, „sul on veel kuldtükke kotis?“

Gurth irvitas, mis oli tema naer, ja vastas: „Peaaegu sama palju, kui sina praegu nii hoolsasti üle lugesid.“ Peale seda pani ta kviitungi kokku ja pistis selle omale mütsi alla, lausudes: „Häda sinu habemele, vaata, et see kviitung õige ja täielik on!“ Ja kutsumata külalisena kallas ta endale kolmanda karikatäie viina ning lahkus ilma pikema jututa toast.

„Rebekka,“ ütles juut, „see iismael läks minuga pisut liiale. Ometi on tema isand tubli noormees ja mul on hea meel, et ta kuld- ja hõbeseeklid on võitnud oma tulise hobu

ja tugeva piigiga, mida võib nagu Koljatigi oma võrrelda lõngapoomiga.“

Kuid pöördudes, et Rebekka vastust kuulda, nägi ta, et see tema kõnelusel Gurthiga toast tähelepanemata oli lahkunud.

Vahepeal läks Gurth mööda treppi alla ja kobas pimedas eestois käsitse ükste järele, kui äkki valge kuju, hõbelamp käes, ilmus ja temale märku andis kõrvalruumi astuda. Gurth ei tahtnud seda kutset tähele panna. Metskuldina äge ja tormikas, nagu ta oli kõigi maiste jõudude hädaohus, kartis ta kõiki harilikke sakside hirmutisi — metsavaime, näkke, valgeid naisi ja igasuguseid tonte, mida tema esivanemad ebausuna Saksa metsadest enestega kaasa toonud. Pealegi teadis ta veel, et ta viibib juudi majas, kes on rahva liige, mida inimesed muude ebameeldivate omaduste kõrval peavad veel suureks nõiaks ja mustkunstnikuks. Siiski tegi ta üürise mõtlemise järel seda, mis valge kuju käskis, ning astus tähendatud kõrvalruumi, kus ta oma rõõmsaks üllatuseks leidis, et tema kutsujaks polnud keegi muu, kui ilus Juudi neiu ise, keda ta turniiril ja alles hiljuti toas näinud.

Neiu küsis läbirääkimiste üle Isaakiga lähemalt järele, mille kohta Gurth täpse seletuse andis.

„Minu isa heitis teiega nalja, hea poiss,“ ütles Rebekka, „tema võlgneb sinu isandale rohkem kui selle täku ja varustuse kümnekordse väärtuse. Missuguse summa sa minu isale praegu maksid?“

„Kaheksakümmend tsehiini,“ vastas Gurth, üllatatud küsimusest.

„Selles kotis siin,“ ütles Rebekka, „leiate sada. Anna oma isandale tema oma tagasi ja võta ülejäänud iseendale. Ruttu, mine, jäta tänu! Ja vaata, kuis sa sellest täiskilutud linnast läbi pääsed, kus võid kergesti kaotada oma elu kui ka kullakoti. — Ruuben,“ lisas ta käsi kokku lüües juurde, „näita võõrale tuld ja ära unusta ust lukutamast ega riivitamast.“

Tumedanäoline ja musta habemega Ruuben kuulas neiu käsku ja ilmus tulelondiga, avas maja õueukse, viis ta üle

prügitatud hoovi ja laskis ta suurte värvate sisse tehtud väikesest jalgvärvavast välja, mille ette ta riivid ja ahelad seadis, mis oleksid väga hästi kõlvanud vanglale.

„Püha Dunstani nimel,“ hüüdis Gurth pimedal tänaval kobades, „see pole Juudi neiu, vaid taevaingel! Kümme tsehiini minu tublilt isandalt — kaksikümmend sellelt Siioni pärlilt... Oh õnnelik päev! Veel üks niisugune ja sa oled vabaks ostetud, Gurth, ning oled oma peremees heas kui ka halvas. Ning siis jätan oma seakarjuse sarve ja kepi maha ja võtan vabamehe mööga ning kilbi ja lähen oma noorele isandale järele kas või surma, ilma et varjaksin oma nägu või nime.“

Üheteistkümnes peatükk.

I röövel: Seiske, härra, ja heitke endast oma varandus, muidu olete varssi maas ja puhtaks kooritud.

Speed: Härra, meie oleme kadunud, need on röövlid, kelle ees kõik nii värisevad.

Val: Sõbrad!..

I röövel: Mitte nõnda, härra, meie oleme teie vaenlased.

II röövel: Tasa! Kuulakem teda!

III röövel: Minu habeme nimel, seda teeme, sest tema on tubli mees.

Kaks Veroona mõisnikku.

Gurthi õised juhtumused polnud sellega veel lõpul, nagu ta seda isegi osalt aimas, kui ta harvalt seisvaist majadest külaserval mööda jõudis ja enda sarapuu-põõsaste ja okastammedega piiratud nõguteelt leidis, mille üle siin ja seal mõni päkapikulane tammgi oma laiad oksad sirutas. Tee oli pealegi veel rööpliseks sõidetud, sest seda mööda oli hiljuti mitmesuguseid asju turniiriplatsile veetud, ja ilm oli üsna pime, kuna ju kõrged teekaldad ja tihedad põõsad kuu kiirtele pääsetee täiesti sulgesid.

Küla poolt kostis kauge prassijate kisa, millesse seganes ajuti vali naer, mõnikord katkestatud karjumise ja ka metsiku muusika kõlaga. Kõik need hääled, tähendades metsikut korratust linnas, mis rüütlite ja nende liiderlikkude kaaslastega täis kiilutud, tegid Gurthi teatud määral rahutuks. „Juudi neil oli õigus,“ rääkis ta endamisi. „Taeva ja püha Dunstani nimel, sooviksin, et ma oma varandusega juba teekonna lõpul oleksin! Siin pole niipalju rändavaid vargaid kui rändavaid rüütleid ja rändavaid kannupoisse, rändavaid munki ja rändavaid laulikuid, rändavaid veiderajaid ja rändavaid naljahambaid, et isegi ainukese marga omanik hädaohtu võiks sattuda, mis siis veel rääkida seakarjusest kullakotiga. Kui ma ometi kord nende põrgupõõsaste vahelt välja jõuaksin, et ma vähemalt neid püha Nikolause ametnikke võiksin näha, kes mul kõrri tahavad kinni karata.“

Gurth kiirustas sammu, et lagedale kogukonna heinamaale jõuda, kuhu õonestee viis, kuid tal polnud õnne oma eesmärgile saabuda. Jõudes just õonestee lõppu, kus põõsastik kõige tihedam, kargasid neli meest talle kallale, nagu ta hirm oli aimanud, kaks kummaltki poolt, ja haarasid temast nii kõvasti kinni, et vastupanu praegusel silmapilgul täiesti asjata oli. „Anna siia, mis sul on,“ ütles üks meestest, „meie oleme ühiskonna vabastajad, kes vabastavad igamehe tema koormast.“

„Mind ei vabastaks teie mu koormast mitte nii kergesti,“ urises Gurth, kelle püsimate ausust ei võinud isegi avaliku vägivallaga taltsutada, „kui mul võimalik oleks kolmgi hoop oma kaitseks anda.“

„Seda näeme varssi,“ ütles röövel ja oma kaaslastega rääkides lisas ta juurde: „Tooge see võrukael kaasa. Nagu näha, ei keeldu ta mitte ainult oma rahakotti ära andmast, vaid tahab lasta ka oma pealuu sisse lüüa — tahab kaht aadrit korraga.“

Selle käsu peale viidi Gurth kaasa ja kuna ta pisut hoolimata üle pahempoolse teekalda kisti, leidis ta enda kogukonna heinamaa ja õonestee vahelisest tihnikust. Ta oli sunnitud neile järgnema kõige paksemasse rägastikku, kus

nad ootamata lageda koha leidsid ja kus puuksad ning lehed kuukiirtele takistuseks ei olnud. Siin ühinesid eelmisega kaks uut isikut, kes nähtavasti samasse rühma kuulusid. Neil olid lühikesed mõõgad vöö ja tublid porgud käes ja nagu Gurth nüüd nägi, kandsid nad kõik näokatteid, mis nende elukutse kohta enam mingit kahtlust ei jätanud, kuigi see veel tänini oleks võinud nõnda olla.

„Kui palju sul raha on, võrukael?“ küsis üks varas.

„Kolmkümmend tsehiini minu oma,“ vastas Gurth urisevalt.

„Saak, saak!“ hüüdsid röövlid, „saksilasel on kolmkümmend tsehiini taskus ja tuleb külast kainelt koju! Kõige vastuvaidlematum ja paratamatum saak — kõik, mis tal on.“

„Ma korjasin, et end vabaks osta,“ ütles Gurth.

„Sina oled eesel,“ vastas üks varas, „kolm pudelit topeltõlut oleksid su sama vabaks teinud, nagu su isandki, veel vabamaksiki, kui ta on saksilane nagu sina ise.“

„Kurb tõde,“ vastas Gurth, „aga kui need kolmkümmend tsehiini minu ja mu käed teilt vabaks võivad osta, siis annan ma nad teile.“

„Pea,“ ütles üks, kel teiste seas teatud mõju, „sinu kotis, nagu läbi mantli katsudes tundub, on rohkem raha, kui sa meile ütlesid.“

„See on minu hea isanda rüütli oma,“ vastas Gurth, „millest ma muidugi ainustki sõna poleks lausunud, kui te minu varandusega oleksite rahuldunud.“

„Sa oled aus mees, kindlasti,“ vastas röövel, „ja meie ei jumalda püha Nikolaust mitte sedavõrt, et sa oma kolmekümmet tsehiini ei võiks päästa, kui sa meie vastu otsekohene oled. Ajutiseks usalda aga oma hoiulolev varandus meie hoolde.“ Nõnda öeldes võttis ta Gurthi rinnalt suure nahktasku, milles peitus Rebekka antud kullakott, niisama ka ülejäänud kullatükid, ning jätkas siis oma juurdlust: „Kes on su isand?“

„Pärandusetu rüütel,“ vastas Gurth.

„Kelle tubli oda tänasel turniiril võidu sai?“ ütles röövel. „Kuidas on tema nimi ja missugune ta suguvõsa?“

„Tema tahab, et see saladuseks jääks,“ vastas Gurth, „ja minult muidugi ei kuule teie selle kohta midagi.“

„Mis on sinu oma nimi ja missugune su suguvõsa?“

„Seda öelda tähendaks avaldada ka isanda omi,“ ütles Gurth.

„Sa oled häbemata poiss,“ ütles röövel, „kuid sellest hiljemini. Kust sai sinu isand selle kulla? On see tema parandus või kust ta tema võttis?“

„Võttis oma tubli odaga,“ vastas Gurth. „Siin kotis on nelja hea hobuse ja varustuse hind.“

„Kuipalju seal on?“ küsis röövel.

„Kakssada tsehiini.“

„Ainult kakssada tsehiini!“ ütles röövel. „Teie isand oli võidetute vastu armuline ja nõudis liiga madala lunastuse. Nimeta maksjad.“

Gurth tegi seda.

„Missugune lunastus määrati tempelrüütel Brian de Bois-Guilberti hobuse ja varustuse eest? — Sa näed ju, mind sa petta ei saa.“

„Mu isand,“ vastas Gurth, „ei taha tempelrüütli muud lunastust kui aga tema südameverd. Nemad on väljakutse tõttu verivaenluses ja ei või sellepärast viisakalt teineteisega läbi käia.“

„Tõepoolest!“ hüüdis röövel ja peatus peale seda. „Ja mis tegid sa selle summaga Ashbys?“

„Mina läksin,“ ütles Gurth, „Yorki Isaaki juurde temale ta hobust ja varustust tasuma, mis ta minu isandale selleks turniiriks nõutanud.“

„Ja kui palju maksid sa Isaakile? Ma arvan, raskuse järele on kotis veelgi kakssada tsehiini.“

„Isaakile maksin ma,“ ütles saksilane, „kaheksakümmend tsehiini ja tema andis mulle selle asemel sada tagasi.“

„Kuidas! mis!“ hüüdsid kõik röövlid korruga, „julged sa meiega mängida, et sa nii häbemata valetad?“

„Mis ma räägin, on tõsi kui kuu taevas,“ ütles Gurth. „Just selle viimase summa leiata siidkotist, mis on teisest kullast eraldi paunas.“

„Mõttele ometi, mees,“ ütles pealik, „sa räägid ju juudist, iisraelimehest, kes võib sama vähe kulda tagasi anda, nagu kõrbeliiv kannutäie vett, mille palverändaja sinna valanud.“

„Nendes pole ju rohkem halastust,“ ütles teine röövel, „kui ausas kohtuametnikuski.“

„Ometi on see, nagu ma ütlen,“ kinnitas Gurth.

„Võta tuli üles, silmapilk,“ ütles pealik, „ma loen raha üle ja on see nõnda, nagu see poiss ütleb, siis pole juudi heasüdamlus mitte väiksem ime kui see allikas, mis tema suguvendi kõrves jootis.“

Tuli võeti üles ja röövel hakkas rahapauna revideerima. Teised surusid tema ümber ja isegi need, kes Gurthi pidid hoidma, lasksid oma käed lödvemale, kuna nad kaelad kullalugeja poole sirutasid. Nende hooletust kasutades raputas Gurth kogu oma jõudu ja kärmust kokku võttes enda lahti ja oleks võinud põgeneda, kui ta oleks sõandanud oma isanda varanduse maha jätta. Kuid mitte niisugune polnud tema kavatsus. Ta tõmbas ühel mehel porgu käest, virutas sellega pealiku maha, kes tema kavatsust ei märganud, ja oleks peaaegu pauna ning kulla uuesti oma võimusesse saanud. Kuid vargad olid tema tarvis liiga välpad ja valdasid jällegi Gurthi enda kui ka tema kulla.

„Võrukael!“ ütles pealik üles tõustes, „sa purustasid mu pealuu ja mõnede teiste meiesuguste käes võiks su käsi halvasti käia. Nüüd saad sa aga silmapilk oma saatuse teada. Esiti räägime sinu isandast, sest rüütli asjadel on kannupoisi omadest eesõigus, nagu nõuavad rüütlimäärused. Seni seisa sa paigal, muidu saad sa, nii et kogu eluajaks vaguesaks jääd... Seltsimehed!“ ütles ta siis salga poole pöördudes, „see siidist kott on ehitud heebrealiste tikandustega ja mina arvan, et see mees räägib tõtt. Tema isand, rändav rüütel, peaks meie poolt tollivabaks jääma. Ta on liiga meie eneste sarnane, kui et ta meile saagiks võiks olla, sest koer

ei peaks mitte koera ajama, seni kui on veel hunte ja rebaseid rikkalikult saadaval.“

„Meie eneste sarnane?“ vastas üks salgast. „Tahaksin hea meelega kuulda, kuidas nõnda.“

„Ah sind lolli,“ vastas pealik. „Eks ole ta vaene ja päranduseta nagu meiegi? Eks muretse ta omale ülespidamist mõõgateraga nagu meiegi? Eks löönud ta Front-de-Boeufi ja Malvoisini, nagu oleksime meiegi teinud, kui aga oleksime võinud? Eks ole ta Brian de Bois-Guilbert'i verivaenlane ja seda meest on meil ometi põhjust karta? Ja kui see teisiti oleks, kas peaksime siis halvemat südametunnistust ilmutama kui Heebrea juut?“

„Ei, see oleks häbi,“ pomises üks teine mees, „ja ometi, kui ma vana vabra Gandelyni salgas teenisin, siis ei murdnud meie nõnda pead südametunnistuse üle. Ja see häbemata talupoeg, ka tema peaks tümitamata minema pääsema?“

„Seda mitte, kui sina teda võid tümitada,“ vastas pealik. — „Säh, poiss,“ jätkas ta Gurthi poole pöördudes, „oskad sa seda keppi tarvitada, et nii väga tema järele kahmad?“

„Ma arvan,“ ütles Gurth, „selle küsimuse võid sa ise kõige paremini vastata.“

„Tõepoolest, mulle andsid sa tubli hoobi,“ vastas pealik; „anna sellele mehele niisama ja siis pead sa päris vabalt pääsema; ei suuda sa seda aga mitte, noh, siis pean ma küll ise su lunastusraha maksma, sest sa oled nii kena võrukael. Miller, võta sina oma kepp,“ lisas ta juurde, „ja hoiä oma pead; teie teised aga — laske ta lahti ja andke talle kepp kätte, valgust jätkub siin vemmaldamiseks.“

Kaks võitlejat läksid keppidega varustatult lagendiku keskele, et kuuvalgust paremini kasutada; teised vargad naersid ja hüüdsid oma seltsimehele: „Miller, hoiä oma leivalops!“ Miller aga hoidis oma keppi keskest kinni ja pani ta veskina ülal pea kohal vurisema, hüüdes hoobeldes: „Tule, mats, kui julged: saad möldri tambi tarkust tunda!“

„Oled sa mölder,“ vastas Gurth kõhklemata ja keerutas oma sõjariista samasuguse osavusega pea ümber, „eiis oled sa kahekordne varas ja mina kui aus mees astun sulle vastu.“

Nõnda rääkides läksid vastased kokku ja mõni minut ilmutasid nad ühesugust jõudu, julgust ja osavust, jagades hoope ja lüües vastase omi tagasi ühesuguse kärmusega, kuna nende sõjariistade klobina järele eemalt kuulates oleks võinud otsustada, et siin on vähemalt kuus isikut kummaltki poolt võitluses. Vähem kangekaelseid ja vähem hädaotlikke võitlusi on heroilistes lauludes ülistatud, kuid Milleri ja Gurthi võitlus peab lauluta jääma, sest puudub pühitsetud laulik, kes selles saatuslikus sündmuses oma kohust täidaks. Ehk küll kepivõitlus ammugi moest läinud, ometi tahame oma võitlejaid proosas ülistada.

Kaua võitlesid nad ühejõuliselt, kuni Miller viimaks, leides nii tugeva vastase ja kuuldes oma kaaslaste naeru, kannatust hakkas kaotama, mis teistele nalja tegi. See polnud sünnis meeoleu suursugusele kepivõitlusele, mis nõuab, nagu harilik porgumängki, kõige kindlamalt külma verd, ja Gurth, kelle meeoleu oli rahulik, kuigi vihane, sai nõnda ülekaalu, mida ta suure meistrina hästi kasutas.

Miller tungis ägedalt ettepoole, jagades hoope mõlema kepiotsaga ja püüdes vastasele läheneda poole kepipikkuse maa peale, kuna Gurth ennast kaitsis, hoides käed teineteisest jardi kaugusel ja hilbutades keppi välgukiirusel pea ning keha kaitseks. Ühes sellega pidas ta oma silmad, jalad ja käed valmis, kuni vastane hingeldama hakkas, ähvardas siis pahemal käel kepigä vastasele näkku torgata ja kui Miller mõtles seda hoopä tagasi lüüä, pani Gurth ka parema käe pahemale abiks ja andis oma vastasele pahemasse meelega kohta hoobi, mis ta silmapilkselt rohule maha sirutas.

„Hästi ja mehiselt tehtud!“ hüüdsid röövliä, „elagu vana Inglismaa ja tema aus mäng! Saksilane päästis oma naha ja ka pauna ning Miller leidis omale vastase.“

„Võid oma teed minna, sõber,“ ütles pealik Gurthile üldise nõusoleku kinnitusele, „ja mina annan sulle kaks oma

seltsimeest kaasa, kes sulle kõige parema tee su isanda telgi juurde juhatavad ja kes sind öösellide eest kaitseksid, sest kõigil pole meiesugune õrn südametunnistus ja nii mõnigi neist on täna öösi saaki varitsemas. Kuid pea meeles,“ lisas ta tõsiselt juurde, „sina ei öelnud meile oma nime, ära küsi ka meie omi ning ära katsu teada saada, kes või mis meie oleme, sest kui sa seda katsud teha, käib su käsi halvemini kui täna.“

Gurth tänas pealikut tema lahkuse eest ja lubas tema käsku tähele panna. Kaks röövlit võtsid oma kepid ja Gurthi endale järele käia käskides sammusid nad mööda jalgrada läbi tihniku ning üle järgneva nõmme. Tihniku serval rääkisid kaks meest juhtidega ja sosistatud vastust saades kadusid nad metsa ning lasksid neid tülitamata edasi. See sündmus pani Gurthi uskuma, et röövlisalk pidi suur olema ja et nad ümbruses korralikku valvust pidasid.

Kui nad lagedale nõmmele jõudsid, kus Gurthil raske oleks olnud teed leida, juhatasid röövlid ta väikesele mäekingule, kust ta kuuvalgusel oma ees nägi seisvat turniiriplatsi postaiaga ja selle mõlemal pool otsas asuvate telkidega, mis ehitud kuuvalgel lehvivate lippudega; sealtpoolt kostis laulusumin aegaviitvate öövalvurite suust.

Siin jäid vargad seisma.

„Kaugemale me teiega ei lähe,“ ütlesid nad, „meile võiks see hädaohlikuks saada. Pidage meeles saadud hoiatust, hoidke salajas, mis teiega täna öösi sündinud, siis pole teil kunagi põhjust kahetsemiseks; ei hooli aga teie me sõnast, siis ei suuda teid isegi Londoni Tower meie kättemaksu eest kaitsta.“

„Head ööd teile, lahked härrad,“ ütles Gurth, „mina pean teie käsud meeles ja ma arvan, selles pole vähematki haavamist, kui ma teile kindlamat ja ausamat elukutset soovin.“

Nõnda lahkusid nad; röövlid läksid sinna tagasi, kust nad tulnud. Gurth aga ruttas oma isanda telgi juurde, kus ta hoiatuste peale vaatamata ometi kõik pihtis, mis temaga täna öhtul sündinud.

Pärandusetu rüütel imetles väga, mitte vähem Rebekka heldust (mille oma kasuks tarvitamisest ta loobus) kui röövlite lahkust, sest viimane oli sellele elukutsele täiesti võõrastav. Ometi katkestas tema arutusi tarvidus puhkuse järele, mis muutus läinud päeva sündmuste ja oodatavate homsete võitluste ootel tungivaks.

Nõnda siis heitis rüütel toredale asemele, millega telk oli varustatud, ja ustav Gurth, kes oma kõvaks karastatud liikmed karunahal välja sirutas, mis telgis vaiba aset täitis, heitis põiki ukse ette, nii et ükski ei võinud ilma teda äratamata telki sisse astuda.

Kaheteistkümnes peatükk.

Ei heerold enam täkku tantsita,
Veel pasun puhub järelandmata;
Piik pöörab tapaotsa vastu maad,
Lääs, ida — ainult need veel kuulduvad.
Jalg võitlustäku sapsu kannustab,
Mees rüütellik nüüd vahvalt ratsutab;
Piik vastu terast otsa söandab
Ja kilbi kõvadus ta varre killustab;
Nii oda võitlusmõllus hukka lä'eb,
Silm juba mõõga hõbehelki näeb;
Mõök halja kiivri südilt purustab
Ja mullapinna veres joovutab.

Chaucer.

Jõudis selge, pilvita hommik ja enne kui päike kõrgemale silmaringile jõudis tõusta, ilmusid kõige laisemad kui ka agaramad juba kogukonna pinnale, tõtates võitlusvälja kui üldise keskkoha poole, et seal omale muretseda võimalikult hea paik jätkuvate mängude vaatlemiseks.

Marssalid ühes teendrite ja heerolditega ilmusid esimesena, sest nemad pidid nende rüütelite nimed üles kirjutama, kes tahavad täna kaasa võidelda, ühes tähendusega, kuspool küljes keegi mõtleb esineda. See oli selleks tarvilik, et võimalik oleks mõlemaid pooli tasakaalu seada.

Hariliku kombe tõttu pidi pärandusetu rüütel ühte rühma juhutama, kuna teise rühma juhatajana Brian de Bois-Guilberti nimetati, kes oli eelmisel päeval kui kõige parema järgmine esinenud. Eilsed väljakutsujad võtsid igaüks oma parteis võitlusest osa, välja arvatud ainult Ralf de Vipont, kelle eilne kukkumine võimetuks oli teinud sõjariistu kandma. Oli hulk valitud suursuguseid rüütleid, kes valmis olid ühe kui ka teise võitlusrühma ridu täitma.

Hoolimata sellest, et üldine turniirvõitlus, millest kõik rüütli osa võtsid, oli üksikvõitlustest hädaohtlikum, ometi võeti temast praegusel ajal palju rohkem osa. Mõned rüütli, kes osavuse puudusel üksiku kuulsa vastasega ei sõandanud õnne katsuda, olid siiski valmis oma vaprust üldises võitluses näitama, kus nad nendega võisid kokku saada, kellega nad enam ühejõulised. Praegusel korral oli kumbagi rühma end umbes viiskümmend rüütli üles annud, mispeale marssalid teatasid, et enam ei või vastu võtta — paljude meelepahaks, kes ülesandmisega olid viibinud.

Kella kümne paiku oli kogu tasandik mees- ja naisratsanikkudega ning jalainimestega üle külvatud, kes kõik turniirile tõttasid, ja natuke aega peale seda kuulutasid pasunad prints Johanni ja tema saatkonna tulekut, kellega kaasa sõitsid nii mõnedki rüütli, mõeldes võitlustest osa võtta või mitte.

Umbes samal ajal jõudis päralt Saksi Cedric ühes leedi Rowena ja Athelstanega. See Saksi lord oli oma pika ja tugeva keha sõjariistu pannud, et võitlejate ritta asuda ja Cedricu suureks üllatuseks oli ta omale tempelrüütli partei valinud. Cedric oli oma sõbrale sellepärast tõsiseid etteheiteid teinud, kuid ta sai niisuguse vastuse, nagu annavad harilikult need, kes on oma ettevõttest kinnipidamises enam kangekaelsed, kui nende põhjendamises õiglased.

Oma parema, kui mitte just ainsa põhjuse, miks ta Brian de Bois-Guilberti parteiga liitus, hoidis Athelstane iseenda teada. Ehk küll tema raskepärane loomus teda takistas leedi Rowenale lähenemast, ometi polnud ta tema kenaduste

vastu sugugi ükskõikne ja ta pidas oma ühendust temaga väljaspool igasugust kahtlust, sest temal oli ju Cedricu kui ka leedi teiste sõprade nõusolek. Sellepärast nägi uhke, kuid aeglane lord von Coningsburgh varjatud meelepahaga, kuis eilne võitja leedi Rowena aupaigale valis, mille üle käskida tema võimuses võiks seista. Et võõrast saavutatud eesõiguse pärast karistada, mida Athelstane tundis nagu oma võimupiiridesse tungimist, mõtles ta, teades oma jõudu ja meelitajate ülistatud osavust sõjariistade tarvitamises, pärandusetut rüütli mitte ainult oma võimsast abist ilma jätta, vaid temale juhtumisi ka oma sõjakirve raskust tunda anda.

De Bracy ja teised prints Johanni saatkonna rüütli ühinesid oma käskija märguandmisel väljakutsujate parteiga, sest Johann oleks tahtnud võidu hea meelega sellele rühmale kallutada. Teiselt poolt võitlesid mitmed head rüütli, olgu inglased või normannid, kodumaalased või võõrad, väljakutsujate vastu, iseäranis sellepärast, et seda rühma juhtis niisugune valitud võitleja, nagu oli end näidanud pärandusetu rüütli.

Niipea kui prints Johann nägi valitud kuninganna turniirile ilmuvat, muutus ta viisakaks kavaleriks, missugune olek talle väga hästi hakkas; nõnda sõitis ta kuningannale vastu, tõmbas kübara peast, kargas hobuse seljast maha ja aitas leedi Rowena sadulast, kuna saatkond oma pea paljastas ja tema juht maha hüppas kuninganna hobust hoidma.

„Nõnda,“ ütles prints Johann, „anname kohusetruu loialuse eeskuju ilu- ja armukuningannat teenides ja saadame ta ise temale määratud troonile. — Mu daamid,“ ütles ta, „ümmardage oma kuningannat, nagu te tahaksite, et teid samas aus ümmardataks.“

Nõnda öeldes juhatas prints Rowena oma trooni vastu asuvale aupaigale, kuna ilusamad ja suursugusemad leedid talle järele tõttasid, et võimalikult kuninganna lähedal endale ruumi leida.

Vaevalt oli leedi Rowena istunud, kui muusikapõrin, mida pooleldi mattis rahvahulga kisa, teda tema uues auametis tervitas. Vahepeal paistis päike palavalt ja selgelt rüütlike hiilgavaile sõjariistadele, kes kogunesid võitlusvälja äärmistesse otstesse, pidades isekeskis aru oma võitlusrea korralduse ja lahingu üle.

Siis nõudsid heeroldid rahu, kuni turniirimäärused ette loetaks. Need olid teatud määral arvatud võitluste hädaohu vähendamiseks, mis oli seda enam tarvilik, et võitlema pidi teravate mõõkade ja odadega.

Nõnda siis oli rüütliel keelatud mõõkadega torgata, ainult lüüa oli luba. Teatati, et rüütel võib sõjakirvest tarvitada, kuid pistoda oli keelatud sõjariist. Sadulast paisatud rüütel võib jalgsi edasi võidelda samasuguse vastasega, kuid ratsanikud ei tohtinud niisugusel korral nendele kallale tungida. Kui mõni rüütel vastase poolt võitlusvälja äärmisse otsa suruti, nii et ta oma keha või sõjariistadega puutus postaeda, siis pidi ta enda võidetuks tunnistama ja tema hobu ning varustus langes võitjale. Nõnda võidetud rüütel ei võinud enam võitlusest osa võtta. Langes mõni rüütel maha ja ei suutnud enam ise jalule tõusta, siis võis tema kannupoiss või paaž võitlusväljale minna ja oma isanda võitlusmõllust välja kanda, kuid seesugusel korral tunnustati rüütel võidetuks ja tema hobu ning varustus olid kadunud. Võitlus pidi kohe lõppema, niipea kui prints Johann oma kepi langetas, mis oli harilikult abinõuks asjata verevalamise vastu selles liiga kaua kestvas ja hädaohtlikus mängus. Need rüütliid, kes turniirimäärustest üle astusid või muidu ausa rüütlikeisuse kombeid rikkusid, vabastati nende sõjariistust ja pandi karistuseks kaksiti postaiale, kilp tagurpidi käes, naeruks kogu rahvale ebarüütliku teguviisi pärast. Peale nende määruste ettelugemist manitsesid heeroldid rüütlikeid oma kohust täitma, et ilu- ja armukuninganna lugu pidamise osaliseks saada.

Peale seda teadaandmist tõmbusid heeroldid oma paikadele tagasi. Rüütliid läksid pikas reas mõlemalt poolt võit-

lusväljale ja asusid kahekordselt üksteise vastu rinda, selle keskel esimeses reas juhid, kes alles siis oma paigale läksid, kui võitlusrind korraldatud ja igamees oma kohal.

Oli ilus, kuid ühes sellega ka kohutav vaadata nii paljusid vapraid, heade hobustega ja kallite sõjariistadega võitlejaid, kes valmis olid nii hirmsale kokkupõrkele, istudes raudkujudena oma sõjasadulais ja oodates kokkupõrke märguannet sama kärsitusega nagu nende tõulised täkudki, kes hirnudes maad kraapisid ja nõnda oma püsimatust ilmutasid.

Rüütliid hoidsid oma pikad odad alles püsti, nende otsad hiilgasid päikesepaistel, ja lipud, millega nad endid ehtinud, lehvitsid üle kiivrituttide. Nõnda jäid nad senikauaks, kui marssalid olid hoolega read üle vaadanud, et mõlemal pool oleks just määratud arv võitlejaid. Arv leiti täpne olevat. Marssalid taganesid siis võitlusväljalt ja William von Wyvil hüüdis müriseval häälel signaalisõnad: *Laissez aller*¹⁾! Nende sõnade juures puhusid pasunad, võitlejate odad langesid võitlusvalmis, kannused suruti hobustele külge ja esimesed read tormasid tuhatnelja teineteisele vastu ning põrkasid keset välja raginaga vastastikku, mis oli kuulda veel penikoorma kaugusel. Nüüd astusid ka teise rea ratsanikud ettepoole, et võidetuid toetada ja järgida oma meeste võitu.

Kokkupõrke tagajärge polnud kohe näha, sest paljude hobukapjadega tõstetud tolm tumestas õhu, ning alles minuti pärast võisid kohkunud vaatajad seletada, mis sündinud. Õhu selgimisel paistis, et pooled rüütliid mõlemal pool olid sadulast maas, mõned vastase osavuse, teised selle kehalise raskuse ja tugevuse tõttu, mis oli rabanud jalust hobuse kui ka mehe; mõned olid juba uuesti püsti ja asusid oma vastastega käsitsivõitlusse; mõned olid kummalgi pool haavatud, püüdsid sallide abil verejooksu peatada ja katsusid võitlusmõllust tagasi tõmbuda. Ratsarüütliid, kelle odad metsikul kokkupõrkel enamasti murdunud, võitlesid nüüd mõõkadega,

1) Las käia.

tehes sõjakisa ja vahetades hoope, nagu oleneks neist elu ja au.

Müra suurendas teiste ridade esinemine, mis abiväena nüüd oma seltsimeeste toetuseks tõttasid. Brian de Bois-Guilberti pooldajad karjusid: „Ha! *Beau-seant!* *Beau-seant!* 1)! Templi eest! Templi eest!“ Vastane partei karjus: „*Desdichado!* *Desdichado!*“ missugune märgusõna juhi kilbilt võeti.

Kuna võitlejad nõnda kõige suuremas ägeduses vahelduva õnnega üksteise kallale tormasid, kaldus ratsanikkude vool kord lõunapoolsesse, seetsamast põhjapoolsesse võitlusvälja otsa, sedamööda, kuis üks või teine partei ülekaalu sai. Kõlas löökide kaja, võitlejate kisa, millesse seganesid langejate oiged, veerdes kaitsmata hobuste jalge alla. Võitlejate hiilgevaid sõjariistu rüvetas juba tolmu ja veri ja nad pidid mõõga ning sõjakirve hoopidele järele andma. Kiivrituttidest rebitud suled lendlesid lumehelvetena õhus. Kõik, mis sõjakorralduses ilusat ja meeldivat, oli kadunud, järele oli jäänud ainult see, mis peab äratama hirmu ja kaastundmust.

Kuid harjumuse mõju on nii suur, et mitte ainult lihtsad pealtvaatajad, kes loomulikult hirmsaid vaatamänge armastavad, vaid ka peened leedid, kes täitsid rõdusid, vaatlesid väriseva huviga, ilma et oleksid üürikesekski pöörnud oma silmi kohutavast etendusest. Siin või seal võib-olla kahvatas mõnigi pale või kuulduis nõrk kiljatus, kui armuke, vend või abikaasa sadulast maha paisati. Kuid üldiselt julgustasid daamid võitlejaid mitte ainult käelaksutusega ja oma looride ning rätikute lehvitamise, vaid isegi hüüetega: „Tubli oda! Hea mõök!“ kui mõni tagajärjekas piste või löök neil silma puutus.

Kui juba õrnema soo huvi selle verise mängu vastu niisugune oli, siis on meeste huvi seda kergemalt mõistetav.

1) *Beau-seant* oli nimeks tempelrüütli lipul, mis pooleldi must, pooleldi valge, märgiks, nagu öeldi, et nad on kristlaste vastu õiglasid ja ausad, uskmata vastu aga mustad ja kohutavad.

See avaldus igal õnnepöördel valjus karjumises, kuna silmadega sedavõrt võitlusvälja küljes riputi, nagu oleksid pealtvaatajad ise need, kes seal nii ohtralt sadavaid hoope jagavad ja vastu võtavad. Iga vaheaja järel kostsid heeroldite hüüded: „Võideldge edasi, vahvad rüütli! Mees sureb, aga au jääb! Võideldge edasi, surm on parem kui kaotus! Võideldge edasi, vahvad rüütli! sest säravad silmad vaatavad teie tegusid!“

Kõigi vahelduvate võitlussündmuste seast püüdsid vaatajate silmad leida mõlema rühma juhte, kes võitlusmõllu seganedes oma mehi sõna kui ka eeskujuga katsusid ergutada. Mõlemad avaldasid suurt vaprust tegudes ja nii Bois-Guilbert kui ka pärandusetu rüütel ei leidnud võitlejate hulgast omale õiget vastast. Vaheldumisi püüdsid nad teineteisega kokku saada, milleks kihutas vastastikune vaenlus ning teadmine, et ühe partei juhi langemine sama partei kaotust tähendaks. Kuid mõll ja segadus oli nii suur, et alguses nende püüded kokku saada kõik tühja läksid, kuna neid ju nende pooldajate agarus korduvalt lahutas, kellest igaüks kõigest väest püüdis osaliseks saada, et ta oma jõudu vastase rühma juhiga mõõtnud.

Kui aga võitlusväli nende tõttu, kes end selle äärmise otsa surutuse tagajärjel võidetuks tunnistasid või kes kuidagi muidu olid võitlusvõimetuks tehtud, juba harvaks muutus, said tempelhärra ja pärandusetu rüütel viimaks käsitsi kokku — kõige selle ägedusega, mis võib tuua verivaenlusega ühendatud võistlus au pärast. Nende osavus hoopide andmises kui ka hoopide tagasitõrjumises oli nii suur, et pealtvaatajad üksmeelselt mõlemale tahes või tahtmata pidid kiitust avaldama, väljendades nõnda oma vaimustust ja imetlust.

Kuid sel silmapilgul oli pärandusetu rüütli rühma seisukord halb. Front-de-Boeufi hiiglakäsi ühel ja Athelstane kaaluv tugevus teisel tiival surus kõik ettesattuva maha ja pillas laiali. Leides endid oma vaenlastest vabad tuli neil kahel nähtavasti korruga mõte, et nad oma parteile kõige rohkem tulu toovad, kui nad oma juhile võitluses tema vas-

tasega appi tõttavad. Sellepärast siis samal silmapilgul oma hobuseid ümber pöördes kihutas normann ühelt ja saksilane teiselt poolt pärandusetu rüütli kallale. Oli äärmiselt võimatu, et niisuguse ülevõimulise ja ootamata pealetungimisega ähvardatu sellele oleks suutnud vastu panna, kui mitte pealtvaatajad teda üldise kisaga poleks hoiatanud, kes kuidagi muidu ei võinud, kui pidid tingimata tema saatusest osa võtma.

„Ettevaatust, ettevaatust, härra pärandusetu!“ hüüti nii üldiselt, et rüütel oma hädaohtu märkas; ja tempelrüütli tugevat hoopit andes tõmbus ta kohe oma hobusega tagasi, seega pääsedes kokkupõrkamisest Athelstanega ja Front-de-Boeufiga. Nõnda siis ei tabanud need rüütli eesmärgi ja jooksid oma hobustega, kelle hoogu nad ei jõudnud enam peatada, pärandusetu rüütli ja tempelhärra vahel vastastikku. Aga kui nad pidama said ja hobused ümber pöördsid, tõttasid kõik kolm uuesti ühise eesmärgi poole, et pärandusetut rüütli sadulast paisata.

Tema päästjaks sai nüüd ainult tema eile omandatud hobuse tähelepanemiseväärne tugevus ja väledus.

See oli seda kergem, et Bois-Guilberti hobune oli haavatud, Athelstane ja Front-de-Boeufi hobused aga väsinud niihästi rüütli raskete kehade ja varustuse kui ka senise jõupingutuse pärast. Pärandusetu rüütli meisterlik oskus ratsutada ja tema tõulise hobuse väledus võimaldasid tal oma vastaseid mõni minut eemal hoida, pöördudes ja keerutades kulli painduvusega nende vahel, korda mööda neile möögaga hoope jagades, ilma et ta temale määratud ära oleks oodanud.

Aga ehk küll võitlusväli kiiduavaldusist tema osavusele kajas, ometi oli selge, et ta viimaks ülevõimule oleks pidanud alla jääma. Ja prints Johanni kaaslased palusid oma isandat, et see oma kepi langetaks võitluse lõpetamiseks ning selle vahva rüütli päästaks ülevõimule allajäämisest.

„Seda mitte, taeva nimel!“ vastas prints Johann; „see õnneseen, kes oma nime varjab ja meie pakutud võõrussõprusest loobub, sai juba ühe võiduhinna ja peaks nüüd teis-

tele ruumi andma.“ Kui ta nõnda rääkis, muutis ootamata sündmus päeva saatuse.

Pärandusetu rüütli rühmas oli musta varustusega võitleja, kes istus musta hobuse seljas, keha poolest tüse ja kasvu poolest pikk, kogu poolest aga võimas ja tugev, nagu loomgi, kes teda kandis. See ilma mingisuguse deviisita rüütel oli tänini vähe huvi äratanud, võites nähtava kergusega need, kes temale kallale tungisid, kuid ilma et oleks oma võidu tagajärgi kasutanud või ise kellelegi kallale tunginud. Lühidalt, tänini oli ta turniiril enam pealtvaataja kui kaasavõitleja, missugune teguviis talle publikumi poolt nimeks tõi *Le Noir Fainéant* — Must Logard.

Nähes, et tema rühma juht niisuguses kitsikuses, näis see rüütel silmapilguks oma ükskõiksuse heitvat. Ja oma puhunud hobusele kannuseid andes tuli ta kõuena pärandusetule rüütli appi, hüüdes pasunapõrinal: „Desdichado, abi tuleb!“ Oligi viimne aeg, sest kuna pärandusetu rüütel tempelhärrale kallale tungis, tõstis Front-de-Boeuf oma mõõga tema tabamiseks, aga enne kui see sai sündida, andis must rüütel mõõgatõstjale pähe hoobi, mis kiivrilt libisedes peaaegu muutumata jõul hobust peavarjule tabades niihästi ratsaniku kui ka ratsu uimastatult maha sirutas. Siis pööras *Le Noir Fainéant* oma hobuse Athelstane von Coningsburghi vastu ja kuna tema oma mõök Front-de-Boeufiga kokku põrgates oli murdunud, siis kiskus ta tüseda saksilase käest tema praegu keerutatud sõjakirve ja andis talle sellega niisuguse hoobi kiivrile, et ka see meelemärkuseta maha langes. Kui ta selle kahekordse võidu oli teostanud, mille eest teda seda enam kiideti, mida ootamatult see sündis, näis ta jällegi endise logardilise iseloomu omandavat ja sõitis pikkamisi võitlusvälja põhjapoolsesse otsa, jättes juhi Brian de Bois-Guilbertiga oma võitlust lõpetama. See polnud enam nii raske kui esiti. Tempelrüütli hobu oli palju verd kaotanud ja ei suutnud pörkele pärandusetu rüütliga vastu panna. Brian de Bois-Guilbert veeres maha ja ei suutnud kuidagi oma jalgu jalaraudadest vabastada. Tema vastane kargas

sadulast, tõstis saatusliku mõõga oma vastase üle ja nõudis temalt allaandmist. Kuid prints Johann, kes tempelrüütli hädaohtlikust seisukorrast rohkem liigutatud sai, kui ta oli seda esiti tema vastase omast, päästis ta võidetuks tunnustamise häbist oma kepi allaviskamisega, millega ta võitluse lõpetas.

Tõepoolest loitsid praegu veel ainult võitluse jäänused, sest need mõned rüütliid, kes veel võitlusväljal viibisid, hoidusid nagu vaikival kokkuleppel suuremalt osalt võitlemisest kõrvale, jättes lõpetamise oma juhtide jõukatsumisele.

Kannupoisid, kes leidsid hädaohtliku ja raske olevat oma isandaid aidata võitluse kestusel, tungisid nüüd kohusetruult võitlusväljale appi haavatuile, keda kanti kõige suurema hoole ja tähelepanuga telkidesse või naaberkülas varutud korterisse.

Nõnda lõppes mälestusväärne Ashby-de-la-Zouche turniir, mis oli toleaeagsetest üks kõige suurepärasemaist, sest ehk küll ainult neli rüütli (kui üks maha arvata, kes palavuses lämbus) võitlusväljal surma sai, ometi oli tükki kolmkümmend raskesti haavatuid, kellest neli-viis kunagi ei paranenud. Hulk teisi jäi eluvõimetuks ja need, kes kergemalt pääsisid, kandsid võitlusmärke eluotsani enestega kaasas. Sellepärast nimetatakse vanades algupärandites seda turniiri ikka „suursuguseks ja lõbusaks relvateoks Ashby juures“.

Kuna nüüd prints Johanni kohus oli rüütli määrata, kes kõige paremini võidelnud, siis ütles ta, et päeva-au kuuluvat sellele, keda rahvas nimetab *Le Noir Fainéant*'iks. Sellele otsusele vastuvaidlevalt tähendati printsi Johannile, et tõepoolest pärandusetu rüütel võitja on, kes päeva jooksul kuus vastast oma käega võitnud ja kes lõpuks vastase rühma juhi sadulast paiskas. Aga prints Johann vastas selle peale, et pärandusetu rüütel ja tema partei oleksid täna kaotanud, kui mitte see must rüütel appi poleks tulnud, mispärast võidu-au just sellele kuulub.

Ent kõigi imestuseks ei leitud nõnda ülendatud rüütli mitte kuskilt. Peale võitlust oli ta võitlusväljalt viibimata

lahkunud ja mõned pealtvaatajad olid näinud teda mööda metsalagendikku alla sõitvat — sama pikalsuse, hooletuse ja ükskõiksusega, mis talle nimeks oli toonud „musta logardi“. Peale kahekordset pasunapuhumist ja heeroldite hüüdmist tema kutseks oli paratamata tarvis mõni teine nimetada, kes temale määratud tänase päeva auavaldused vastu pidi võtma. Nüüd polnud prints Johannil enam ainustki vabandust pärandusetu rüütli nimetamata jätmiseks ja nõnda omandas tema tänase päeva esivõitleja nime.

Verega kastetud ja purustatud sõjariistadega ning tapetud kui ka haavatud hobuste kehadega kaetud võitlusvälja mööda viisid marssallid võitja prints Johanni trooni jalge ette.

„Pärandusetu rüütel,“ ütles prints Johann, „sest ainult selle nimega tahate teie tuntud olla, juba teist korda tunnustame teid selle turniiri võidu-au vääriliseks ning anname teile õiguse ilu- ja armukuningannalt nõuda ja vastu võtta aukrooni, mida olete õigusega ja vaprusel teeninud.“ Rüütel kummardus sügavasti ja meeldival, kuid ei vastanud midagi.

Kuna pasunad puhusid, heeroldid oma häält tõstsid võitja au ja kuulsuse kuulutamiseks, daamid oma siidrätikuid ja tikitud loore lehvitasid ja kõik astmed ühisel vaimustusel kiitust avaldasid, viisid marssallid pärandusetu rüütli põiki üle võitlusvälja autrooni jalge ette, millel istus leedi Rowena.

Trooni alamal astmel pandi võitja põlvili. Tõepoolest näis, nagu sünniks kõik, mis ta peale võitluse lõpetamist tegi, teiste ajal, mitte aga tema enda vabal tahtmisel, ja võis isegi tähele panna, et tema samm kõikuvaks muutus, kui ta teist korda üle võitlusvälja astus. Oma paigalt auväärilisel ja meeldival sammul alla astudes oli Rowena valmis käeshoitavat krooni võitja kiivrile panema, kui marssallid ühel häälil hüüdsid: „Nõnda ei pea see sündima — pea olgu paljas.“ Rüütel pomises nõrgalt mõne sõna, mis kadus tema kiivrisse, kuid tema sõnade sisuks näis olevat soov, et tema peakatet ei puututaks.

Kas armastusest vormi vastu või uudishimu tõttu, aga marssallid ei pöörnud tema vastuseismisele vähematki tähele-

panu, vaid paljastasid ta pea kiivrihima katkilõikamisega ja krae sidemete lahtipäästmisega. Kui kiiver ära võeti, tulid nähtavale hästivormitud, kuid päikesekõrvetatud umbes kahekümneviie-aastase noormehe näojooned, mida ümbritsesid ilusad, lühikesed juuksed. Tema nägu oli surnukahvatu ja paavist kohast verega määratud.

Vaevalt oli Rowena teda näinud, kui ta kergelt karjatas, kuid silmapilk kogus ta endas peituvat energia ja enesevalitsuse ning kuna ta alles sisemise erutuse tõttu tervest kehast värises, pani ta kummardunud pähe hiilgava pärja, mis oli määratud tänase päeva autasuks, ja rääkis selgelt ning arusaadavalt järgmised sõnad: „Mina annan teile, härra rüütel, selle pärja vaprusel märgina kui tänase päeva võitjale.“ Ta näis silmapilgu peatuvat ja lisas siis kindlalt juurde: „Ja kunagi pole rüütelpärg võinud auväärilisemat pead kroonida.“

Rüütel kummardus ja suudles kuninganna kätt, mis tema vaprust oli tasunud, siis kummardus ta veel madalamale ja langes neitsi jalge ette maha.

Jahmatus oli üldine. Cedric, kes äkki oma äraetud poega nähes tummaks muutus, tormas nüüd ettepoole, nagu tahaks ta teda Rowenast lahutada. Kuid see oli juba marssalite poolt teostatud, kes von Ivanhoe minestuse põhjust aimates teda tõttasid varustusest vabastama, leides, et odaots tema rinnakattest läbi tunginud ning teda küljest haavanud.

Kolmeteistkümnes peatükk.

„Ette, oh mehed!“ Atreidiit kuuleb ilm,
„Et teid võiks näha rahvahulga silm;
See, kes nüüd osavuses või ka nõul
Siin teised võidab kangelase jõul,
Paarkümmend härga maksva lehma saab,
Kui noole teistest kaugemale a'ab.“

Ilias.

Vaevalt oli Ivanhoe nimi lausunud, kui ta juba suust suhu lendas selle agaruse ja kiirusega, mis on omane ainult uudishimule. Varssi oli see nimi juba printsi ringkonnas, kelle

nägu seda uudist kuulates tumenes. Pilkavalt oma ümber vaadates ütles ta: „Mu härrad, ja iseäranis teie, härra kloostri-ülem, mis arvate teie teadlaste seletustest sündimises omandatud sümpaatiast ja antipaatiast? Mulle näib, et ma oma venna armualuse juuresolu veel enne aimasin, kui ma teadsin, keda see varustus varjab.“

„Front-de-Boeuf peab nüüd valmis olema oma laenumaad Ivanhoele tagasi andma,“ ütles de Bracy, kes peale seda, kui ta auga oma ülesande turniiril oli täitnud, oma kiivri ja mõõga kõrvale oli pannud ja jällegi prints Johanni saatkonnaga ühinenud.

„Jah,“ vastas Waldemar Fitzurse, „see vapper hakkab vististi Richardi määratud lossi ja härrasmaja tagasi nõudma, mille teie kõrguse heldus Front-de-Boeufile annud.“

„Front-de-Boeuf,“ vastas Johann, „on mees, kes ennemini kolm Ivanhoe taolist härrasmaja alla neelab, kui et ta ühest loobuks. Pealegi, mu härrad, loodan ma, et ükski ei taha minu õigust eitada kroonu laenumaade andmises mind ümbritsevaile ustavaile pooldajaile, kes on valmis harilikku sõjateenistust kandma, kuna ma need ilma jätan, kes võõrsile välja rändavad ja ei või sellepärast tarvilikul korral auge sõjateenistust oma peale võtta.“

Kuulajad olid asjast liiga huvitatud, kui et nad printsi sõnu vääramata tõeks poleks pidanud. „Suurmeelne prints! Kõige suursugusem lord, kes pühaks kohustuseks peab oma ustavaile pooldajaile nõnda tasuda!“

Nii rääkis saatkond, mille liikmed igaüks samasugust rikastumist kuningas Richardi pooldajate kulul lootsid või juba olid saanud. Ka prior Aymer liitus teiste arvamisega, tähendades ometi: „Õnnistatud Jeruusalemma ei või ometi võõraks maaks nimetada. Tema on meie *communis mater* — kõigi kristlaste ema. Aga mina ei mõista,“ seletas ta, „kuidas võiks see rüütel von Ivanhoele kasulik olla, sest niipalju kui mina tean, pole Richardiga kaasas olevad ristisõitjad kunagi Askalonist kaugemale saanud, mis on, nagu kõik kristlased

teavad, vilistite linn ja ei või kuidagi püha linna eesõiguste osaliseks saada.“

Waldemar Fitzurse, kelle uudishimu Ivanhoe mahalangemise paigale oli kiskunud, tuli nüüd tagasi. „See vapper,“ ütles ta, „teeb teie kõrgusele vististi vähe peavalu ja jätab Front-de-Boeufile rahulikult tema laenu — ta on ju raskesti haavatud.“

„Mis temaga ka saab,“ ütles prints Johann, „ometi on ta tänase päeva võitja, ja olgu ta meie kümnekordne vaenlane või meie venna truu sõber, mis tähendab sama palju, tema haavu peab ravitsema — meie oma arst peab tema eest hoolitsema.“

Seda rääkides liikus kuri naeratus prints Johanni huulil. Waldemar Fitzurse tõttas vastama, et Ivanhoe on juba võitlusväljalt ära kantud ja et ta on oma sõprade hoole all.

„Mind kurvastas pisut,“ ütles ta, „kui ilu- ja aukuninganna näol muret nägin, sest tema ühepäevane valitsemine muutus nõnda leinaks. Mina pole mees, keda naisterahva hädaldamine oma armukese pärast liigutab, kuid leedi Rowena kandis oma kurbust niisuguse auväarsusega, et seda võis ainult tema kuivadest silmadest ja kokkupandud kätest aimata, mis värisesid eluta kuju enese ees nähes.“

„Kes on see leedi Rowena,“ küsis prints Johann, „kellest me nii palju kuulnud?“

„Suurte Saksi maaomanduste pärija,“ vastas prior Aymer, „armsuse roos, rikkuse kalliskivi, ilusaim tuhandete keskel, mirrikimp, kampripöösas.“

„Meie tahame tema muret pehmenada,“ ütles prints Johann, „ja tema verd suursugustada normanniga laulamise kaudu. Tema pole nähtavasti veel täiskasvanud ja sellepärast seisavad tema abielu-küsimused meie otsustamise võimuses. — Mis ütled selle kohta sina, de Bracy? Mis arvad sa ilusate maade ja sissetulekute omandamisest saksilasega abiellustudes, nagu tegid seda selle maa võitja järeltulijad?“

„Kui maad mulle meeldivad, mylord,“ vastas de Bracy, „siis meeldib vististi ka mõrsja ja niisuguse heateo eest tunneksin ma end teie kõrgusele väga kohustatud olevat, kes

kõik oma lubadused ja töötused täidab, mis ta oma sulasele ja vasallile annud.“

„Seda tahame meeles pidada,“ ütles prints Johann, „ja silmapilk tegevusse astuda: meie seneshall kutsugu leedi Rowena ühes tema saatjatega — see tähendab ühes tema valvurmatsi ja Saksi härjaga, kelle must rüütel turniiril maha paiskas, tänaõhtusele pidule. — De Bigot,“ lisas ta oma seneshallile juurde, „meie selle teiskordse kutse sõnastad sa nii viisakalt, et sa uhked saksilased lepivad ja neil võimatuks teed uuesti meie kutsest loobuda, ehk küll, Becketi luude nimel, viisakus nende vastu on pärlite heitmise siigade ette.“

Nende sõnade peale tahtis prints Johann märku anda võitlusväljalt lahkumiseks, kui väike kirjatäht talle pihku pisteti.

„Kust see on?“ küsis prints Johann toojale otsa vaadates.

„Võõrsilt, mylord, aga kust, seda ma ei tea,“ vastas tooja. „Keegi prantslane tõi, ütles, tema sõitnud ööd ja päevad, et eda teie kõrguse kätte tuua.“

Prints vaatas toodud kirja lähemalt ja silmitses siis pitsert, mis kinnitas kirja siduva siidpaela ja kandis kolme liilia kuju. Siis avas Johann kirja suure ärevusega, mis nähtavalt suurenes, kui ta kirjast leiduvaid sõnu luges:

„Ole valvel, sest lövi on ahelast päästetud!“

Prints muutus surnukahvatuks, vahtis esiti maha ja siis taeva poole, nagu oleks ta oma surmaotsust lugenud. Esimesest jahmatusest toibudes tõmbas ta Waldemar Fitzurse ja de Bracy kõrvale ning näitas kirja neile korda mööda.

„See tähendab,“ lisas ta väriseval häälel juurde, „et minu vend on vabaks saanud.“

„See võib valesõnum olla või võltsitud kiri,“ ütles de Bracy.

„See on Franzi enda käekiri ja pitsert,“ vastas prints Johann.

„Siis on aeg,“ ütles Fitzurse, „et me oma partei Yorki või kuhugi teise keskkotta ühe juhi alla koondame. Mõne

päeva pärast võiks see tõepoolest juba hilja olla. Teie kõrgus peaks oma praeguse peitemängu lõpetama.“

„Vabamehed ja lihtinimesed ei peaks mitte ilma lõbuta turniirilt lahkuma,“ ütles de Bracy.

„Aeg pole veel hiline,“ ütles Waldemar, „vibumehed võivad mõned korrad märki lasta ja siis võib auhinnad välja jagada. Sellest on küllalt, et printsi lubadusi selle saksi orjakarja vastu täita.“

„Täna, Waldemar,“ ütles prints, „sa tuletad mulle pealegi veel meelde, et ma oma võla sellele häbemata talupojale pean tasuma, kes eile meie isikut haavas. Ka peab meie pidustus öösi määratud viisil ära peetama. Kuigi see oleks minu võimu viimne tund, siis peab ta olema pühendatud kättemaksmisele ja lõbule — uued mured tulgu uue homse päevaga.“

Pasunate hääli kutsus peagi need inimesed tagasi, kes võitlusväljalt pidid lahkuma, ja avalikult anti prints Johannilt teada, et tema ootamata ja tungivate kohuste tõttu homme lõbustusi jätkata ei saa. Selle peale vaatamata ei taha tema kuidagi lubada, et nii mõnigi tubli vabamees peaks lahkuma, ilma et ta oma osavust vibulaskmises võiks näidata, ja korraldab praegu kohe mängud, mis olid määratud homseks. Paremale vibulaskjale on tasuks määratud hõbedaga ehitud jahisarv ühes rikkalikult ilustatud siidist relvakandme ja jahimeeste kaitsja püha Huberti medaljongiga.

Enam kui kolmkümmend vabameest esinesid alguses võistlejana, kellest paljud olid kuninga metsades Needwoodis ja Charnwoodis ülem- ja alammetsnikuiks. Kui aga vibumehed nägid, kellega nad pidid võistlema, loobus enam kui kaks-kümmend katsest, sest ei tahetud võidetud häbi osaliseks saada: neil päevil oli ju iga hea vibulaskja mitme penikoorma peal ümberkaudu tuntud, nagu teatakse Newmarketis õpetatud hobustegi omadusi selle paiga sagedate külaliste poolt.

Auhinna püüdjate arv oli kaheksa peale alla langenud. Prints Johann astus oma kuninglikult istmelt alla, et lähemalt näha neid valitud vabamehi, kellest mitmed kandsid

kuninglikku livreed. Selles oma uudishimu kustutuses otsis ta silm isikut, kellele ta mõtles kätte maksta, ja nägi teda samas rahu ning samal paigal seisvat, kus ta oli eelmiselgi päeval.

„Mees,“ ütles prints Johann, „juba sinu häbemata lobisemisest aimasin ma eile, et sina pole ustav vibumees, ja nüüd näen ma, et sina ei julgegi oma osavust katsuda nende tublidega, kes siin all asuvad.“

„Lubage, härra,“ vastas vabamees, „mul on veel üks teine põhjus laskmisest loobuda, mitte ainult ebaõnnestumise kartus.“

„Ja missugune on see teine põhjus?“ küsis prints Johann, kes seletamata põhjusel selle mehe vastu hakkas piinlikku uudishimu tundma.

„See,“ vastas vabamees, „et ma ei tea, kas mina ja need vabamehed oleme harjunud ühesugust märki tabama; pealegi ei te a ma, kuidas see teie kõrgusele meeldiks, kui mees, kes teadmata teie meelepaha osaliseks saanud, kolmanda auhinna võidaks.“

Prints Johann punastas, kui ta küsis: „Mis on su nimi, vabamees?“

„Locksley,“ vastas vabamees.

„Siis, Locksley,“ ütles prints Johann, „sina lased pärast seda, kui need vabamehed oma osavust on juba näidanud. Võidad sa auhinna, lisan mina oma poolt kakskümmend kuldtükki juurde, kaotad sa tema aga, siis tõmmatakse sul sinu lincolnroheline kuub seljast ja sind pekstakse vibupaeltega võitlusväljalt kui häbematult lobisev hoopleja minema.“

„Aga kui ma niisuguseil tingimusil lasta ei tahaks?“ küsis vabamees. „Teie kõrgus, keda niipalju sõjamehi toetab, võib kergesti mul kuue seljast kiskuda ja mind läbi peksta, aga mind vibu painutama ja seda laskma sundida ei suuda ta mitte.“

„Kui sa minu suurmeelse pakkumise tagasi lükkad,“ ütles prints, „siis löikab võitlusvälja ülem sinu vibupaela ning murrab sinu vibu enda ja nooled katki, kuna ta sinu kui argpüksi minema kihutab.“

„Tingimused, mis te mulle pakute, pole õiged, uhke prints,“ ütles vabamees, „teie sunnite mind Leicestri ja Staffordshire paremate vibulaskjatega võistleva ning ähvardate häbi ja teotusega karistada, kui mina alla peaksin jääma. Sellest hoolimata tahan ma teie tahtmist täita.“

„Sõdurid, pidage teda silmas,“ ütles prints Johann, „tema süda langeb juba allapoole, kardan, et ta plehku ei pistaks. Ja teie, tublid poisid, laske julgesti, metspukk ja viinavaat on teile telgis kehakinnituseks juba valmis, niipea kui auhind võidetud.“

Võitlusväljale viiva lõunapoolse tee ülemisse otsa pandi nüüd märk. Võistlevad vibumehed asusid teatud korras paigule lõunapoolse tee alamasse otsa; nende seisukoha ja märgi vahet oli niipalju, et võimalik oleks nõndanimetatud hea õnne peale lasta. Vibumehed pandi enne teatud korras seisma ja igaüks neist pidi järgemööda kolm noolt laskma. Võitlust korraldas sellekohane ülem, sest võitlusvälja marsalid oleksid eneste kõrge ameti alandamiseks pidanud, kui nemad oleksid pidanud hakkama ka vabameeste mängu juhiks.

Üksteise järel esinesid vibukandjad ja lasksid mehislalt. Kahekümneneljust noolest, mis välja lasti, tabasid kümme märki ja teised läksid märgile nii ligi, et maakaugust arvesse võttes seda heaks laskmiseks võis pidada. Kümne noole seas, mis märki tabasid, olid kaks sisemisse ringi läinud noolt Malvoisini metsaülemale Huberti lastud, kes selle tõttu võitjaks tunnustati.

„Noh, Locksley,“ ütles prints Johann julgele vabamehele kibedal naeratusel, „tahad sa oma võimist katsuda Hubertiga või annad sa oma vibu, kandme ja nooletupe mänguülemale?“

„Et see kord juba nõnda on,“ ütles Locksley, „siis olen ma valmis õnne katsuma, kuid tingimusega, et kui mina kaks noolt märki lasen, siis peab Hubert ühe noole niisugusesse märki laskma, nagu mina soovitan.“

„See on õige,“ vastas prints Johann, „ja sellega ollakse nõus. — Kui sa selle hoopleja võidad, Hubert, siis täidan jahisarve hõberahaga.“

„Igamees teeb, mis ta suudab,“ vastas Hubert; „minu vanaisa kandis Hastingsi juures head vibu ja mina arvan, et ma tema mälestust ei teota.“

Endine märk võeti nüüd ära ja asemele pandi samasugune uus. Hubertil kui esimeses katsumises võitjal oli õigus enne lasta ja tema asus laskmisele suure järelekaalumise ja mõõtes silmadega maakaugust ja hoides vibu ning noolt käes. Viimaks astus ta sammu edasi, tõstis väljasirutatud pahema käega vibu üles, kuni sihtmärk silmnäo kõrgusele tõusis, ning tõmbas vibu paela kuni kõrvani tagasi. Nool vihises läbi õhu ja lendas sisemisse ringi, kuid mitte just südamesse.

„Te ei võtnud tuult arvesse, Hubert,“ ütles tema vastane vibu vinna tõmmates, „muidu oleksite paremini tabanud.“

Nõnda öeldes astus Locksley ilma vähemagi ärevuseta määratud paigale ja laskis oma noole nii hooletult minema, nagu poleks ta märki sihtinudki. Pedaegu rääkis ta veel sel silmapilgul, mil nool vibult lahkus, kuid ometi läks ta valgele südamele kaks tolli lähemale kui Huberti nool.

„Taeva valguse nimel,“ ütles prints Johann Hubertile, „kui sina lased enda selle jooksiku võrukaela poolt ära võita, siis peaksid sa võllas rippuma.“

Hubertil oli niisugusel korral ainult üks ütlus: „Kuigi teie kõrgus laseks mind võlla tõmmata, igrimees võib ometi ainult seda teha, mis ta suudab. Siiski, minu vanaisa kandis head vibu...“

„Kurat võtku sinu vanaisa ja kogu tema suguvõsa!“ hüüdis Johann vahele; „lase, võrukael, lase nii hästi kui võid või sinuga sünnib kõige halvemat!“

Niisuguse manitsusega asus Hubert oma paigale ja oma vastase märkusele tähelepanu kinkides võttis ta kerge, just praegu tõusnud tuule mõju arvesse, mis pärast tema nool just märgi südamesse lendas.

„Hubert! Hubert!“ karjus rahvas, kes rohkem huvi tundis tuttava kui võõra vastu. „Südamesse, südamesse! Elagu Hubert!“

„Sellest ei või sa ometi paremini, Locksley,“ ütles prints Johann haavaval naeratusel.

„Vähemalt tahan ma tema noolt tabada,“ vastas Locksley.

Ja oma noolt seekord pisut suurema hoolega minema saates rabas see vastase noole kildudeks. Ümberseisjad olid selle osavuse üle niivõrt imestunud, et nad isegi harilikul viisil karjumisega ei osanud oma kiitust avaldada. „See peab saadan ise olema, mitte aga inimene, kel liha ja veri,“ sosistasid vabamehed üksteisele, „niisugust vibulaskjat pole Britis kunagi nähtud, sealt maalt kus üldse vibu on lastud.“

„Ja nüüd,“ ütles Locksley, „paluksin teie kõrguselt luba niisugust märki panna, nagu on tarvitusel põhjapoolsetes maakondades; ning tervitatud olgu iga tubli vabamees, kes katsub seda märki tabada, et naeratust meelitada neiu huulele, keda ta kõige rohkem armastab.“

Siis pöördus ta, et võitlusväljalt lahkuda. „Laske oma vahte mind valvata,“ ütles ta, „kui soovite, ma lähen lähemast pajupõõsast vitsa tooma.“

Prints Johann andis sõduritele märku, et need talle järele lähöksid, kuid üldine kisa: „Häbi, häbi,“ sundis teda oma viisakusega käsku muutma.

Üürikese aja pärast oli Locksley kuue jala pikkuse, täiesti sirge ja pisut mehe pöidlast jämedama kepiga tagasi. Suure rahuga hakkas ta seda koorima ja tähendas sinna juurde, et tublit vibumeest niisugust märki laskma panna, nagu see tänini sündinud, tähendaks tema osavusele häbi teha. „Mis aga minusse puutub,“ ütles ta, „ja maasse, kus mina olen kasvanud, siis võiksid sealsed mehed sama hästi omale märgiks võtta kuningas Arthuri laua, kus ümber istub kuuskümmend rüütli. Seitsmeaastane lapski võiks peata noolega selletaolist märki tabada, kuid,“ lisas ta juurde, kuna ta teisele poole võitlusvälja otsa läks oma pajukeppi maa sisse püsti pistma, „kuid kes seda varva saja küünra pealt tabab, seda nimetan vibumeheks, kes on väärt oma vibu ja noolt kas või kuninga ees kandma, kuigi see kuningas oleks vahva Richard ise.“

vägivalla ohvritest, keda tuntakse paremini Shakespeare draamast kui tema ajaloolisest kuulsusest. Ashby linn ja loss olid sel ajal Winchesteri krahvi Roger de Quincy omad, kes meie jutustuse päevil viibis pühal maal. Vahepeal okupeeris prints Johann lossi ja tarvitas krahvi varandusi kõhklemata. Ja praegu püüdes inimesi pimestada võõrussõpruse ja suurepärasusega andis ta käskusid pidu valmistuseks, et see saaks võimalikult hiilgav.

Printsi varustajad, kes niisuguseil korral kuninglikku võimu täiel määral esitasid, korjasid ümberkaudselt maalt kõik kokku, mis leidis kohast nende isanda laua tarvis. Ka oli võõraid suurel arvul kutsutud ja et prints Johannil praegu vaja oli rahva poolehoidu võita, siis ulatus pidukutse ka mõnede Saksi ja Taani valitud perekondadeni, naaberkonna normannide kõrgemast ja madalamast aadlist rääkimata. Kuigi anglosakse harilikult põlati ja madalalt hinnati, aga nende suure arvu tõttu võisid nad oodatavais segadusis hädaohtlikuks saada ja sellepärast nõudis mõistlik politika nende juhtide oma poole võitmist.

Nõnda oligi printsil eesmärgiks — ja mõni aeg teostas ta seda — oma ebaharilikkudele võõrastele viisakust avaldada, millega nad vähe olid harjunud. Aga ehk küll keegi vähema kõhklemisega oma harilikke kombeid ja tundmusi tuludele ohvriks ei toonud kui prints Johann, ometi oli tema õnnetuseks see, et tema kergemeelsus ja taltsutamatus alati ülevõimu võtsid ning selle hävitasid, mis oli omandatud eelmise silmakirjalikkusega.

Sellest oma püsimatusest andis ta tähelepanuväärilise näite Irimaal, kuhu tema isa Heinrich II ta saatis ülesandega, selle uue ja mõjuva Inglise riigiosa rahvas kuldseid arvamisi äratada. Sel puhul võistlesid Iiri pealikud üksteisega, kes küll esimesena võiks oma loiaalsuse tunnistust ja rahuuudlust noorele printsile pakkuda. Kuid selle asemel, et tervitusi viisakalt vastu võtta, ei suutnud prints ja tema üleannetud kaaslased kuidagi hoiduda Iiri pealikute pikki habemeid kiskumast, missugune teguviis, nagu pidi ootama, teotatud Iiri ülimume poolt väga pahaks pandi ja mis tõi

Inglise kroonile kaasa saatustlikud tagajärjed Irimaal. Seda Johanni iseloomulikku läbematust tuleb silmas pidada, kui tahetakse mõista tema järgnevat teguviisi täna õhtul.

Esiti mõistuse külmal silmapilgul tehtud otsusele vastavalt võttis prints Johann Cedricu ja Athelstane suure viisakusega vastu ja avaldas ilma vähemagi meelepahata oma otsekohest kahetsust, kui leedi Rowena mitteilmumise põhjuseks tema haiglus esitati. Cedric ja Athelstane olid mõlemad vanaaegses saksi riides, mis iseendast sugugi inetu polnud ja praegusel korral kallist materjalist valmistatud, kuid mis löike ja välimuse poolest teiste võõraste kehakatteist sedavõrt erines, et prints endale Waldemar Fitzurse ees suureks teenuseks pidas, kui ta enda üle valitses ja oma külaliste tema arvates naeruväärseid riideid nähes kohe naerma ei pahvatanud. Kuid kainema mõistuse otsustamisel oli saksilaste lühike ja kitsas kuub ning pikk mantel ilusam, sama ka otstarbekohasem kehakate kui normannide oma, kellel aluskuueks oli mingisugune lai särgi taoline või voorimehe kuue moodi vammus ja selle peal sedavõrt kitsas mantel, et ta oma kandjat vihma ega külma eest ei varjanud, omades ülesandeks ainult niipalju nahka, kalliskive ja tikandusi endale kuhjata, kui rätsepa leidlikkus sinna suutis mahutada. Keiser Karl Suur, kelle valitsuse ajal see kehakate esimest korda ilmus, näis tema ebakohasust täiel määral mõistvat. „Taeva nimel,“ ütles ta, „milleks see lühike mantel? Asemel ei kata ta meid, sadulas pole ta meile vihma ja tuule varjuks ja istudes ei anna ta kaitset meie jalgele niiskuse ja külma eest.“

Kuid keiserliku meelepaha peale vaatamata kestis nende lühikeste mantlite kandmine kuni kirjeldatava ajajärguni, iseäranis Anjou suguvõsa printside juures. Nõnda olid nad ka prints Johanni hoovkonnas üldiselt tarvitusel, kuna sakside pikkade mantlite üle irvitati.

Laud, mille ääres võõrad istusid, ägises maitsvate suupistete all. Hulk kokki, kes printsi tema teekondadel saatsid, olid kogu oma kunsti kokku võtnud, et kõige harilikumaid toite erinevais vormides lauale anda, ja olid selles samuti

avad, kui meie aja kokakunsti professorid, kes toidult imalikult tema loomuliku välimuse võtavad. Peale koduste ogade olid esitatud paljud võõramaa maiustused, ning nende rval leidus palju pasteeiti kui ka maitsvaid küpsiseid, nisuba ja rosinakooke, mis ilmusid ainult kõrgema aadli lauale. Ömingut kroonisid kõige kallimad kodused ja välismaa viinad. Olgugi et normannid toredust armastasid, ometi polnud nad üldiselt mitte liialdajad. Toitudest lõbu tundes olid nad enamaitseisid, kuid hoidusid liialdamast ja olid valmis söömist ning -joomist võidetud saksidele kui alamale aleette heitma. Prints Johann aga, samuti ka tema kaas- ed, kes oma isanda nõrkusi meelitades jälgisid, andus määrat söögi- ja joogilõbule ning tõepoolest ongi teada, tema surma põhjuseks oli üleliigne virsikute söömine og värsket õlle joomine. Tema eluviis seisis aga tema guvendade üldiste elukommetega lahkõlas.

Tehtud tõsisusega ja üksteisele salaja märku andes vaatid normanni rüütlid ja aadel Athelstane ja Cedricu lihtsa- id kombeid, mis neile võõrad. Ja kuna nende kombeid nda pilkavalt silmas peeti, patustasid nad ebateadlikult mõnegi meelevaldse seltskondliku viisakusmääruse vastu. ga väga hästi on teada, et inimene tohib seltskonnas nemini kõlbluse ja moraali vastu patustada, kui vähemutki sakusnõuet rikkuda. Nõnda siis leiti Cedric Athelstanest eruväärsem, sest tema kuivatas oma käsi õhus lehvitamise emel rätiku külge, Athelstane aga õgis välismaa ainetest atud ja *karum pie*'ks nimetatud kalli pasteedi üksi ära. i aga hiljemini vastastikusel järelepärimisel selgus, et ningsburghi than (ehk franklin, nagu normannid teda nime- id) ise ei teadnudki, mis ta ära söönud, arvates *karum-pie* emust tuideks ja lõokesteks, kuna selleks aga tõepoolest d viigisööjad ja ööbikud, siis tõi tema teadmatus talle eruväärse osaks, mis oleks ennemini pidanud tema liig- ömise ja ahnuse arvele kuuluma.

Viimaks ometi lõppes kauakestev söömine ja kuna karikad ber käisid, räägiti hiljutise turniiri sündmusist — tund-

mata võitjast vibulaskmises, mustast rüütlist, kelle enese- salgamine ta võidetud autasust ilma oli jätnud, ja vaprast Ivanhoest, kes nii kallilt oli tänase au ostnud. Räägiti rüü- telliku vabameelsusega ning nali ja naer kõlasid kogu saalis. Ainult prints Johanni nägu jäi tumedaks, sest mingisugune valdav mure näis tema meelt erutavat ja ainult siis, kui tema kaaslaste märkused ta äratasid, pööras ta tähelepanu oma ümbrusele. Niisugusel korral võpatas ta, kallas karika- täie viina alla, et oma meeoleu ergutada ja mõne lause- katkendiga või juhuslikult heidetud sõnaga üldisest kõne- lusest osa võtta.

„Selle karika joome,“ ütles ta, „Wilfred von Ivanhoe, turniiri esivõitleja, terviseks ja kahetseme, et haav sunnib teda meie pidulaualt eemale jääma. Igaüks talitagu meie eeskujul, iseäranis aga Cedric von Rotherwood, lootusrikka poja isa.“

„Ei, mu lord,“ vastas Cedric üles tõustes ja oma maits- mata karikat lauale pannes, „seda sõnakuulmata noormeest, kes põlgab minu käske ja loobub oma esi-isade viisidest ja kommetest, ei nimeta ma enam oma pojaks.“

„See on võimatu!“ hüüdis prints Johann hästi tehtud imestusel, „et niisugune vapper rüütel oleks alatu ja sõna- kuulmata poeg.“

„Ometi, mu härra,“ vastas Cedric, „on lugu mu Wilf- rediga nõnda. Tema jättis minu lihtsa maja maha, et ühi- neda teie venna lõbusate rüütlitega, kelle seltsis ta neid ratsutustrikke õppis, mida teie nii kõrgelt kiidate. Seda tegi ta minu tahtmise ja käsu vastu; Alfredi päevil oleks seda sõnakuulmatuseks nimetatud, mis oli raskesti karistatav kuritöö.“

„Ah!“ vastas prints Johann sügaval tehtud kaastunde ohkel, „et teie poeg minu õnnetu venna pooldaja on, siis pole vaja palju juurelda, kust ta pojalikku sõnakuulmatust on õppinud.“

Nõnda rääkis prints Johann ja unustas heal meelel, et kõik Heinrich II pojad olid selle omadusega varustatud ja

et tema oma vendade seas mässu ja tänamatusega enda isa vastu isegi väga silma paistis.

„Mina arvan,“ ütles ta üürikesse aja pärast, „mu vend kavatses rikka Ivanhoe härrasmaja oma armualusele anda.“

„Tema andis talle selle laenuks,“ vastas Cedric, „ja minul oli pojaga tõsine riid, miks ta vasallina seda vastu võttis, mis oli vaba ja sõltumata õiguse põhjal tema isa omanus.“

„Siis võime teie nõusolekuga rehkendada, Cedric,“ ütles prints Johann, „kui me selle laenumaa mehele anname, kelle auväarsus Briti kroonilt maid vastu võttes ei kannata. — Härra Reginald Front-de-Boeuf,“ ütles ta paruni poole pöördudes, „ma loodan, teie valitsete parunimõisat Ivanhoed sedavõrt kindlasti, et härra Wilfred enam oma isa meelepaha enda peale ei tõmba selle laenumaa oma kätta kiskumisega.“

„Püha Antoniuse nimel!“ vastas hiiglane, „ennemini olen nõus, et teie kõrgus mind saksilaseks peaks, kui et Cedric, Wilfred või mõni teine kõige parem inglise vere võsu minult teie kõrguse annetatud varanduse kisuks.“

„Kes aga teid saksilaseks nimetaks, härra parun,“ vastas Cedric, end haavatuna tundes ütlusest, millega normannid oma põlgust kõige inglise vastu väljendasid, „see teeks teile sama suurt kui ka teenimata au.“

Front-de-Boeuf tahtis vastata, kuid prints Johanni ägedus ja kergemeelsus jõudsid ette.

„Kindlasti,“ ütles ta, „mu härrad, suursugune Cedric räägib tõtt ja tema suguvennad võivad meist ette jõuda niisama oma põlvnemisega kui oma mantlite pikkusegagi.“

„Lahinguväljal käivad nad tõepoolest meie ees, nagu käivad jahiloomad meie koertegi ees,“ ütles Malvoisin.

„Ja täie õigusega käivad nad meie ees,“ ütles prior Aymer, „sest ärge unustage mitte nende suuremat viisakust ja peenemaid kombeid.“

„Nende haruldast kainust ja parajust,“ ütles de Bracy, kes kavatsuse unustas, mis temale saksi mõrja pidi soetama.

„Ühes vahvuse ja teguviisiga,“ lisas Brian de Bois-Guilbert juurde, „millega nad Hastingsi juures ja ka mujal silma paistsid.“

Kuna hoovkonna liikmed oma isanda eeskujul järgemööda muigaval näoilmel Cedricut püüdsid naeruväärseks teha, tõusis saksilase näkku vihapuna ja tema pilk välkus ägedasti ühelt näolt teisele, nagu oleksid ruttujärgnevad pilkesõnad talt võimaluse võtnud nende peale vastata või nagu oleks ta mõni härg, kes oma piinajaid silmitseb ja õieti ei tea, kelle ta kõige pealt kättemaksmis-esemeks peaks valima. Viimaks hakkas ta vihast väriseval häälel rääkima ja pöördus prints Johanni kui teda haavava partei peamehe poole: „Missugused meie tõu rumalused ja pahed ka oleksid, kuid iga saksilane oleks seda *nidering*'iks¹⁾ (kõige mõjuvam sõna kellegi väärtusetuse tähendamiseks), „pidanud, kes ise oma saalis, kus tema oma viinakarikas ringi käib, oma rahuliku külalisega nõnda oleks ümber käinud või kedagi teist oleks lasknud ümber käia, nagu seda teie kõrgus minuga on näinud sündivat; ja missugune ka meie esi-isade õnnetus Hastingsi lahingus oli, aga sellest peaksid need vaikima,“ siin heitis ta pilgu Front-de-Boeufile ja tempelrüütile, „kes mõne tunni jooksul enam kui üks kord saksilase oda ees sadula ja jalarauad kaotasid.“

„Tõepoolest, terav nali!“ ütles prints Johann. „Kuidas see teile meeldib, mu härrad? Meie saksilastest alamad kasvavad vaimu ja julguse poolest, nende nali muutub kavalaks, nende teguviis julgeks. Mis teie selle kohta ütlete, mu lordid? Jumala eest, mina pean kõige paremaks laevadele asuda ja Normandiasse tagasi aerutada.“

„Hirmu pärast saksilaste ees!“ ütles de Bracy naerdes; „meil pole muud sõjariista vaja kui aga meie jahiodad, et neid metskulde taga ajada.“

1) Midagi ei peetud saksilaste seas häbistavamaks kui oli see nimetus. Kuigi Wilhelm Võitja ise väga vihatud oli, ometi läksid paljud tema lipu alla, kuna ta ju kojujääjaid „nidering'i“ nimetusega ähvardas.

„Jätke oma pilge, härrad rüütliid,“ ütles Fitzurse, „ja oleks hea,“ lisas ta juurde, pöördudes printsipi poole, „kui teie kõrgus auväärt Cedricule kinnitaks, et naljadega pole tahetud teda kuidagi haavata, sest need võiksid karedad kõlada ainult mõne vööra kõrvas.“

„Haavata!“ vastas prints Johann uuesti oma viisakasse tooni taga, langedes, „kes sõandaks arvata, et mina lubaksin kedagi oma juuresolekul haavata? Et Cedric iseoma poja terviseks ei taha juua, siis tõstan karika tema enda auks.“

Karikas käis hoovkonna silmakirjalikkude kiiduavalduste saatel ringi, aga tal polnud saksilaste meeoleu peale loodetud mõju. Cedric polnud loomult teravmeelne, kuid eksisid need, kes arvasid, et pärasine meelitus oleks suutnud eelmise teotuse meelest kustutada. Aga ta vaikis, kui prints uuesti hüüdis: „Härra Athelstane von Coningsburghi terviseks!“

Rüütel tänas ja näitas, et ta niisugusest aust oskab lugu pidada, kuna ta suure karika ühe sõõmuga tühjendas.

„Ja nüüd, mu härrad,“ ütles prints Johann, kelle pea juba joodud viinast hakkas soenema, „kuna meie oma Saksi külalistele osaks oleme lasknud saada, mida õigeks peame, palume ka neilt vastutasuks viisakust. Auvääriline than,“ jätkas ta Cedricu poole pöördudes, „meie palume kellegi normanni nime nimetada, mis kõige vähem teie suud rüvetaks, ja palume viinaga viimase kibeduse oma huulilt loputada, mis sinna peatuma jäänud.“

Kuna prints Johann rääkis, tõusis Fitzurse oma paigalt ja hiilis Cedricu selja taha, kus ta teda manitses silmapilku mitte tarvitamata jätta, kus võimalik oleks kahe rahvatõu vahel mist põnevat vahekorda kõrvaldada prints Johanni nime nimetamisega. Saksilane ei tulnud sellele kavalale soovile mitte vastu, vaid püsti tõustes ja oma karikat ääreni täites pöördus ta prints Johanni poole järgmiste sõnadega: „Teie kõrgus nõuab, et mina kellegi normanni nime nimetaksin, kes oleks väärt siin pidustusel meeldetuletamiseks. See võibolla on raske ülesanne, sest ta kutsub orja oma isandale kiitust laulma — kutsub võidetut, keda alles võidu tagajär-

jelised halbused rõhuvad, oma võitjat ülistama. Ometi tahan ühe normanni nimetada — esimese au ja sõjariistade poolest — teie tõu parema ja suursugusema võsu. Ja huuled, mis loobuvad minuga kaasa joomast sellele õigusega omandatud kuulsusele, nimetan ma võltsiks ja autuks ja tahan neid selleks kogu oma eluaeg pidada — ma tõstan selle karika Richard Lõvisüda terviseks!“

Prints Johann, kes lootis, et Cedric oma kõne lõpul tema nime nimetab, võpatas, kui ta oma teotatud venna nime kuulis ootamata kõlavat. Mehaaniliselt tõstis ta viinakarika oma huulile ning pani ta siis lauale tagasi, et oma ümbritsete talitusviisi selle ootamata ettepaneku juures tähele panna, mille vastuvõtmine paljudele sama vähe soovitav näis olevat kui tema tagasilükkaminegi. Mitmed vanad vilunud hoovkonna liikmed jälgisid printsipi enda eeskujul, tõstes karika huulile ja pannes ta kohe lauale tagasi. Olid ka mõned, kes suursugusemate tundmuste ajel hüüdsid: „Kaua elagu kuningas Richard! Ja tulgu ta võimalikult pea meie juurde tagasi!“ Mõned üksikud, muu seas ka Front-de-Boeuf ja tempelrüütel, jätsid oma karikad põlglikult puutumata. Kuid mitte keegi ei sõandanud valitseva kuninga terviseks tõstetud karikale avalikult vastu astuda.

Oma võidurõõmu silmapilku maitstes ütles Cedric oma kaaslasel: „Tulge, suursugune Athelstane, oleme juba külalt kaua viibinud, kuna me ju prints Johanni lahkele viisakusele oleme vastanud. Need, kes lähemalt tahavad meie lihtsaid saksi kombeid näha, peavad meid meie isade kodus üles otsima, meie aga oleme kuninglikke pidustusi ja normannide viisakust küllalt näinud.“

Nõnda tõusis ta ja lahkus piduruumist, Athelstane ja mitmed teised külalised tema kannul, kes saksi suguvõsast pärit olles endid tundsid prints Johanni ja tema hoovkondlaste pilkeist haavatuina.

„Püha Thomase luude nimel,“ ütles prints Johann, kui külalised olid läinud, „saksi matsid jäid võitjaks ja lahkusid triumfiga.“

„Conclamatum est, poculatum est,“ ütles prior Aymer, „meie oleme joonud ja oleme karjunud — oleks aeg pude-
litest lahkuda.“

„Mungal peab täna öösi veel mõni iludus pihtida olema, et tal nii kiire on,“ ütles de Bracy.

„Seda mitte, härra rüütel,“ vastas kloostriülem, „kuid mina pean veel täna õhtul mitu penikoormat koduteel ära käima.“

„Nad tõmbuvad tagasi,“ ütles prints Johann sosinal Fitzursele, „nad aimavad sündmusi ja see arg prior on esimene, kes minu maha jätab.“

„Ära karda, mu isand,“ ütles Waldemar, „mina leian juba põhjused, mis teda ajavad meiega Yorkis ühinema. — Härra kloostriülem,“ ütles ta, „mina pean teiega enne nelja silma all rääkima, kui te sadulasse istute.“

Nüüd lahkusid ka teised võõrad ruttu, välja arvatud ainult printsi ägedad pooldajad ja tema saatkond.

„Niisugused on siis teie nõuande tagajärjed,“ ütles prints vihasel näol Fitzurse poole pöördudes, „et mina pean laskma iseoma laua ääres end joobnud saksi matsidest teotada ja et juba ainult minu venna nime kuuldes inimesed mu maha jätavad, nagu oleksin ma mõni pidalitõbine.“

„Kannatust, isand,“ vastas talle nõuandja. „Mina võiksin teie süüdistusele süüdistusega vastata, tähendades selle mõtlemata kergemeelsuse peale, mis minu kavatsuse hävitas ja teie oma parema arusaamise eksiteele juhtis. Kuid praegu pole aeg etteheidete tegemiseks. De Bracy ja mina läheme kohe nende hiilivate argpükste sekka ja tõendame neile, et nad taganemiseks juba liiga kaugele läinud.“

„See on asjata,“ ütles prints Johann ja sammus toas edasi-tagasi ning rääkis erutusega, mis osalt joodud viinast olenes, „see on asjata, nad on seinal kirja lugenud, nad on lõvi jälgi liival näinud, nad on tema lähenevat mõirgamist metsas kuulnud, mitte miski ei suuda nende julgust elustada.“

„Annaks Jumal,“ ütles Fitzurse de Bracyle, „et miski tema oma julgust suudaks elustada! Ainult juba venna nimi ajab ta palavikku. Õnnetud on selle printsi nõuandjad, kel puudub kindlus heas kui ka halvast.“

Viieteistkümnes peatükk.

Ta arvab — ha, ha, ha — nii arvab ta:
Ma olen tööriist, tahte ori tal.
Hea, olgu nii, kuid läbi viletsuse,
Mis loob ta kavalus ja vägivald,
Ma leian endal' kõrgemale tee.
Kes ütleb, et on ülekohus see?

Basil — tragöödia.

Ükski ämblik pole kunagi hoolsamalt oma purustatud võrgu parandamisele asunud, kui algas Waldemar Fitzurse prints Johanni laialipillatud poolehoidjate uut kokkukogumist. Vähesed hoidsid tema poole kalduvuse tõttu, tema isiku pärast ei pooldanud teda aga keegi. Sellepärast oli tarvilik, et Fitzurse neile lootust andis uuteks tuludeks ning et ta praegusi neile meelde tuletas. Noortele ja metsikuile mõisnikele töötas ta piiramata vabadust ja takistamata prassimist, auahneile — võimu ja kitsidele — rikkuse kasvamist ning suuri maid. Palgatud sõjaväe juhid said oma osa kullas, mis oli nende silmas väga mõjuv väide, kuna ilma selleta kõik asjata oleks olnud. Lubadusi jagas tegev asjaajaja veel rikkalikumalt kui kingitusi ja ta ei jätnud midagi tegemata, mis oleks võinud kinnitada kõhklejaid või julgustada argu. Kuningas Richardi tagasitulekust rääkis ta kui sündmusest, mis on sealpool võimaluse piire, ent kahtlevaist pilkudest ja ebamäärasteist vastuseist nähes, et just see kartus tema kaas-
süüdlasi kõige rohkem kohutabki, rääkis ta sellest kui võimalusest, mis tema poliitilisi oletusi ei tarvitse muuta.

„Kui Richard tagasi tuleb,“ ütles Fitzurse, „siis ainult selleks, et oma vaeseksjäänud ristsõitjaid nende kulul rikas-

tada, kes temaga pühale maale ei läinud. Tema tuleb kõiki neid kohutavale vastutusele võtma, kes tema äraolekul midagi on teinud, milles võiks näha kas seaduste rikkumist või kroonu eesõiguste vastu rüütmist. Ta tuleb kätte maksma tempelhärade ja johanniitlaste ordu liikmeile, kes sõja ajal pühale maal Prantsuse kuninga Filipi poole hoidsid. Lõpuks tuleb ta tagasi, et iga oma venna, prints Johanni, pooldajat kui mässajat karistada. Kardate teie tema võimu?“ lõpetas printsi kaval usaldusmees; „meie tunneme teda kui tugevat ja vaprat rüütli, kuid nüüd pole enam kuningas Arthuri päevad, kus üksik võitleja võis tervele sõjaväele vastu astuda. Kui Richard tõesti peaks tagasi tulema, siis on ta üksi — ilma pooldajate ja sõpradeta. Tema vaprate rüütli luud luituvad Palestiina liival. Vähesed tagasitulijad, nagu Wilfred von Ivanhoe, ilmuvad üksikult, vaeselt ja viletsalt. — Ja mis ütlete teie Richardi sünniõigusest?“ jätkas ta vastuseks neile, kes selle peale tähendasid. „On Richardi esisünd kindlam kui Wilhelm Võitja vanema poja Normandia hertsogi Roberti oma? Ja ometi anti rahva hääle kaudu Wilhelm Punasele ning Heinrichile, tema teisele ja kolmandale vennale eesõigus. Robertil olid kõik teenused, mis on Richardilgi. Ta oli julge rüütel, hea juht, suuremeelne oma sõprade ja kiriku vastu ning kõige krooniks veel ristisõitja ja püha haa võitja. Ja ometi suri ta pimedana ning viletsa vangina Cardiffi lossis, sest ta astus rahva tahtmisele vastu, kes ei soovinud, et see vürst tema üle valitseks. Meil on õigus,“ ütles ta, „kuninglikust verest printsi valida, kes kõlbaks kõige paremini kõrgema võimu hoidjaks, see tähendab,“ parandas ta oma sõnu, „me valime selle, kelle valik aadlisooles kõige kasulikum. Mis puutub isiklikesse omadustesse,“ lisas ta juurde, „siis on võimalik, et prints Johann seisab oma vennast Richardist madalamal, kuid seda silmas pidades, et viimane tuleb, kättemaksmise mõök käes, kuna aga esimene oma peos hoiab tasu, eesõigusi, rikkust ja au, siis pole kahtlust, kumb on see kuningas, keda aadel täie teadmisega peab toetama.“

Need ja mõned teised väited, mis eriti igale üksikule kohandatud, avaldasid prints Johanni pooldajatele tarvilikku mõju. Suurem osa neist oli nõus Yorki koosolekule ilmuma, et üldisi korraldusi teha kuninga krooni panemiseks prints Johanni pähe.

Oli juba hilja öösi, kui Fitzurse viimaks oma mitmesugustest manitsustest väsinult, kuid rõõmsalt saavutatud tagajärgede tõttu Ashby lossi tagasi jõudis, kus ta de Bracyga kokku sai, kes oma piduriided oli vahetanud lühikese rohelise vammuse ja sama karva pükstega, pähe pannud nahkmütsi, vööle lühikese mõõga ja kimbu nooli ning sarve kaela riputanud. Oleks Fitzurse kuskil välimises ruumis niisugust kuju tabanud, siis oleks ta temast kui mõnest valvurist tähelepanuta mööda läinud, kuid leides ta sisesaalist, silmitses ta teda hoolikamalt ning nägi, et see on normanni rüütel inglise vabamehe ülikonnas.

„Mis näokatte-pidu see siis on, de Bracy?“ küsis Fitzurse pisut kurjalt. „On siis nüüd aeg jõulunaljadeks ja maskipidudeks, kus peab otsustama meie isanda, prints Johanni saatuse? Miks ei tulnud sa ühes minuga nende argpükste juurde, keda kohutab juba ainult kuningas Richardi nimi, nagu öeldakse lugu olevat Saratseeni lastegagi?“

„Mina hoolitsesin ise oma asja eest,“ vastas de Bracy külmalt, „nagu teiegi, Fitzurse, hoolitsete oma eest.“

„Oma asja eest?“ vastas Waldemar, „mina teotsesin prints Johanni, meie ühise isanda huvides.“

„Nagu oleks sul siin mingisuguseid teisi huvisid,“ vastas de Bracy, „kui aga ainuüksi iseomad. Mine ikka, Fitzurse, meie ju tunneme teineteist: auahnus on sinu püü, löbu minu oma ja need vastavad meie erinevaile eluaastaile. Prints Johannist mõtled sina niisama nagu minagi, sest tema on ju liiga nõrk, et olla kindel valitseja, liiga vägivaldne, et olla mõnus valitseja, liiga häbemata ja kõrk, et olla rahvalik valitseja ja liiga pelglik ning kõikuv, et üldse kauemat aega valitseja olla. Kuid tema on valitseja, kelle all Fitzurse ja de Bracy loodavad õnne ja edenemist leida ja nõnda aitate

teie teda oma kavalusega ning mina oma vaba rühma odaga.“

„Lootusrikas abimees,“ ütles Fitzurse kärsitult, „kes äärmisel vajadusel narri mängib. Mis eesmärk sul ometi nende riitega on niisugusel lõneval silmapilgul?“

„Omale naist muretseda,“ vastas de Bracy külmalt, „Benjamini suguvõsa eeskujul.“

„Benjamini suguvõsa eeskujul!“ ütles Fitzurse. „Ma ei mõista sind.“

„Kas sa eile õhtul ei kuulnud,“ ütles de Bracy, „kui prior Aymer minstreli laulule vastuseks ühe loo jutustas? Tema rääkis, kuidas vanal ajal Palestiinas tüli tõusnud Benjamini suguvõsa ja muu Iisraeli rahva vahel ja kuidas viimane peaaegu kogu selle suguvõsa meessoo tükkideks raius ja neitsi Maria nimel vandus, et ülejäänud mehed ei tohi teistest suguvõsast omale naist võtta, ning kuidas rahvas viimaks oma vannet kahetses ja paavsti juurde saatis küsima, kuidas küll oma vandest vabaneda ja kuidas Benjamini suguvõsa mehed püha isa näpunäitel ühelt toredalt turniirilt kõik leedid omale röövisid, ilma et oleks küsinud nende eneste või nende perekondade nõusolekut.“

„Seda lugu ma kuulsin,“ ütles Fitzurse, „ehk küll kas sina või prior ise siin nii imelikult on aega ja olusid muutnud.“

„Mina mõtlen,“ ütles de Bracy, „omale Benjamini suguvõsa meeste eeskujul naist muretseda, mis peab tähendama, et ma just selles varustuses saksi härgade karja kallale tungin, mis täna öösi lossist lahkus, ja temalt armsa Rowena röövin.“

„Oled sa hull, de Bracy,“ ütles Fitzurse. „Mõttele ometi, et kuigi nad on saksilased, siis on nad ometi rikkad ja võimsad ja nende suguvennad austavad neid seda enam, et nii vähestele saksilastele varandus osaks on langenud.“

„Mis ühelegi neist osaks poleks pidanud langema,“ ütles de Bracy, „kui võitmine peaks täielik olema.“

„Vähemalt pole praegu selleks aeg,“ ütles Fitzurse; „lähenev kriis teeb hulga poolehoiu tingimata tarvilikuks ja

sellepärast ei või prints Johann ühelegi õigust keelata, keda tema armualused haavavad.“

„Tehku seda, kui sõandab,“ ütles de Bracy, „küllap ta siis peagi aru saab, missugune vahe on minu julgete odade ja saksi argade matside vahel. Kuid ma ei arva, et mind nii kergesti ära tuntaks. Kas ei ole ma selles ülikonnas kõige julgem metsavend, kes kunagi oma sarve puhunud? Vägivalla süü jääb Yorkshire metsade röövlite kanda. Mul on kindlad luurajad sakside kannul. Täna öösi magavad nad püha Wittoli ehk Witholdi kloostri või kuidas nad seda Burton-on-Trenti püha Saksi matsi nimetavad. Järgmise päeva teekond toob nad juba meie võimu piirkonda ja seal langeme kui kullid neile kallale. Kohe peale seda ilmun ma oma harilikus kujus, mängin viisakat rüütli, päästan õnnetu ja kurvastatud iluduse tema röövlite kare-daist käsist, viin ta Front-de-Boeufi lossi või tarvilikul korral ka Normandiasse ja ei näita teda enne tema sugulastele, kui ta on Maurice de Bracy mõrvoja või abikaasa.“

„Imeline tark plaan,“ ütles Fitzurse, „ja nagu ma arvan, mitte täiesti sinu oma väljamõtelus. Kuule, ole avalik, de Bracy, kes oli sulle selles leiduses abiks? ja kes aitab seda kavatsust teostada? Sinu oma salk on ju Yorkis.“

„Hea küll, kui sa just teada tahad,“ ütles de Bracy, „see oli tempelhärra Brian de Bois-Guilbert, kes selle plaani välja haudus ja minus Benjamini suguvõsa ettevõtte elustas. Kallaletungimisel aitab tema mind ja tema ning ta kaas-lased peavad röövleid mängima, kelle võimusest minu vapper käsi pärast riiete vahetamist ilusa daami peab vabastama.“

„Minu õndsuse nimel,“ ütles Fitzurse, „see plaan teeb teie ühisele tarkusele au, kuid sinu aru, de Bracy, ilmneb eriliselt selles, et sa daami oma auväärt kaaslaste kätte jätad. Teda saksi sõprade käest ära võtta, see ehk õnnestub sul, aga kuidas sa tema pärast seda Bois-Guilberti küüsisit päästad, see on juba palju kahtlasem. Kullina on ta harjunud oma saaki kinni napsama ja teda ka kinni hoidma.“

„Tema on ju tempelrüütel,“ ütles de Bracy, „ja sellepärast ei või ta minule selle daami kosimisel võistlejaks saada; ja minu, de Bracy mõrsja vastu midagi häbistavat ette võtta — taeva pärast, seda ei sõandaks ta isegi siis, kui tema isikus oleks ühendatud kogu ordu võim!“

„Et mitte miski, mis mina ütlen,“ rääkis Fitzurse, „sind ei suuda ajada seda hullust unustama (sest ma tunnen ju sinu kangekaelsust väga hästi), siis kuluta selleks võimalikult vähe aega, ära lase oma hullust sama segavaks kui kohatuks saada.“

„Mina kinnitan sulle,“ vastas de Bracy, „see on ainult mõne tunni töö ja peagi olen ma Yorkis oma julgete ning vaprate poiste eesotsas, et iga ettevõtet toetada, mis aga sinu tarkus heaks arvab. Kuid ma kuulen oma kaaslasti juba kokku kogunemas — täkud tambivad ja hirnuvad välishoovis. Ela hästi! Mina lähen, nagu truu rüütel, iluduse naeratust võitma.“

„Nagu truu rüütel!“ kordas Fitzurse talle järele vaadates. „Nagu hull, ütleksin mina, või nagu laps, kes jätab tõsise ja tarviliku tegevuse, et lendlevat karuohaka villatoppi taga ajada. Ja niisugustega pean mina töötama ning kelle kasuks? Prints kasuks, kes on sama arutu kui liiderlik, sama tänamata isand kui mässuline poeg ning loomuvastane vend. Kuid tema, ka tema on ainult üks neist abinõudest, millega ma töötan, ja kui ta oma uhkuses enda tulu minu tulust mõtleks eraldada, siis peab ta mu saladust peagi tundma õppima.“

Riigimehe arutusi segas sisemisest ruumist kostev prints hääl, mis hüüdis: „Suursugune Waldemar Fitzurse!“ ja paljastatud peal tõttas tulevane riigikantsler (sest sinnapoole tüüris kaval normann) oma loodetava valitseja käskusid vastu võtma.

Kuueistkümnes peatükk.

Kord kõrves õudses kõigist tundmata
Mees vaga elu viitis üksinda;
Ta ase — sammal, koobas toaks tal,
Toit — vili puus, jook — allik põõsa all;
Ja ainult taevaga ta asju a'ab
Ning kiitust Jumalale kuulutab.

Parnell.

Lugeja pole ehk veel unustanud, et võitluste tulemuse otsustas keegi tundmata rüütel, kellele tema passiivse ja ükskõikse teguviisi pärast võitluste esimesel poolal pealtvaatajate poolt nimeks anti *Le Noir Fainéant*. See rüütel lahkus jalamaid turniirilt, niipea kui võit oli otsustatud, sest kui teda välja hüüti oma vaprustasu vastu võtma, polnud teda enam kuskilt leida. Sel ajal, kui heeroldid ja pasunad seda rüütli hüüdsid, sõitis ta põhja poole, hoidudes käidavamailt teilt ja valides kõige lühemad läbi metsade. Öö saatis ta ühes kõrvalises kõrtsis mööda, kus ta rändavalt minstrelilt¹⁾ turniiri lõpu kohta teateid sai.

Järgmisel hommikul asus rüütel vara teele, mõeldes päeva jooksul pika maa ära käia. Turniirivõitlustes hoitud hobuse seisukord oli niisugune, et temaga võis ilma kauema puhkusega edasi reisida. Kuid tema kavatsus läks valitud keeruliste jalgteede tõttu nurja, nii et ta õhtu kätte jõudmisel ainult Yorkshire läänepiirile oli jõudnud. Seks ajaks vajasid mees kui ka hobu kehakinnitust ja nõnda siis pidi paiga leidma, kus võiks läheneva öö mööda saata.

Aga paik, kus reisija praegu viibis, ei tundunud kohasena, et siin võiks leida peavarju või kehakinnitust ja sellepärast oli ta valmis rändava rüütli viisil talitama, kes niisugusel korral hobuse rohule sööma paneb ja ise tamme varju

1) Vanas prantsuse keeles ménestrel, v. saksa keeles spilman (Minnesänger) = keskajal elukutseline laulik, kes kuskil vürstikojas elades või paigast paika rännates omi või teiste laule mänguriista saatel ette kandis.

Tõlk.

maha heidab oma daamist-käskijannast unistama. Kuid kas puudus mustal rüütli daam unistamiseks või oli ta armastuses sama ükskõikne, nagu näis olevat võitluseski, igatahes ei tunnud ta praegu endas küllalt kirge daami armastuse ja halastamatuse üle mõtete mõlgutamiseks, et nõnda võitu saada väsimusest ja näljast ning et voodi ja õhtusöögi asemel rahulduda armastusega. Sellepärast vaatas ta meelepahas ümbritsevaid metsi, kus leidis küll mõni legendik ja jalgteed, kuid ainult niisugune, mille oli tallanud kas arvurikas kari või metsloomad, kelle peale inimene saagi nõutamiseks jahti peab.

Päike, mis rüütli tema teel peajasjalikult juhtinud, oli nüüd Derbyshire kinkude taha pahemat kätt kadunud ja iga katse, oma teekonda jätkata, oleks võinud teda niihästi eksiteele kui ka edasi viia. Kuna ta asjata oli katsunud kõige rohkem tallatud jalgteed leida, mis võiks viia kas mõne üksiku põlluharija või metsavahi elumaja juurde ja kuna ta oli näinud, et ta mingit valikut ei suuda teostada, otsustas rüütel end oma hobuse tarkuse hoolde usaldada, sest varemast katseist oli tal loomade imeline vaimuand tuttav iseend ja ka oma isandat raskustest päästa.

Tubli hobu, kes pikast päevareisist ja raudriides ratsutaja kandmisest hästi väsinud, näis kohe uut jõudu ja erkust võitvat, niipea kui ta lõdvale lastud ratsutimeist tundis et tema omapead võib minna, ja ehk ta küll varemalt kannuste surumise peale ainult ohkega vastas, ajas ta nüüd nagu uhkusega, et teda usaldatud, oma kõrvad kikki ja hakkas iseoma sisemiselt ajel elavamalt liikuma. Hobuse valitud jalgteed pöördus sellelt sihilt, mida rüütel päeval kinni pidanud, pisut kõrvale, aga et loom oma valikus näis kindel olevat, siis usaldas ratsutaja enda tema valiku hoolde.

Tagajärg õigustas valiku, sest jalgteed muutus peagi laiemaks ja suuremaks ja väikese kella helin andis rüütli märku, et tema on mõne kabeli või pagulase asukoha läheduses.

Varssi jõudis ta lagedale rohuplatsile, mille teises servas hall ja tuulesöödud järsk kaljusein kallakul maapinnal reisija

silme ette ilmus. Mõnda paika kattis efeu, mõnda tamm või okastamme põõsad, mille juurikad kaljupragudest toitu otsivad, lehvides üle kuristikku, nagu suletutt sõjamehe kiivril, ja andes armsuse ilme sellele, mis peab väljendama ainult hirmu. Kalju külje vastu tugenes lihtne onn, mis ehitatud naabruses raiutud palkidest; seinapraod olid topitud savi ja sambla seguga, et halva ilma vastu paremini kaitset leida. Ukse kõrval seisis noor laasitud kuusk, mille latva põikpuu kinnitatud, nõnda esitades püha risti embleemi. Natuke maad eemal paremat kätt vulises kalju serva alt kristallselge veega allikas, mis peatus õõnsa kivi lihtsas basseinis, kust ta vuliseva ojana kallakul pinnal aastate jooksul söödud sängis allapoole jooksis ja üle väikese lagendiku jõudes lähedasse metsa kadus.

Allika kõrval olid väikese kabeli varemed, mille katus osalt juba maha langenud. Tervena polnud see ehitus küll kunagi üle kuueteistkümnepala pikk ja kaheistkümnepala lai olnud, ja madal katus, mida kandsid neli kontsentrist nurkadest tulevat võlvi, tugenes lühikestele ja tüsedatele sammastele. Kaks võlvi seisis paljalt, sest katus oli nende vahel maha langenud, kuna kaht teist alles katus varjas. Sissekäik sinna vanasse palvekotta juhtis üsna madala ümberliku võlvi alt läbi, mida ehtis mingisugune siiraviiriline haikala hambaid meelde tuletav ja nii sagedasti sakside vanemal ehitusel korduv ilustus. Portaali kohal seisis neljale väikesele sambale tugenev kellatorn, kus rippus roheline tõmbunud kell, mille helinat must rüütel mõni aeg tagasi oli kuulnud.

Kogu see rahulik ja vaikne pilt helkis videvikul rändaja silme ees ja andis talle lootust ööseks peavarju leida, sest niisuguste metsas asuvate pagulaste erikohus oli hiljaksjäänud või eksinud rändajaile võõrussõprust üles näidata.

Nõnda siis ei kulutanud rüütel aega, et meie kirjeldatud asju lähemalt silmitseda, vaid tänas rändajate kaitsjat püha Julianust, kes temale selle peavarju juhatanud, kargas sadulast ja koputas oma oda alumise otsaga vastu ust, et tähelepanu äratada ja sisselaskmist nõuda.

Kulus mõni silmapilk, enne kui ta vastuse sai, ja kui see viimaks tuli, polnud ta sugugi nii lahke.

„Mine edasi, kes sa ka oleksid,“ ütles madal kähisev häälonnist, „ja ära sega Jumala ja püha Dunstani¹⁾ sulast tema õhtupalves.“

„Auväart isa,“ vastas rüütel, „mina olen metsa eksinud vaene rändaja ja annan sulle võimaluse võõrussõprust ja heldust teostada.“

„Armas vend,“ ütles pagulane seestpoolt, „neitsi Maria ja püha Dunstani tahtmisel olen ma määratud nende võõruste avaldamise esemeks, mitte aga nende teostamiseks minu enda poolt. Mul pole mingit toidumoonat, mida ma võiksin koeragagi jagada ja iga vähegi hellitatud hobune põlgaks minu aset, sellepärast mine oma teed ja Jumal juhatagu sind.“

„Aga kuidas,“ vastas rüütel, „võiksin ma pimedas tulekul niisuguses metsas, nagu see siin, teed leida? Palun teid, auväart isa, kui olete kristlane, oma uks avada ja vähemalt mulle teedki juhatada.“

„Ja mina palun teid, kristlik vend,“ vastas pagulane, „mind mitte enam segada. Teie segasite juba ühe *pater*'i, kaks *ave*'t ja ühe *credo*²⁾, mis ma kui vilets patune enne kuu tõusu oma töötust mööda pean lugema.“

„Tee, tee!“ karjus rüütel, „juhata mulle teed, kui mul enam muud pole sinult loota.“

„Tee võib kergesti leida,“ vastas pagulane. „Jalgtee viib läbi metsa soo juurde ja sealt pääsed madalale paigale jões, kust praegu läbi saab, sest vihmad on üle jäänud. Oled sa jõest läbi, siis hoidu pahemat kätt kallast ja ole ettevaatlik, sest see on pisut järsk ja jalgtee olevat kuuldavasti (sest mina ise lahkun harva oma kohustusist siin

1) Püha Dunstan oli Canterbury peapiiskopp X aastasaja teisel poolel.
Tõlk.

2) *Pater noster* = Meie isa palve; *ave, ave Maria* = ingli teritus Maarjale (Luuk. ev. 1, 28); *credo* = usutunnistus.

kabelis) mitmes paigas sisse langenud. Nõnda mine otseteed edasi . . .“

„Sisselangenud jalgtee — järsk kallas — madal koht ja soo!“ ütles rüütel talle vahele. „Härra pagulane, kui te ka kõige püham oleksite nende seas, kes kunagi habet kannud ning palveid lugenud, ometi ei suudaks te mind võita pimedas niisuguse tee käimiseks. Mina ütlen sulle, et sinul, kes sa ümbruse heldusest elad, mida sa vaevalt ära teeninud, mingit õigust pole teekäijale peavarju keelata, kui ta hädas on. Sellepärast kas ava uks või püha risti nimel, ma löön ta sisse ning avan omale sissekäigu ise.“

„Sõber teekäija,“ vastas pagulane, „ära ole nii häbemata. Kui sa mind sunnid oma kaitseks maisi sõjariistu tarvitama, siis seda halvem sinule.“

Sel silmapilgul muutus tumedalt kostev urisemine ja haukumine, mida rüütel tänini kuulnud, valjuks ja vihaseks ja pani ta arvama, et pagulane vägivaldset sissemurdmist kartes kuskilt siseruumist koerad omale appi on kutsunud. Pagulase ebavõõrussõbralikust ettevalmistusest pahandatud lõi rüütel jalaga nii pööraselt vastu ust, et piidad ja hingetudisesid.

Pagulane, kes oma ust teist korda enam niisuguse hoobi hooleks ei tahtnud anda, hüüdis valjusti: „Kannatust, kannatust, jäta oma ramm teiseks korraks, armas teekäija, ma avan ukse silmapilk, kuigi sa sellest vähe lõbu maitse.“

Nõnda avatigi uks ja pagulane, suure, tugeva kasvuga mees, kes kandis kotiriidest peakatet ja kuube ning kõrkjast vööd ümber keha, seisis rüütli ees. Ühes käes oli tal põlev tõrvalont, teises mets-õunapuust jäme ja tugev tükika taoline kepp. Kaks karvast koera, pool hurta, pool bulldoggi, olid valmis teekäija kallale kargama, niipea kui uks avaneks. Aga kui tõrvalondi helk langes väljasseisva rüütli toredale kiivritutile ning kuldkannustele, muutis pagulane nähtavasti oma esialgse kavatsuse ja vaigistas koerte viha ning muutes oma tooni mingisuguseks matsiliseks viisakuseks kutsus ta rüütlit onni sisse astuma, vabandades oma vastuseismist sisse-

laskmise suhtes pärast päevaloodet paljude röövlitega ümberkaudu, kes ei austa neitsi Mariat, püha Dunstani ega ka oma töötuse kohaselt neid teenivaid vagu mehi.

„Teie asukoha vaesus, hea isa,“ ütles rüütel ümber vaadates ja mitte midagi muud nähes, kui aga lehist aset, lihtsat tammepuust risti, palveraamatut, lihtsat lauda ja kaht tooli ning paari kohmakat majariista, „teie mungakambri vaesus näib teid küllalt kindlustavat igasuguste varaste vastu, kuigi mitte arvesse võtta kaht ustavat koera, kes minu arvates küllalt tugevad, et põtra maha rabada ning mitme mehega toime saada.“

„Hea metsahoidja,“ ütles pagulane, „andis mulle luba neid loomi pidada oma paguluse kaitseks, kuni ajad muutuvad.“

Seda öeldes pani ta tulelondi keerdunud raua sisse, mis jala aset täitis, ja tammist kolmejalgsel lauda hõõguva kolde ette seades, kuhu ta kuivi puid juurde lisas, pani ta omale tooli ühele poole lauda ning kutsus võõrast teisele poole laua äärde istuma.

Nad istusid ja vahtisid suure tõsisusega teineteist, kuna igauks neist mõtles, et ta vaevalt kunagi suuremat ja jõumehelisemat kuju on näinud, kui on seda tema vastas istuv mees.

„Auväärt pagulane,“ ütles rüütel, kui ta kaua ja üksisilmi oma võõrusisandat oli silmitsenud, „kui ma mitte teie vagu vaatlusi ei segaks, paluksin ma kolme asja teie pühimuse kohta teada, esiteks: kuhu panen oma hobuse? teiseks: mis võiksin ma õhtusöögiks saada? kolmandaks: kuhu heidan ma ööseks magama?“

„Mina vastan teile sõrmedega,“ vastas pagulane, „kuna ju minu põhimõtete vastu käib sõnu tarvitada, kui märgid võivad nende aset täita.“ Nõnda öeldes näitas ta järgeomööda kahte onninurka. „Teie tall,“ ütles ta, „on seal, teie ase seal, ja teie õhtusöök on siin,“ ütles ta lähemalt sirmsilt kamalutäit herneid taldrikuga maha võttes ja lauale pannes.

Rüütel kehtas õlgu ja lahkus onnist, et hobust sisse tuua (kelle ta väljas puu külge oli sidunud), võttis tal hoolikalt sadula seljast ja laotas sinna selle asemel iseoma mantli.

Pagulast liigutas nähtavasti see hool ja osavus, millega võõras oma looma talitas, sest ta pomises midagi tagavarast, mis metsahoidja oma hobu tarvis siia jätnud, ja tõmbas tuusti heinu välja, mis ta rüütli täku ette pani, ja laotas ka rüütli endale määratud nurka kuivi sõnajalgu. Rüütel tänas teda selle lahkuse eest ja kui ta oma toimetuse lõpetanud, istus ta pagulase vastu teisele poole lauda, mille peal nende vahel seisis riist hernestega. Pärast pikka palvet, mis millalgi ladina keeli olnud (sellest keelest oli peale mõne vee-reva sõnalõpu väga vähe algupärast järele jäänud) andis pagulane oma külalisele söömisel eeskujule, pistes väga suurde ja kuldikihvadena teravate ning valgete hammastega varustatud suhu kolm, neli herneiva, mis oli väga vilets jahvatis niisugusele veskile.

Et selle kiiduväärilise eeskujule järele teha, võttis rüütel endal kiivri peast ja rinnavarju ning suurema osa sõjariistu ümbert, näidates pagulasele tihedate, kollaste lakkidega pead, peeni näojooni, siniseid, haruldaset selgeid ja säravaid silmi, hästivormitud suud, mille ülemist huult katsid juustest tumedamad vuntsid, ja kõigega kokku julget ning ettevõtlikku näoilmet, mis vastas tema tugevale kehakujule.

Külalise usaldust vastates paljastas pagulane ka oma ümmariku pea, mis kuulus mehele, kes alles oma elu paremais aastais. Tema puhtaks aetud lagipeal, mida piirasid kõvad, käharad, mustad juuksed, oli kuidagi sarnasust põõsastega äärestatud küla karjasmaaga. Tema näojooned ei rääkinud midagi mungalisest kainusest või askeedilisest kasinusest. Otse selle vastu oli see julge, laiade ja mustade kulmudega, hästi kummitud otsaesisega ja ümmarikkude paletega punane nägu, mida kattis pikk ja kähar must habe. Niisugune nägu ühes lihaselise kehaga näis ennemini rääkivat lambakintsudest ja vasikaselgadest kui ubadest ja hernestest. Seda pidi külaline tahes või tahtmata tähele pa-

nema. Kui ta vaevaga suutäie kuivi herneid oli ära muginud, pidi ta vagalt võõrusisandalt paratamata mingit vedelikku paluma, mispeale see suure kannutäie kõige puhtamat allikavett tema ette pani.

„See on püha Dunstani allikast,“ lausus pagulane, „kus see vaga mees kahe päikesetõusu vahel viissada taanlast ja britlast ristis — õnnistatud olgu tema nimi!“ Ja kannu suule tõstes võttis ta palju kasinama lonksu, kui tema kiidukõne järele oleks võinud arvata.

„Mulle näib, auväärt isa,“ ütles rüütel, „et see natuke toitu ühes püha, kuid pisut vedela joogiga teid imeliselt on kosutanud. Aga ennemini olete küll loodud auhinnana omandama maadluses oinast, kepivõitluses sõrmust või mõõgavehklemises kilpi¹⁾, kui palveid lugedes, kuivi herneid süües ja külma vett juues oma elupäevi raiskama.“

„Härra rüütel,“ vastas pagulane, „teie kui pühendamata võhiku mõtted käivad minu maise olevuse kohta. Püha neitsi Maria ja minu kaitsja pühimus on mu kasinat ülespidamist õnnistanud, nagu olid õnnistatud kord Saadraki, Meessaki ja Abedneego kaunvili ning vesi, mida need sõid ja jõid saratseenide kuninga pakutud liha ja viina asemel.“

„Püha isa,“ ütles rüütel, „kelle isikus taevas on heaks arvanud nüisugust imetähte anda, ehk tohiks patune ilmalik küsida, kuidas on teie nimi?“

„Sina võid mind,“ vastas pagulane, „Copmanhurst'i munkaks hüüda, sest nõnda nimetatakse mind ümberkaudu. Tõsi, nad lisavad sellele juurde veel sõna püha, kuid mina seda ei nõua, sest ma ei pea end selle vääriliseks. Ja nüüd, vapper rüütel, paluksin ma oma auväärilise külalise nime teada.“

„Tõepoolest, püha Copmanhursti munk, inimesed nimetavad mind ümberkaudu mustaks rüütliks, mõned, mu

1) Oinas, sõrmus ja kilp olid auhindadeks vanadel rahvapidudel.

Tõlk.

härä, lisavad sellele juurde sõna logard, mille omandamiseks mul aga küllalt auhannust ei ole.“

Pagulane suutis külalise vastust kuuldes vaevalt naeru tagasi suruda.

„Ma näen,“ ütles ta, „härä logard rüütel, sina oled tark ja kaval mees; pealegi näen ma, et minu mungaline kehakinnitus sulle ei meeldi, sest sina oled ehk paremaga harjunud kuningakodades, laagrites ja toredates linnades, ja nüüd tuleb mul meelde, härä Logard, et kuna metsahoidja lahkus mulle jättis need koerad ja hobuheinad, jättis ta samal ajal mulle ka pisut toitu, mis minu oma tarvitamiseks kõlbmata ja sellepärast tähtsamate mõtluste seas meelest unus.“

„Ma oleksin võinud selle peale vanduda,“ ütles rüütel, „et metsahoidja seda on teinud, ja ma olen selles kindel juba sest silmapilgust saadik, püha munk, kus te oma pea paljastasite, et sul peab suupärasemat kehakinnitust leiduma. Teie metsaülem on mõnus mees. Ja ükski, kes sinu hambaid näeb vaevlevat herneste puremisega ja kõri vaimuta vedeliku joomisega, ei või sind selle hobutoidu ja -jooji juurde jätta (ta näitas laualolevat vett ja herneid), ilma et ta seda ei püüaks parandada. Laskem siis viivitusega metsahoidja lahkusele pilku heita.“

Pagulane heitis rüütlile mõtliku pilgu, milles ilmnes viivitus ja kahtlus selle üle, kuivõrt ta küll targasti oli talitanud oma külalist usaldades. Kuid rüütli näos oli niipalju julget avalikkust, nagu seda näojooned üldse suudavad avaldada. Tema naeratuses oli midagi võitvat koomilist ja andis mehele usalduse ning loiaalsuse ilme, nii et munk temale kuidagi ei saanud oma sümpaatiat keelda.

Paari tumma pilku oma külalisega vahetades läks pagulane oma onni kaugemasse serva ja avas seal ukse, mis oli varjatud suure hoole ja leidikkusega. Ukse taga olevast pimedast urkast võttis ta haruldaselt suure tinavaagna ühes suure pasteediga välja. Selle vägeva riista pani ta oma külalise ette, kes enam silmapilkugi aega ei kaotanud, vaid

oma pistoda lõikeriistana tarvitades kohe hakkas toiduga tutvust tegema.

„Millal käis tubli metsaülem viimati siin?“ küsis rüütel oma võõrusisandalt, kui ta mõned tükid sellest pagulase maiuspalast oli alla kuugistanud.

„Umbes kaks kuud tagasi,“ vastas püha isa ruttu.

„Issanda Jumala nimel,“ ütles rüütel, „teie asukohas on kõik täis imet, püha munk! Sest mina oleksin valmis vanduma, et rasvane sikk, kellest see roog valmistatud, veel sel nädalal oma jalgel jooksis.“

See tähendus pani pagulase pisut kohmetuma; pealegi venis ta nägu pikaks, kui ta nägi, kuidas tema pasteet külalise meeletikkude lõigete tagajärjel vähenes, missugusest tegevusest tema ise oma endiste sõnade tõttu hästi ei võinud osa võtta.

„Mina olin Palestiinas, härra munk,“ ütles rüütel söömisel peatudes, „ja mul tuleb meelde, seal on viisiks, et võõrusisand ise oma toidu tervislikkust kaasasöömisega peab tõendama. Olen kaugel sellest, et niisugust püha meest mingis ebavõõrussõbralikkuses kahtlustada, ometi oleksin teile väga tänulik, kui te sellest hommikumaa kombest osa võtaksite.“

„Et teie asjatuid kartusi kõrvaldada, härra rüütel, tahan ma oma määrustest kord loobuda,“ vastas pagulane. Ja kuna tol ajal veel kahvleid tarvitusel ei olnud, siis haarasid tema kümme küünt kohe pasteedi järele. Nõnda oli siis viisakuse jää külalise ja peremehe vahel murtud ja nad võisid teineteisega söögi-isuus võistelda, aga kuigi ehk rüütel kaemini oli paastunud, ometi lõi pagulane ta söömisel üle.

„Püha munk,“ ütles rüütel, kui tema nälg kustutatud, „mina oleksin valmis oma hobuse ühe tsehiini¹⁾ vastu kihlveole panema, et sama hea metsnik, kellele võlgname tänu selle hea küpsise eest, teile ka kannu õlut, ankru sekki või midagi selletaolist on jätnud, mis selle suursuguse rooga

1) Kuldraha, mida löödi Veneetsias XII aastasajast alates. Tõlk.

kokku hakkab. Selle peale mõtlemiseks olete muidugi teie liiga vaga pagulane, aga mina arvan, et kui teie veel kord oma urka läbi otsiksite, siis leiaksite minu oletuse õige olevat.“

Vastuseks oli pagulase irvitus ja salaukse juurde minnes võttis ta selle tagant tinapudeli välja, mis endasse vähemalt neli liitrit mahutas. Ka tõi ta kaks suurt härjasarvest ja hõbedaga äärestatud joogikarikat lauale. Kui ta selle ettevalmistuse õhtusöögi allauhtmiseks oli teinud, näis ta kõiki kahtlevaid kombeid üleliigseks pidavat, täitis mõlemad karikad ja ütles saksiviisi järele: „*Waes hael*¹⁾), härra logard rüütel!“ mispeale ta karika ühe söömuga tühjendas.

„*Drink hael*²⁾), püha Copmanhursti munk!“ vastas sõdur oma võõrusisanda eeskuju jälgides.

„Püha munk,“ ütles võõras, kui esimene karikatäis joodud, „mina ei jõua küllalt imestada, et mees, kel niisugused lihased ja sooned nagu teil, ja kes nii hästi einelauda oskab austada, mõtte peale võis tulla ennast siia kõrbe maha matta. Minu arvates kõlbate ennemini mõne lossi või kindlustuse hoidmiseks, süües rasvast ja juues tugevat, kui siia herneste puremiseks ja vee rüüpamiseks või metsahoidja armust elamiseks. Lõpuks, oleksin mina teie asemel, siis leiaksin ma meelelahutust ja toitu kuninga jahiloomade seast. Siin metsas on nii mõnigi hea kitsekari ja ühtki sikku ei leitaks vajaka olevat, mis läheb püha Dunstani kaplani tarvis.“

„Härra logard rüütel,“ vastas munk, „need on hädaohtlikud sõnad ja ma palun neist loobuda. Mina olen kuninga ja seaduse ees ustav pagulane, sest kui ma oma laenuisanda jahiloomi puutuksin, siis satuksin ma tingimata vangi ja minu kuub ei päästaks mind võllast.“

„Siiski, oleksin ma teie asemel,“ ütles rüütel, „läheksin ma kuuvalgel, kui metsnik ja metsavahid on soojal asemel, ning üks või teinekord oma palvete lugemise vahel ja laseksin noole metsalagendikul sööva loomakarja sekka. Tunnusta, püha munk, kas sa tõesti kunagi niisugust ajaviidet pole maitsnud?“

1) Teie terviseks.

2) Joon terviseks.

„Sõber Logard,“ vastas pagulane, „sa oled kõik näinud, mis minu majapidamises sind võiks huvitada ja peaaegu rohkem kui see on ära teeninud, kes peaaegu vägivallaga omale peavarju muretseb. Usu mind, parem on Jumala saadetud head maitsta, kui pealetungivalt ja uudishimulikult juurelda, kuidas see hea on tulnud. Täida oma karikas ja ole tervitatud ning ära sunni mind, ma palun, oma pealetungivate pärimistega seda näitama, mis tõendab, et sa vaevalt väevõimuga oleksid võinud korterit saada, kui mina sulle tõsiselt oleksin vastu pannud.“

„Tõepoolest,“ ütles rüütel, „sina teed mu aina uudishimulikumaks! Sina oled kõige saladuslikum pagulane, keda ma kunagi tabanud ja mina tahan sinust rohkem teada, enne kui me lahkume. Mis sinu ähvardustesse puutub, siis tea, püha mees, sina räägid mehega, kellel ülesandeks on hädaohete otsida, ükskõik kus ta aga neid võiks leida.“

„Härra logard rüütel, mina joon sinu terviseks,“ ütles pagulane, „austades sinu vaprust väga, kuid olles mitte kõige paremas arvamises sinu vaikida oskamisest. Tahaksid sa aga minuga ühesugused sõjariistad valida, siis saaksid sa minult kõiges sõpruses ja vennalikus armastuses sedavõrt põhjani ja täielikult patud andeks, et sa ühe aasta jooksul ühtegi pattu enam uudishimus ja liialdus ei tee.“

Rüütel jõi temaga kokku ja soovis sõjariistu nimepidi teada.

„Pole midagi olemas, alates Delila käärde ja Joeli nalaga ning lõpetades Koljati hiiglamõõgaga,“ vastas pagulane, „millega mina teile mitte vastaseks ei kõlbaks, aga kui ma peaksin valima, mis ütleksid sa siis, hea sõber, selle mänguasja kohta?“

Nõnda öeldes avas ta teise salaukse ja võttis sealt paari laiu mõõku ühes kilpidega välja, nagu neid tol ajal vabamaeste poolt tarvitati. Rüütel, kes tema liigutusi silmas pidas, nägi, et see teine salaurgas varjab kaht, kolme pikka vibu ja vibupüssi ning esimeste jaoks nooli ja viimase jaoks kuule. Niisama puutus silma ka kannel ning mõned muud ebavaimulikud riistapuud.

Annab oma sõna, vend munk,“ ütles rüütel, „et ma enam mingisuguseid haavavaid küsimusi ei esita. Selle seinakapi sisemus on küllaldaseks vastuseks kõigile minu pärimistele ja mina näen seal ühe sõjariista“ (ta tõusis üles ja võttis kandle välja), „millel ma palju meelsamini oma osavust katsumaksin kui mõõga ja kilbiga.“

„Loodan, härra rüütel,“ ütles pagulane, „et sa oma logardi nime põhjendatult ei vääri, aga mina oleksin peaaegu valmis seda uskuma. Siiski, sina oled minu külaline ja mina ei taha sinu mehisust vastu sinu vaba tahtmist proovile panna. Istu siis ja täida oma karikas, joome, laulame ja oleme rõõmsad. On sul mõni laul tagavaraks, siis oled sa alati Copmanhurstis seni metsalinnu pasteediga tervitatud kui mina püha Dunstani kabelis teenin, mis, kui Jumal annab, kestab, kuni halli kuue asemel roheline muru minu rinda katab. Kuid tule, täida karikas, sest kandle hääldeseadmine võtab pisut aega, ja ei miski terita nii hästi kõrva ega häält kui karikas viina. Mis minusse puutub, siis tunnen ma hea meelega viinamarja mahla enne sõrmeotstes, kui ma nendega kandlekeeli puutun.“

Seitsmeteistkümnes peatükk.

Ma õhtul nurgan vaikivan
Metallist ehete kirja man,
Mis räägib pühist tegudest
Ja vaga märtri kroonidest;
Kui aga küünal kustub ju,
Und ootes hünni laulab suu.

Kes viskaks elu toreda,
Mu kuue halli võtaks kepiga,
Tooks ohvriks elu lõbusa,
Saaks tasuks kongi tumeda?

Warton.

Lõbusa pagulase nõuandest hoolimata, mille järele külaline hea meelega talitas, oli kandle hääldeseadmine ometi kaunis raske ülesanne.

„Ma arvan, püha isa,“ ütles rüütel, „mänguriistal puudub üks keel ja teistele on pisut liiga tehtud.“

„Soo, või sina märkad seda?“ vastas pagulane, „see osutab sinus meistrit. Viin ja sööming,“ lisas ta tõsiselt silmi tõstes juurde, „kõik viina ja söömingu süü! Mina ütlesin küll põhja minstrelile Allan-a-Dale'le, et ta kandlele liiga teeb, kui ta pärast seitsmendat karikat tema peal mängima hakkab, kuid tema ei võtnud mind kuulda. Sõber, mina joon sinu kunsti terviseks.“

Nõnda öeldes võttis ta suure pidulikkusega oma karika ja raputas pead Šoti kandlemängija liialduse üle.

Rüütel oli vahepeal keeled teatud määral korda seadnud, ja pärast väikest eesmängu küsis ta majaisandalt, peab ta laulma mõne *servente oc*-keeles, mõne *lai oui*-keeles, mõne *virelai* või mõne ballaadi rahvalikus inglise keeles.

„Ballaad, ballaad,“ ütles pagulane, „olen kõigi Prantsusmaa *oc*'ide ja *oui*'de vastu. Mina olen läbi ja läbi inglane, härra rüütel, ja läbi ning läbi inglane oli ka minu kaitsja püha Dunstan, kes vihkas *oc*'i ja *oui*'d niisama, nagu saadana kapjade laaste. Läbi ja läbi inglise keeli peab siin kambrikeses laulma.“

„Siis tahan ballaadiga õnne katsuda,“ ütles rüütel, „mille loonud keegi saksi laulumees, keda tundsin pühal maal.“

Selgus peagi, et kuigi rüütel polnud minstrelkunstis päris meister, siis oli ta vähemalt kõige paremal juhatusel õppinud. Kunst oli teda õpetanud oma loomult väheulatava hääle karedust ja ebasulavust pehmendama ja oli lühidalt kõik teinud, mis on tema võimuses loomulikkude puuduste kõrvaldamiseks. Isegi paremad asjatundjad kui pagulane oleksid võinud tema ettekannet rahulolemisega kuulata, seda enam, et rüütel paiguti laulu sisendas tundmuse, paiguti vaimustuse, mis andis lauldavaile salmidele jõu ja energia.

Ristisõitja kojutulek.

1.

Üks rüütel kuulsuskroonitult
Läks koju kaugelt pühalt maalt;
Õlg ehitud tal ristiga,
Mis kulund sõjatormiga;
Ta kilbil leiduv iga arm
On märgiks, kuis on võitlus karm.
Ja oma daami akna all
Ta laulab nagu alamal:

2.

„Õnn kenale! Su rüütelgi
Tulnd kaugelt koju viimati;
Ei kulda too, mis kasu sest,
Vaid relvad, täku võitlusest;
Mõök, oda — vaenlast tabada
Ja kannus — hobu erguta.
See kõik ta varanduse hulk
Ning tasuks — Tekla naerev pilk.“

3.

Õnn kenale! Truud rüütli ta
Võis lahkusega sütita.
Ja iganes kus pidu, laul,
Seal tema nimi kõlab aul;
Minstrel ja heerold hüüavad:
„Seal kenad silmad säravad,
Mis vaimustuseks meestel on
Kui võitlevad, kus Askalon.“

4.

Näe naeru! mõök talt tera tõi,
Mis leske viidekümend löi,
Kui langes sultan armuta,
Ei Muhamed võind aidata.
Ta rinnalt helgib lumituld
Ja lokid kollased kui kuld;
Neist ära punu ketti sa:
Üks pagan jäi neist vereta.“

Onn kenale! Vaid sinule
Toon oma au ja kuulsuse,
Kuid ava värav armuta,
Ju langeb kaste viluga,
Mind kaua paitand lõunaõhk,
Siin põhjatuulel surmarõhk:
Las arm su häbi risti poob
Ja õnnesta, kes kuulsust toob.“

Ettekannet kuulates talitas pagulane peaaegu niisama, nagu teeb seda meie päevil esimese klassi arvustaja uue ooperi lavastamisel. Ta laskus toolil seljakile ja sules pooleldi silmad, siis pani ta käed risti ja keerutas oma põidraid, süvenes kuulamise ning liigutas siis käsi viisi taktis. Mõnes meeldivas paigas, kus rüütli hääl kuulaja maitse kohaselt ei tahtnud hästi ulatuda, aitas ta tasakesi kaasa. Laulu lõpul rõhutas pagulane, et laul on hea ja ka hästi lauldud.

„Siiski,“ ütles ta, „mina arvan, mu saksi suguvennad on küllalt kaua normannide keskel elanud, et neilt nende melanhoolseid laule õppida. Mis viis ausa rüütli kodukoldelt? Ja mis võis ta muud loota, kui et tema daam ta tagasitulekul võistleja kaenlas oli ja et tema serenaad, nagu nad seda nimetavad, sama vähe tähelepanu leidis, nagu kassi näugumine katuserennis? Sellest hoolimata, härra rüütel, joon selle karika sinu, kõigi truude armastajate terviseks — aga ma kardan, sina ei kuulu nende sekka,“ lisas ta rüütli silmitsedes juurde, kes korduvaist sõõmudest saadud kuuma pea tõttu oma karika veekruusist täitis.

„Mis,“ ütles rüütel, „kas te ei öelnud mulle, et see vesi on püha Dunstani, teie õnnistatud kaitsepühimuse allikast?“

„Täiesti õige,“ vastas pagulane, „ja nii mõnegi hea saja paganaid on ta seal ristinud, kuid kunagi pole ma kuulnud, et ta sealt oleks joonud. Iga asja peab siin ilmas õieti tarvitama. Püha Dunstan tundis lõbusa munga eesõigusi nagu iga teinegi.“

Nende sõnadega võttis ta kandle ja lõbustas oma külalist järgmise iseloomuliku lauluga, mida lauldi omataolisel

Paljasjalgne munk.

1.

Üks aasta, mu sõber, kaks aega sa saad,
Euroopa mis kestusel läbi sa a'ad,
Ent kuskilt ei leia sa maailma seest
Nii õnnelist, nagu munk paljasjalg, meest.

2.

Täkk daami auks rüütli ju lahingu viib,
Kuid õhtul tal lehvib ju allilma tiib.
Ma pihin meest ruttu, daam ootab ju mind:
Munk-paljasjalg trööstiks — mis sooviks veel rind.

3.

Oh vürstid! Nii mõndagi oleme näind,
Kes visanud krooni ja kloostriisse läind,
Kuid öelge, kes mungest nii talitanud,
Et mütsi ta krooniga vahetanud?

4.

Munk edasi rändab ja kuhu ka läeb
Ta igal pool leiduvast paremat näeb;
Ta kõnnib, kus tahab, ja puhkab, kus hea,
Munk-paljasjalg majale uhkus ja pea.

5.

Laud lõunal on ootamas, toredam tool
Tall' valmis, kompoti hoidnd daamide hool,
Sest mõnusam maius ja tugitool leel
On paljasjalg-mungale valmis ju teel.

1) Lugejale võiks meelde tuletada, et „derry-down-chorus“ ulatub mitte ainult heptarhia, vaid ka druiidide ajajärku tagasi; see oli nende hümnide kooriks, kui nad metsa läksid korjama teatud taime (mistletoe, Mistel, *viscum*), mis söödikuna kasvab õuna- ja piniapuude, kaskede, paplite ja tammede otsas väikese, roheline põõsana ja [millel usti olevat nõidusvõim.

Kui õhtul ta tuleb, siis ölu täis pott
 Ja öösiti uinub ta soojas kui rott,
 Sest ennem võib isand küll kannatada
 Kui paljasjalg-munk jääda patjadeta.

Oh öitsegu sandal, müts, pael munga vöö,
 Usk paavsti, hirm kuradi päeval ja ööl,
 Sest okkata roose võib noppi vaid see,
 Kes elab kui paljasjalg-mungakene.

„Tõepoolest,“ ütles rüütel, „sa laulsid hästi ja lustilikult ning oma ordu ülistamiseks. Ja et kuradist kord juba juttu tehtud, siis — püha munk, kas te ei karda mitte, et ta mõnikord teid niisugusel ebavaimulikul ajaviitel vaatama tuleb?“

„Ebavaimulikul!“ hüüdis pagulane vastu; „mina naeran selle süüdistuse üle, naeran oma väkuvate kandadega! Oma kohuseid kabeli vastu täidan ma tões ja vaimus. Iga päev kaks messi, hommiku- ja õhtupalve, lõunal ja hilisel ööl, *ave'd, credo'd, pater'id* . . .“

„Välja arvatud kuuvalged ööd,“ ütles rüütel, „kui nool on suurem hool.“

„*Exceptis excipiendis* ¹⁾!“ vastas pagulane, „nagu mind meie vana abt ütlema õpetas, kui häbemata võhikud minult peaksid järele pärima, kas ma kõiki meie ordumäärusi pean.“

„Õige, püha isa,“ ütles rüütel, „kuid kurat võib oma silma heita niisugustele kõrvalekaldumistele, tema käib ju, tead isegi, nagu mõirgaja lõukoer ümber.“

„Las mõirata, kui ta julgeb,“ ütles munk; „minu kõie puutumine paneb ta samuti mõirgama, nagu püha Dunstani tangidki. Kunagi pole ma inimesi kartnud ja sama vähe kardan ma kuradit või tema käsikuid. Püha Dunstan, püha Dubric, püha Winibald, püha Winifred, püha Swibert, püha Willick, mitte ka unustada Kenti püha Thomast ning minu

1) Väljaarvatav välja arvatud, erandata erandatud.

vaaseid teenuseid — igale kuradile astun ma vastu, tulgu ta sabaga või sabata. Kuid, sõber, ma pean teile ühe saladuse usaldama: niisuguseist asjust räägin ma ainult pärast hommikupalvet.“

Ta muutis kõneaine; mõlema rõõm muutus suuremaks ja tulisemaks ja nii mõnegi laulu vahetasid nad eneste keskel, kuni neid segas vali koputamine onni uksele.

Seda segamist võime aga ainult nõnda seletada, et tagasi pöördume oma teiste jutukangelaste juurde, sest nagu vana Ariostki ei taha me alatasa sama isiku seltsis viibida oma draama arenemisel.

Kaheksateistkümnnes peatükk.

Nüüd lähme! läbi rägu viib meid tee,
 Kus ema ümber keksib kitsetall,
 Kus tamm, täis laiu oksi tihedaid,
 Maapinnal päiksekiired laiguks teeb.
 Oh tulge, lähme! Armsad on need teed,
 Kui troonil istub hele päikene.

Ettrick Forest.

Kui Saksi Cedric oma poja nägi Ashby turniiriplatsil meelemärkuseta maha langevat, oli tema esimene mõte teda oma teenijate hoolde käsutada, kuid sõnad surid tal kurku. Ta ei suutnud end sundida siinse rahvakogu ees oma poega tunnustama, kellest ta oli loobunud ja kelle ta paranduseta jätnud. Siiski andis ta Oswaldile käsu teda silmas pidada ja ta kohe, kui rahvas on laiali läinud, kahe orja abil Ashbysse viia. Kuid Oswaldile jõuti selles toimetuses ette. Rahvas läks tõepoolest laiali, kuid rüütlit polnud enam kuskil näha.

Asjata otsis Cedricu sissekallaja oma noort isandat — ta nägi küll verelaiku, aga mitte enam hiljuti sinna langenud noormeest; näis, nagu oleksid metshaldjad ta ära kannud. Võimalik, et Oswald niisugusele arvamisele oleks kaldunud (sest saksilased olid väga ebausklikud), kui ta mitte äkki

poleks kannupoisina riietatud meest näinud, kelles ta oma kaasteenija Gurthi näojooned tundis. Oma isanda saatuse pärast mures olles ning meelt heites tema äkilise kao tõttu, otsis valeriitatud seakarjus teda igal pool ja jättis seejuures hooletusse isegi iseenda julgeoleku. Oswald pidas oma kohuseks Gurthi kui jooksikut oma võimusesse võtta ja tema saatuse otsustamise isanda hoolde jätta.

Kui ta pärast uuesti Ivanhoe saatuse üle hakkas järele kuulama, siis teadsid juuresolijad sissekallajale jutustada, et rüütel pandud hästiriietatud teendrite poolt hoolikalt kande- raamile ja kantud rahvamurrust välja. Seda kuulates arvas Oswald tarvilikuks oma isanda juurde tagasi minna, et temalt uusi juhatusi saada, ja viis endaga kaasa ka Gurthi, keda ta oma isanda Cedricu teenistuse suhtes jooksikuks pidas.

Cedric oli oma poja pärast suures kartuses ja mures, sest loomus nõudis oma õigust kõige patriootilise karmuse peale vaatamata, millega ta võitles. Niipea kui ta aga teada sai, et poeg on hoolikais ja vististi sõbralikes kätes, andis isalik hirm, mille erutajaks poja hädaohtlik saatus, kohe ruumi haavatud uhkusele ja vihale Wilfredi pojaliiku sõnakuulma- tuse üle, nagu Cedric seda nimetas. „Mingu ta pealegi oma teed,“ ütles ta, „ravitsegu need ta haavu, kelle pärast ta nad saanud. Tema kõlbab enam normandia rüütlite kunst- tükke tegema kui oma inglise esivanemate kuulsust ja au alal hoidma mõõga- ja pussivõitluses — meie maa heade vanade sõjariistade tarvitamises.“

„Kui esivanemate au alalhoidmiseks,“ ütles Rowena, kes kohal oli, „on vaja tarkust nõuandmises ja vaprust teosta- mises, kui vaja olla julgem julgete ja õrnem õrnade seas, siis ei tea ma ainustki peale tema isa...“

„Vaiki, leedi Rowena, selles asjas ei taha ma sind mitte kuulata. Pane end printsi piduks valmis: meid kutsuti sinna haruldase viisakusega, nagu seda kõrgid normannide rüütlid harva on tarvitanud meie tõu vastu saatuslikust Hastingsi lahingupäevast saadik. Mina lähen pidule, olgugi ainult sel- leks, et uhketele normannidele näidata, kui vähe mõju avaldab

saksilase peale isegi poja saatus, kes nende vapramad mehed võitis.“

„Mina ei lähe mitte sinna,“ ütles Rowena, „ja ma palun silmas pidada, et see, mida teie peate julguseks ja mee- lkindluseks, kergesti kõvasüdamluse arvele pannakse.“

„Jää siis koju, tänamata leedi,“ vastas Cedric, „sinu süda on kõva, sest ta võib tühisele ja lubamata tundmusele ohv- riks tuua rõhutud rahva hüved. Otsin suursugust Athelstane, et temaga üheskoos Johann von Anjou pidustusest osa võtta.“

Nõnda läkski ta pidule, mille tähtsamaist sündmusist meie juba rääkinud. Lossist lahkudes istusid Saksi thanid kohe ühes oma teendritega hobuste selga ja alles sellest toime- tusest tõusnud möllus märkas Cedric esimest korda jooksikut Gurthi. Teatavasti lahkus suursugune saksilane pidult kaunis rahulikus meeolus, kuid oli ainult mingisugust põhjust vaja, et jällegi tema viha keema ajada. „Kõidikud!“ hüüdis ta, „kõidikud! Oswald, Hundibert! Koerad ja kelmid! Miks pole see võrukael seotud?“

Ilma et Gurthi kaaslased oleksid julgenud vastu rääkida, võtsid nad esimese kättepuutuva nõõri ja sidusid Gurthi kinni. See heitis ilma vastupanekuta alla, ainult oma isan- dale viskas ta etteheitva pilgu ja ütles: „See tuleb sellest, et ma teie liha ja verd rohkem armastan kui iseoma.“

„Sadulasse ja edasi!“ ütles Cedric.

„Tõepoolest on viimane aeg,“ ütles suursugune Athelstane, „kui me ruttu ei sõida, siis on auväärt abti Waltheoffi ette- valmistused ööineks nurjas.“

Kuid reisijad sõitsid niisuguse kiirusega, et kardetud halbus tulemata jäi, sest nad jõudsid õigeaks ajaks püha Witholdi kloostri. Abt ise, kes vanast saksi suguvõsast pärit, võttis oma suguvennad rahvuse kohase külluse ja tore- dusega vastu, mis neid hilise, õigemini varase tunnini kinni pidas; ja ka järgmisel hommikul ei lasknud ta neid enne minema, kui nad olid temaga jaganud rikkalikku hommiku- einet.

Kloostriist lahkudes juhtus reisiseltskonnaga midagi, mis saksilasi erutas, kes olid kogu Euroopa rahvaste seas kõige ebausklikumad märkide tähelepanijad ja kelle arvele tulevad kirjutada paljud tähelepanekud sel alal, nagu nad meie rahva vanavaras leiduvad. Sest normannid kui segatõug teadsid oma aja kohta rohkem ja kaotasid palju oma ebausust, mis nende esivanemad Skandinaaviast kaasa toonud, ja olid oma vabamõtluse peale uhked niisuguseis asjus.

Praegusel silmapilgul polnud ähvardava hädaohu kuulutajaks ja kartuse äratajaks keegi auväärilisem prohvet kui suur, kõhn, must koer, kes istudes haledasti ulus ja ratsanikke nähes metsikult edasi-tagasi jooksma ning haukuma hakkas, kuna ta pärast näis tahtvat seltskonnaga kaasa minna.

„Mina ei armasta seda muusikat, isa Cedric,“ ütles Athelstane, kes oli harjunud oma kaaslast selle väikese aunimega hüüdma.

„Mina ka mitte, onu,“ ütles Wamba, „kuid mina kardan väga, et meie selle pilli eest peame maksma.“

„Mina arvan,“ ütles Athelstane, kelle mälestuse peale abti mõnus õlu (sest Burton oli selle vedeliku tõttu juba tol ajal kuulus) head mõju oli avaldanud, „parem võiksime tagasi pöörduda ja õhtupoolikuni abti juurde jääda. Õnnetus ootab reisijat, kui üle tee läheb munk, jänes või uluv koer, ehk olgu siis, et reisija enne minekut sööb.“

„Edasi!“ ütles Cedric kärsitult: „päev ongi juba liiga lühike reisimiseks. Sest mis koerasse puutub, siis on ta jooksiku orja Gurthi oma, mina tunnen teda, samasugune kasutu hulgas nagu ta isandki.“

Nõnda öeldes tõusis ta jalaraudadel püsti, täis kärsitust katkestatud sõidu pärast, ja saatis oma viskoda vaese Fangsi pihta — sest Fangs see oligi, kes oma peremehele tema salajasel teekonnal mööda jälgi järele joosnud ja lõpuks need kaotanud, kuna ta nüüd valju kisaga tema ilmumise üle rõõmustus. Viskoda haavas koera pihast ja pidi ta pea-aegu maa külge naelutama; uludes põgenes Fangs vihase thani lähedusest. Gurthi süda paisus seda nähes sees, sest

oma truud kaaslase kavatsatud surma tundis ta palju valusamini kui endaga karedat ümberkäimist. Asjata püüdes kätt silme juurde tõsta, ütles ta Wambale, kes oma isanda halba meeleolu nähes ettevaatuse tõttu temast eemale nihkus: „Palun, pühi mu silmad mantlihõlmaga kuivaks, vesi tülitab neid ja köidikud ei lase mind iseennast aidata.“

Wamba tegi nagu palutud ja mõni aeg ratsutasid nad kõrvu, mis kestel Gurth tumedalt vaikis. Viimaks ei suutnud ta oma tundmuse enam tagasi suruda.

„Sõber Wamba,“ ütles ta, „kõigist neist, kes küllalt narrid, et Cedricut teenida, oled sina ainuke, kel osavust jätkub oma narrust temale vastuvõetavaks teha. Mine sellepärast ja ütle temale, et ei armastuse ega kartuse pärast taha Gurth teda enam teenida. Tema raiugu mul pea otsast, tema peksku mind, tema vaevaku mind raudadega, aga siitmaalt ei suuda ta kunagi enam mind sundida end armastama ega ka enda sõna kuulma. Mine siis tema juurde ja ütle temale, et Beowulfi poeg Gurth loobub tema teenistusest.“

„Ehk ma küll narr olen,“ ütles Wamba, „aga niisuguse narri ülesande täitmise eest hoidun kindlasti. Cedricul on veel teine viskoda vööl ja sa tead, mitte alati ei lase ta märgist mööda.“

„Mulle teeb see vähe peavalu,“ ütles Gurth, „kui pea ta minu oma oda märgiks valib. Eile jättis ta Wilfredi, minu noore isanda, oma vere sisse maha. Täna katsus ta mu oma silma all tappa teist olevust, kes mulle elus kunagi vastu-tulelik on olnud. Püha Edmundi, puha Dunstani, püha Witholdi, püha usutunnistaja Edwardi ja iga teise saksi kalendri pühimuse nimel“ (sest Cedric vandus ainult nende nimel, kes saksi suguvõsast pärit, ning tema kodakondsed talitasid tema eeskujul niisama) — „mina ei anna talle kunagi andeks.“

„Minu arvates,“ ütles naljahammas, kes oli sagedasti harjunud perekonnas rahuobitajana talitama, „ei mõelnud meie isand Fangsi sugugi haavata, vaid ta tahtis teda ainult hirmutada. Sest sa isegi nägid, kuidas ta sadulas püsti tõusis,

nagu tahaks ta märgist üle visata, ja nõnda olekski see sündinud, kui mitte Fangs samal silmapilgul ülespoole poleks hüpanud, mille tõttu teda riivati, aga tema haava võiksin ma pennitüki suuruse tõrvalapiga jällegi parandada.“

„Usuksin ma seda,“ ütles Gurth, „võiksin ma ometi seda uskuda, aga ei, ma nägin, viskoda oli hästi sihitud ja ma kuulsin ta viskaja täielikus vihas läbi õhu vihisevat ning selle püsti maa sisse minnes värises ta nagu kahetsedes, et märki ei tabanud. Püha Antoniuse armsa sea nimel, mina ütlen enda temast lahti.“

Ja vihane seakarjus vaikis uuesti tumedalt, millest loobumiseks enam naljahamba sõnadest ei jätkunud.

Vahepeal rääkisid reisiseltskonna juhid Cedric ja Athelstane maa seisukorrast, kuningliku perekonna tülidest, hõõrumistest ja riidudest normanni aadli keskel ja võimalustest rõhutud sakside vabanemiseks normannide ikkest või vähemalt nende lugupidamise ja iseseisvusse tõusmisest arvatavate ja oodatavate segaduste ajal. Selles asjas muutus Cedric ikka elavaks. Oma sugurahvale iseseisvuse tagasivõtmine oli tema südame ebajumal, kellele ta hea meelega ohvriks tõi oma perekondliku õnne ja oma poja huvid. Kuid et seda suurt revolutsiooni maa pärisrahva inglaste kasuks teostada, selleks pidid nad isekeskis ühendatud olema ja pidid töötama teatud juhi eestvõttel. Tarvidus Saksi kuninga verest pärit olevat pealikut valida oli selge ja seda toonitasid tingimusena pühalikult kõik, kellele Cedric oma plaanidest ja lootustest usaldas rääkida. Athelstanel olid nõutavad tõulised omadused ja ehk tal küll vähe vaimlisi kalduvusi leidus, mis teda kui juhti oleksid soovitanud, oli ta siiski kuju poolest mõjuv, mitte arg, sõjaliste harjutustega vilunud ja näis valmis olevat endast targemate nõuandmisi kuulama. Pealegi peeti teda lahkeks, vastutulelikuks ja heasüdamlikuks. Aga missugused õigused Athelstanel kui sakside pealikul oleksid võinud ka olla, nii mõnedki selle rahva liikmed kaldusid arvamisele, et leedi Rowenale temaga võrreldes eesõigus tuleks anda, sest see põlvnes otseteed Alfredist ja tema isa

oli kord tarkuse, julguse ja suurmeelsuse poolest kuulus pealik, keda suguvennad mälestades väga austasid.

Kui Cedric oleks tahtnud, siis oleks ta kergesti võinud iseenda kolmanda partei etteotsa upitada, mis vähemalt sama kardetavaks oleks võinud saada, nagu olid kaks teist. Nende kuningliku verega enda tasakaalustamiseks oli temal julgus, ettevõtlikkus, energia ja kõige pealt — andumus asjale, mis tõi talle Saksi nime, ja sündimise poolest seisis ta ainult Athelstanest ja oma hoolealusest madalamal. Kuid nende omadustega ei ühinenud sugugi isiklust ja selle asemel, et oma nõrka rahvast parteilikkusega veel rohkem killustada, oli Cedricu plaan olevatki killustust hävitada abielu soetamisega Athelstane ja leedi Rowena vahel. Tema armsale plaanile tuli takistuseks lähedane tundmus tema oma poja ja hoolealuse vahel: siit tekkiski algpõhjus Wilfredi äraajamiseks tema isamajast.

Selle kareda abinõu valis Cedric lootuses, et Wilfredi äraolekul leedi Rowena tundmused ehk muutuvad, kuid tema lootus läks nurja ja peaaegselt vististi oma hoolealuse kasvatusviisi tõttu. Cedric, kes Alfredi nime kui Jumala oma austas, käis suure kuninga viimase võsuga nii aupaklikult ümber, nagu seda vaevalt tol ajal tehti mõne printsessigagi. Tema majapidamises maksis Rowena tahtmine enamasti kui seadus ja Cedric ise, kes nähtavasti oli otsustanud, et leedi Rowena võim vähemalt siin väikeseski ringkonnas täiesti mõjule pääseks, näis uhkustavat, kui ta talitas esimese alamana omas majas. Nõnda Rowenas kasvatades mitte ainult vaba tahtmist, vaid ka despoodilist võimuhimu, oli see valmis kanguse ja vihaga vastu astuma igale katsele tema tundmuste kontrollimiseks või tema käe lubamiseks kalduvustest hoolimata ning mõistagi oli ta valvas oma iseseisvust kindlustama niisuguseil korral, kus isegi sõnakuulmises ja allaheitlikkuses kasvatatud naisisikud sagedasti oma hooldajate ja vanemate autoriteeti ei tunnusta. Sügavalt tuntud arvamist pooldas ta julgesti ja Cedric, kes oma arvamistega oli harjunud temale alistuma, ei teadnud nüüd,

kuidas hooldajana oma mõju tema juures maksma panna. Asjata katsus ta teda viirastusliku trooni lootusega pimes-tada. Rowena oli liiga arukas, kui et seda plaani teostata-vaks või iseenda kohta soovitavakski pidada. Ilma et ta oleks katsunud oma tundmusi Wilfred von Ivanhoe vastu varjata, seletas ta, et kui see rüütel mängust välja langeks, siis oleks ta ennemini valmis kloostrisse minema kui Athelstanega trooni jagama, keda ta tänini põlanud, nüüd aga teda temale, Rowenale, sünnitatud raskuste tõttu läbi ja läbi vihkama hakkab.

Cedric aga, kes naisi kuigi püsivaks ei pidanud, jätkas selle peale vaatamata iga temal käepärast oleva abinõu tarvi-tamist, et oma eesmärgile jõuda, mille saavutamist ta pidas suureks teenuseks Saksi asja suhtes. Oma poja äkilises ja romantilises ilmumises Ashby turniirile nägi ta oma kavatsustele surmavat hoopit. Õige, isalik tundmus sai üüri-keseks uhkusest ja isamaa-armastusest võitu, kuid peagi pöördusid mõlemad täiel jõul tagasi ja nende ühisel jõul oli ta praegu valmis otsustavat jõupingutust tegema Athelstane ja Rowena ühendamiseks, kuna ta samal ajal ka kõik teised abinõud tarvitusele võttis, et sakside iseseisvust uuesti jalule seada.

Viimases asjas ta praegu Athelstane kallal töötaski, mitte põhjusega nagu Tulipeagi hädaldades, et ta selletaolist koo-ritud piimapütti nii tähtsaks ülesandeks liigutanud. Muidugi oli Athelstane selleks küllalt auahne, et jutud tema kõrge-st soost ja õigusest au ning trooni peale teda suutsid kõditada. Kuid tema väiklasel auahnusel oli sellest küllalt, et tema lähem ümbrus teda nii austas. Olgugi et tal julgus ei puu-dunud hädaohule vastuastumiseks, ometi vihkas ta jõupingu-tust, et hädaohtu otsima minna. Ja kuigi ta Cedricu esi-tatud põhjustega sakside iseseisvuse suhtes üldiselt nõus oli ning veel kergemalt kindlale arvamisele kaldus, et tema nende üle peab valitsema, kui see iseseisvus kord kätte voi-detud, aga niipea kui abinõudest juttu tehti, mis selle ise-seisvuse peavad tooma, siis oli ta endine „Athelstane Kõhk-

leja“ — aeglane, otsustusvõimetu ja ebaettevõtlik. Cedricu palav ja kirglik manitsus mõjus temasse sama vähe nagu vee peale sinna lastud kuum kahurikuul, mis seal sisesedes jahtub, tekitades ainult pisut auru.

Viimaks loobus Cedric oma katsest, mis sarnanes väsinud hobuse kannustamisega või külma raua tagumisega, ja pöördus Rowena poole, kuid temaga mõtteid vahetades leidis ta sama vähe rahuldust. Sest kuna ta oma jutuga Rowena kõneluse tema armsama teenijaga Wilfredi vaprustest katkestas, maksis Elgitha iseenda ja oma käskijanna eest sellega kätte, et ta Athelstane langemisest turniiril rääkima hakkas, mis oli Cedricu kõrvule kõige piinlikum kõneaine. Nõnda rikuti selle kange-kaelse saksilase tuju reisil igasuguse meelepaha ja ebasood-susega. Enam kui üks kord needis ta endamisi seda turniiri, tema korraldajat ja iseoma rumalust, mis ta sinna viinud.

Lõunal peatus seltskond Athelstane ettepanekul kuskil allikal metsa varjus, et hobuseid puhata ja pisut kehakinni-tust võtta, millega võõrussõbralik kloostrülem ühe hobueesli oli koormanud. Nende puhkus venis üsna pikale ja niisu-gused reisi vaheajad tegid võimatuks enne pimedat Rother-woodi jõuda, mis pärast nad oma sõitu pärast einet püüdsid kiirustada.

Üheksateistkümnes peatükk.

Salk relvamehi saates daami
(Nii märkasid ma kuulnud sõnust
Kui ligi seisid tähelpanemata)
On varsti siin ja viita lossis öö
Nad mõtlevad...

Orra — tragöödia.

Reisijad olid juba laane servale jõudnud ja tahtsid tema varjurikastesse paikadesse astuda, mis olid hädaohtlikud suure hulga röövlite pärast, keda rõhumine ja vaesus mee-leheitele ajanud ja kes hoidsid teatud paigad niisuguse jõuga oma käes, et võisid kergesti tollaegsele nõrgale politseile

vastu panna. Hilise aja peale vaatamata arvasid Cedric ja Athelstane ometi, et see hädaoht neid ei ähvarda, sest neil oli kaasas kümme teendrit, peale Wamba ja Gurthi, kellest suuremat abi polnud loota, oli ju üks vang ja teine ainult naljahammas. Võiks juurde lisada, et nii hilisel tunnil läbi laane minnes lootsid Cedric ja Athelstane muu seas oma soo ja iseloomu, sama ka oma julguse peale. Röövlid, keda metsaseaduste karedus nende meelegahtlikule eluviisile ajanud, olid peaaesjalikult saksi soost talupojad ja vabamehed ja nende kohta arvati üldiselt, et nad oma suguvendi ning nende varandust ei puutu.

Edasi sõites kuulsid reisijad kokkunult korduvat appihüdmist ja kui nad sinna ratsutasid, kust appihüüe kostis, leidsid nad üllatavalt kanderaami maast, mille kõrval istus noor toredasti riietatud Juudi naisterahvas, kuna keegi vanamees, kelle kollane müts ta sama rahvuse liikmeks tembeldas, kõige sügavama meelegahtlikule liigutusel edasi-tagasi käis ja oma käsi ringutas, nagu oleks teda mõni suur õnnetus tabanud.

Athelstane ja Cedricu pärimiste peale ei suutnud vana juut hulk aega muud vastata, kui palus kordamööda kõigilt oma vana testamendi esi-isadelt abi lismaeli poegade vastu, kes olevat tulemas, et teda mõõgateraga hukata. Viimaks oma hirmuagoooniast meelemärkusele tulles suutis Yorki Isaak (sest see oli ju meie vana sõber) lõpuks seletada, et tema palganud endale Ashbyst kuus meest ihuväeks, ühes hobueeslitega, kes haige sõbra raami pidid kandma. See saatkond pidi tema kuni Doncasterini viima. Siinamaale tulnud nad ilusasti, aga siin kuulnud nad kelleltki puurajult, et eespool metsas olla suur salkkond röövleid ootel, ja Isaaki palgatud mehed pole ainult plehku pistnud, vaid viinud ka hobused minema, kes haigeraami kannud, ning jätnud juudi ühes tütreaga ilma mingisuguse abi või varjuta röövlite tappa, keda nad iga silmapilk ootasid omale kallale tungima. „Kui teie, vaprad härrad,“ lisas Isaak kõige alandlikumal toonil juurde, „tahaksite juudile luba anda oma kaitse all edasi

reisida, siis vannuksin ma käsulaudade nimel, et meie vangipõlvest saadik pole veel kunagi ühelegi Iisraeli lapsele head tehtud, mis oleks leidnud tänulikumat tunnustust.“

„Juudi koer!“ ütles Athelstane, kelle mälestus oli seda väiklast laadi, mis kõik tühised asjakesed meeles peab, eriti aga pisitillukesed haavamised, „kas sa enam ei mäleta, kuidas sa turniiri galeriil meie vastu üles astusid? Võitle või põgene või katsu röövlitega toime saada nagu tahad, aga ära nõua meilt abi ega seltsi; ja kui nad ainult sinusugust röövivad, kes röövib kogu ilma, siis pean mina neid täiesti ausateks meesteks.“

Cedric polnud oma kaaslaste karmi otsusega nõus. „Meie teeme paremini,“ ütles ta, „kui me neile kaks oma teendrit anname, kes nad lähemasse külasse tagasi saadavad. See vähendaks meie jõudu ainult pisut ja teie tubli mõõgaga, Athelstane, ning järelejäänute abiga on meil kerge ülesanne kas või kahekümnele röövlile vastu astuda.“

Rowenat hirmutasid kuuldused röövlite hulga lähedusest ja tema toetas oma hooldaja ettepanekut. Kuid Rebekka loobus äkki oma istuvast seisakust, tungis läbi teendrite hulga Saksi leedi hobuse juurde, langes seal põlvile ja suudles Rowena riidepalistust, nagu see hommikumaal viisiks suursuguste poole pöördumisel. Siis tõusis ta üles, lükkas loori näolt kõrvale ja palus teda härdalt suure Jumala nimel, keda nemad mõlemad teenivad, ja Siinai mäel antud käskude tõttu, mida nemad mõlemad usuvad, et tema nende peale halastaks ja luba annaks nende kaitsel edasi reisida. „Mitte iseenda pärast ei palu ma seda heategu,“ ütles Rebekka, „ka mitte selle vanamehe tõttu. Ma tean, meie rahvast röövida ja temale halba teha on kristlaste silmas väike kuritöö, kui mitte isegi teenus, ja sellepärast pole kuigi tähtis, sünnib see linnas, kõrves või väljal. Kuid mina palun teid selle nimel, kes nii mõnelegi kallid, isegi teile endale, et te laseksite meid selle haige oma kaitse all hoolikalt ja õrnalt edasi toimetada. Sest kui temaga midagi

halba sünnib, siis kihvitab teie viimased elupäevad kahetsus minu praeguse palve mittetäitmise pärast.“

Suursugune ja pühalik viis, millega Rebekka seda avaldas, andis tema sõnadele ilusa saksilase ees kahekordse mõju.

„Mees on vana ja nõrk,“ ütles ta oma hooldajale, „neiu noor ja ilus, nende sõber haige ja võib surra — olgugi nad juudid, aga meie kui kristlased ei või neid niisugusesse hädasse jätta. Kahelt hobueeslilt võetagu koorem, selle võivad orjad oma selga võtta. Hobueeslid kandku haige-raami ja vanamehe ning tema tütre tarvis on meil veel vabad hobused.“

Cedric oli heal meelel sellega nõus, mis Rowena soovitas, ainult Athelstane lisis tingimuse juurde. „Hoidugu nad seltskonna sappa, kus Wamba neid oma singist kilbiga võib kaitsta.“

„Minu kilp jäi turniiriplatsile,“ vastas naljahammas, „nagu see sündis mõne paremagi rüütliga kui olen seda mina.“

Athelstane punastas kõrvuni, sest niisugune oli ju ka tema saatus turniiri viimasel päeval, kuna aga Rowena, kellele narri vastus väga meeldis, oma ebatundliku austaja jämedat nalja heaks tehes Rebekkat palus oma kõrval ratsutada.

„See poleks mitte kõlvuline,“ vastas Rebekka uhke alandlikkusega, „kuna ju minu ligiolek mu kaitsjat võiks häbistada.“

Selle ajaga oli pakkide seadmine ruttu lõpetatud, sest juba ainult sõna „röövlid“ tegi kõik kärmaks ning lähenev videvik suurendas selle sõna mõju veel enam.

Toimetusmõllus võeti Gurth hobuse seljast ja sel ajal oli tal aega naljahammast paluda, et see tema käte köidikud pisut lõdvemale laseks. Need seotigi nii hooletult — võib-olla tegi Wamba seda meelega —, et Gurthil kuigi raske polnud oma käsi täiesti vabastada ja tihnikusse hiilides reisiseltskonna juurest plehku pista.

Segadus oli sedavõrt suur, et Gurthi kadu alles natukese aja pärast tähele pandi, sest kuna ta seltskonna viima-

sesse otsa ühe orja selja taha pidi asetatama, siis oletas igaüks teda kellegi teise hoiul, ja kui viimaks hakati sosis-tama, et Gurth on kadunud, siis oldi röövlite kallaletungi-mise ootel niisuguses põnevuses, et kohaseks ei arvatud vangi puudumisele tõsisemalt tähelepanu pöördada.

Teerada, mida mööda seltskond liikus, oli praegu nii kitsas, et üle kahe ratsaniku hästi ei mahtunud kõrvu sõitma, ja ta viis alla orgu, kus voolas aukliste, soiste ja vaevapajudega kaetud kallastega oja. Cedric ja Athelstane, kes oma saatkonna eesotsas ratsutasid, mõistsid, kui häda-ohklik oleks kallaletungimine siin paigas, aga nad olid sõja-asjus mõlemad nii vähe vilunud, et nad muud abinõu ei osanud tarvitusele võtta, kui aga võimalikult ruttu püüda siit läbi pääseda. Nõnda siis ilma erilise korralduseta edasi minnes oli osa seltskonda parajasti üle jõe jõudnud, kui neile korraga eest, küljelt ja selja tagant kallale tungiti, pealegi veel niisuguse ägedusega, et nende halvasti etteval-mistatud seisukorras võimatu oli vähegi mõjuvamalt vastu panna. Hüüe: „Valge lendmadu! valge lendmadu! — Püha Georg¹⁾ lõbusa Inglismaa eest!“ kõlas kallaletungi-jate suust igast küljest, mis tembeldas nad saksi röövliteks, ja kallaletungimine ise sündis niisuguse kiiruse ning hooga, et kallaletungijate arv suurem paistis kui ta tõepoolest oli.

Mõlemad sakside pealikud langesid vangi ning igaüks neist oma iseloomu kohaselt. Cedric viskas esimesel silma-pilgul, kus vaenlane ilmus, tema pihta oma viimase oda, mis parema tagajärjega lendas kui Fangsi pihta saadetu, sest ta naelutas sihitud mehe tema selja taga seisva tamme külge. Nõnda edurikkana kihutas Cedric nüüd teise vaen-lase vastu, paljastas oma mõõga ja lõi sellega niisugusel vihal vastu pea kohal rippuvat jämedat oksa, et ise oma jõu tugevusest ilma sõjariistata jäi. Silmapilk võeti ta vangi

1) Püha Georg (p. Jüri) oli Kappadookia rüütel ja suri Rooma keisri Diocletianuse ajal 23. apr. 303 märtrina. Aastal 1222 otsustati tema surma päeva kogu Inglismaal pühitsema hakata. Tõlk.

ja tõmmati kahe, kolme röövli poolt hobuse seljast maha. Athelstane jagas tema saatust ja tema kisti enne sadulast, kui ta oma sõjariista jõudis paljastada või end vastuhakkamiseks valmiski panna.

Teendrid, kellel olid tüliks asjad ja keda üllatas hirm nende isandate saatuse pärast, langesid kergesti kallaletungijaile saagiks, kuna leedi Rowena seltskonna keskpäigas ja juut ning tema tütar tagatipus sama õnnetu saatuse osaks said.

Kogu seltskonnast ei pääsnud keegi peale Wamba, kes praegusel juhtumusel palju rohkem julgust avaldas kui need, kes end temast targemaks pidasid. Tema kahmas ühe teendri mõõga, mida paljastati aeglasel ja kõhkleväl käel, raius lõvina oma ümber, sundis mitmed kallaletungijad taganema ja tegi julge, kuigi asjata katse oma isandale appi minna. Viimaks nähes, et ta ülevõimule peaks alla andma, kargas naljahammas sadulast, lipsas tihnikusse ja põgenes üldise segaduse tõttu võitlusväljalt.

Aga niipea kui vapper naljahammas enda leidis väljaspool hädaohtu, jäi ta kohe mõtlema, kas mitte tagasi minna ja vangipõlve jagada oma isandaga, keda ta tõsiselt taga hoidis.

„Sagedasti olen inimesi kuulnud rääkivat vabaduse õnnistusest,“ rääkis ta endamisi, „aga nüüd küsiks hea meelega mõnelt targalt mehelt, kuidas ma teda praegu peaksin kasutama, mil ta mul käes.“

Kuna ta need sõnad valjusti oli rääkinud, hüüdis talle kellegi päris lähedane hääl vaikselt ja ettevaatlikult: „Wamba!“ ja samal ajal tuli koer, kelles ta Fangsi tundis, tema juurde ning jooksis saba liputades tema ümber. „Gurth!“ vastas Wamba samuti ettevaatlikult ja seakarjus seisis silmapilk tema ees.

„Mis on?“ küsis see kärsitult, „mis tähendab see karjumine ja mõökade kõlin?“

„Ainult meie aja trikki,“ vastas Wamba, „nad on kõik vangid.“

„Kes on vangid?“ hüüdis Gurth kannatamatult.

„Minu isand ja mu leedi, Athelstane, Hundibert ja Oswald.“

„Jumala nimel!“ hüüdis Gurth, „kuidas sattusid nad vangi ja kelle kätte?“

„Meie isand oli võitluseks liiga valmis,“ ütles naljahammas, „ja Athelstane polnud küllalt valmis ja kõik teised polnud sugugi valmis. Ja vangis on nad roheliste vammuste ning mustade näokatete käes ning lamavad hunnikus murul, nagu metsõunad, mida sa oma sigadele puu otsast maha raputad. Mina naeraksin selle üle,“ ütles naljahammas, „kui suudaksin nuttu pidada.“ Ja tema silmist voolasid võltsimata kurbuse pisarad.

Gurthi nägu võttis tuld. „Wamba!“ ütles ta, „sinul on sõjariist ja sinu süda on alati tugevam olnud kui sinu peaju — meid on ainult kaks — kuid äkiline kallaletungimine julgete meeste poolt võib palju teha — tule mulle järele!“

„Kuhu ja milleks?“ küsis naljahammas.

„Cedricut vabastama.“

„Aga sa loobusid ju alles hiljuti tema teenistusest,“ ütles Wamba.

„See oli ainult siis,“ ütles Gurth, „kui tema oli õnnelik. Tule!“

Kui naljahammas nõus oli tema sõna kuulma, ilmus äkki kolmas isik ja käskis neid seisma jääda. Tema riiete ja sõjariistade tõttu oli Wamba valmis teda üheks neist röövlitest pidama, kes tema isandale kallale tunginud, kuid tema ei kannud näokatet ja tema hiilgav rihm ühes kalli jahisarvega, sama ka tema hääle ja viisi rahulik ning käskiv ilme lasksid temas videviku peale vaatamata ära tunda vabamehe Locksley, kes nii halbades tingimustes vibulaskmises auhinna oli võitnud.

„Mis see kõik tähendab,“ ütles ta, „ja kes röövib siin metsas ning võtab inimesi vangi?“

„Te võite siin kaunis lähedal nende vammuseid näha,“ ütles Wamba, „ja järele vaadata, on need teie laste kuued

või mitte, sest nemad on samuti teie moodi, nagu sarnanevad kaks rohelist kauna teineteisele.“

„Lähen vaatan kohe,“ vastas Locksley, „ja teile annan ma teie elu nimel käsu mitte enne paigast liikuda, kuni mina tagasi tulen. Sõnakuulmine on teile enestele kui ka teie isandaile kõige parem. Kuid pidage, ma pean enda võimalikult nende meeste sarnaseks tegema.“

Nõnda öeldes võttis ta sarve kaelast ning mütsilt sule ja andis nad Wamba kätte, võttis näokatte taskust ja oma käsku paigalseismise kohta korrates läks ta luuramiskäigule.

„Kas seisame paigal, Gurth,“ küsis Wamba, „või anname päkkadele tuld? Minu narri arust on tal varga riistapuud kõik liiga käepärast, kui et ta aus mees võiks olla.“

„Olgu ta või vanasarvik ise,“ ütles Gurth, „tema tagasitulekut oodates ei või meie midagi halvemaks teha. Kuulub ta selle salga hulka, siis on ta juba märku annud, ja asjata oleks niisugusel korral võitlemine või põgenemine. Pealegi tõendas minu hiljutine kogemus, et pärisvargad pole mitte kõige halvemad inimesed, kui nendega tegemist on.“

Vabamees oli mõne minuti pärast tagasi.

„Sõber Gurth,“ ütles ta, „mina käisin nende meeste seas ja sain teada, kelle käsutada nad seisavad ning kuhu nad mõtleavad minna. Minu arvates pole mingit kartust, et nad oma vangide kallal vägivalda tarvitaksid. Kolmekesi neile kallale tungida oleks vaevalt muud kui hullus, sest nemad on ju tublid sõdurid ja on vahid märguandmiseks välja pannud, kui keegi peaks lähenema. Aga mina loodan peagi niisuguse jõu kokku saada, mis kõigest nende ettevaatusest hoolimata neile võib vastu astuda. Teie olete mõlemad teendrid ja ma loodan truud Saksi Cedricu, inglaste õiguste sõbra teendrid. Temal ei pea Inglise kätest puudus olema aitamiseks praeguses hädas. Tulge siis minuga, kuni kogume omale abi.“

Nõnda öeldes sammus ta läbi metsa suurele lagendikule ja Gurth ning Wamba läksid talle järele. Kuid Wamba loomus ei lasknud teda kaua vaikida.

„Mina arvan,“ ütles ta rihma ja sarve vaadeldes, mida alles kandis, „et ma nägin noole lendu, mis selle auhinna võitis ja sellest pole niipalju aega ära kui jõulust.“

„Ja mina,“ ütles Gurth, „võiksin oma hinge õnnistuse nimel kinnitada, et mina olen niihästi päeval kui ka öösi selle tubli vabamehe häält kuulnud, kes selle auhinna võitis, ja et kuu pole sest ajast saadik mitte kolme päeva vane maks saanud.“

„Aus sõber,“ vastas vabamees, „kes või mis ma olen, tähendab praegusel silmapilgul vähe, päästan ma aga teie isanda, siis võite mu paremaks sõbraks pidada, kes teil kunagi olnud. Ja kas mind ühe või teise nimega tuntakse ja kas ma vibu sama hästi või paremini lasen kui mõni lehmakarjus, või kas ma päikesepaistel või kuuvalgel armastan käia — need kõik on asjad, mis teisse ei puutu, ja sellepärast pole tarvis ka nende üle pead murda.“

„Meie pead on lövi lõugades,“ sosistas Wamba Gurthile, „katsume nad sealt välja tõmmata kui võimalik.“

„St, tasa!“ ütles Gurth. „Ära vihasta teda oma lollusega, siis läheb kõik hästi, arvan ma.“

Kahekümnes peatükk.

Kui pime, pikk on sügisöö
Ja õudne, kurblik metsatee,
Eks pagulase laul siis löö
Täis armsust käija kuulmele.

On laulul vagaduse toon
Ja vagadusel laulu tiib
Ning linnuna neid ühenkoon
Hoog jumaline taeva viib.
Püha Clementi allika pagulane.

Kulus kolm tundi tublit kõndi, enne kui Cedricu teendrid ühes oma saladusliku juhiga väikesele metsalagendikule jõudsid, mille keskel kasvas päratu vägev ja igasse külge oma rässakaid oksa laiaili sirutav tamm. Selle tamme all lamas

neli, viis vabameest, kuna üks, valvur, siinsamas puu varjus edasi-tagasi kõndis.

Lähenevaid samme kuuldes andis valvur märku ja magajad kargasid kohe jalule ning tõmbasid oma vibud vinna. Kuus noolt pöördi sinnapoole, kust tulid teekäijad, aga niipea kui juht ära tunti, võeti ta aupaklikult ja rõõmsa tervitusega vastu, kuna kõik vaenulised ettevalmistused kõrvaldati.

„Kus on Miller?“ oli juhi esimene küsimus.

„Rotherhami teel.“

„Mitme mehega?“ küsis juht, kellena ta näis esinevat.

„Kuue mehega ja hea saagi lootusega, kui püha Nikolaus nõnda tahab.“

„Vagalt öeldud,“ vastas Locksley. „Ja kus on Allana-Dale?“

„Läks Watling-streeti¹⁾ poole Jorvaulx'i kloostriülemat valvama.“

„Hästi tehtud,“ vastas pealik, „ja kus on Munk?“

„Oma kambris.“

„Sinna tahan ma minna,“ ütles Locksley. „Minge ja otsige oma seltsimehed kokku. Koguge võimalikult kõiki jõud, sest me oleme looma jälil, keda tublisti tuleb taga ajada, sest ta hakkab vastu. Valge hakul saame siinsamas kokku. Pidage!“ lisas ta juurde, „unustasin kõige tarvilikuma. Kaks meest mingu ruttu Torquillstone, Front-de-Boeufi lossi poole. Salk rüütleid, kes endid meie riidesse pannud, viivad sinna trobikonna vange. Pidage neid silmas, sest isegi siis, kui nad enne lossi jõuavad, kui meie oma jõud kokku saame, on meie aukohus neid karistada ja meie leiame tingimata abinõud selle teostamiseks. Nõnda siis, pidage neid hästi silmas ja kõige väledam teist toogu mulle sõnu-meid.“

Mehed töötasid sõnakuulmist ja tõttasid oma ülesandeid täitma. Vahepeal jätkas juht ühes oma kahe kaaslasega,

1) Kõige kuulsam sõjatee, mille roomlased Inglismaal ehitasid, algas Doverist ja läks üle Londoni Chesteri ja Põhja-Wales'isse. Tõlk.

kes nüüd juba aukartuses tema peale vaatasid, teekonda Copmanhursti kabeli poole.

Legendikule jõudes, mis seisis auväärilise, kuigi varemestunud kabeli ja lihtsa, askeediliseks jumalateenistuseks nii kohase onni ees, sosistas Wamba Gurthile: „Kui see peaks mõne varga elvase olema, siis saab tõeks vanasõna: mida lähem kirikule, seda kaugemal jumalast. Ja minu kuljasmütsi nimel,“ lisas ta juurde, „arvan ma, see on tõesti nõnda. Kuula ainult seda põrgu *Sanctus*'t¹⁾, mida pagulase onnis lauldakse.“

Tõepoolest laulsid pagulane ja tema külaline oma vägevate kopsudega üht vana joogilaulu, mille kordsalmiks oli:

Hei! Karik pruun mulle too,

Lõbus poiss, lõbus poiss!

Hei! Karik pruun mulle too!

Ha! Lõbus Juku, kelmi aiman juues.

Hei! Karik pruun mulle too!

„Noh, see pole sugugi halb laul,“ ütles Wamba, kes pisut katsus lauljaile kaasa aidata. „Kuid kes oleks võinud kõigi pühimuste nimel arvata, et vaga pagulase onnist süda-ööl niisugune lõbus laul võiks kõlada.“

„Mina küll,“ ütles Gurth, „sest Copmanhursti munk on hästi tuntud ja tema käe läbi langevad pooled loomad, mis siit metsast varastatakse. Räägitakse, et metsnik olevat tema peale kaebamas käinud ja et ta kaotavat oma mungamütsi ja -kuue, kui ta paremat korda ei pea.“

Kuna nemad nõnda rääkisid, segasid Locksley valjud ja korduvad hoobid vastu ust pagulase ja tema külalise laulu. „Minu roosikrantsi nimel,“ ütles pagulane oma laulu katkestades, „tuleb veel hiliseid külalisi. Ma ei tahaks, et nad meid sellel toimetusel tabaksid. Igal inimesel on oma vaenlased, härra Logard, ja leidub küllalt kurje keeli, mis valmis on teile kui väsinud rändajale pakutud võõrussõbralist keha-

1) Katoliku usu jumalateenistuse neljas jagu: Püha, püha, püha on Issand jne. Tõlk.

kinnitust lihtsalt joomiseks ja prassimiseks nimetama, missugused pahed ei käi kokku minu elukutse ega mõtlemisviisigagi.“

„Alatud laimajad!“ vastas rüütel; „mina oleksin valmis neid selle eest karistama. Siiski, püha munk, see on tõsi, kõigil on oma vaenlased ja siin maal leidub nii mõnigi, kellega ma ennemini läbi oma näokatte kui paljastatud näoga räägiksin.“

„Pane siis oma raudpott pähe, sõber Logard; ja tee seda nii ruttu nagu su loomus seda lubab,“ ütles pagulane, „kuna mina need tinapudelid kõrvale toimetan, mille sisemus minu peas möllab; ning et müra kinni katta — ma tunnen oma jalad pisut lõdvad olevat — siis aita kaasa, kui sa mind laulmas kuuled; sõnad pole tähtsad, vaevalt tean neid isegi.“

Nõnda öeldes pani ta käima müriseva *De profundis clamavi*¹⁾, mille varjul ta pidusöögi nõud laualt koristas, kuna aga rüütel südamest naerdes ja end sõjariistu pannes vahetevahel kaasa aitas, niipalju kui naer teda selleks lubas.

„Mis pörgumessi te praegusel tunnil siin peate?“ küsis hääl väljast.

„Taevas andku teile andeks, härra reisija,“ ütles pagulane, keda tema oma kisa ja võib-olla ka öösine peatäis takistasid tuttavat häält tundmast. „Mine oma teed, Jumala ja püha Dunstani nimel, ja ära sega minu ja mu püha venna palvetamist.“

„Hull munk,“ vastas hääl väljast, „ava Locksleye!“

„Kõik on kindel, kõik on korras,“ ütles pagulane oma kaaslasele.

„Aga kes see on?“ küsis must rüütel. „Mul on tähtis seda teada.“

„Kes ta on,“ vastas pagulane, „ma ju ütlesin — sõber.“

„Kuid missugune sõber?“ küsis rüütel, „sest tema võib olla sinu sõber, mitte aga minu oma.“

1) Põhjatuma häda seest... (Taaveti laul 130).

„Missugune sõber,“ kordas pagulane, „see on küsimus, mida on kergem küsida kui vastata. Missugune sõber... noh tema on just see aus metsnik, kellest ma sulle esiti rääkisin.“

„Noh, sama aus metsnik, nagu sina oled väga pagulane,“ vastas rüütel, „selles ma ei kahtle. Kuid tee üks enne lahti, kui ta tema hingedelt maha lööb.“

Koerad, kes koputamise algusel hirmsasti haukuma hakkasid, näisid nüüd selle hääle tundvat, kes väljas seisis, sest nad muutsid oma teguviisi täiesti, kraapisid ust ja vingusid, nagu paluksid nad sõbra sisselaskmist. Pagulane lükkas ukse riivi eest ning Locksley astus oma kahe kaaslasega sisse.

„Pagulane,“ oli Locksley esimene küsimus rüütlit nähes, „mis lõbus seltsiline sul siin on?“

„Keegi meie ordu vend,“ vastas munk pead raputades, „meie palvetasime kogu öö.“

„Tema on, ma arvan, sõjaliku kiriku munk,“ vastas Locksley; „neid on täna rohkem väljas jalul. Munk, sina pead roosikrantsi maha panema ja oma malaka kätte võtma, meie vajame kõiki oma mehi, olgu nad ilmalikud või vaimulikud. Kuid,“ lisas ta juurde munki pisut kõrvale tõmmates, „oled sa hull või? rüütlit vastu võtta, keda sa ei tunne? Oled sa meie lepingu juba unustanud?“

„Ei tunne!“ hüüdis munk julgesti vastu. „Mina tunnen teda sama hästi kui kerjus oma keppi.“

„Mis on ta nimi siis,“ küsis Locksley.

„Tema nimi,“ ütles pagulane, „tema nimi on sir Anthony von Scrabblestone — nagu jooksin mina kellegagi, kui ma tema nime ei tea.“

„Sa oled enam kui vaja joonud, munk,“ ütles vabamees, „ja ma kardan, et oled ka enam kui vaja lobisenud.“

„Hea vabamees,“ ütles rüütel ette astudes, „ära pahanda minu lahke võõrusisandaga. Tema avaldas mulle ainult vastutulelikkust, mida mina temalt oleksin sunduslikult nõudnud, kui ta heaga poleks tahtnud anda.“

„Nõudnud!“ hüüdis munk; „oota ainult, kuni ma selle halli kuue rohelise vammusega vahetan, ja kui ma siis kepi sinu pea ümber ei pane virru lööma, pole ma ustav munk ega tubli metsavend.“

Seda rääkides tõmbas ta mungakuue seljast, mille alt nähtavale tuli linane rüüd ja aluspüksid; nende peale ajas ta ruttu rohelise vammuse ja samasugused püksid. „Palun, seo mu paelad kinni,“ ütles ta Wambale, „oma vaeva eest saad tasuks karika sekti.“

„Suur tänu sekti eest,“ ütles Wamba, „aga arvad sa, et on seaduslik, kui ma sinu aitan vagast pagulasest patuseks metsavennaks muuta?“

„Ära karda,“ ütles pagulane, „ma pihin oma rohelise vammuse patud hallile mungakuuele ning kõik on jällegi korras.“

„Aamen!“ vastas naljahammas, „peenerõivalisel patukahetsejal olgu kotiriideline pihti-isa, ja ehk võib teie kuub ka minu laigulise vammuse patud andeks anda.“

Nende sõnadega aitas ta mungal need paljud paelad kinni kõita, mis ühendasid püksid vammusega.

Kuna nemad nõnda ametis olid, viis Locksley rüütli pisut kõrvale ja ütles temale: „Ärge salake, härra rüütel, teie olite see, kes otsustas inglase võidu välismaalaste üle Ashby turniiri teisel päeval.“

„Ja mis sellest järgneb, kui teie õieti aimate, tubli vabamees?“ vastas rüütel.

„Niisugusel korral peaksin teid nõrgema partei sõbraks,“ vastas vabamees.

„See oleks vähemalt vaprast rüütli kohus,“ vastas must rüütel, „ja hea meelega ei tahaks ma, et minust teisiti mõeldaks.“

„Minu otstarbel,“ ütles vabamees, „peaksite olema sama hea inglane kui rüütelgi, sest see, millest mina tahan rääkida, puutub tõepoolest iga ausat meest, kuid iseäranis ustavat sündinud inglasi.“

„Te ei või kedagi leida,“ ütles rüütel, „kellele Inglismaa ja iga tõsise inglase elu oleks kallim kui minule.“

„Seda tahaksin heal meelel uskuda,“ ütles metsavend, „sest mitte kunagi varemalt pole see maa praegusel määral nende abi vajanud, kes teda armastavad. Kuula mind, mina räägin sulle ettevõttest, milles sa võiksid auväärt osa etendada, kui sa tõepoolest see oled, kes sa näid olevat. Salk võrukaelu, kes end paremate meeste riidesse pannud, on suursuguse inglase, nimega Saksi Cedric, ühes tema saatkonna ja tema sõbra Athelstane von Coningsburghiga kinni võtnud ja on ta siia metsa Torquillstone lossi vangi viinud. Nüüd küsin ma teilt kui tublilt rüütli ja healt inglasi, tahaksite teie nende päästmiseks abiks olla?“

„Minu töotus kohustab mind seda tegema,“ vastas rüütel, „kuid hea meelega tahaksin teada, kes olete teie, kes te mind seda tegema palute?“

„Mina olen,“ vastas metsavend, „nimetu mees, kuid mina olen oma isamaa ja oma isamaa sõprade sõber. Sellega peaksite praegusel silmapilgul rahulduma, eriti veel, kus te ise tahate tundmatuks jääda. Uskuge aga, et minu panti pandud sõna sama püha on, nagu kannaksin ma kuldkanuseid.“

„Meelsasti tahan seda uskuda,“ ütles rüütel. „Olen harjunud inimeste nägudes lugema ja sinu oma räägib aususest ning kindlusest. Sellepärast ei küsi ma teilt enam midagi, vaid tahan teile abiks olla vangide vabastamises; peale seda, arvan ma, tunneme teineteist paremini ja lahkume teineteisest rahuldunult.“

„Soo,“ ütles Wamba Gurthile, sest peale munga riietamist läks ta onni teise serva ja kuulis seal kõneluse lõppu, „soo, nõnda saaksime uue seltsimehe? Loodan, et rüütli vaprus on ehtsam metall kui pagulase usk või vabamehe ausus, sest Locksley paistab sündinud salakütina ja preester lõbusa silmakirjateendrina.“

„Pea oma molu, Wamba,“ ütles Gurth, „võib ju kõik olla, nagu sina arvad, ent kui vanasarvik ise praegu tõuseks

ja mulle oma abi pakuks Cedricu ja leedi Rowena vabastamiseks, siis leiaksin endas vaevalt küllalt usku, et saadana pakkumist tagasi lükata ja teda taganema sundida.“

Munk oli nüüd täielikus vabamehe ülikonnas — mõök ja kilp, vibu ja nooled ning tugev rihm üle õla. Tema lahkus salga eesotsas kambrist ja kui ta ukse oli hoolega lukustanud, pistis ta võtme lävepaku alla.

„Oled sa niisuguses seisukorras, et meile võimsalt abi anda, munk,“ küsis Locksley, „või möllab pruuni kruusi sisemus alles peas?“

„Mitte rohkem kui püha Dunstani allikast joodud sõõm jõuab vaigistada,“ vastas preester. „Midagi kihiseb peajus ja jalus tundub midagi ebakindlat, kuid silmapilk näete kõik kaduvat.“

Nõnda öeldes astus ta kivibasseini juurde, kus tantsisid kuuvalgel voolava vee sünnitatud vullid, ja võttis sealt niisuguse sõõmu, nagu mõtleks ta allika kuivaks juua.

„Millal jõid sa niisuguse jänuga vett, püha Copmanhursti munk?“ küsis must rüütel.

„Ainult siis, kui mu viinavaat jooksmas hakkas ja kõik oma vedeliku seadusvastasest august välja laskis,“ vastas munk, „ja nõnda mul midagi muud joogiks üle ei jäänud, kui aga see minu kaitsepühimuse and.“

Nüüd pistis munk ka oma käed ja pea allikasse ja pesi öösise prassimise jäljed maha.

Nõnda värskendatult ja kainestatult keerutas lõbus munk oma rasket võitluskeppi kolme sõrmega pea kohal, nagu oleks tal pilliroog peos, ja hüüdis ise sealjuures: „Kus on need kelmid röövlid, kes tüdrukud nende tahtmise vastu ära viivad? Saadan ise lennelgu õhus, kui mina mitte mees pole, kes tosina vastu nende seast läheb.“

„Ka vannud sa, püha munk?“ ütles must rüütel.

„Ära nimeta mind mungaks,“ vastas ümberriietatud preester; „püha George ja tema tulimadu nimel, mina pole seda kauemini, kui ma oma mungakuube kannan. Ajan ma endale aga roheline vammuse selga, siis tahan ma juua, van-

duda ja tüdrukutega jännata, nagu lõbus jahimees siin maanurgas kunagi.“

„Tule, lõbus preester,“ ütles Locksley, „ja ole wait; sa teed müra, nagu kogu klooster mõnel pühal õhtul, kui kloostrülem juba puhkama läinud. Tulge ka teie teised, mu isandad, me peame oma jõud kokku koguma, sest siiski on meid Reginald Front-de-Boeufi lossi peale tormijooksmiseks küllalt vähe.“

„Mis! On see Front-de-Boeuf,“ ütles must rüütel, „kes kuninga teel kuninga alamaile kallale tungib? On ta vargaks ja rõhujaks muutunud?“

„Rõhuja on ta alati olnud,“ ütles Locksley.

„Ja mis vargusse puutub,“ ütles munk, „siis kahtlen ma, kas ta kunagi pooltki nii aus on olnud, kui paljudki minu tuttavad vargad.“

„Liigu edasi, preester, ja ole wait,“ ütles vabamees, „parem vii meid kohtamispaika, kui et sa räägid, mis rääkimata võiks jääda, sest see on arutu ja kohatu.“

Kahetekümne-esimene peatükk.

Ah, palju aastaid sellest mööda läind,
Kus inimestest piiratuna laud
Veel helkis tulilonte valgusel!
Mul näib, ma kuulen kõrge võlvi all
Veel nende häälsuste suminat,
Kes juba kaua puhkand haudades.

Orra — tragöödia.

Kuna need abinõud Cedricu ja tema kaaslaste päästmiseks ette võeti, tõttasid relvastatud mehed, kes ta kinni võtnud, temaga kindla paiga poole, kus nad ta mõtlesid vangistada. Nad olid sunnitud mitu korda peatuma ja teel tagasigi minema, et soovitud sihti leida. Enne ilmus juba suvihommik oma hämarikuga, kui nad kindlad olid, et nad õigel teel. Valgusega muutus kõik ja nüüd võis salk-

kond kiiremini edasi liikuda. Röövlipealike vahel kuuldus vaheajal järgmine kõnelus.

„Oleks aeg, et sa meist juba lahkuksid, härra Maurice,“ ütles tempelrüütel de Bracy, „sest sa pead oma müsteeriumi teist poolt ette valmistama. Sa pead ju nüüd rüütelliku vabastaja osa mängima.“

„Olen selle üle järele mõelnud,“ vastas de Bracy; „mina ei lahku sinust enne, kui kena autasu on ilusasti Front-de-Boeufi lossis. Seal tahan ma oma õigel kujul leedi Rowena ette ilmuda ja ma loodan, et ta mu vägivalla-teo minu kire suurusega vabandab.“

„Ja mis on ajanud sind oma plaani muutma, de Bracy?“ küsis tempelrüütel.

„See ei puutu sinusse,“ vastas de Bracy.

„Tahaksin ometi loota, härra rüütel,“ ütles tempelhärra, „et sinu plaani muutus mitte kahtlusest minu aususe vastu ei olene, nagu seda Fitzurse sind püüdis uskuma panna.“

„Minu mõtted on minu omad,“ vastas de Bracy; „öeldakse, et kurat naerab, kui üks varas teiselt vargalt varastab, ja me teame ju, et kuigi ta tõesti tuld ja väävlit sülitaks, see ometi ühtegi tempelrüütli ei takistaks oma kalduvuste järele talitamast.“

„Ei ühtegi vabarühma juhti,“ vastas tempelhärra, „oma seltsimehelt ja sõbralt ülekohut kartmast, mis ta ise kõigile teeb.“

„See on asjatu ja hädaohtlik süüdistus,“ vastas de Bracy; „aitab sellestki, et ma tempelrüütli viise ja kombeid tunnen ning ma ei taha lasta seda kena saaki, mille pärast ma nii palju kaalule pannud, enda käest ära kiskuda.“

„Ahaa!“ vastas tempelhärra, „mida sa kardad? Sa tunned ju meie ordu töotusi.“

„Väga hästi,“ ütles de Bracy, „ja ka seda, kuidas neid peetakse. Härra tempelrüütel, rüütellikke määrusi seletatakse Palestiinas väga vabalt ja praegusel korral ei taha ma teie südametunnistuse hooleks midagi usaldada.“

„Siis kuule tõtt,“ ütles tempelhärra: „minul pole sinu sinisilmse iludusega midagi tegemist. Meil on siin tüdruk, kes mulle rohkem meeldib.“

„Mis! Tahad sa ümmardajani alla laskuda?“ ütles de Bracy.

„Ei, härra rüütel,“ ütles tempelhärra kõrgilt. „Ümmardajani ei lasku ma mitte. Mul on vangide seas tasu, mis sama armas kui sinu oma.“

„Püha palve nimel, sa mõtled kena juuditüdrukut!“ ütles de Bracy.

„Ja kui ma seda teeksin, kes takistaks mind?“ ütles Bois-Guilbert.

„Ei keegi, niipalju kui mina tean,“ vastas de Bracy, „ainult sinu poissmehelik töotus või sinu oma südametunnistus armumängu pärast juudiga.“

„Mis minu töotusse puutub,“ ütles tempelrüütel, „siis vabastas meie suur meister minu sellest. Minu südametunnistusega on aga lugu nõnda, et mees, kes kolmsada saratseeni maha löönud, ei pane ometi iga väikest eksisammu tähele, nagu teeb seda külatüdruk esimesel pihtimisel suure reede õhtul.“

„Sina ise tunned oma eesõigusi kõige paremini,“ ütles de Bracy. „Kuid mina oleksin valmis vanduma, et sinu mõtted on enam vana liigkasu-võtja rahapunga kui tema tütre mustade silmade juures.“

„Mina võin mõlemaid imestada,“ vastas tempelhärra; „pealegi on vana juut ainult pool tasu, sest teda pean ma Front-de-Boeufiga jagama, kes ometi jumalamuidu oma lossi meile tarvitada ei anna. Mina pean midagi saama, mis täiesti minu oleks, tasuks meie ettevõtte eest, ja selleks olen oma silma heitnud juudi ilusale tütrele. Kuid nüüd, kus sa minu kavatsusi tead, teostad sa muidugi oma esialgse plaani, eks? Minu vahelesegamisest, nagu näed, pole sul midagi karta.“

„Ei,“ vastas de Bracy, „mina jään oma saagi juurde. Sinu sõnad võivad tõde olla, kuid mina ei armasta töotusist vabastamist suurmeistri poolt ega ka teenuseid, mis oman-

datud kolmesaja saratseeni tapmisega. Teil on liiga suured lootused pattude andeksandmiseks, kui et te väikeste eksistuste pärast peaksite liiga palju kõhkleva.

Kuna see kõnelus kestis, püüdis Cedric oma vahtidelt teada saada, kes nad on ja mis nad mõtlevad teha. „Teie näite inglased olevat,“ ütles ta, „kuid ometi — püha taevast! — tungite oma suguvendade kallale, nagu oleksite normannid. Teie peaksite minu naabrid, seega minu sõbrad olema, sest kellel minu Inglise naabritest oleks põhjust teisiti olla? Ütlen teile, vabamehed, isegi need, kellele röövli märk otsa ette surutud, on minult kaitset leidnud, sest mul on nende viletsuse pärast kaastundmus ja ma nean nende rõhumist vägivaldsete parunite poolt. Mida võiksite siis minult tahta või mida võiks see vägivald teile anda? Teie olete oma tegudes halvemad kui kiskjad loomad, tahate siis ka nende viisil tummaks jääda?“

Cedric rääkis aga oma vahtidega asjata, sest neil olid vaikimiseks liiga mõõduandvad põhjused, kui et nad oma suud oleksid avanud tema vihale või sõnadele vastamiseks. Nemad jätkasid ruttu temaga oma teed, kuni nad jõudsid päratu suurte puude alleele, mille teises otsas kerkis silme ette Torquillstone, Reginald Front-de-Boeufi vana ja hall loss. See oli väike kindlus, mis koostus jämedast ja kõrgest neljakandilisest tornist ja teda piiravaist madalamaist hooneist ühes õuega nende keskel. Ümber välismüüri käis sügav kraav, mis naaberjões vett täis lastud. Front-de-Boeuf, kes oma iseloomu tõttu vaenlastega sagedasti tülli sattus, oli oma lossi kindlustamist jätkanud, ehitades välismüürile tornid, nii et seda võimalik oleks igast küljest kaitsta. Sissekäik lossi sündis, nagu tol ajal harilikult viisiks, teatud ettepoole nihutatud ehitusosa kaudu, mida kaitsid igale nurgale ehitatud väikesed tornid.

Niipea kui Cedric Front-de-Boeufi lossitorne ühes hallide sammaldunud hoonetega nägi oma silme ette kerkivat — helkivana hommikuse päikese paistel ümbritsevate puude keskel —, aimas ta silmapilk oma õnnetuse tõsised põhjused.

„Tegin ülekohtu,“ ütles ta, „selle metsa varastele ja röövlitele, kui ma niisugused masuurikud nende kilda arvasin; sama hästi oleksin võinud ma siinsete põõsastikkude rebased Prantsusmaa kiskjate huntidega segada. Ütelge mulle, koerad, on teie isanda eesmärgiks minu elu või mu varandus? On see veelgi liiga palju, et ainult kaks sakslast, mina ja suursugune Athelstane, sel maapinnal pere-meheks on, mis peaks olema kogu meie töö parandus? Siis tapke meid ja tehke oma vägivald täielikuks, võttes meie elu nagu tegite seda meie vabadustega. Kui Saksi Cedric Inglismaad ei suuda vabastada, siis on ta valmis tema eest surema. Ütelge oma vägivaldsele isandale, ma ei palu temalt muud midagi, kui et ta ainult leedi Rowena laseks ausalt ja tervelt minna. Tema on naisterahvas ja teda pole neil vaja karta ja meiega surevad kõik need, kes julgevad tema heaks võidelda.“

Teendrid jäid nagu varemaltki tummaks, ja praegu seisid nad juba lossi väravate ees. De Bracy puhus kolm korda sarve ja vibumehed, kes vallil nende tulekut ootasid, tõttasid silda alla laskma ning neid vastu võtma. Vangid sunniti sadulast maha astuma ja nad viidi kuhugi ruumi, kus neile kehakinnitust pakuti, millest mitte keegi peale Athelstane heaks ei arvanud osa võtta. Aga see kuninga võsu leidis vähe aega tema ette pandud roogade maitsmiseks, sest peagi anti temale ja Cedricule teendrite poolt mõista, et nad Rowenast eraldi üksikusse ruumi vangi pannakse. Vastuhakkamine oli asjata ja nõnda sunniti neid suurde, kohmakaile Saksi sambaile tugenevasse tuppa minema, mis sarnanes meie vanemate kloostrite söögi- ja koosoleku-saalidega.

Selle järel eraldati leedi Rowena teistest ja saadeti, kuigi viisakalt, siiski ilma tema tahtmist küsimata kuhugi kaugemasse ruumi. Sama rahutuks tegev samm astuti ka Rebekka suhtes, isa vaheleastumisest hoolimata, kes oma äärmises kurbuses isegi raha pakkus, et teda lubataks oma tütre juurde jääda. „Vilets uskmatu,“ vastas üks vaht temale,

„kui sa kord oma kongi näed, siis pole sul enam tahtmist, et su tütar seda sinuga jagaks.“ Ja ilma sõnu kulutamata kisti vana juut vägivaldselt teistele vangidele vastupidisesse külge. Teendrid paigutati pärast hoolikat läbiotsimist lossi teise osasse. Leedi Rowena pidi isegi sellest mõnususest loobuma, mis oleks võinud temale pakkuda Elgitha ligiolek ja ümmardamine.

Ruum, kuhu Saksi pealikud paigutati — sest nende juures peatume kõige pealt — oli millalgi lossi suure saali aset täitnud, kuigi teda nüüd vahitoana tarvitati. Niisuguseks alamaks otstarbeks oli ta sellepärast määratud, et praegune isand, kes oma parunlikku asukohta mõnususte ja iludusega ning julgeoleku poolest täiendas, omale uue saali oli ehitanud, mille võlvid katust peenemad ja elegantsemad sambad kandsid ja mis oli kohandatud suuremääralisemale ehitamisele, nagu seda normannid endaga juba ehituskunsti kaasa toonud.

Cedric sammus ruumis edasi-tagasi, mõeldes vihaselt oleviku ja mineviku peale, kuna aga tema kaaslane, kannatlikkuse ja filosoofia asemel oma ükskõiksuse tõttu igasuguse halbuse vastu oli kaitstud, välja arvatud ainult käesolev silmapilk, ja isegi selle viimase raskust tundis ta nii vähe, et ta ainult ajuti tarvilikuks pidas Cedricu elavale ja kirglikule kõnevoolele vastata.

„Jah,“ ütles Cedric, kes pooleldi endamisi, pooleldi Athelstanega rääkis, „siinsamas saalis see oligi, kus minu isa Torquil Wolfgangeriga pidutses, kui see vaprale ja õnnetule Haroldile peavarju andis, kes oli minemas mässaja Tostiga ühinenud norralaste vastu. Siinsamas saalis andis Harold oma mässava venna saadikule selle suurmeelse vastuse, millest minu isa nii sagedasti vaimustatult rääkis. Tosti saadik võeti siin vastu, kui saal suursuguseid Saksi pealikuid kubinal täis oli, kes oma valitseja ümber punast viina maitsid.“

Ma loodan,“ ütles Athelstane, keda tema kaaslane praegused sõnad pisut liigutasid, „ega nad ometi ei peaks unus-

tama meile lõunaks pisut viina ja kehakinnitust saatmast, sest esiteks anti meile söömiseks liiga üürige aeg ja pealegi ei maitse mul toit kunagi päris hästi kohe peale ratsutamist, kuigi arstid seda soovivad.“

Cedric jätkas oma jutustust, ilma et oleks tähele pannud kaaslane vahelmist tähendust.

„Tosti saadik sammus läbi saali, hoolimata kortsus kulmudest tema ümber, kuni ta lähenes kuningas Haroldi troonile.“

„Mis oleks,“ ütles ta, „sinu vennal, kuningas, loota, kui ta oma sõjariistad maha paneb ja sinult rahu palub?“

„Venna armastust,“ hüüdis suurmeelne Harold, „ja Northumberlandi kena krahvkond.“

„Aga kui Tosti selle pakkumise vastu võtaks,“ ütles saadik, „mis oleks siis määratud tema ustavale liitlasele, Norra kuningale Hardradale?“

„Seitse jalga Inglise pinda,“ vastas Harold ägedalt, „aga et kõik ütlevad, Hardrada olevat hiiglane, siis lisame ehk kaksteistkümmend tolli juurde.“

Saal kajas kiiduavaldusist ja karikad ning sarved tõstet selle sooviks, et norralane võimalikult pea oma Inglise pinnaosa kätte saaks.“

„Kõigest hingest oleksin mina kaasa joonud,“ ütles Athelstane, „sest minu keel kuivab kurgulakke.“

„Hellitatud saadik,“ jätkas Cedric elavalt oma jutustust, kuigi see kuulajas huvi ei äratanud, „läks Tostile ja tema liitlasele haavatud kuninga saatuslikku vastust viima. Peale seda sündiski, et kauged Yorki tornid ja verised Derwenti vood¹⁾ seda hirmsat võitlust nägid, milles Norra kuningas kui ka Tosti kangelaslikust vaprust hoolimata langesid ning ühes nendega kümmetuhat vahvat pooldajat. Kes oleks

1) Siinne Stamfordi lahing oli a. 1066 ja selles võitis kuningas Harold oma venna Tosti ning tema liitlased, kuid mõni päev peale seda sai ta ise Hastingsi lahingus surma.

võinud arvata, et samal uhkel päeval, mil see lahing võideti, sama tuul, mis lehvitas sakside võidurikkaid lippe, ka normannide purji paisutas ja nad õnnetule Sussexi rannale tõi? Kes oleks võinud arvata, et Haroldil endal mõne lühikese päeva järel oma kuningriigist rohkem osa polnud, kui ta oli vihatujus lubanud Norra sissetungijale! Kes oleks võinud arvata, et teie, suursugune Athelstane, kes põlvnete Haroldi verest, ja et mina, kelle isa polnud mitte kõige halvem Saksi krooni kaitsja, saame alatu normanni vangiks just selles saalis, kus pühitseti nii suurt pidu!

„See on muidugi väga kurb,“ vastas Athelstane, „kuid mina arvan, et nad meid väikese lunastusraha eest vabastavad. Võimatu oleks ju arvata, et nad meid tahaksid surnuks näljutada, kuid siiski, olgugi juba lõuna ammugi käes, ei näe ma ometi mingeid ettevalmistusi lõunasöögiks. Vaadake ometi aknasse, auväärt Cedric, ja otsustage päikesekiirte järele, kas lõuna mitte juba käes ei ole.“

„Võib olla,“ vastas Cedric, „aga võimatu on mul sellesse värvitud võresse vaadata, ilma et minus ei ärkaks mõtted, mis ei puutu põrmugi praegust silmapilku ega selle puudusi. Suursugune sõber, kui see aken tehti, ei tunnud meie karedad esi-isad veel klaasi valmistamise või tema värvimise kunsti. Wolfgangeri isa uhkus tõi Normandiast kunstniku, kes ilustas selle saali nende uute ehetega, mis murrab Jumala päevavalguse nii fantastilistesse varjunditesse. Välismaalane tuli siia vaesena, kerjusena, roomavana ja alandlikuna, valmis ka kõige madalama ees majas oma pead paljastama. Kuid tagasi läks ta hellitatuna ja uhkena, et oma röövahneile suguvendadele Saksi ülimuste lihtsusest ja rikkusest jutustada. O! meie poolt oli see rumalus, Athelstane, ja Hengisti järeltulijaid ning tema kare suguvõsa mõistsid ning nägid seda ette, pidades kinni oma lihtsatest eluviisidest. Meie tegime need võõrad oma südamesõbruks, oma usaldusväärilisteks teendriteks; meie laenasime neilt kunstnikud ja kunsti ja põlgasime seda ausat lihtsust ning karedust, millega meie tublid esi-isad alal hoidusid, ning nõnda hellitas ja nõrgestas

meid normannide kunst ammu enne, kui me nende sõjavõimu alla langesime. Palju maitsvam oli meie kodune toit, mida söime rahu ja vabaduses, kui võõrad toredad road, mille armastus meid võitja pärisorjaks tegi.“

„Praegusel silmapilgul,“ ütles Athelstane, „peaksin ka kõige lihtsamat toitu toredaks roaks ja ma imestan, suursugune Cedric, et teie nii kindlasti suudate mineviku teod meeles kanda, kuna te olevikus söögiajagi unustate.“

„See on raisatud aeg,“ pomises Cedric endamisi kärsitult, „temaga millestki muust rääkida kui aga tema söögiisust. Hardicanute hing on tema vallanud ja tema ei tunne muud lõbu kui aga süüa, juua ning veel rohkem nõuda. Ah!“ ütles ta kaastundlikult Athelstanet silmitsedes, „et nii tõnts vaim nii ilusasse vormi on paigutatud! Ah! et niusugune ettevõte, nagu seda on Inglismaa uuestisündimine, peab liikuma nii halbadel hingedel! Kui ta Rowenaga ühineks, ehk ärataks selle suursugusem ja suurmeelsem hing tema loomuse parema osa elule. Ent kuis võiks see sündida, kui Rowena, Athelstane ja mina ise oleme selle jõhkra marodööri vangid võib-olla just sellepärast, et ta meie vabadusest kardab hädaohtu oma rahva vägivaldsele võimule.“

Kuna Cedric niusuguseisse piinavaisse mõtteisse süvenes, avanes nende vangikoja uks ja sisse astus lauaülem oma valge ametikepiga. See tähtis isik sammus tõsiselt ja teda saatsid neli teendrit, kes kandsid nõudega kaetud lauda, mille välimus ja lõhn näisid Athelstanele rikkalikuks tasuks saavat kannatatud puuduste eest. Kõik need, kes laua ääres teenisid, olid pikkades mantlites ja näokatetega.

„Mis tähendab see pimesiku-mäng?“ ütles Cedric. „Arvate teie, et me ei tea, kelle vangid meie oleme, asudes teie isanda lossis? Öelge temale,“ jätkas ta, et võimalust kasutada läbirääkimiseks vabastamise üle, „öelge oma isandale, Reginald Front-de-Boeufile, et meie ei tea ainustki põhjust, miks ta meid ei peaks vabastama, ehk olgu siis, et ta seadusvastaselt meie kulul tahab rikastuda. Öelge temale, et meie heidame tema röövhimule alla, nagu me seda teeksim

samal tingimusel ka pärisröövli suhtes. Õelgu ta summa, millega ta meie vabadust hindab, ja see makstakse temale, ehk olgu siis, et see meil üle jõu käib.“

Lauaülem ei vastanud, kummardus ainult peaga.

„Ja õelge herra Reginald Front-de-Boeufile,“ ütles Athelstane, „et ma temale saadan väljakutse võitluseks elu ja surma peale, jalgsi või ratsa, kuskil kindlas paigas, kaheksa päeva pärast minu vabanemist, ja seda väljakutset ei või ta mitte tagasi lükata või tema vastuvõtmisega viivitada, kui ta on tõsine rüütel.“

„Mina annan teie väljakutse rüütlile edasi,“ vastas lauaülem, „nüüd aga jätan teid teie eine hooleks.“

Athelstane väljakutse ei teostatud sugugi nõutava viisakusega, sest tema suu oli toitu täis, mis nõudis mõlema lõualuu tarvitamist jahvatamiseks; kui sellele lisaks võtta veel tema loomulik aeglus, siis ei avaldanud väljakutse sugugi loodetud mõju. Ometi tervitas Cedric seda oma seltsimehe sammu kui vääramata märki tema vaimu elustamises, kuna tema ennistine ükskõiksus, hoolimata Athelstane kõrgest soost, Cedricu kannatust kippus katkestama. Nüüd raputas ta sõbralikult tema kätt ja tundis teatud kurbust, kui Athelstane tähendas, et tema oleks valmis tosina Front-de-Boeufi taolise rüütliga võitlema, et vangitornist pääseda, kus liiga palju murulauku toidu sisse pannakse. Kuid hoolimata sellest ükskõiksuse tagasilangemisest asus Cedric Athelstane vastu teisele poole lauda ja näitas, et kuigi kodumaa viletsus temalt toidu mälestuse võis riisuda, tema ometi toitu nähes võis tõendada, et ühes teiste saksilaste omadustega tema esi-isadelt ka söögi-isu pärinud.

Aga vangid ei saanud kaua toitu maitsta, kui neid isegi selles tähtsas talituses segati: väravate ees puhuti sarve. Seda tehti kolm korda ja nii tugevasti, nagu oleks see sündinud mõne nõiutud lossi ees määratud rüütli poolt, kelle signaali mõjul kaovad hommikuse uduna saalid ja tornid, sillad ja kindlustused. Saksilased kargasid laua tagant ja ruttasid akna juurde. Kuid nende uudishimu ei

leidnud rahuldust, sest aknad vaatasid hoovile, kuna häälega tuli väljastpoolt. Ent sarvehääl näis tähtis olevat, sest lossis tekkis kohe suur rahutus.

Kahekümneteine peatükk.

Mu tütar! — Oh mu tukatid! — Oh tütar!

— — — Kuld mu kristlik, kallid!

Õigus! — Seadus! — Tukatid, mu tütar!

Venedigu kaupmees.

Lastes Saksi pealikud kohe, niipea kui nende rahuldumata uudishimu seda lubab, oma pooles isus peatuma jäänud söömingule tagasi pöörduda heidame pilgu Yorki Isaaki karedamasse vangikambrisse. Vaene juut visati ruttu kuhugi lossikeldrisse, mis asus sügaval maapinna all, veel sügavamal, kui lossi kraav, mis pärast seal oli tume ja niiske. Valgus pääsis sinna ainult kahe õhuaugu kaudu, mis seisis nii kõrgel, et vangi käsi neid ei küüeninud katsuma. Isegi keskpäeval oli keldris ainult tume hämarik, mis muutus ammu enne pilkaseks pimeduseks, kui päevavalgus lahkus mujalt lossist. Ahelad ja rauad rippusid veel endisest ajast tühjalt seina küljes ja ühe rõngas olid veel praegu kõdunevad kondid, mis sarnanesid inimese jalaluudega, nagu oleks keegi vang siin mitte ainult surnud, vaid ka luukereks muutunud.

Õudse vangikoja ühes otsas oli suur kolle ja tema kohal pooleldi roostetanud raudvarvad.

Vangikoja kogu välimus oli niisugune, et ta oleks võinud julgemagi südame kui Isaaki oma värisema panna, kes ometi hädaohus endas rohkem julgust avaldas, kui ta oli seda teinud paratamata hädaohu tuleku hirmul. Jahiarmastajad ütlevad, et jänese hirm hurtade tagaajamisel on suurem kui sel silmapilgul, kui ta juba kinni haaratakse. Peab arvama, et juudid igasuguse ja alalise kartuse ajal teatud määral kõiksuguse vägivalla vastu, mis nende kallal toimetati, olid ette valmistatud, nii et vägivald ise juba enam seda üllatust ei äratanud, mis on hirmu tekitamiseks nii tarvilik. Ka polnud see

esimene kord, kus Isaak nii hädaohtlikus olukorras viibis. Sel-
lepärast oli tal kogemusi lootuseks, et ta ka nüüd endise ees-
kujul pääseb, nagu pääseb küti käest metsalind. Kõige pealt
aga oli temal ta tõuline kangekaelsus ja paindumata otsus,
mille tõttu Iisraeli mehed valmis on olnud ka kõige suuremaid
vaevu kannatama, mida võim ja vägivald neile peale panevad,
enne kui oma rõhujate tahtmisele alistusid.

Niisuguses passiivse vastupaneku meeleolus riideid keha
ümber mässides oma liikmete kaitseks vangikongi niiskuse
vastu, istus ta keldrinurgas, käed ristis, juuksed ja habe
sasis, ja oleks oma kõrge mütsi ning nahaga äärestatud
mantliga selles hõredas ja õudses valguses Rembrandti¹⁾
pintslit väärinud, kui see kuulus maalija juba tol ajal oleks
elanud. Ligemalt kolm tundi viibis juut oma seisakut muut-
mata, kuni viimaks vangikoja trepilt sammud kostsid. Riivid
kriiksusid, kui nad eest ära lükati, hinged vingusid ukse
avamisel ja sisse astus Reginald Front-de-Boeuf tempelrüütl
kahe teendri-saratseenlase saatel.

Front-de-Boeuf oli suur ning tugev mees ja kogu tema
elu oli kulunud avalikus sõjas ja eratülides ning vaenudes,
ja kunagi polnud ta kõhelnud abinõusid tarvitades oma
võimu suurendamiseks. Temal olid loomukohased näojooned,
mis väljendasid tema hinge ägedaid ja kuritahtlisi kirgi.
Nägu katvad armid oleksid austusväärilise vapruste märkidena
mõne teissuguse iseloomuga näojooned sümpaatiliseks ja
lugupeetavaks muutnud, kuid Front-de-Boeufi näoilmele
lisasid nad ainult metsikust ja hirmuäratavust, mida hõõgas
kogu tema isik. See kohutav parun kandis kitsast nahk-
kuube, mille sõjariistad mitmest kohast purustanud ja mää-
rinud. Sõjariistaks oli tal praegu ainult vööle pistetud pist-
oda, mis näis paremal küljel rippuvat roostetanud võtme-
kimpu tasakaalustavat.

Mustad orjad, kes Front-de-Boeufi saatsid, olid oma
toredad riided seljast võtnud ja jämedast linasest riidest

1) Suurim hollandi maalikunstnik (1606—1669). Tõlk.

püksid jalga ning kuued selga tõmmanud, mille käised üle
küünarnukkide kääritud, nagu teevad seda lihunikud, kui
nad oma tööle asuvad. Kummalgi oli käes väike korv ja
nad jäid ukse kõrvale seisma, kuni Front-de-Boeuf selle hoo-
likalt ja kahekordselt oli lukustanud. Peale seda ettevaatus-
abinõu astus ta pikkamisi juudi poole ja silmitses teda aineti,
nagu tahaks ta teda oma pilguga paralüüsida: nõnda teevad
mõned murdjad oma saagiga. Näis, nagu oleks Front-de-
Boeufi tumedal ja kurjal pilgul tõepoolest teatud osa sellest
oletatud võimust õnnetu vangiga peale. Juut istus ammuli
suul ja vahtis niisugusel hirmul metsikut parunit, et tema
kuju sõna otsekoheses mõttes näis kõssi langevat ning väik-
semaks muutuvat normanni ainetise pilgu ja hävitava näoilme
ees. Mitte ainult, et Isaak ei suutnud jalule tõusta oma
hirmu kohase aupakkumise avaldamiseks, vaid isegi oma
mütsi ei märganud ta peast võtta või ainustki palvesõna
lausuda — nii väga ärev oli ta arvamises, et teda ähvardab
piinamine ning surm.

Sellelastu näis normanni mõjuv kuju aina paisuvat, nagu
sünnib kotkaga, kui ta kaitseta saagi kallale tormates oma
suled kohevile ajab. Ta peatus kolm sammu nurgast, kus
õnnetu juut praegu asus ja kus ta võimalikult väikese ruumi
peale püüdis enda kokku tõmmata, ning andis teisele orjale
käsu ligi astuda. Teine neist tuli ja võttis oma korvist
suure kaalu ning kaalunuiad, pani need Front-de-Boeufi jalge
ette ning taganes uuesti aupaklikku kaugusse, kus tema kaas-
lanegi omale paiga oli võtnud.

Nende meeste liigutused olid aeglased ja pühalikud, nagu
kannaksid nende hinged hirmu ja julmuse eeldust. Front-
de-Boeuf ise avas kõneluse järgnevalt õnnetu vangiga poole
pöördumisega:

„Neetud tõu kõige neetum koer,“ ütles ta tumedal
häällel tumeda võlvi all vastukaja äratades, „näed sa seda
kaalu?“

Õnnetu juut vastas nõrgal jaatamisel.

„Just sellel kaalul mõõdad sa mulle,“ ütles julm parun, „tuhat naela hõbedat Londoni Toweri¹⁾ kaalu järele.“

„Püha Aabram!“ hüüdis juut, kelle häälepaelad viimaks hirmust vabanesid, „kes on enne niisugust nõudmist kuulnud? Kes on varemalt kuulnud, kas või mõne minstrel'i muinasjutus, tuhandenaelist hõbeda summat? Missugune inimsilm on kunagi nii õnnelik olnud, et seda summat näha? Kogu Yorkis, kui sa mu enda ja ka minu suguvendade majad puhtaks röövid, ei leia sa seda päratut summat, millest sa räägid.“

„Mina olen leplik,“ vastas Front-de-Boeuf, „ja mis hõbedas puudub, olen ma valmis kullas vastu võtma — marga kulla eest kuus naela hõbedat. Maksad sa seda, siis päästad oma uskmatud luud-kondid karistusest, mille taolist sa kunagi pole suutnud omale ette kujutada.“

„Halasta minu peale, suursugune rüütel!“ hüüdis Isaak. „Mina olen vana, vaene ja abitu. Minu üle võidupidutseda oleks vääritu. Ussikest puruks tallata oleks vilets tegu.“

„Sa võid ju vana olla,“ vastas rüütel, „vana nende häbiks, kes su liigkasu-võtmises ja kelmuses on lasknud halliks saada. Ka nõrk võid sa olla, sest millal on juudil süda või käed leidunud. Aga rikas oled sa, see on hästi teada.“

„Mina vannun teile, suursugune rüütel,“ ütles juut, „kõige nimel, mis mina usun ja ka selle nimel, mida usume ühiselt...“

„Mitte valet vanduda,“ ütles normann teda peatades, „ja ära lase kangekaelsust enda üle enne otsust teha, kui oled näinud saatust, mis sind ootab. Ära mõtle, et ma ainult sinu hirmutuseks räägin ja et ma tahaksin kasutada sinu suguvõsale omast argust. Mina vannun sulle kõige juures, mida sa mitte ei usu, vannun meie kirikliku evangeeliumi nimel, vannun kiriku õiguse nimel siduda ja vabastada, et minu kavatsus on kindel ja väärata. See vangikelder pole

1) Kõige vanem Euroopa kuninglik palee, roomlased olevat ta esimesena ehitanud Inglismaale tulles. Alguses kuninga asukoht, hiljemini vangla; vanemal ajal oli ka riigi rahapada seal. Tõlk.

mängupaik. Kümmetuhat korda enam väärt vangid kui sina on siin müüride vahel surnud ja nende saatust pole kunagi teada saadud. Kuid sinule on määratud pikk ja piinav surm, mille asemel nende oma oleks heategu.“

Jälle andis ta orjadele märku läheneda ja rääkis nendega eraldi nende emakeeles, sest ka tema oli Palestiinas käinud ja sealt võib-olla oma julmuse kaasa toonud. Saratseenid võtsid oma korvidest süsi, lõõtsa ja õliriista. Kuna üks rauaga kivist tuld löi, pani teine sõed roostetanud raudvõre alla, mille peale juba tähendatud, ja tõmbas lõõtsa, kuni tuli leegitsema löi.

„Näed sa, Isaak,“ ütles Front-de-Boeuf, „seda raudvõret hõõgivate süte kohal? Seal palaval asemel lamad sa ihualasti, nagu oleksid sul sulist padjad all. Kuna üks ori sinu all tuld kohendab, kastab teine sinu liikmeid õliga, et küpsis ära ei kõrbeks. Vali nüüd niisuguse aseme ja tuhande naela hõbeda maksmise vahel, sest minu isa nimel, teist valikut sul ei ole.“

„See on võimatu,“ hüüdis vilets juut, „see on võimatu, et teie kavatsus tõsine oleks! Armuline Jumal pole kunagi inimese südant loonud, mis niisuguse julmusega toime saaks.“

„Ära looda selle peale, Isaak,“ ütles Front-de-Boeuf, „see oleks saatulik eksitus. Arvad sa, et mina, kes ma olen näinud linna purustatavat, kus hukkusid tuhanded kristlikud suguvennad mõõga, vee ja tule läbi, pörkaksin oma kavatsusest tagasi ühe ainukese viletsa juudi karjumise ja kisen-damise tõttu? Või arvad sa, et need mustad orjad, kel puudub seadus, isamaa ja südametunnistus ja kes tunnevad ainult oma isanda tahtmist ning kes tarvitavad esimesel märguandel kihvti, piiki, pistoda või nõõri — arvad sina, et nemad tunnevad halastust, kuna nad ju seda keeltki ei mõista, milles neid palutakse? Vanamees, ole mõistlik, vabasta end oma liigsest rikkusosast, maksa kristlase kätte osagi sellest varandusest tagasi, mis sa tema usuvendadelt liigkasu-võtmisega kokku kuhjanud. Sinu kavalus võib su kortsus rahapunga uuesti punni ajada, aga ei arstid ega arstirohud suuda paran-

dada sinu liha ja nahka, mis kord sellel võrel pikutanud. Loe oma lunastusraha välja ja röömutse, et sa niisuguse tasuga võid enda vangitornist päästa, mille saladusi vähed inimesed on võinud jutustada. Rohkem sõnu ma sinuga ei raiska, vali oma mammona ning liha ja vere vahel ja nagu sa valid, nõnda peab see olema.“

„Aidaku mind Aabram, Jakob ja kõik meie rahva esiisad,“ ütles Isaak, „mina ei või valida, sest mul ei ole nii palju, et teie päratut nõudmist täita.“

„Võtke tal riided seljast, orjad,“ ütles rüütel, „ja aidaku teda tema esi-isad, kui nad suudavad.“

Orjad, kes enam paruni silma ja käeliigutuse kui tema sõnade järele talitasid, astusid jällegi ette, haarasid õnnetust Isaakist kinni ja tõstsid ta maast üles eneste vahele, jäädes ootama armutu isanda lähemat märguannet. Õnnetu juut silmitses nende ja paruni näoilmet, nagu loodaks ta seal kaastundmuse varjundit leida, kuid Front-de-Boeufi näos valitses endine külm, pooltume, poolpilkav naeratus, mis ilmus tema julmuse eelmänguna, kuna aga saratseenide metsikud silmad, tuliselt nende mustade kulmude all keereldes ja silmateri piiravate valkjate rõngaste tõttu veel õudsemat ilmet omades, oodatavast toimetusest ennemini salajast röömu kui vastikust näisid ennustavat. Juut heitis pilgu hõõgavale koldele, mille kohta tema pidi paigutatama, ja nähes, et tal piinajailt vähematki kaastundmust pole loota, muutis ta oma otsuse.

„Ma maksan,“ ütles ta, „tuhat naela hõbedat — see tähendab,“ lisis ta natukese aja pärast juurde, „ma maksan seda oma suguvendade abil, sest ma pean kerjusena paluma meie sünagoogi ukstel, enne kui ma selle kuulmata summa kokku saan. Millal ja kus pean ma seda maksma?“

„Siin,“ vastas Front-de-Boeuf, „siin peab seda maksma — siin peab seda kaaluma — siinsamas vangikeldri põrandal. Arvad sa, et mina enne sinust lahkun, kui lunastusraha kindel pole?“

„Ja mis on mul tagatiseks,“ ütles juut, „et ma tõepoolest vabaks saan, kui ma oma lunastuse olen maksnud?“

„Suursuguse normanni sõna, sina liigkasu-võtja ori,“ vastas Front-de-Boeuf, „suursuguse normanni au, mis on puhtam kui kogu sinu suguvõsa hõbe ja kuld.“

„Palun andeks, suursugune isand,“ ütles Isaak kartlikult, „aga miks peaksin ma selle sõna usaldama, kes ei usalda minu oma.“

„Sellepärast et sa teisiti ei saa, juut,“ ütles rüütel karmilt. „Oleksid sa praegu Yorkis oma varakambris ja paluksin mina sinult seekleid laenuks, siis määraksid sina maksutähtaja ja tagatise. See siin on minu varakamber. Siin on minul eesõigus ja ma ei mõtle enam vaevaks võtta sinu vabastamise tingimusi korrata.“

Juut ohkas sügavasti. „Luba mulle vähemalt,“ ütles ta, „ühes minu vabadusega ka nende vabadus, kes minuga ühes reisisid. Nemad küll põlgasid mind kui juuti, kuid nemad olid minu meeleheite vastu kaastundlikud ja et nad teel mind aidates viibisid, siis langes osa minu õnnetusest ka nende peale; pealegi on nad ehk valmis minu lunastusraha pisut juurde lisama.“

„Kui sa neid Saksi matse arvad,“ ütles Front-de-Boeuf, „siis oleneb nende lunastus teistest tingimustest kui sinu oma. Hoiatan sind, juut, räägi ainult sellest, mis sind ennast puutub, ja ära sega teiste asjasse.“

„Siis saan ma vabaks,“ ütles Isaak, „ainult ühes oma haavatud sõbraga?“

„Pean ma kaks korda Iisraeli pojale kinnitama,“ ütles Front-de-Boeuf, „et peab rääkima ainult iseendast ja mitte teiste asjasse segama? Kuna sa juba oma osa oled valinud, siis pole sul enam muud teha, kui aga oma lunastus maksta ja seda viibimata.“

„Kuule mind,“ ütles juut, „just selle varanduse pärast, mis sa oma...“ Ta peatus, kartes metsikut normanni vihas-tada. Kuid Front-de-Boeuf naeris ainult ja lõpetas ise juudi lause: „...mis sa oma südametunnistuse kulul saad — seda

tahtsid sa öelda, Isaak. Ütle aga julgesti välja, mina olen leplik, nagu juba tähendasin. Mina suudan võidetu etteheiteid kannatada, kuigi see võidetu oleks juut. Sina aga polnud sugugi nii kannatlik, Isaak, kui sa kohtu sellepärast appi kutsusid, et Jacques Fitzdotterel sind liigkasu-võtlikuks vereimejaks nimetas, kus sinu raha protsendid ta päranduse neelasid.“

„Vannun talmudi nimel,“ ütles juut, „teie rüütellik kõrgus on asja kohta eksituses. Fitzdotterel tõstis oma pistoda minu vastu mu oma kambris, sest ma julgesin temalt oma hõbedat paluda. Maksu-tähtaeg oli paasapühil.“

„Mis ta tegi, see ei puutu minusse,“ ütles Front-de-Boeuf, „küsimus on ainult selles, millal mina oma raha kätte saan. Millal saan ma oma seeklid, Isaak?“

„Lase mu tütar Rebekka Yorki minna,“ vastas Isaak, „ja anna talle kindel saade kaasa, suursugune rüütel, ning niipea kui mees ja hobu jõuavad tagasi tulla, on varandus,“ siin ohkas ta sügavasti, kuid jätkas üürikesse aja pärast, „on varandus ülelugemiseks siin põrandal.“

„Sinu tütar!“ vastas Front-de-Boeuf nagu üllatatult. „Taeva nimel, Isaak, seda oleksin ma ometi pidanud teadma. Mina pidasin seda mustasilmalist tüdrukut sinu liignaiseks ja mina andsin ta härra Brian de Bois-Guilbertile ümmardajaks, nagu see oli vanal ajal viisiks esi-isade juures, kes meile selles asjas kenaks eeskujuks.“

Karjatus, mis selle teate saamisel juudi suust kuuldavale tuli, pani võlvialuse kajama ja tekitas kahes saratseeniski sedavõrt imestust, et nad oma vangi vabaks lasksid. Seda silmapilku tarvitas ta kohe selleks, et põrandale põlvili heitida ja Front-de-Boeufi põlvede ümbert kinni haarata.

„Võtke kõik, mis te nõuate,“ ütles ta, „härra rüütel, võtke kümme korda rohkem, tehke mind vaaseks ja kerjuseks, kui tahate, ei, torkige mind pistodaga, küpsetage mind siin ääsil, kuid andke minu tütrele armu, vabastage ta tervelt ja ausalt! Kuna te ju ise naisest olete sündinud, siis hoidke abitu tütarlapse au. Ta on minu õndsas Raheli teisik,

tema on selle lahkunu viimne armupant. Tahate teie siis vaeselt leselt vanamehelt tema viimset tröösti röövida? Tahate teie siis nõnda teha, et isa peaks oma ainukest elavat last tahtma surnuna näha ema kõrval meie isade hauas?“

„Oleksin ma seda ometi varemini teadnud,“ ütles normann pisut kaasatundvalt. „Mina arvasin, et teie tõug ei armasta peale rahapunga mitte midagi.“

„Ärge mõtelge meist nii alatult, kuigi oleme juudid,“ ütles Isaak, kes ahnelt arvatava kaastundmuse järele haaras, „rebane, kelle peale jahti peetakse, ja piinatud metskass armastavad oma poegi, niisama armastab oma lapsi ka tagakiusatud Aabrami suguvõsa.“

„Võib olla,“ ütles Front-de-Boeuf, „tulevikus tahan seda sinu enda pärast uskuda, Isaak, kuid see ei aita meid praegu, ma ei või midagi sinna parata, mis on juba sündinud või mis veel võib sündida. Mina olen oma sõna oma sõjakaaslasel juba annud ja seda ei murra ma enam kümnegi juudi mehe ja naise pärast. Pealegi, miks kardad sa oma tüdrukule halba, kuigi ta oleks Bois-Guilberti saagiosa?“

„See peab halb olema, sellest peab halba tulema!“ hüüdis Isaak meeletult käsi ringutades. „Millal on tempelrüütlid muud teinud kui meestele kurja ja naistele häbi!“

„Uskmatu koer!“ ütles Front-de-Boeuf välkuvail silmil, võib-olla rõõmustudes, et ta põhjuse leidnud vihastumiseks, „ära teota Siioni templi püha ordut, vaid mõtle parem, kuidas oma lubatud lunastusraha maksta, muidu häda sinu kaelale!“

„Röövel ja kelm!“ ütles juut oma rõhuja teotuste peale kirklikult vastates, ilma et oleks suutnud ennast veel taltsutada, „mitte midagi ei maksa ma sulle, mitte pennigi ei maksa, enne kui tütar pole mulle tervelt ja ausalt tagasi antud!“

„Oled sa arust ära, iisraelimees,“ ütles normann tumevalt, „on sul ehk nõiavõim kuuma raua ja keeva õli vastu?“

„Mul on ükskõik!“ ütles juut, kes tütre pärast meeletele aetud, „võid teha minuga kõige halvemat. Minu tütar on mu oma liha ja veri ning tuhat korda kallim, kui need

liikmed siin, mida ähvardab piin. Mingit hõbedat ei anna ma sulle ehk olgu siis, et ma ta sulatatult sinu ahnesse kurku võiksin kallata, mitte ainustki hõbepenni ei anna ma sulle, natsareenlane, kuigi ma võiksin su hukkamõistmisest päästa, mida sa oled ära teeninud kogu oma eluga! Võta mu elu, kui tahad, ja sa võid näha, kuidas juut isegi surmavas piinas kristlast oskab põlata.“

„Küllap näeme,“ ütles Front-de-Boeuf, „sest õnnistatud risti nimel, mis sinu neetud suguvõsa meelet hirmus asi, pead sa rauda ja tuld lähemalt tundma õppima! Orjad, kiskuge tal riided seljast ja köitke ta raudvarbadele.“

Nõrgast vastupanekust hoolimata võtsid saratseenlased juudilt juba tema pealmised riided ja oleksid ta täiesti paljastanud, kui mitte korduv sarvehääl väljastpoolt lossi isegi siia vangikeldrisse poleks tunginud, mispeale mitu häält kohe härra Reginald Front-de-Boeufi hüüdsid. Vastu tahtmist oma pörgulikuses talituses segatud, käskis ta teendrid Isaakile tema riided tagasi anda ja ühes nendega vangikambriist lahkudes jättis ta juudi Jumalat tänama oma päästmise eest või oma tütre vangipõlve ja arvatava saatuse pärast hädaldama, nagu seda tema isiklikud või isalikud tundmused lubasid.

Kahekümnekolmas peatükk.

Kui meelitava sõna võitev jõud
Ei kuidagi teid suuda pehmenda,
Siis kosin teid ma sõjariistaga
Ja sunnin loomu vastu armastama end.
Kaks Veroona mõisnikku.

Ruum, kuhu leedi Rowena viidi, oli teatud lihtsate ehetega varustatud ja tema siia paigutamine pidi erilist aupakkumist tähendama, mida teiste vangide suhtes poldud tarvilikuks peetud. Kuid Front-de-Boeufi naine, kellele see ruum alguses oli määratud, oli juba ammu surnud ja aeg ning hooletus olid nii mõndagi olnud ehetest vähendanud, mida soetanud lossiproua maitse. Mitmes kohas rippusid tapetid

seintel alla, paiguti oli päike nad pleegitanud või ajahammas hävitanud. Kuigi see ruum oli nõnda siis korratus olekus, ometi oli see kõige kohasem Saksi pärija asumiseks ja siia jäeti ta oma saatuse üle järele mõtlema, kuni selle õudse draama näitlejad jõudsid osad eneste vahel ära jaotada. See sündis ühisel nõupidamisel Front-de-Boeufi, de Bracy ja tempelhärra vahel, kus kaua nende tulude üle vaieldi, mida igaüks sellest julgest ettevõttest pidi saama, ja kus viimaks õnnetute vangide saatuse kindlaks määrati.

Oli umbes lõuna aegu, kui de Bracy ilmus, kelle heaks terve ettevõtte alguses kavatseti ja kes nüüd tuli, et oma eesmärgile jõuda leedi Rowena käe ja tema varanduse suhtes.

Vaheaeg polnud tal mitte ainult nõupidamisega kulunud oma kaaslaste seltsis, vaid ta oli ka mahti leidnud, et end tolle aja maitse kohaselt ehtida. Roheline vammus ja näokate olid kõrvale heidetud. Tema pikad, paksud juuksed rippusid ilusais lokiides kallile kasukmantlile alla. Habe oli aetud ja kuub, mis poole reieni ulatus, ning selle hõlmu hoidev ja tugevat mõõka kandev vöö olid kullaga tikitud ning ehitud. Oleme juba tolleaegsete jalanõude imelikule moele tähelepanu juhtinud ja Maurice de Bracy kinga ninad võisid oma liialduse tõttu küll auhinda nõuda, sest rad olid kõverad ja keerud, nagu jäärasarved. Niisugused olid tolleaegse moodsa mehe kehakatted ja käesoleval silmapilgul tõstis nende ehetest väärtust märksa rüütli kena kuju ja tema meeldiv teguviis, sest tema kombed said osa hoovkonna liikme viisakusest ja sõduri avalikkusest.

Rowenat teretas ta oma sametist mütsi kergitamise, mida ehtis kuldne tikandus püha Michaeli kujuga, kes tallab oma jalge alla kurjusürsti. Viisakalt palus ta leedit istet võtta ja kui see ikka veel püsti seisis, tõmbas rüütel kinda paremast käest ja tahtis teda toolile viia. Kuid Rowena lükkas märguandega selle viisakuse tagasi ja ütles: „Kui ma oma vangikoja ülema ees seisan — ja olud ei lase midagi muud oletada, — siis on vangil kõlvulisem oma otsust seistes kuulata.“

„Ah, ilus Rowena!“ ütles de Bracy, „teie ei seisa oma vangikoja ülema, vaid oma vangi ees ja teie ilusaist silmist loodab de Bracy seda otsust lugeda, mida teie temalt ootate.“

„Mina ei tunne teid, mu härra,“ ütles leedi kogu oma uhkuses ja ilus end sirgeks ajades; „ma ei tunne teid mitte ja teie häbemata familjaarsus, millega teie trubaduuri keelele minu poole pöördute, ei või kuidagi vabanduseks olla röövli vägivallale.“

„Sinule endale, ilus neid,“ vastas de Bracy endisel toonil, „sinu enda kenadusele võlgned sa tänu kõige eest, mis ma sinu suhtes lubamatut teinud, sinu suhtes, keda ma valinud oma südamekuningannaks ja oma silmade sihttäheks.“

„Kordan teile veel, härra rüütel, et ma teid ei tunne ja et ükski keti- ning kannustekandja ei peaks kaitseta naisterahva juurde nõnda sisse tungima.“

„Et ma teile tundmata,“ ütles de Bracy, „see on tõepoolest minu õnnetus, kuid lubage loota, et de Bracy nime pole alati surnuks vaigitud, kui minstrelid või heeroldid on rüütellikudele tegudele kiitust kuulutanud, olgu see turniiril või lahinguväljal.“

„Siis jätke enda kiitus minstrelide ja heeroldite hooleks, härra rüütel,“ vastas Rowena, „sest see on nende huulile palju kohasem kui teie enda omadele, ja öelge mulle, kes neist peab laulus või turniirraamatus ülistama tänase õõ tähtsat võitu, mille saite vana mehe üle, keda saatsid ainult mõned arad teendrid, ja milles omandasite saagiks õnnetu neiu, keda tema tahtmise vastu siia röövli lossi toodi?“

„Teie olete ülekohtune, leedi Rowena,“ ütles rüütel segaduses oma huuli närides ja tooni omandades, mis temale loomulikum kui tänini tarvitatud tehtud viisakus; „kuna teie ise kirest vaba olete, siis ei või teie teise arutust vabandada, kuigi see oleks teie oma ilu tekitatud.“

„Palun teid, härra rüütel,“ ütles Rowena, „jätke see keel, mis rändavatele laulikutele nii omane, et ta rüütlite või suur-suguste huulile enam ei kõlbagi.“

„Uhke tüdruk,“ ütles de Bracy, kes vihaseks sai, et tema viisakus talle peale põlguse midagi ei toonud, „sulle astutakse sama uhkelt vastu. Siis tea, et ma oma käe sinu käe järele nõnda olen sirutanud, nagu sinu iseloomule kõige kohasem. Sa tahad, et sind kositaks ennemini vibu ja mõõgaga kui viisakuse ja peente sõnadega.“

„Viisakad sõnad,“ ütles Rowena, „kui neid tarvitatakse halbade tegude loorimiseks, on sama head kui rüütli vöö alatu sulase vööl. Pole ime, et tagasihoidlikkus teid pahandab, sellepärast oleks parem, kui te ausalt röövli riided ja keele alal oleksite hoidnud, selle asemel et oma tegusid viisakate sõnade ja kommetega püüda varjata.“

„Sinu nõuanne on hea, leedi,“ ütles normann, „ja julges keeles, mis kõige paremini julgete tegudega kokku käib, ütlen sulle, sina ei lahku kunagi siit lossist või sa lahkud siit Maurice de Bracy abikaasana. Mina pole harjunud, et minu ettevõtted peaksid äparduma, ka pole suursugusel normannil vaja eriti oma pead murda teguviisi üle Saksi tüdruku vastu, keda ta austab oma käe pakkumisega. Sina oled uhke, Rowena, ja seda enam oled sa minu naiseks kohane. Kuidas muidu võiksid sa kõrgesse ausse ja vürstlikule seisukohale tõusta, kui mitte ühenduses minuga? Kuidas muidu võiksid oma külakuurist pääseda, kus saksilased ühes oma ainukese rikkusega, sigadega, asuvad, ja omandada aupaiga kõige selle keskel, mis Inglismaal iluduselt valitud ning võimalt lugupeetut?“

„Härra rüütel,“ vastas Rowena, „külakuur, mida teie põlgate, on minu vari olnud lapsepõlvest saadik ja uskuge, kui ma tema maha jätaksin — oletame, et see päev kunagi saabub, — siis teen ma seda ühes sellega, kes ei põlga seda paika ja neid kombeid, mis mind kasvatanud.“

„Ma aiman, mis te mõtlete, leedi,“ ütles de Bracy, „kuigi see teie arvates minu mõistusele liiga tume on. Aga ärge ometi sellest unistage, et Richard Lõvisüda veel kunagi oma trooni tagasi saab või et Wilfred von Ivanhoe, tema armualune, teid kunagi tema jalajäri ette viib, kus teid kuninga

armualuse mõrsjana tervitatakse. Mõni teine teie kosija võiks ehk armukadedaks saada neid keeli puutudes, kuid minu kindel kavatsus ei või niisuguse lapsiku ja lootusetu kire tõttu muutuda. Siis tea, leedi, et see võistleja on minu võimuses, ja et ainult minust oleneb tema asukohta teatada või mitte, kus Front-de-Boeufi armukadedus temale palju kardetavamaks võib saada kui minu oma.“

„Wilfred siin?“ hüüdis Rowena põlglikult. „See on sama palju tõsi, kui et Front-de-Boeuf on tema võistleja.“

De Bracy vahtis talle üürikeseks aineti silma ja ütles siis: „Kas sa siis tõesti seda ei tea? Kas sa tõesti ei tea, et Wilfred von Ivanhoe reisis juudi kandraamis? Mõnus reisiabinõu ristisõitjale, kelle tugev käsi püha haua tahtis tagasi võita!“ Ja ta naeris pilkavalt.

„Ja kui tema siin on,“ ütles Rowena end ükskõiksusele sundides, kuigi ta sisemiselt hirmul värises ja seda vaevalt suutis varjata, „milles on ta siis Front-de-Boeufi võistleja? Või mis oleks tal karta peale lühikese vangipõlve ja auväärilise lunastusraha, nagu see rüütlike seas tarvitusel?“

„Rowena,“ ütles de Bracy, „kas ka sina, nagu kogu su sugu, oled arvamisel, et ei või muud võistlust olla kui aga see, mis puutub teie eneste kenadustesse? Kas sa ei tea, et on veel olemas kadedus au ja rikkuse pärast, nagu on ta olemas armastusegi tõttu, ja et meie võõrusisand Front-de-Boeuf tahab oma teelt koristada selle, kes nõuab temalt Ivanhoe parunimõisa, ning ta teeb seda niisama ruttu, agaralt ja kõhklemata, nagu oleks mõni sinisilmne tüdruk Wilfredile temaga võrreldes eesõiguse annud. Kuid olge minu kosimisele vastutulelik ning haavatud võitlejal pole midagi Front-de-Boeufilt karta, kuna sa aga muidu teda pead leinama, nagu oleks ta selle kätte sattunud, kes ei tea, mis on kaastundmus.“

„Päästa ta armulise taeva nimel!“ ütles Rowena, kuna ta kindlus juba hirmul kallima saatuse pärast kõikuma löi.

„Mina võin, mina tahan seda ja see on minu eesmärk,“ ütles de Bracy, „sest kui Rowena on nõus de Bracy mõrs-

pole ometi mõni romantiline narr, kes tahaks selle õnne edendada või seda tema saatusest päästa, kes mõtleb edurikkaks takistuseks saada minu ja mu soovi teostamise vahel. Kasuta oma mõju minu peale tema aitamiseks ning tema on päästetud, loobud sa sellest, siis sureb Wilfred ja sina ise pole vabadusele sammugi lähemal.“

„Sinu keele külmas ükskõiksuses,“ ütles Rowena, „on midagi niisugust, mis väljendatud koledusega hästi ei näi kokku kõlavat. Ma ei usu, et sinu kavatsused oleksid nii keerulised või sinu võim nii suur.“

„Meelita end selle usuga,“ ütles de Bracy, „kuni aeg tema eksituse tõestab. Sinu armastaja lamab haavatult siin lossis, sinu eesõigustatud armastaja. Tema on riiviks Front-de-Boeufi ja selle vahel, mida ta rohkem armastab, kui au või ilu. Mis on tal siis peale pistoda löögi või viskoda heite veel vaja, et oma vastast alatiseks vagaks teha? Ei söanda aga Front-de-Boeuf nii avalikku tegu oma peale võtta, siis võib arst haigele sõõmu võõrast rohtu anda, teender või ümmardaja võivad haige pea alt padja ära tõmmata ning oma praeguses seisukorras on ta kadunud ilma vere valamata. Niisama ka Cedric...“

„Ka Cedric,“ ütles Rowena korrates, „minu suursugune, suurmeelne hooldaja! Mina olen oma saatuse teeninud, sest mina unustasin tema saatuse ta poja oma kõrval.“

„Ka Cedricu saatus oleneb sinu otsusest,“ ütles de Bracy, „ja mina jätan selle nüüd sinu enda teha.“

Siiamaani oli suutnud Rowena end selles raskes seisukorras kõikumata kindlusega hoida, ent seda ainult arvamises, et hädaoht pole veel nii tõsine ja lähedane. Tema loomus oli niisugune, mida näotundjad harilikult ikka valgeverelistes eeldavad — õrn, kartlik ja järeleandlik, kuid tema oli kasvatusena teisendatud, kindlamaks muudetud. Kuna ta oli harjunud, et kõigi tahtmine, isegi Cedricu oma (kes teis-

et tema tahtmisele vastu astutaks, veel vähem seda, et tema tahtmist tähelegi ei pandaks.

Tema kõrkus ja valitsemise harjumus olid seega teatud määral tehtud iseloom, mis tugenes tema loomulikele omadusile, ja see jättis tema kohe maha, niipea kui tal silmad avanesid iseennast ja oma armastajat ning hooldajat ähvardava hädaohu peale. Ja kui ta nägi, et tema tahtmisele, mille vähemgi avaldus tänini oli austamist ja tähelepanu leidnud, vastu astus tugeva ja ägeda mehe kindel loomus, kes oli temaga võrreldes eesõigustatud seisukorras ning kes oli valmis seda kasutama, siis lõi ta tema ees värisema.

Silmi enda ümber käia lastes, nagu otsiks ta abi, mida pole kuskilt tulemas, ja üksikuid sõnu hüüdes tõstis ta käed taeva poole ning langes peatamatult kaebesse ning hädaldusse. Võimatu oli ilma kaastundmuseta vaadata niisuguse iluduse kurbust ja ka de Bracy ei jäänud liigutamata, kuigi teda valdas enam nõutus kui õrnus. Tema oli juba liiga kaugele läinud, kui et võimalik oleks taganeda, ja ometi oli Rowena praegune seisukord niisugune, et temasse ei mõjunud tõendused ega ähvardused. De Bracy sammus edasi-tagasi, kord peletatud neidu enesevalitsemisele manitsedes, kord kaheldes, kuidas küll edaspidi peab talitama.

„Kui ma end,“ mõtles ta, „selle meeltheitva tüdruku valust ja pisaraist laseksin liigutada, mis võiksin ma muud saavutada, kui aga nende ilusate lootuste kadu, milleks ma niipalju riskeerinud, ja prints Johanni ning tema lõbusa hoovkonna naeru. Ja ometi,“ arutas ta endamisi, „tunnen ma, et ma hästi selle osa peale ei kõlba, mida ma pean mängima. Ma ei või nii ilusat nägu näha, kui teda inetustab valu, ega neid silmi, kui nad nõretavad pisaraist. Tahaksin, et need näojooned omandaksid endise kõrkuse või et mul oleks rohkem Front-de-Boeufi kolm korda karastatud südamest!“

tkestas sarvenaai, mis oma läbilõikava ja heleda kõlaga
teisi lossiasunikke segas nende mitmesugustes ahnuse ja
rge de plaanides. Neist kõigist kahetses ehk de Bracy
vähem seda segamist, sest tema kõnelus Rowenaga oli
nkntini jõudnud, kus tal ühesuguselt raske oli seda jätkata
i ka katkestada.

Siin ei või me teisiti, kui peame lugejale tolleaegsete elu-
side kohta, mida praegu oleme kujutanud, paremaid tões-
si tooma, kui on seda meie jutustuse sündmused. Kurb
mõelda, et need vaprad parunid, kellele Inglismaa oma
baduse eest tänu võlgneb krooni vastu võideldes, ise olid
hirmsad rõhujad ja raiskunud eluviisidega, et nad mitte
ult Inglise seadustest üle ei astunud, vaid et nad rikkusid
inimlikkuse ja loomulikkuse piire. Meil tarvitseb esitada
ult üks neist paljudest lehekülgedest, mida usin Henry tolle-
gsetest ajaloo-kirjadest kokku korjanud, et tõestada—kunagi
le suutnud luule selle aja hirmutegude koleduseni tõusta.
Saksi kroonika autor toob kirjelduse nende hirmutegude
hta, mis kuningas Stepheni valitsuse ajal suurte lossiparu-
e ja lordide poolt, kes kõik olid normannid, korda saa-
tud ja mis on kindlaks tõenduseks nende igasuguste enna-
te kohta kirgede leegitsemisel. „Raskesti rõhusid nad vaest
vast losside ehitamisega ja kui need valmis olid, täideti
l kurjade inimestega või õigemini saadanatega, kes võtsid
ni mehi ja naisi, kui nad arvasid neil varandust leiduvat,
tsid nad vangitorni ja piinasid neid seal hirmsamini, kui
ki märter kunagi kannatanud. Mõned uputati porri, tei-
riputati jalgu-, pead- või põialtpidi üles ja tehti siis tuli
. Mõnedel sidusid nad peade ümber sõlmilised köied
g pingutasid neid seni kui peaju välja tuli, kuna teised
gikeldrisse heideti, mis kihisesid kärnkonnadest, nastikuist
ästikuist.“ Kuid ülekohus oleks lugejat rohkem piinata
e kirjelduse tutvustamisega.

keisrinna ema — riigivalitsejate tütar, lesk ja ema — oli sun-
nitud oma esimesel Inglismaal viibimisel (kasvatuse täienda-
miseks) nunna loori võtma, mis oli ainuke abinõu Nor-
mandia parunite liiderlikkuse eest pääsmiseks. Selle vaban-
duse esitas ta suurele Inglise kiriklikule nõukogule kui ainu-
kese põhjuse nunnaks saamiseks. Koondunud vaimulikud
tunnustasid selle põhjenduse maksvaks, sest ta tugenes üldi-
selt tuntud asjaoludele ja ta sai tähelepanu-vääriliseks tõen-
duseks seda ajajärku iseloomustavate ning rüvetavate kõlva-
tuste kohta. Oli avalikult teada, et pärast kuningas Wil-
helmi võitu tema kaaslased normannid, kes oma võidu peale
uhked, ei tunnustanud peale oma kõlvatu löbu mingit sea-
dust ja et nad mitte ainult võidetud saksidelt nende varan-
dust ei röövinud, vaid ka nende naised ja tütreid oma liider-
likkusega vägivaldselt rüvetasid, mispärast suursuguste pere-
kondade emad ja tütreid harilikult ikka kloostriloori omaks
võtsid mitte jumaliku kutse aetuna, vaid ainuüksi oma au-
kaitseks mehe piiramata kõlvatuse vastu.

Kahekümneneljas peatükk.

Ta kosin, nagu kosib mõrjsa lõvigi.
Douglas.

Kuna kirjeldatud sündmused teistes lossiosades maad
võtsid, ootas Rebekka oma saatust kaugel eraldatud tornis.
Siia toodi ta kahe valeriides röövli poolt ja kui ta väikesesse
kambri heideti, leidis ta seal eest vanaeide, kes endamisi
ümises mingisugust saksi laulu, nagu taktilöömiseks oma põ-
randal tantsivale ja keerlevale värtnale. Rebekka sisseastu-
misel tõstis vanaeit pea ja vahtis ilusat juudineidu vaenulise
pilguga, nagu see omane noorust ja ilu nähes vanadele ja
inetutele, kes elavad halbades oludes.

„Sina pead siit ära minema, vana toakilk,“ ütles üks meestest, „meie suursugune isand käsib sind seda kambrit ilusale külalisele jätta.“

„Ja muidugi,“ urises vanaeit, „nõnda tasutakse truud teenistust. Oli aeg, kus ainus sõna minu suust igaihe teist oleks võinud sadulast ja teenistusest heita, aga nüüd pean iga sinusuguse sulase käsku kuulama.“

„Hea daam Urfried,“ ütles teine mees, „ära targuta selle üle, vaid tõuse ja mine. Isanda sõna peab erga kõrvaga kuulma. Sinul oli kord oma aeg, aga sinu päike on juba ammugi loojas. Sina oled praegu nagu vana sõjahobu, keda aetakse kuiva nõmme; omal ajal oskasid ka sinu jalad sammu pidada, kuid nüüd sammu siit välja.“

„Söögu teid susi,“ ütles eit, „ja koeraonn saagu teile hauaplatsiks! Kurivaim Zerneck kiskugu minu luud-liikmed paigast, aga enne ma siit ei lahku, kui mu kanep kedratud!“

„Siis anna ise selles meie isandale vastust, vana tulimadu,“ ütles mees ja läks, jättes Rebekkat vanaeide juurde, kelle seltsi ta nii vastupuiklevalt oli sunnitud minema.

„Mis pagan see nüüd jälle lahti on?“ ütles vanaeit endamisi urisedes, aeg-ajalt piiluvat ja vaenulist pilku Rebekkaheites. „Kuid seda on kerge aimata... säravad silmad, mustad lokid ja nahk nagu paber, enne kui preester teda oma musta salviga määrib. Noh, kergesti võib aimata, milleks nad su siia eraldatud torni saadavad, kust karjumine kostab sama vähe, nagu viiesaja sülla sügavuselt maa altki. Öökullid on sinu naabrid, kena tüdruk, ja nende kisa kostab sama kaugele ja seda pannakse sama palju tähele kui sinugi oma... Pealegi veel välismaalane,“ ütles ta Rebekka riideid ja peakatet vaadates. „Kust maalt oled sa pärit? Saratseenlane või egiptlane? Miks sa ei vasta? Nutta oskad sa, kas sa siis rääkida ei oska?“

„Ära ole kuri, hea emakene,“ ütles Rebekka.

„Sul pole tarvis enam midagi öelda,“ vastas Urfried, „rebast tuntakse tema jäljist, juuti tema keelest.“

„Halastuse nimel,“ ütles Rebekka, „üttele mulle, mis on mul oodata selle vägivalda tagajärjena, mis mu siia toonud? Tahavad nad minu elu mu usu lunastuseks? Ma annan neile ta hea meelega.“

„Sinu elu, kallike?“ vastas eit, „mis löbu see neile valmistaks? Usu, sinu elu pole mitte hädaohus. Nad tarvivad sind samuti, nagu peeti kord küllalt heaks talitada suursuguse Saksi tüdrukuga. Ja kas peaks sinusugune juuditüdruk hädaldama, et tema midagi paremat ei leia? Vaata mulle otsa: mina olin kord noor ja kaks korda nii ilus kui sina, kui Front-de-Boeuf, selle Reginaldi isa, ja tema normannid selle lossi tormiga valdasid. Minu isa ja tema seitse poega kaitsid oma pärandust samm sammult, tuba toalt. Polnud ainustki ruumi, polnud ainustki trepiastet, mida poleks niisutatud nende verega. Nemad surid viimse meheni ja enne kui nende surnukehad jõudsid jahtuda ja nende veri kuivada, sain mina võitja saagiks ja naeruks!“

„Kas pole siis mingit abi? Kas pole mingit abinõu põgenemiseks?“ küsis Rebekka. „Rikkalikult, rikkalikult tasuksime sinu abi.“

„Ära mõtle selle peale,“ ütles eit, „siit pole muud pääseteed kui aga surmavärav ja hilja, liiga hilja“, lisas ta oma halli pead kõigutades juurde, „avaneb ta meile. Kuid trööstiks on teadmine, et ükskord jäävad meist siia maa peale teised, kes on sama viletsad nagu meie isegi. Ela hästi, juudineiu! Juut või pagan, saatuse on ikka ühesugune, sest sul on ju inimestega tegemist, kes ei tunne südametunnistust ega halastust. Ela hästi siis, ütlen ma. Minu lõng on kedratud, sinu ülesanne algab alles.“

„Pea, pea, taeva nimel!“ hüüdis Rebekka, „pea, kuigi see oleks minu needmiseks ja teotamiseks — sinu juuresolu on ometi mingisugunegi kaitse.“

„Isegi Jumala ema juuresolu poleks sulle kaitseks,“ vastas vana naisterahvas. „Seal ta seisab,“ ütles ta neitsi Maria lihtsale pildile näidates, „eks vaata, kas ta suudab sinult ootavat saatust pöörda.“

Nõnda öeldes lahkus ta toast irvitaval naeratusel, mis tema näo veel inetumaks tegi. Ta lukustas oma järel ukse ja Rebekka kuulis teda igal sammul trepi järske astmeid needvat, kuna ta ise aeglaselt ja vaevaliselt tornist alla läks.

Rebekka ootas nüüd veel kohutavamast saatust kui Rowena, sest missugune oletus oleks võinud arvata lasta, et juuditüdruku vastu pehmust või viisakust tarvitataks, kuna saksilaste vastu vähemalt nende varigi võis järele jäänud olla. Ent ometi oli Rebekka teatud määral paremas seisukorras kui Rowena, sest tema oli järelemõtlemise ja karakteri loomuliku tugevuse tõttu rohkem ette valmistatud teda ähvardavale hädaohule. Kindla ja vaatleva loomu tõttu oli ta juba varasest lapsepõlvest saadik oma kodus ning ka jõukate heebrealaste majas avalduva rikkuse ja toreduse keskel tähele pannud neid raskeid olusid, milles seda küllust maitsti. Pidutseva Damoklesena nägi Rebekka alati keset seda toredust mõõka oma rahva pea kohal rippuvat ainukese juuksekarva otsas. Need vaatlused olid tema loomuse taltsutanud ja arukale järelemõtlemisele sundinud, kuna ta teistes oludes ehk kõrkusele, uhkusele ja kangekaelsusele oleks kaldunud.

Isa eeskuju ja manitsuse tõttu oli Rebekka harjunud kõigi vastu viisakas olema, kes temale lähenesid. Küll ei suutnud ta tema liialdatud alandlikkust järele aimata, sest tema loomule olid madalus ja alaline kartus võõrad; tema talitas uhkes alandlikkuses, nagu heidaks ta põlatud rahva tütrema ümbritsevaile oludele alla, kuna ta aga ise selle juures arvamisel oli, et tema oma teenuste tõttu kõrgemal astmel peaks seisma, kui seda lubasid omavoliliselt despootilised usulised eelarvamised.

Nõnda halbadele oludele ettevalmistatuna omandas ta tarviliku kindluse nendes talitamiseks. Tema praegune seisukord nõudis temalt kogu tema meelekindlust ja tema oli kõige peale valmis.

Tema esimeseks ülesandeks oli ruumi läbi vaadata, kuid see pakkus vähe lootust olgu põgenemiseks või kaitseks. Temal polnud salakäike ega salauksi ning peale ukse, millest

ta sisse tulnud, piiras ruumi torni välissein. Uksel polnud seespool lukku ega riivi. Ainuke aken avanes välisele, müüri ümbritsetud platsile, mis alguses Rebekale põgenemiseks lootust andis, kuid lähemal järelevaatusel selgus, et see oli palkon, mis muust kindlusest eraldatud ja kivist rinnakaitsega piiratud, kust tagant mõned siia mahtuvad vibumehed läbi laskeaukude võisid kaitsta torni ennast ja lähedat lossimüüri.

Seega polnud muud pääsu kui aga passiivne kindlus ja lootus taeva abi peale, nagu see omane suurtele ja kõrge-meeliste loomudele. Kuigi Rebekkat võõriti oli õpetatud pühakirja töötusi ainult oma valitud rahva kasuks seletama, ometi ei eksinud ta, pidades praegust aega katsumishetkeks või uskudes, et ükskord Siioni lapsed ühes kõigi paganatega Jumala rahusse kutsutakse. Seni aga näitas tema ümbruses kõik selle peale, et praegu ootas teda karistus ja kiusatus ja et tema kohuseks on patustamata kannatada. Nõnda ettevalmistatuna eneses õnnetusohvrit näha, mõtles Rebekka juba ammugi oma seisukorra üle järele ja harjutas oma meeli oodatava hädaohu vastuvõtmiseks ette.

Ometi värises ta ja kahvatas, kui trepilt sammud kostma hakkasid ja uks viimaks pikkamisi avanes, kust sisse astus pikk mees, kes samasuguseid riideid kandis, nagu röövlidki, kes neile õnnetusetoajaiks said. Pikkamisi astus mees sisse ja sules ukse oma järel. Kulmudele vajutatud müts kattis ülemise näo-osa ja sellekohaselt hoitud mantel varjas alumise jao. Nõnda seisis ta hirmunud vangis ees, nagu peaks ta midagi teostama, mida ta ise häbeneb, ja ehk ta küll riiete poolest röövel, näis ta ometi kahevahel olevat teda siia toonud otstarbe avaldamises, nii et Rebekkal aega oli end koguda ja temast ette jõuda. Ta päästis oma kaks kallist käevõru ja kaelaehete lahti ja tõttas neid arvatavale röövlile pakkuma, oletades õigusega, et ta tema ahnuse vaigistamisega ka tema heatahtluse võib võita.

„Võta need,“ ütles ta, „hea sõber, ja ole Jumala nimel minu ja mu vana isa vastu armuline! Need ehted on palju

väärt, kuid nad on ainult tühi asi sellega võrreldes, mis me maksaksime, kui meie vabana ja tervena siit lossist pääseme.“

„Ilus Palestiina roos,“ vastas röövel, „need ehted on ehtsad, kuid nad ei ole nii valged kui sinu hambad: teemandid on säravad, kuid nemad ei suuda sinu silmega võistelda, ja sest ajast saadik, kus ma seda metsikut ametit hakkasin pidama, töötasin ma ilule rikkusega võrreldes eesõiguse anda.“

„Ära tee omale niisugust kahju,“ ütles Rebekka, „võta lunastus ja halasta! Kuld võib sulle lõbu osta, meiega halvasti ümberkäimine võib sulle ainult kahetsuse tuua. Minu isa rahuldab hea meelega sinu äärmised soovid ja kui sa targasti talitad, siis võid sa meilt saadud rahaga endale uuesti tee avada ausasse seltskonda — võid muretseda andeksandmise mineviku eksituste eest ning sul pole enam vaja uusi teha.“

„Hästi räägitud,“ vastas röövel prantsuse keeles, sest tal oli nähtavasti raske kõnelust saksi keeles jätkata, milles Rebekka oli rääkima hakanud, „kuid tea, Baca oru särav liilia, et sinu isa on juba vägeva alkeemiku võimuses, kes isegi vangikeldri roostetanud raudvarvad oskab kullaks ja hõbedaks muuta. Auväärt Isaak on riista sisse pandud, kus temast kõik väärtuslik välja destilleeritakse, ilma et selleks vaja oleks minu käskke või sinu palveid. Sina pead oma lunastuse ostma ilu ja armastusega ning mingit muud raha ei võta ma vastu.“

„Sa ei ole röövel,“ ütles Rebekka samas keeles, milles temaga räägiti, „ükski röövel poleks niisugust pakkumist tagasi lükanud. Ükski röövel ei tarvita sinu räägitud keelt. Sina pole röövel, vaid normann, võib olla isegi suursugune sündimise poolest. O, siis ole seda ka oma tegudes ja heida endast see ülekohtu ja vägivalda näokate!“

„Ja sina, kes sa nii õieti oskad aimata,“ ütles Brian de Bois-Guilbert mantlit näo eest langeda lastes, „pole mitte tõsine Iisraeli tütar, vaid kõiges, peale nooruse ja ilu, täieline

Endori nõid. Tõepoolest pole ma mitte röövel, ilus Saaroni roos. Mina olen üks neist, kes ennemini sinu kaela ja käsi pärlite ja briljantidega ehivad, mis neile nii hästi hakkavad, kui et nad neid ehteid sealt rööviksid.“

„Mis sa siis minult tahad,“ ütles Rebekka, „kui mitte rikkust? Meil ei või mitte midagi muud ühist olla, sest teie olete kristlane, mina juut. Meie ühendus oleks niihästi teie kiriku kui ka meie sünagoogi seaduste vastu.“

„Nõnda oleks see tõepoolest,“ vastas tempelrüütel naerdes, „kui ma juudi tahaksin naiseks võtta. *Despardieux*¹⁾! — Aga seda mitte ka siis, kui ta oleks Seeba kuninganna. Pealegi tea, magus Siioni tütar, et kui kõige kristlikum kuningas oma kõige kristlikumat tüdruku minule pakuks ning Languedoci kaasavaraks annaks, isegi siis ei kosiks ma teda. Minu töötuse vastu käib ükskõik missugust tüdrukut võtta muul viisil kui aga *par amours*²⁾, nagu ma ka sind tahan armastada. Mina olen tempelrüütel. Vaata minu püha ordu ristimärki.“

„Julged sa praegusel juhusel tema peale toetuda?“ küsis Rebekka.

„Ja kui ma seda teen,“ vastas tempelrüütel, „siis ei puutu see sinusse, sest sina ei usu meie lunastuse õnnistatud märki.“

„Mina usun, nagu mu isad mind õpetanud,“ ütles Rebekka, „ja andku Jumal mulle andeks, kui ma ekslikult usun! Kuid teie, härra rüütel, mis on teie usk, kui te kõhklemata kõige pühamale tugenete ka sel silmapilgul, kus te valmis olete oma kui rüütli ja ususulase töötust murdma?“

„Tõsiselt ja hästi jutustatud, oh Siiraki tütar!“ vastas tempelrüütel, „kuid sinu kitsad juudilised vaated teevad su pimedaks, nii et sa meie suuri eesõigusi ei näe. Abielu oleks tempelrüütli kestev kuritegu, kuid kõik vähemad lolused saab ta oma lähemalt orduülemalt kergesti andeks.“

1) Jumala eest!

2) Armukesena.

Ei kõige targem kuningas ega tema isa, kelle eeskuju ka sina mõõduandvaks võiksid pidada, ole kunagi nii suuri vabadusi tarvitanud, kui meie vaesed Siioni templi sõdurid oleme omandanud tema kaitsmise agarusega. Saalomoni templi kaitsjad võivad ka Saalomoni vabadusi nõuda.“

„Kui sa ainult selleks pühakirja ja pühimuste elulugu loed,“ ütles Rebekka, „et oma üleannetust ja liiderlikkust õigustada, siis oled sa selle sarnane, kes kõige tervemate ja tarvilikumate rohtude seast kihvtiseid otsib.“

Tempelrüütli silmad välkusid neid sõnu kuuldes tules. „Kuule, Rebekka,“ ütles ta, „seni olen sinuga pehmelt rääkinud, kuid nüüd tahan võitja keelt tarvitada. Sina oled minu noole ja oda vang ja allud minu tahtmisele kõigi rahvaste seaduse järele. Mitte tolligi ei taha ma oma õigustest loobuda või vägivallega seda võtmata jätta, mida sa andmata jäta minu palvele ja tarvidusele.“

„Tagane,“ ütles Rebekka, „tagane ja kuula mind, enne kui sa seda surmapattu mõtled teostada! Minu jõu võid sa muidugi murda, sest Jumal on naise nõrgana loonud ja tema kaitse mehe suurmeelsuse hooleks usaldanud. Kuid sinu alatust, tempelrüütel, tahan ma ühest Euroopa otsast teise kuulutada. Sinu orduvendade ebausk peab mulle seda andma, mida keelab mulle nende kaastundmus. Iga pretseptoorium, iga teie ordu ülem kohus peab teada saama, et sa oled juudiga patustanud nagu ususalgaja. Need, keda sinu kuritöö ei kohuta, neavad su sellepärast, et oled risti rüvetanud, mida sa kannud, sest sa oled silma heitnud minu rahva tütre peale.“

„Sa oled teravmeelne juuditüdruk,“ vastas tempelrüütel, sest ta teadis väga hästi, et Rebekka tõtt rääkis, mõistsid ju ordumäärused kõige kindlamalt ja raskete karistuste, isegi aualanduse ähvardusega niisugused teod hukka; „oled arukas,“ kinnitas ta, „kuid sinu kaebehääl peaks vali olema, kui ta tahaks nende lossimüüride taha kosta, sest siin surevad sinu hädaldamised, õiguse poole karjumised ja appihüüd-

mised tähelepanemata. Ainult üks asi võib sind päästa, Rebekka: heida oma saatusele alla — võta meie usk vastu ja sa kõnnid nõnda ehituna, et nii mõnigi Normandia leedi meie ordu parema piigi armualusest toreduse kui ka ilu poolest taga seisab.“

„Oma saatusele alla heita!“ hüüdis Rebekka. „Ja misugusele saatusele, püha taevas! Teie usk vastu võtta! Mis usk see on, kui ta niisugust kelmi varjab? Sina tempelrüütli parem piik! Vilets rüütel! Valevanduja ja preester! Sülitan sinu peale ja panen sulle vastu. Aabrami Jumal on pääsetee näidanud oma tütrele isegi niisugusest häbikuristikust!“

Nõnda öeldes kargas ta võrestatud aknast välja rõdule ning sealt rinnakaitse servale, asudes otse all ammutava kuristiku kohta. Et neiu tänini liikumata paigal oli seisnud, siis oli Bois-Guilbert sootuks ettevalmistamata ja ei leidnud aega tema peatamiseks. Kui ta läheneda püüdis, hüüdis Rebekka: „Jää, kus sa oled, uhke rüütel, või ainuke samm ja mina kargan sügavusse. Ennemini lõmastagu selle lossi hoovi kivid minu inimkuju, kui et ta saab sinu vägivalga ohvriks!“

Nõnda rääkides pani ta oma käed kokku ja sirutas nad taeva poole, nagu paluks ta oma hingele halastust, enne kui ta teeb viimse hüppe. Tempelrüütel viivitas ja tema kindlus, mis kunagi polnud taganenud meelegeite või halastuse ees, andis ruumi imetlusele neiu hingelise jõu üle.

„Tule maha, meeletu tüdruk!“ ütles ta. „Ma vannun maa, mere ja taeva nimel, et ma sulle liiga ei tee.“

„Mina ei usalda sind, tempelrüütel,“ vastas Rebekka. „Sa ise õpetasid mind paremini sinu ordu voorusi austama. Lähem ordukohus vabastaks sinu su töotusest, sest ta ei puutu ju muud midagi kui aga viletsat juuditüdrukut.“

„Sa teed mulle ülekohut,“ hüüdis tempelrüütel palavalt. „Mina vannun sulle nime juures, mida ma kannan, oma rinnal kantava risti nimel, oma mõõga nimel, mis mul vööl ripub,

oma esi-isade vapi nimel vannun ma, et ma sulle mingit üle-
kohut ei tee! Hoiä end kui mitte iseenda, siis oma isa pärast!
Mina tahan temale sõbraks olla ja siin lossis vajab ta vägevät
sõpra.“

„Ah,“ ütles Rebekka, „seda kõike tean ma väga hästi,
kuid — võin ma sind usaldada?“

„Minu vapp pöördagu ümber ja minu nimi saagu autuks,“
ütles Brian de Bois-Guilbert, „kui sul põhjust peaks olema
minu üle kaevata. Nii mõnegi seaduse ja nii mõnegi käsu
olen ma murdnud, kuid ei iialgi oma sõna.“

„Siis tahan ma sind usaldada,“ ütles Rebekka, „aga
ainult niipalju.“ Ja ta tuli rinnakaitse servalt maha palkonile,
kus ta ühe laskepilu juurde seisma jäi. „Siia,“ ütles ta,
„valin oma paiga. Jää sina sinna, kus sa oled, ja kui sa
ühegi sammu võrra meie vahet tahaksid vähendada, siis pead
sa nägema, et juuditüdruk usaldab oma hinge ennemini
Jumala, kui oma au tempelrüütli hoolde.“

Kuna Rebekka nõnda rääkis, andis tema kindel otsus,
mis tema ilmeka iluga nii hästi kokku hakkas, ta pilgule,
näoilmele ja kogu tema välimusele enam kui sureliku auväär-
rikkuse. Tema pilk ei värisenud ja tema pale ei kahva-
tanud nii lähedase ja kohutava saatuse ees. Otse selle
vastu andis mõte, et tema saatatus on ta enda võimuses ja
et ta surma kaudu võib pääseda häbist, tema näole veel
rohkem jumet ja tegi tema silmad veel säravamaks. Nii
uhke ja julge kui Bois-Guilbert ka oli, ometi pidi ta tunnus-
tama, et kunagi pole ta vaadelnud nii hingestunud ja käs-
kivat ilu.

„Olgu rahu meie vahel,“ ütles Bois-Guilbert.

„Ma ei karda sind,“ vastas neiu. „Tänu sellele, kes selle
torni nii kõrge on ehitanud, et ükski ei või siit elusana
kukkudes maanduda, tänu temale ja tänu Iisraeli Jumalale!
Sind ei karda ma mitte!“

„Sa teed mulle ülekohut,“ ütles tempelrüütel, „maa, mere
ja taeva nimel — sina teed mulle ülekohut! Loomult pole

ma niisugune, nagu sina mind näinud — karedana, enesear-
mastajana ja halastamatuna. See oli naine, kes mulle julmust
õpetas ja naise vastu olen ma siis ka julmust tarvitanud,
kuid mitte sinusuguse vastu. Kuule mind, Rebekka. Kunagi
pole rüütel suuremas armastuses oma daami vastu oda pihku
haaranud kui seda kord tegi Briand de Bois-Guilbert. See
daam oli kellegi väikese paruni tütar ja tema pidi oma isalt
kord pärima varemestunud torni, viljakandmata viinapuu-
aia ja mõne adramaa kuiva Bordeaux pinda. Kuid tema nimi
sai kuulsaks igal pool, kus tehti sõjategusid, ta sai kuulsa-
maks kui oli nii mõnigi daam, kes pidi kaasavaraks saama
krahvkonna. Jah,“ jätkas ta edasi-tagasi käies, nagu unustaks
ta Rebekka juuresoleku, „minu teod, minu hädaohud, minu
veri tegid Adelaide von Montemare nime kuulsaks Kastii-
liast kuni Bütsantsini. Ja kuidas tasuti seda! Kui ma oma
kallilt ostetud auga tagasi tuln, mille eest olin maksnud
vaeva ja verd, leidsin oma daami kellegi Gascogne kannu-
poisiga laulatatud olevat, kelle nime kunagi väljaspool tema
isa pärandust polnud kuulnud! Ma armastasin oma daami
truult ja maksin tema murtud truuduse kibedasti kätte, kuid
see kättemaks langes minu enda peale tagasi. Sellest päe-
vast saadik eraldusin elust ja tema köidikuist; minu kare
mehisus ei pea kunagi perekondlikku kodu tundma, minu
loomust ei pea kunagi pehmendama armastav naine ega minu
eluaastad tutvuma südame õrnusega. Minu haud olgu üksik
ja Bois-Guilberti nime ei pea ükski võsu edasi kandma tule-
vate põlvede ridadesse. Oma ülemuse jalge ette panin oma
isetegevuse õiguse — sõltumatuse eesõiguse. Tempelrüütel
on peale nime kõiges ori ja temal ei tohi olla maad ega
varandust ja ta elab ning hingab ainult teiste tahtmisel ja
teiste heaksarvamisel.“

„Aga mis tasub sulle selle piirita ohvri?“ küsis Rebekka.

„Kättemaksu võim, Rebekka,“ vastas tempelrüütel, „ja
lootused oma auahnuse rahuldamiseks.“

„Halb tasu,“ ütles Rebekka, „õiguste eest, mis inimsoole
kõige kallimad.“

„Ära seda ütle, tüdruk,“ vastas tempelrüütel. „Kättemaks on jumalate pidu! Ja kui nad seda enestele on tagavaraks hoidnud, nagu papid meile õpetavad, siis sellepärast, et nad seda liiga kalliks peavad surelikkudele usaldamiseks. Ja auahnus! See kiusatus võiks isegi taeva õndsuse röövida.“ Ta vaikis silmapilguks ja jätkas siis: „Rebekka! sel, kes võis surma valida häbi asemel, peab olema uhke ja vägev hing. Sina pead minu olema! Ei, ära hirmu,“ lisas ta juurde, „see peab sinu nõusolekul sündima ja sinu oma tingimustel. Sina pead nõus olema minuga lootusi jagama, nagu neid pole hellitanud ükski kuningas troonilgi! Kuulge mind, enne kui vastate, ja kaaluge järele, enne kui tagasi lükkate. Nagu öeldud, kaotab tempelrüütel oma ühiskondlikud õigused, oma vaba talitusvõimaluse, kuid tema muutub suure ja vägeva keha liikmeks, ja selle ees värisevad praegu juba troonid. Temaga sünnib sama nagu vihmatabaga, mis merre kukub ja seal selle suure veekogu individuaalseks osaks muutub, mis õõnestab kaljude alused ja neelab kuningate sõjalaevastikud. Niisugune paisuv voog on meie ordu. Ja selles vägevas ordus pole mina mitte väike suurus, vaid juba praegu üks peakäsuretajaist ja ühel ilusal päeval võin ma käe sirutada suurmeistri valitsuskepi järele. Vaesed tempelsõdurid ei tõsta oma jalga mitte ainult kuningate kaelale — seda võib ka iga paljasjalgne munkki teha, vaid meie raudne samm viib meid ka nende troonile, meie raudkinnas väänab neil valitsuskepi käest. Isegi teie asjata oodatud Messias ei tööta teie laialipillatud rahvale nii suurt võimu, nagu minu auahnus seda püüab kätte saada. Otsisin ainult sugulast vaimu, kes seda kõike võiks minuga jagada, ja sinus olen ma ta leidnud.“

„Ja seda ütled sa ühele minu rahva liikmele?“ vastas Rebekka. „Mõtlemine ometi...“

„Ära vasta,“ ütles tempelrüütel, „et meie lahkuminevaid uske meelde tuletada, oma salajastel nõupidamistel naerame meie nende muinasjuttude üle. Ära ometi arva, et me oma ordu asutajate idiootliku lolluse suhtes kaua oleme pimedaks jäänud, kes kõigest elumaitsemisest loobusid, et lõbu tunda

märtrisurmast nälgas, janus, haigustes ja metsikute rahvaste mõõga läbi, kuna nad asjata katsusid põuast kõrbe kaitsta, millel võib väärtust olla ainult ebausklikkude silmis. Meie ordu omandas peagi julgema ja laiemad vaated ja leidis toodud ohvritele kohasema tasu. Meie päratud omandused kõigis Euroopa riikides, meie kõrge sõjamehelik kuulsus, mis igast kristlikust ilmakaarest kõige paremad rüütlivõsud meie ritta toob, on määratud eesmärgi saavutamiseks, millest ordu asutajad vaevalt julgesid undki näha ja mida ka nende nõrkade hingede eest varjatakse, kes vanade põhimõtete tõttu meie ordu jüngriks saavad, muutudes oma ebausku mõjul meie passiivseks tööriistuks. Kuid mina ei taha rohkem eneste saladuste linikut kergitada. See sarvehääl kuulub midagi, mis nõuab minu ligiolu. Mõtlemine minu sõnade üle järele. Ela hästi! Ma ei ütle mitte: anna andeks sulle tehtud vägivald, sest see oli tarvilik sinu iseloomu avaldamiseks. Kuld tuntakse ainult proovikivil. Ma tulen varssi tagasi ja siis kõneleme pikemalt.“

Ta lahkus tornikambri ja läks mööda treppi alla, jättes Rebekka üksinda, kes oli vaevalt rohkem hirmunud oma hiljutise surmakartuse kui selle julge ja kurja mehe metsiku auahnuse pärast, kelle võimuses ta nii õnnetult praegu viibis. Kui ta palkonilt tornikambri tagasi tuli, oli tema esimeseks teoks Jakobi Jumala tänamine antud abi eest ja palumine, et seda jätkataks niihästi temale endale kui ka isale. Aga veel üks teine nimi hiilis tema palvesse: see oli haavatud kristlase oma, kelle saatuse oli annud verejanuliste inimeste, tema verivaenlaste võimusesse. Igatahes tundis Rebekka südametunnistuse-piina, et ta isegi palves inimese peale pidi mõtlema, kellega tema saatusel midagi ühist ei võinud olla — et ta mõtles natsareenlase, oma usu vaenlase peale. Kuid tema palve oli juba lausunud ja isegi tema kitsarinnalised usulised eelarvamised ei suutnud Rebekkat ajada seda tagasi võtma.